

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİNDEKİ ŞE 54 NUMARALI
KUR'AN EL YAZMASININ ANALİZİ VE NEŞRİ**

Doktora Tezi

Tuba KARAŞAHİN

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİNDEKİ ŞE 54 NUMARALI
KUR'AN EL YAZMASININ ANALİZİ VE NEŞRİ**

Doktora Tezi

Tuba KARAŞAHİN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr.Esra GÖZELER**

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİNDEKİ ŞE 54 NUMARALI
KUR'AN EL YAZMASININ ANALİZİ VE NEŞRİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr.Esra GÖZELER

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Esra GÖZELER**
- 2- Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ**
- 3- Prof. Dr. Hikmet YAMAN**
- 4- Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN**
- 5- Doç. Dr. Sema ÇELEM**

Tez Savunması Tarihi

29/05/2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Prof. Dr. Esra GÖZELER danışmanlığında hazırladığım “**Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki ŞE 54 Numaralı Kur’an El Yazmasının Analizi ve Neşri (Ankara, 2025)**” başlıklı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

23/06/2025

Tuba KARAŞAHİN

ÖNSÖZ

“Hıms, yā belede ’l-Velīd...”

Mushaf tarihi çalışmaları, ilk yüzyıllara ait olduğu değerlendirilen tüm Kur’an yazmalarının büyük oranda resm-i Osmânî’yi takip ettiğini ortaya koymaktadır. Karbon tarihlendirme gibi bilimsel yöntemlerle yaşı belirlenen el yazmaları da bu metinlerin hicrî ilk asırlara tarihlendiğini doğrular niteliktedir. Güncel bilimsel imkânlarla elde edilen bu veriler, vahyin Hz. Peygamber döneminde yazıya geçirilmiş olduğuna dair klasik kaynaklardaki rivayetlerle büyük ölçüde örtüşmekte ve onları teyit etmektedir. Bu çerçevede, erken dönem *hicāzî* yazmalar üzerine yapılan çalışmaların artırılması, farklı koleksiyonlara dağılan forma ve varakların ait oldukları mushaflarla ilişkilendirilerek bütüncül biçimde ele alınması zaruridir. Söz konusu yazmalar, Kur’an metninin istinsah süreciyle birlikte imla ve kıraat geleneklerinin tespiti açısından da önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çalışma, tek bir mushafa ait parçalar üzerinden yürütülen ayrıntılı bir analiz neticesinde ortaya çıkmıştır. İnceleme sürecinde elde edilen veriler, klasik kaynaklardaki aktarımların büyük oranda tutarlılığını gösterirken; aynı zamanda yazma ve kaynak karşılaştırmalarının disiplinler arası, sistematik ve derinlikli bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Elinizdeki çalışma, kadim ŞE 54 mushafı ve bu yazmanın ardındaki kitabet geleneğini anlamaya yönelik uzun soluklu bir gayretin ürünüdür. Bu süreç, şahsî ve akademik serüvenim açısından oldukça öğreticiydi. Kur’an yazmaları çalışmalarıyla ilk tanışıklığım, henüz lisans yıllarında değerli danışmanım Prof. Dr. Esra Gözeler’in bir dersi esnasında sayın Tayyar Altıkulaç’ın neşirlerinden bahsetmesiyle gerçekleşti. Doktora konumun Kur’an el yazmaları alanında olması, yine Esra Gözeler Hocam’ın tavsiyesiyle şekillendi. Müzakereler sonucunda, inceleyeceğim nüshanın Türk ve İslam Eserleri Müzesi (TİEM) Şam Evrakı Koleksiyonundan seçilmesinin yararlı olacağına kanaat getirdik. Bu koleksiyon, barındırdığı çok sayıdaki

kıymetli yazma ile hâlâ keşfedilmeyi bekleyen bir hazinedir. Çeşitli ihtimaller arasından ŞE 54 üzerinde karar kıldığımızda, Amman’da olduğum günlerde, yazmanın görsellerine erişmeyi beklerken duyduğum heyecan hâlâ tazeliğini korumaktadır. Yazmanın hangi sureleri içerdiği, hangi lafızlarla başladığı merakıyla ilk varağı incelemeye koyulduğumda, ŞE 54’ün 1a varağının ilk kelimeleri, aylar sürecektir bu yolculuğu nitelendiriyordu: *ni ‘metallāhi ‘aleykum* (3/Āl-i ‘İmrān:103). Çalışmam boyunca birikiminden faydalandığım, bu alanda ilerlememi teşvik edip tezimi özenle yöneten Esra Gözeler Hocam’a yürekten teşekkür ediyorum.

Tez izleme komitemin ilk yıllarında soruları ve engin birikimiyle ufkumu açan değerli Prof. Dr. Halis Albayrak’a; dikkatli incelemeleri, tespitleri ve çıkarımlarıyla tezimi geliştiren Prof. Dr. Hikmet Yaman’a minnettarım. Bu tez süreci Halis Albayrak Hocam’ın emekliliğe ayrılışına şahitlik etti, ardından komite üyesi olan Prof. Dr. Mehmet Akif Koç’a katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Tez konumun belirlenme sürecinde ve sonrasında gerek içerik gerekse teknik anlamda Kur’an yazmaları çalışmaları alanında yöntem gösteren ve uzun değerlendirmeler için vaktini esirgemeyen Dr. Michael Marx’a şükranlarımı sunarım. Çalışmamın ilerleyen aşamalarında mushaf imlası hususunda türlü incelikleri müzakere etme imkânı sunduğu için değerli Dr. Tayyar Altıkulaç’a; takıldığım noktalarda yol gösterdiği ve çözümler ürettiği için Prof. Dr. Muhammet Abay’a gönülden teşekkür ederim.

Her ihtiyaç duyduğumda hazır olan, fikrî katkıları ve kaynak temini hususunda İSAM’dan sonra en çok destek veren kıymetli Şeyma Nur Ünal’a kalbî teşekkürlerimi sunmak isterim. Kendisiyle Kur’an yazmaları üzerine görüşmelerimiz her zaman ufuk açıcı oldu; tezimi okuma nezaketi gösterdiği için ayrıca teşekkür ederim. Aynı şekilde gerek yüz yüze görüşmelerimizde gerekse uzaktan desteğini esirgemeyen, engin birikimi, eleştirel bakış açısı ve kaynaklara hakimiyetiyle çalışmama destek olan Prof. Dr. Omar Hamdan’a teşekkürlerimi sunarım. Kodikoloji çalışmam kapsamında, uzman görüşüne ihtiyaç duydum. Sorularımı titizlik ve ayrıntıyla cevaplayan, Süleymaniye Kütüphanesi restoratörü Benan Taşlıdağ’a, Türk

ve İslam Eserleri Müzesi restoratörü Zeynep Sürmeneli'ye ve Şam Evrakı Koleksiyonu bölüm görevlisi Sevda Dönmez Geçkalan'a müteşekkirim. Bu vesileyle ziyaretlerim ve çalışmalarım esnasında nazik ev sahipliği için Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğüne teşekkür ederim.

Bu çalışma, vâkıf olmadığım farklı dillerde yazılmış kaynakların değerlendirilmesini de gerektiriyordu. Fransızca tercümeler ve alan hakkında görüşmelerimiz, en çok da yol arkadaşlığı için değerli Ayşenur Elif Ünal Şahin'e; İtalyanca tercümeler için sevgili Kübra Yaşar'a, arşiv belgeleri incelemelerinde desteğini eksik etmeyen Zehra Nur Salman'a teşekkür ederim. Tezimin son dönemlerinde, taslaklarımı okuma nezaketini gösteren, Şam Evrakı Koleksiyonu üzerine çalışan ve alana değerli katkılar sunan kıymetli meslektaşlarım ve arkadaşlarım Dr. Şeyma Genan ve Dr. Betül Genan'a; *hicāzī* Kur'an yazmaları üzerine uzmanlaşan Dr. Elif Behnan Bozdoğan'a katkıları ve gerçekleştirdiğimiz müzakereler için içten teşekkür ederim. Değerli Hattat Zeynep Mergen Kansız'a yazmanın hat açısından değerlendirilmesi hususunda yaprakları titizlikle inceleyerek sorularımı yanıtladığı için müteşekkirim. Tefsir Anabilim Dalımızın tüm kıymetli üyelerine, değerli hocalarım ve meslektaşlarıma katkı ve destekleri için teşekkür ederim. TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığına, Yurt İçi Doktora Burs Programı (BİDEB 2211) kapsamında sağladığı katkılar için teşekkürlerimi sunarım.

Ve elbette, tüm bu sürecin sessiz ama en büyük destekçileri – ailem. Son kısmı, kalpten teşekkürlerimi, canım aileme ayırdım. Benim için en büyük mutluluk, desteklerini yanımda hissetmektir. Teşekkürlerin en özeli, günün kırk sekiz saat olmasını dilediğim zamanlarda bana uygun çalışma koşulları sağlayan, eşim Mehmet Burak'adır. Sevgili kızım Feyza, yanımda satırların altını çizmeyi ve resimsiz kitapların da ilgi çekici olabileceğini öğrendi. Tez taslaklarımın üzerine ilk kalem desenlerini bıraktı. Zamanı en tasarruflu haliyle kullanmanın inceliğini, kelimelere ihtiyaç duymadan anlattığı için teşekkür ederim. Canım kardeşlerim Saliha'ya güzel günlerde olduğu gibi zor zamanlarda da ellerimi bırakmadığı için, Eslem'e

meraklı ve ufuk açan sorularıyla uzun sohbetlerimiz için teşekkür ederim. Merhum babacığma, bir ömürlük desteği için her zaman minnettarım. Ben henüz lise öğrencisiyken Bavyera Bilimler Akademisi (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Münih) arşivlerinde bulunan Kur'an yazması kayıtlarından bahsetmesi ise çalışmam boyunca zihnimdeydi. En çok da anneme; teşekkürün kifayet etmeyeceği desteği için. İkinci annem ve babam, değerli Remziye ve Mustafa Karaşahin'e sonsuz teşekkürler. Onların şefkat ve desteği olmadan bu çalışmayı tamamlayamazdım. Babam Mustafa Karaşahin'e tezimi okuyarak önemli bir editoryal destek sağladığı için ayrıca müteşekkirim.

Kıymetli ŞE 54 mushafını bir ekranın sınırlılığında mürekkep soluklarını görecektik kadar büyüterek incelerken, değerlendirmelerimi yazarken ve metni tamamlarken hep aynı heyecanı taşıdım. Bu çalışmayı ilmi ölçülere bağlı kalarak ve mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde hazırlamaya özen gösterdim. İlim dünyasına ufak da olsa bir katkı sunmasını içtenlikle temenni ediyorum.

Ve mā tevfiķī illa billāh.

Tuba KARAŞAHİN

Ankara 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
TRANSLİTERASYON SİSTEMİ.....	VIII
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Kapsamı ve Amacı	2
2. Araştırmanın Yöntemi.....	6
3. Araştırmanın Kaynakları	9
a. Klasik Kaynaklar.....	9
b. Kur'an Yazmaları ve Bu Alandaki Akademik Çalışmalar.....	11
c. Kur'an Yazması Çalışmalarının Tarihi Serencamı	12
d. Şam Evrakı Koleksiyonundaki Kur'an Yazmaları Üzerine Akademik Çalışmalar.....	21
BİRİNCİ BÖLÜM	28
ŞE 54 MUSHAFININ İZİNİ SÜRMEK: YAZMANIN KÖKENİNE DAİR	
MÜLAHAZALAR	28
1. Şam Evrakı Koleksiyonunun Tarihçesi.....	28
2. Şam Evrakı Koleksiyonunda Bulunan Kur'an Yazmaları ve ŞE 54 Mushafı	31
3. Kıbbetu'l-Hazne Kökenli Yazmalar: ŞE 54 Mushafı ve MS Add. 1125	36
4. Paris BnF Arabe 1640a ve Şam Evrakıyla Muhtemel Bağlantısı	38
İKİNCİ BÖLÜM.....	41
ŞE 54 VE KARDEŞ NÜSHALARININ TAHLİLİ.....	41
1. ŞE 54 Mushafının Kodikolojik İncelemesi	41
1.1. Alana Adım Atarken: Kodikoloji Nedir?.....	41
1.2. Kur'an El Yazmaları ve Kodikoloji Bilimi.....	43
1.3. ŞE 54 Mushafı ve Kodikolojik İncelemeye Konu Olan Unsurları.....	47
a. Mushaf	47
b. Yazı Yüzeyi.....	49
c. Mürekkep.....	51
d. Sayfa Düzeni	52
e. Yazmanın Formaları	54
f. Yazma Hasarları.....	58
g. Dikiş İzleri.....	59
h. Geç Müdahaleler	61
i. Tezyinî Unsurlar.....	64
2. ŞE 54 Mushafının Paleografik İncelemesi.....	68
2.1. Kur'an Yazmalarının Paleografik İncelemesinde Yöntem ve Yaklaşımlar.....	68
2.2. <i>Hicāzī</i> Hat Kavramının Gelişimi Çerçevesinde ŞE 54 Mushafının Dönemlendirilmesi	72
2.3. ŞE 54 Mushafındaki Harf Biçimlerinin Paleografik Tahlili	88
2.4. Kur'an Yazmalarının Tarihlendirilmesi: Yöntem ve Yaklaşımlar	100
a. Kitabe ve Yazıtlarla Karşılaştırma Yöntemi	100
b. Tezyinî Unsurların Analizi	100
c. Tarih Kaydı Taşıyan Yazmalardan Faydalanma	101
d. Radyokarbon Analizi.....	101
3. ŞE 54 Mushafının Zabt Hususiyetlerinin İncelemesi.....	102
3.1. <i>İ'cām</i> Noktaları: Harfleri Ayırıcı İşaretler.....	104
a. İslam Literatüründe <i>İ'cām</i>	105
b. Arap Yazısının Gelişimi Bağlamında <i>İ'cām</i>	108
c. ŞE 54 Mushafında Görülen <i>İ'cām</i> Uygulamaları.....	111
3.2. Harflerin Seslendirilmesine İlişkin İşaretler: Harekeleme.....	120
4. ŞE 54 Mushafının İmla Hususiyetlerinin İncelemesi.....	130
4.1. TİEM ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında <i>Hazif</i> ve <i>İsbāt</i>	132
a. Kelime Ortasında Yer Alan Uzun <i>Elif</i>	135
b. Çoğul Kelimelerde <i>Elif</i> Harfinin <i>Hazif</i>	141

c. Tenbih Edatları.....	142
4.2. TİEM ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında Ziyade.....	143
a. <i>Elif</i> Harfinin Kelime Sonunda Ziyadesi.....	144
b. <i>Elif</i> Harfinin Kelime Ortasında Ziyadesi	144
4.3. ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında Bedel.....	147
4.4. ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında <i>Makṭū</i> ' ve <i>Mevṣūl</i>	148
5. ŞE 54 Mushafının Kıraat Tercihlerinin İncelenmesi	150
6. ŞE 54 Mushafında Ayet Sayımı	154
7. Kâtipler ve Metin Katmanları	159
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	174
ŞE 54 VE KARDEŞ NÜSHALARININ NEŞRİ	174
1. Transliterasyon Çalışmasında İzlenen Yöntem.....	174
2. Nüshaların Transliterasyon Sistemiyle Neşri.....	178
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	227
ÖZET.....	245
ABSTRACT.....	247

KISALTMALAR

a	Yazma Eserde Varağın Ön Yüzü (Vech)
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b	Yazma Eserde Varağın Arka Yüzü (Zahr)
b.	İbn
bkz.	Bakınız
BnF	Bibliothèque nationale de France
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
cm.	Santimetre
CUL	Cambridge University Library
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör
Env. No.	Envanter Numarası
Hız.	Hazreti
IRCICA	İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
KURAMER	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi
Ms.	Manuscript
ö.	Ölüm
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
ŞE	Şam Evrakı
tah.	Tahkik, tahkik eden
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	Tercüme, tercüme eden
TİEM	Türk ve İslam Eserleri Müzesi
t.y.	Tarih yok
v. dğr.	ve diğerleri
YEK	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

TRANSLİTERASYON SİSTEMİ

Arapça	Türkçe	Arapça	Türkçe
ء	'	ض	Ḍ/ḍ
ب	B/b	ط	Ṭ/ṭ
ت	T/t	ظ	Z/z
ث	S/s	ع	'
ج	C/c	غ	Ġ/ġ
ح	H/h	ف	F/f
خ	H/h	ق	Q/q
د	D/d	ك	K/k
ذ	Z/z	ل	L/l
ر	R/r	م	M/m
ز	Z/z	ن	N/n
س	S/s	ه	H/h
ش	Ş/ş	و	V/v
ص	Ş/ş	ي	Y/y

Hareke	Kısa	Uzun
<i>fetha</i>	e/a	ā = ā
<i>ḍamme</i>	U	ū = ū
<i>kesra</i>	İ	ī = ī

GİRİŞ

Kur'an yazması çalışmalarının geldiği nokta, Kur'an'ın hicrî birinci asırda yazıya geçirilmiş olduğunu ve bu işlemin resm-i Osmânî aktarımlarında görülen imla kuralları izlenerek gerçekleştirildiğini somut verilerle belgelemeyi mümkün kılmaktadır. Yazmalar üzerinden yürütülen dilbilimsel, kodikolojik ve paleografik analizler; şifahi aktarımın esas alındığı bir yazılı geleneğin varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular, klasik kaynaklarda yer alan rivayetlerin değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Böylece mushaf tarihi, yalnızca naklî bilgiye değil, somut kanıtlara dayanan bir araştırma alanına dönüşmüştür.

Kur'an yazmaları, vahyin sözlü aktarımını yazının hafızasıyla destekleyen birincil kaynaklardır. Kur'an'ın metinleşme tarihini belgeleyen ve çeşitli afetler sebebiyle çoğu günümüze ulaşmamış eserler kaleme alınmıştır. Literatürde aktarılan bilgilerin kadim yazmalarla karşılaştırılması, vahyin erken dönemde kayıt altına alınması ve tertibine dair ipuçlarına somut dayanaklarla ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Vahyin nüzulünün ardından üretilen Kur'an yazmaları gerek vahyin kaydı gerekse Arap yazısının gelişimi bakımından önemli bir kaynak değeri taşımaktadır. Öyle ki, bu yazmalar arasında yer alan *hicâzî* mushaflar, imla kaidelerine (resm-i Osmânî) yönelik tartışmalarda belirleyici bir rol oynamaktadır. Çalışmamızın merkezinde yer alan Türk ve İslam Eserleri Müzesi (TİEM) Şam Evrakı (ŞE) koleksiyonunda bulunan ve aynı mushafa aidiyetini incelediğimiz Kur'an yazmaları da bu bağlamda incelenmesi gereken erken tarihli örnekler arasındadır.

TİEM ŞE 54 envanter numaralı yazma (buradan sonra ŞE 54 şeklinde ifade edilecektir), çok katmanlı yapısı ve imla tercihleriyle *hicâzî* Kur'an yazmaları arasında öne çıkan bir nüshadır. Bu yazmayı özgün kılan bir başka unsur ise zengin Kur'an yazması koleksiyonlarından biri olan ve ayrıntılı bir şekilde incelenmeyi bekleyen Şam Evrakı içerisinde yer almasıdır. Yazmanın istinsah tarihi ve kökenini kesin olarak belirlemek güç olsa da sahip

olduğu kodikolojik özellikler, resm (imla) unsurları ve kıraat tercihleri bu nüshayı İslam'ın ilk iki asrında gelişen mushaf geleneğinin tanıklarından biri hâline getirmektedir. ŞE 54 de dahil olmak üzere, Şam Evrakı içerisinde bulunan Kur'an yazmaları, yakın dönemde bilimsel incelemelere konu olmuştur. Kanaatimizce her bir mushafın tek tek incelenip birbiriyle karşılaştırılabilecek bir veri tabanının oluşturulması, mushaf araştırmalarında büyük bir aşama kaydedilmesine vesile olacaktır. Böylece yazmaları tarih ve bölgelerine göre sınıflandırmak mümkün olacaktır.

Kur'an-ı Kerîm'in yazılı kaydına yönelik somut kanıtlar olan Kur'an yazmaları, İslam'ın ilk asırlarında vahiy ile kurulan ilişkiyi temsil etmektedir. Mushafların hangi malzemeler kullanılarak meydana getirildiği, imla tercihleri ve kıraat biçimleri; vahyin nasıl kaydedildiğine dair bilgi sunarken, nasıl okunup anlaşıldığına dair de önemli ipuçları içermektedir. Dolayısıyla Kur'an yazmalarına yönelik çalışmalar ilgili dönemin imla tercihleri ve kıraat uygulamaları arasındaki bağı kurmayı mümkün kılmaktadır.

1. Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

Bu çalışmada mushaf tarihinin kadim tanıkları arasında yer alan, hicrî birinci asrın sonlarına tarihlendirilmesi muhtemel, *hicâzî* hatla yazılmış bir Kur'an yazması ele alınmaktadır. Tezin ilk amacı, söz konusu yazmaya ait olup farklı koleksiyonlara dağılmış yaprakların bir araya getirilerek mümkün olduğunca bütün bir mushafın elde edilmesidir. Bu aşamanın akabinde Kur'an vahyinin hicrî ilk asırlarda yazıya aktarılma şekli, tercih edilen yazım teknikleri ve resm-i Osmânî bağlamındaki yansımaları incelenmektedir. Yazmanın kodikolojik yapısı, istinsah uygulamaları ve paleografi analizi, imla ve kıraat tercihleri üzerinden yapılacak değerlendirmeye mushafın fiziksel ve metinsel kimliğinin ortaya konması hedeflenmektedir.

Son yıllarda incelenen Kur'an yazmalarının sayısındaki artış, bilimsel zeminde erken döneme ait mushafları karşılaştırma imkânı oluşması bakımından oldukça kıymetlidir. Zira

farklı dönemlere ait yazım geleneklerinin tespiti ancak ortak bir havuzun oluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Bununla birlikte araştırmamıza konu olan yazmalarda cilt, dikim malzemesi, varak dizimi gibi temel kodikolojik unsurların eksikliği, bu bilim dalında kapsamlı bir analizin yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla erken yazmaların aslî ciltlerine ulaşılamaması, daha da önemlisi ketebe kayıtlarının bulunmayışı, kodikoloji bakımından uzun soluklu sonuçlara ulaşma ihtimalini düşürmektedir. Bu durum maddî bütünlüğü bozulan yazmalarda kodikolojinin sınırlarını açığa çıkarmakta ve bir yazmanın ne zaman, nerede ve hangi üretim koşullarıyla istinsah edildiği sorularına kodikoloji ne ölçüde yanıt verebileceğini gündeme getirmektedir.

Kodikoloji biliminin erken Kur'an yazmaları çalışmalarındaki sınırlılığı karşısında paleografi hem yaklaşık tarihlendirme hem de parçalara ayrılmış nüshaların eşleştirilmesi bakımından güçlü ipuçları sunan yöntemlerin başında gelmektedir. Bu hedef doğrultusunda her iki bilim dalından birbirini destekleyecek şekilde istifade edilmiştir. Harf yapıları, satır düzeni, satır sonu uygulamaları ve zabt kullanımı gibi veriler kodikolojik gözlemle desteklendiğinde incelenen yaprakların aynı istinsah sürecine aidiyetinin tespiti mümkün hale gelmektedir. Bunlarla birlikte herhangi bir yazmanın sağlıklı bir biçimde incelenebilmesi için öncelikli koşul, ilgili malzemenin araştırmacıların erişimine açık olmasıdır. İncelemenin yürütüldüğü görsellerin niteliği, çözünürlüğü ve sınırları yapılan değerlendirmeleri etkilemiştir. Bu durum, görsel erişimin dijital çağda sağladığı imkânlarla rağmen, yazmanın kendisiyle birebir temasın zaruriyetini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın sınırlılıkları bağlamında karşılaşılan en zahmetli aşama, Şam Evrakı içerisinde aynı mushafa ait olduğu düşünülen yaprakların tespiti için yürütülen tarama süreci olmuştur. Koleksiyonda bulunan yazmaları tanıtan bir katalogun bulunmayışı, bu süreci oldukça zorlaştırmıştır. Şam Evrakı iki yüz on bini aşkın varaktan müteşekkil, büyük ölçekli bir koleksiyondur. Varakların önemli bir kısmı dağınık formalar ve dağınık yapraklar hâlinde

çoklu grupları içeren muhtelit (karma) ciltlerde yer almaktadır. Diğer yandan koleksiyon, yüksek çözünürlüklü görsellerle dijital ortama aktarılmıştır. Yalnızca müzede bulunan bilgisayar üzerinden erişilen arşiv, yaklaşık on dört bin klasörden oluşmakta ve her bir klasör çeşitli yazmalardan ayrılan formları barındırabilmektedir. Bu yapı içerisinde, ŞE 54 mushafına ait bir yaprağın herhangi bir klasör içerisinde rastgele yer almış olma ihtimali, tarama sürecini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla arşivin tamamının incelenmesi fizikî şartlar ve zaman açısından mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, hızlı bir ön tarama marifetiyle aynı mushafa ait olabileceği düşünülen bazı *hicāzī* hatlı nüshalara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, mushafın belli oranda tamamlanmasına zemin sunarken, arşivde bulunan varakların kataloglanmasına duyulan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymaktadır. Gerçekleştirilecek sistematik veri tasnifinin akabinde, titiz bir kataloglama çalışmasıyla parçaların ilişkilendirilmesi mümkün hale gelecektir.

Kur'an yazmalarını konu alan çalışmalar, yalnızca metinleşme tarihinin seyrini aydınlatmakla kalmaz. Aynı zamanda İslamî ilimlerin temel dinamiklerini anlama imkânı sunar. Bu tür çalışmaların önemini ortaya koyan birden fazla unsur bulunmaktadır. İlk olarak, yazmalarda yer alan resm-i Osmânî bağlamındaki unsurlar, kıraatlere dair izler veya yazmayı şekillendiren malzemeler bu sürecin çeşitli boyutlarını belgelemektedir. Bu bakımdan yazmalar metnin sabitleme süreci hakkında klasik kaynaklarda yer alan rivayetlerin ötesinde bilgiler sunmaktadır; çünkü bu yazmalar sabitleşme sürecinin maddi izlerini taşımaktadır. Elbette yazmaları kaynaklardaki verilerden soyutlayarak ele almak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Aksine, yazmalar ve literatürden oluşan her iki kaynak alanına birbirinin ışığında bakmak gerekmektedir. Özellikle *hicāzī* Kur'an yazmalarında henüz geleneğin ve sabit kuralların oluşmaması sebebiyle bireyselliğin ön plana çıkması ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla tek bir yazmada karşılaşılan unsurlar genel geçer kurallar olarak kabul edilemez. Bu sebeple kaynakların sınırlı bilgi aktardığı Kur'an yazmalarının birbiriyle ilişkili incelenmesi elzemdir.

İkinci olarak, Kur'an yazmaları klasik kaynaklarda yer almayan ya da vuzuha ihtiyaç duyan ayet sayımı, imla tercihleri, kıraat farklılıkları gibi alanlarda yeni bilgiler içerebilir. Yazmalar şifahi aktarıma doğrudan bağlı olduğundan, bilinen kıraatler dışında o dönemde var olmuş, fakat daha sonra terkedilmiş okuyuş biçimlerine dair ipuçları taşımakta ve karma kıraatleri barındıran örnekler sunmaktadır. Ancak bu tür tespitler, erken dönem yazmaların nokta ve harekelerden yoksun olması sebebiyle son derece dikkatli ve bağlamsal geliştirilmelidir.

Üçüncü olarak, Kur'an yazmaları, Kur'an tarihi üzerine eleştirel yaklaşımlar geliştiren ve vahyin mevsukiyetine yönelik şüpheler ortaya koyan oryantalist tezlere karşı doğrudan cevap niteliğindedir. Özellikle Kur'an'ın derlenmesinin üçüncü hicrî asır gibi geç bir dönemde tamamlandığına dair iddialar,¹ erken dönem mushaf nüshalarıyla karşılaştırıldığında asılsız kalmaktadır. Bu bağlamda yazmalar gerek Kur'an'ın tarihiliğine gerekse ilk asırdaki derlenme düzeyine dair somut dayanaklar sunmaktadır.

Araştırmanın alana bir diğer önemli katkısı, yazmaların matbu mushaflarda da sürdürülen bazı yazım tercihlerinin anlaşılmasına yardımcı olmasıdır. Örneğin *şalât*, *zekât* gibi kelimelerin imlasında görülen *vāv* harfinin ziyadeli kullanımı, resm-i Osmânî'nin kullanımının sürdürüldüğünü gösteren durumlardandır.² Aynı zamanda bu karşılaştırma yöntemiyle mushaf basımı noktasındaki tercihlere katkı sunulabilir.

Son olarak belirtmelidir ki, mushafın İslam tarihi boyunca bir sanat eseri olarak geçirdiği gelişim, Kur'an yazmaları üzerinden izlenebilmektedir. İlk asırlarda metnin muhafazası ve sahih aktarımı ön plandadır. Zamanla mushafların ciltlenme teknikleri, bezeme

¹ John Wansbrough, *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation* (Oxford: Oxford University Press Oxford, 1977), 44-50. Ayrıca bkz. Mehmet Akif Koç, "Wansbrough, John Edward", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/656-657.

² Ebû 'Amr 'Osmân b. Sa'îd el-Endelusî ed-Dānî, *el-Mukni' fî Resmî Meşāḥifi'l-Emṣār*, thk. Muḥammed eş-Şādık Ḳamḥāwî (Ḳāhire: Mektebetu'l-Kulliyāti'l-Ezheriyye, ts.), 60.

unsurları, mürekkep tercihi, sayfa planlaması gibi görsel özellikler de belirleyici hâle gelmiş ve her biri etrafında hat, tezhip gibi sanat dalları gelişmiştir. Bu gelişim mushafa gösterilen özenin farklı dönemlerde nasıl tezahür ettiğini ve yazma eser kültürünün zamanla nasıl incelik kazandığını ortaya koymaktadır. Bu yönleriyle Kur'an yazmaları yalnızca dinî metinler olarak değil; sosyokültürel, tarihsel, dilbilimsel ve tezyinî boyutlarıyla incelenmesi gereken kaynaklardır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızın ilk adımı, çalışmanın odağına alınacak bir Kur'an yazmasının belirlenmesi olmuştur. Bu süreç gerek yapılacak çalışmanın bilimsel değeri gerekse erişilebilirlik göz önünde bulundurularak yürütülmüştür. Türkiye, kadim Kur'an yazmaları açısından oldukça zengin bir mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi gibi kurumsal arşivler, yazma arayışımızda değerlendirilen merkezler arasında yer almıştır. Ancak, tarihî ve bilimsel açıdan yüksek değeri haiz Şam Evrakı Koleksiyonu yönünde bir tercih belirlenmiştir. Bu koleksiyon, 17-18 Şubat 2020 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Mushaf Araştırmalarında Neredeyiz?" başlıklı çalıştayda Elif Behnan Bozdoğan tarafından mushaf tarihi araştırmacıları için dikkate değer bir kaynak olarak ön plana çıkarılmıştır.³ Dünyanın farklı bölgelerinde birçok koleksiyon Kur'an el yazmalarını ihtiva etmektedir. Ancak Şam Evrakı tarihî sürekliliğiyle dikkat çekmektedir. Bu koleksiyondaki Kur'an yazmaları büyük ölçüde erken döneme aittir. Hicrî ilk üç asra tarihlendirilebilecek nüshalar, araştırmacılara çeşitli araştırma unsurları sunmaktadır. Aynı zamanda koleksiyonda farklı şehirlerden Şam'a ulaşmış nüshalar bulunmakta ve bu özelliğiyle farklı ilmî geleneklerin izlerini taşımaktadır.

³ Tebliğ metni için bkz. Elif Behnan Bozdoğan, "Şam Evrakı Koleksiyonuna Giriş: Aynı Mushafa Ait Farklı Yazmaların Tesbiti", *Kur'an Araştırmaları ve Oryantalizm*, ed. Necmettin Gökkır vd. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 277-291.

Diğer yandan, Şam Evrakı uzun yıllar araştırmacıların erişimine kapalı kalmıştır. Bu durum, koleksiyonun çalışılmasını öncelikli kılmaktadır. Zira henüz kataloglanmamış birçok yazma yeni tespitler barındırmaktadır. Koleksiyonun Türkiye’de muhafaza ediliyor olması, fiziksel erişim hususunda bir katkı sağlamamış olsa da evrensel değeri bulunan bir kültürel mirasın incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda koleksiyon tercihi, araştırmacının seyrini belirleyen öncelikli aşamayı teşkil etmiştir. İkinci adımda, belirlenecek mushafın Kur’an-ı Kerim’in erken dönem metinleşme tarihine örnek teşkil edecek nitelikte olmasına itina gösterilmiştir. Bu doğrultuda *hicāzī* hatla yazılmış, çeşitli dönemlerden izler barındıran çok katmanlı bir yazma olan ŞE 54 tercih edilmiştir. ŞE 54’ün mushaf ilimlerine dair sunduğu veriler ve yaprak bütünlüğü itibarıyla doktora düzeyinde ayrıntılı bir çalışmaya uygun olduğuna kanaat getirilmiştir.

Yazmanın tespitinin ardından, imla, zabt, kıraatler gibi inceleme alanlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulmuş ve analiz sürecini pratikleştirmek üzere metnin transliterasyonu gerçekleştirilmiştir. Transliterasyon metodu olarak *Corpus Coranicum* Projesi kapsamında Dr. Michael Joseph Marx yürütücülüğünde oluşturulan sistem esas alınmıştır. Bu sistem, çalışmamız sürecinde mushaf ilimleri bağlamında yeniden yorumlanmış ve genişletilmiştir. Burada izlenen yöntem üçüncü bölümün girişinde izah edilmektedir. Bu aşamanın ŞE 54 için tamamlanmasının ardından yazmanın kodikolojik ve paleografik özellikleri tahlil edilmiştir. Belirlenen kriterler doğrultusunda aynı mushafa ait olabilecek diğer yazmaların tespitine yönelik çalışma başlamıştır. Bu noktada literatürde ŞE 54 ile ilişkilendirilen Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi MS Add. 1125 (buradan itibaren Add. 1125) ve Fransa Millî Kütüphanesi Paris Arabe 6140a (buradan itibaren Arabe 6140a)⁴ incelenmiş, aynı mushafa

⁴ <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts/49/page/1r> (Erişim: 10.03.2025); François Déroche, *Catalogue des Manuscrits Arabes: Deuxième Partie: Manuscrits Musulmans - Tome I: Les Manuscrits du Coran: Aux Origines de la Calligraphie Coranique* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1983a), 61; Catherine Ansorge, "Cambridge

aidiyeti sorusu çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Aynı mushafa ait olduğu düşünülen bir kısım formaya ise Şam Evrakı Koleksiyonunun taranmasıyla ulaşılmıştır. Bu incelemeler sonucunda, şu envanter numaralarına sahip yazmaların tez kapsamına incelenmesine karar verilmiştir: TiEM ŞE 54, ŞE 86, ŞE 13058, Add. 1125, Arabe 6140a.

Tüm varakların transliterasyonunun tamamlanmasının ardından, yazmanın kodikolojik ve paleografik özellikleri analiz edilmiştir. Ardından nüsha, mushaf ilimleri özelinde imla, zabt, kıraatler, 'addu'l-āy, faşlu'l-āy ve tarihçe bakımından incelenmiştir. Elde edilen veriler üzerine daha önce çalışılmış olan *hicāzī* mushaflarla mukayese edilmiştir. Çalışmada karşılaşılan birtakım zorluklar çalışmanın yöntemsel çerçevesini etkilemiştir. Öncelikle Kur'an yazmalarına yönelik çalışmaların gelişmekte olan yapısı ve İslam bilimleri içerisinde, Kur'an tarihi çatısı altında özgün bir çalışma alanı olarak konumlanmakta oluşu, çalışmanın teorik alt yapısını kurma noktasında çeşitli sınırlılıklar doğurmuştur. Kaynaklarda Kur'an yazmalarına yönelik analitik yaklaşım içeren eserlerin bulunmaması, araştırmacının modern yöntem ve disiplinler arası bakış açılarına başvurmasını zorunlu kılmıştır. Zira, ilk üç asırdan, Kur'an yazmalarını konu alan müstakil bir eser günümüze ulaşmamıştır. Bu dönem mushaf tarihinin şekillenme aşaması olması bakımından kritik öneme sahiptir. Ancak mushaf tarihiyle ilgili kaynakların sınırlı olması, literatürde bir boşluk meydana getirmektedir. Bu boşluk çalışmada yer alan başlıkların her biri için muhtelif dönemlere ve bölgelere ait kaynaklardan veri toplamayı gerektirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın yöntemi yazma incelemesiyle ulaşılan birincil bulguların tahlili ve bu verilerin kaynaklardaki karşılığının tespiti gayretiyle tarihsel bağlam okuması olarak adlandırabileceğimiz iki düzlemde şekillenmiştir.

3. Araştırmanın Kaynakları

a. Klasik Kaynaklar

Çalışmanın klasik kaynakları içerisinde Endülüs kökenli alimlerin birikimi ön plana çıkmaktadır. Doğu İslam coğrafyasının mushaf tarihine dair ilk asırlarda oluşturduğu birikim savaşlar ve afetler gibi sebeplerden dolayı günümüze ulaşmamıştır. Bu durum, mushaf tarihine dair bilginizin Mağrib alimlerinin eserleri aracılığıyla şekillenmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada öncelikli olarak Endülüslü kıraat alimi Ebū ‘Amr ed-Dānī’nin (ö.444/1053) eserlerinden istifade edilmiştir. ed-Dānī’nin çalışmaları, kendi dönemine kadar aktarılan kitabi ve şifahi müktesebatı derlemektedir. Onun eserleri, yalnızca nakil faaliyetinin değil, aynı zamanda eleştirel bir ilmî süzgecin ürünüdür. Bu ed-Dānī’nin her bir çalışması alana önemli bir katkı mahiyetindedir. Tabakât alimleri kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Endülüslü tarih âlimi İbn Beşkuvāl (ö.578/1183), ed-Dānī’yi Kur’an ilimleri alanında önder bir şahsiyet olarak nitelendirmiş;⁵ bu görüşe ez-Zehebī (ö.748/1348), İbnu’l-Cezerī (ö.833/1429) ve eş-Şuyūfī (ö.911/1505) de katılmıştır.⁶ Dolayısıyla ed-Dānī, klasik dönem imla ve kıraat literatüründe referans kabul edilen isimlerdendir. Resm-i Osmânî’nin nitelikleri hususunda Endülüs medeniyet havzasındaki âlimler arasında ve Irak çevresinden gelen rivayetlerde bir görüş birliği mevcut değildir. Bu durum, mushaf kitabetine dair uygulamaların farklı ilmî çevrelerde farklı şekillerde yorumlandığına delalet etmektedir.

ŞE 54 mushafının zabt yönü ele alınırken ed-Dānī’nin *el-Muḥkem fî Nakḥi’l-Meşāḥif* başlıklı eserinden istifade edilmiştir. Bu kısımda yer alan rivayetler İbn Ebī Dāvūd’un (ö.316/929) *Kitābu’l-Meşāḥif*’inde bulunan nakillerle desteklenmiştir. ed-Dānī ve İbnu’s-Serrāc’ın

⁵ Ebū’l-Kāşım Ḥalef b. ‘Abdumelik b. Mes‘ūd İbn Beşkuvāl, *Kitābu’ş-Şıla* (Kahire: Dāru’l-Kitābu’l-Miṣrī, 1979), 406.

⁶ Abdurrahman Çetin, "Ebū Amr ed-Dānī ve Kıraat İlmindeki Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1991), 18.

(ö.316/929) *Kitābu'n-Naḫṭ ve'ş-Şekl* adlı, aynı başlığı taşıyan eserleri zabt konusunda sıklıkla referansta bulunduğumuz kaynaklardandır. Bu eserler *ḥazıf*, *ziyāde*, *bedel* ve *vaşl* konularını açıklama ve örnek gösterme bakımından kıymetlidir.

Mushaf imlasına yönelik başvuru kaynakları olarak ed-Dānī'nin *Muḫnī*⁶, Ebū Dāwūd'un (ö.496/1103) *Muḥtaşaru't-Tebyīn*, Mehdevī'nin (ö.440/1048) *Hicā'u Meşāḥifi'l-Emşār* ve İbn Veşīk'in (ö.654/1256) *el-Cāmī' limā Yuḥtācu ileyhi min Resmi'l-Muḥḫaf* başlıklı eserleri çalışmamıza kaynaklık etmiştir. Ayet sayımı hususunda ed-Dānī'nin kaynaklarından olan el-Anṭākī'nin (ö.377/987) *Kitābu 'Aded*'i; ed-Dānī'nin *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*'ı, el-Huzelī'nin *el-Kāmil*'i (ö.465/1073) ve Ebū'l-'Alā' el-Hemedānī'nin (ö.569/1173) *Mubhicu'l-Esrār*'ından istifade edilmiştir.

Aynı zamanda özellikle mushaf imlası alanında klasik kaynaklarda bulunan bilgileri derleyip yorumlayan, kronolojik olarak Gānim Ḳaddūrī el-Ḥamed'in *Resmu'l-Muḥḫaf* ve *el-Muyesser fī 'İlm-i Resmi'l-Muḥḫaf ve Ḍabḥihī* başlıklı çalışmaları, Omar Hamdan'ın *Aḍvā' Cedīde 'ale'r-Resmi'l-'Oṣmānī* başlıklı kitabı ve alanın Türkçe kaleme alınmış kapsamlı eserleri olan Mehmet Emin Maşalı'nın *Kur'an'ın Metin Yapısı*, Mehmet Ünal'ın *Kur'an'ın Metinleşme Tarihi* ve Muhammed Abay'ın *Hz. Osman Sonrası Mushaf Tarihi* yol gösterici olmuştur.

Kıraatler ile ilgili kıraat kaynakları ve tefsir eserlerinde geçen kıraat farklılıklarına dair bilgilerden yararlanılmıştır. Başvurulan kaynaklar yedi, on ve on dört kıraat ile şaz kıraatleri derleyen eserleri kapsamaktadır. Bu bağlamda eṭ-Ṭaberī'nin (ö.310/923) *Cāmī'u'l-Beyān*, İbn Mucāhid'in (324/936) *Kitābu's-Seb'a*, İbn Ḥāleveyh'in (ö.370/980) *el-Muḥtaşar*, kıraat-ı aşereye dair ilk eseri yazan alim olan İbn Mihrān'ın (381/992) *el-Mebsūt*, İbn Cinnī'nin (ö.392/1002) şâz kıraatleri ele alan *el-Muḥteseb*, ed-Dānī'nin *et-Teyisr*, el-Ḳurtubī'nin (ö.671/1273) *el-Cāmī'* ve İbnu'l-Cezerī'nin (ö.833/1429) *en-Neşr fī Ḳirā'ati'l-'Aşr* , el-

Kaşallānī'nin (ö.923/1517) on dört kıraati esas alan *Laṭā'ifu'l-işārāt li-Funūni'l-Kırā'āt* başlıklı eserlerinden istifade edilmiştir.

b. Kur'an Yazmaları ve Bu Alandaki Akademik Çalışmalar

Klasik kaynaklarda mevcut olmayan veya somut örneklerle desteklemeyi uygun gördüğümüz kısımlarda, Kur'an el yazmaları birincil veri kaynağı olarak esas alınmıştır. Resm ve imla alanlarında kadim uygulamaları inceleme imkânı sunan yazmalar, kaynaklardaki bilgilerin yansımalarını görme ve elimizdeki yazmayı mukayese olanağı sağlamıştır. İncelediğimiz konunun tarihsel bağlamına uygunluğu bakımından *hicāzī* ya da erken dönem *kūfī* hattıyla yazılmış nüshalar tercih edilmiştir. Zira kadim yazmalar hem mushaf kitabetinin erken örneklerini temsil etmeleri hem de *resm* uygulamalarının ilk şekillerini yansıtmaya potansiyelleri bakımından özel bir konumdadır.

Bu doğrultuda, Tayyar Altıkulaç tarafından tıpkıbasımlarıyla birlikte neşredilen mushaflar, ilk referans noktamız olmuştur. Altıkulaç'ın çalışmaları, Hz. Osman'a nisbet edilen Mushaf-ı Şerîfleri incelemesi ve her çalışmada diğer nüshalara atıfların bulunması bakımından araştırmacılara rehberlik etmektedir. İkinci olarak, *Corpus Coranicum* Projesi kapsamında düzenlenen dijital yazma arşivinden geniş ölçüde faydalanılmıştır. Verilerin dijital olarak depolanmış olması ve özellikle görsellere büyük oranda yer verilmesi sebebiyle bu arşiv, araştırmacılara pratik araştırma imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda nüshalara dair tarihsel analiz ve katalog bilgilerine yer verilmiştir. Bu yönüyle proje, yazmalar arasında mukayeseyi pratikleştirmektedir.⁷ Diğer bir kaynak alanı olarak Omar Hamdan tarafından neşredilen ve Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi arşivinde mahfuz kadim Kur'an yazmaları üzerine yapılan

⁷ *Corpus Coranicum* Projesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Gözeler vd., "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), ayrıca dokümantasyon bölümlerinin kapsamlı muhteva analizi için bkz. Enes Furkan Onur, *Corpus Coranicum Projesi: Dokümantasyon Bölümlerinin Muhteva Analizi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2023), 1-374.

alışmalar değerlendirmeye alınmıştır. Burada sayılan tüm kaynakların ortak özelliği yazmaların görsellerinin yanı sıra transliterasyonlarına yer verilmesi ve açıklamalarla desteklenmiş olmasıdır. Böylece kadim mushaflara ilişkin verilerin gerek görsel gerek metinsel bağlamda doğrulanabilirliği artmış ve yazmalar arası mukayese, araştırmanın akademik derinliğini güçlendirmiştir.

c. Kur'an Yazması alışmalarının Tarihi Serencamı

Kur'an yazmaları çalışmalarında 19. yüzyıldan itibaren ivme kazanan ve disiplinler arası yaklaşımların da görüldüğü bir literatür mevcuttur. Literatürün gelişimine Avrupa merkezli şarkiyat araştırmaları öncülük etmiştir. Bu bağlamda henüz ilk yıllarda yazmaların kataloglanması, tasnifi ve tanımlanması gibi temel faaliyetler ne çıkmıştır. Bu alışmalar günümüzde yzeyssel tanıtımlarla sınırlı kalmayıp kodikoloji, paleografi, resm ve kıraatler gibi konu başlıklarını içerecek şekilde derinleşmiş durumdadır. Bu bağlamda güncel literatür 1) Yazma mushafları kapsayan ulusal ve uluslararası kataloglama alışmaları 2) Yazmaların fizik unsurlarına odaklanan kodikolojik incelemeler 3) Alandaki konu ve kavramların analizine dayalı rehber eserler 4) Kur'an yazmalarını belirli kıstaslara göre sınıflandıran eserler gibi alt başlıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Söz konusu literatür kısa fakat geniş bir yolu andırmaktadır. Yani, Kur'an yazması çalışmaları, hacim bakımından geniş olmakla birlikte güncel kaynakların ağırlık arz ettiği bir alan niteliğindedir. Söz konusu alan henüz gelişme aşamasında olsa da akademik ilginin giderek arttığı görülmektedir. Literatürün güncel oluşu, araştırmalar için verimli bir zemin sunmakta, aynı zamanda özgünlüğü tesis etmek adına yeni yöntemler üretme gerekliliğini doğurmaktadır.

Mevcut araştırmalarda, literatür değerlendirmelerine yer verildiğinden, bu çalışmada tekrarın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Yine de çalışma esnasında doğrudan istifade edilen ve son dönemde yayımlanan nc eserlerin burada zikredilmesi, kaynak zemininin görünürlüğü

açısından faydalı olacaktır. Anılacak eserler kullandığımız yöntemlerin şekillenmesi ve yazmalar arası ilişkiler kurulması bakımından önemli katkılar sağlamıştır.

Yazma mushafların bilimsel yöntemlerle incelenmesi fikrinin kime ait olduğu sorusu, modern şarkiyat araştırmalarının teşekkül süreciyle yakından ilişkilidir. Zira bu sürecin temelinde Arap dilbilimi çalışmaları yer almaktadır. Kur'an yazmalarını bilimsel yöntemlerle inceleyen ve bu bağlamda paleografi bilimine müracaat eden ilk isim olarak kabul edilen Jakob Georg Christian Adler (1756-1834), çalışmasının giriş kısmında şark dillerinin ortak kökeninin izlerini sürmeyi amaçladığını belirtmektedir. Bu kapsamda önceliği Arapçaya vermiş ve Arap dilinin farklı lehçelerini ve yazı biçimlerini incelemeye yönelmiştir.⁸ Adler'in çalışmasının temelini Kopenhag Kraliyet Kütüphanesinde bulunan *kūfî* hatlı Kur'an yazmaları oluşturmaktadır. Bahsi geçen yazmalar 1626 yılında Kahire'den satın alınmış, ancak uzun yıllar boyunca araştırmacıların ilgisinden uzak kalmıştır. Adler, bu yazmaları unutulmaktan kurtardığını dile getirerek, onları titiz bir incelemeye değer gördüğünü ifade etmektedir. Onun bu yaklaşımı yazma eserlerin bilimsel perspektifle ele alınması noktasında bir başlangıç olarak değerlendirilmektedir.⁹ Adler'in kataloglama çalışması, ele aldığı Kur'an yazmalarının transliterasyonunun yanı sıra paleografik bir inceleme içermektedir ki, bu özelliğiyle Batı'da Arapça paleografinin temelini attığı kabul edilmektedir.¹⁰ Nitekim Adler, Arap yazısının

⁸ Jakob Georg Christian Adler, *Descriptio Codicum quorundam Cuficorum Partes Corani Exhibentium in Bibliotheca Regia Hafniensi et ex Iisdem de Scriptura Cufica Arabum* (Altona: Eckhardt, 1780), 2.

⁹ Adam Gacek, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers* (Leiden&Boston: Brill, 2009), ix; François Déroche, *Qur'ans of the Umayyads: A First Overview* Brill, 2013), 1; Alba Fedeli, *Early Qur'anic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham* University of Birmingham, 2015), 5; Ronny Vollandt, "Jacob Georg Christian Adler (1756–1834) and his Books", *Jewish Manuscript Cultures*, De Gruyter, 2017), 10-12; Michael Josef Marx - Tobias J Jochem, "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ān manuscripts", *Qur'ān Quotations Preserved on Papyrus Documents, 7th-10th Centuries*, Brill, 2019), 192-193.

¹⁰ Esra Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufî Bir Kur'an Elyazması", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 2.

çeşitleriyle ilgili temel hususları ele almış ve özellikle ilk Kur'an yazmalarının okunabilirliğine dair çarpıcı bir iddia ortaya koymuştur. Ona göre, Arapların ilk yıllarda yazılan *kūfî* hatlı nüshaları okuyamadıkları anlaşılmaktadır. Harekesiz bir metinle karşı karşıya olduklarından dolayı Adler, Hz. Muhammed'in bu metni okuyabilmesini mucize olarak değerlendirdikleri görüşündedir.¹¹ Bu ifadelerinden, Adler'in Hz. Muhammed'in ümmî olmadığı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Arapça kaynaklara da başvurmakta ve kaynakların Kur'an'ın ilk defa *kūfî* hatla imla edildiğini belirttiğini ifade etmektedir. Adler'e göre *kūfî* hattı, yaklaşık üç yüz yıl boyunca tedavülde kalmıştır.¹² Adler'in ifadelerinden Kur'an yazmalarının nüzul asrı dahil olmak üzere, erken dönemde okunurluğuna dair şüphelerinin olduğu ve 18. yüzyılda erken dönem Arap yazısının yalnızca *kūfî* olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır.

Adler'i takip eden önemli bir çalışma ise İtalyan şarkiyatçı Michele Amari (1806-1889) tarafından yürütülmüştür. Söz konusu çalışma, Adler'in kataloglama çalışmasına benzer bir faaliyettir, ancak bu kez merkezi Fransa'dır. Amari, 1850'li yıllarda Fransa Millî Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De France, buradan sonra kısaca BnF) envanterindeki kadim Kur'an yazmalarının tasnifine önemli oranda katkı sunmuştur.¹³ Bu çalışma Adler'i takip eder şekilde, Arap paleografisine ilişkin tespitler içermektedir.¹⁴ Amari'nin alana temel katkılarının biri, Batılı literatüre en-Nedîm (ö. 385/995?)¹⁵ tarafından mushaf hatlarının tasnifinde kullanılan

¹¹ Adler, *Descriptio Codicum*, 5.

¹² Adler, *Descriptio Codicum*, 10.

¹³ Hartwig Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari", *Centenario della nascita di Michele Amari*, ed. Enrico Besta (Palermo: Stabilimento tipografico Virzi, 1910).

¹⁴ Giambattista Siragusa, "Michele Amari", *Centenario della nascita di Michele Amari*, ed. Enrico Besta (Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910), XXII.

¹⁵ Muhammed b. İshâk en-Nedîm (ö. 385/995?), son dönemde yayımlanan çalışmalarda hatalı olarak "İbnu'n-Nedîm" lakabıyla meşhur olmuştur. Ancak ismi erken dönem kaynaklarında "en-Nedîm" şeklinde zikredilmektedir. Bkz. Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *Kitābu'l-Fihrist*, thk. Eymen Fu'ād Seyyid (Londra: Mu'essesetu'l-Furkân Li't-turâsi'l-İslāmî, 1435/2014); İzmirli, Betül. "en-Nedîm'in [İbnu'n-Nedîm] el-Fihrist Adlı Eserinde Sûfilere ve Tasavvufa Yaklaşımı", *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5:2 (Aralık 2019), 1185.

mekkī hat ifadesini kazandırmış olmasıdır. Bu ifade, kadim mushafları coğrafi bir bağlama oturtma çabasını yansıtır olabilir. Amari'nin incelediği Kur'an yazmaları Asselin de Cherville (1772-1822) tarafından Fustat'ta bulunan 'Amr Camiinden getirilen fragmanları içermektedir. Amari nüshaları belirli başlıklar altında tasnif etmiştir ve özellikle *kūfī* hatlı yazmalara dikkat çekmiştir. Amari'nin temel tezlerinden biri, *kūfī* yazmalarda kıraatlerin belirtilmediğine ilişkindir. Zira tefsirlerde yer alan ve dolaşımda olan kıraatler büyük oranda hareketlerle ilgilidir; oysa bu unsurlar kadim yazmalarda sistematik bir biçimde uygulanmamıştır.¹⁶ Amari'nin koleksiyondaki yazmalara dayalı diğer tahmini ise Avrupa'da bulunan en eski Kur'an yazmalarının bu kütüphanede yer aldığı yönündedir. Ancak Amari'nin bu kanaati dönemin sınırlı imkânları sebebiyle spekülatif nitelik taşımaktadır. Bu değerlendirmeler, günümüzün araştırma imkânlarıyla yeniden gözden geçirilmelidir.

Amari'nin çalışmasını geliştirdiği yıllarda, Batılı Kur'an Tarihi araştırmalarının seyrini etkileyecek bir çalışma daha kaleme alınmıştır. Her iki çalışmanın çıkış noktası ise Fransız Académie des Inscriptions et Belles-Lettres tarafından 1858 yılında duyurulan "Kur'an Metninin Eleştirel Tarihini Yazmak" (*Faire l'histoire critique du texte du Coran*) başlıklı bir yarışmadır. Akademi, katılacak araştırmacıların yazma mushafları potansiyel bir kaynak olarak değerlendirebileceklerini belirtmiştir.¹⁷ Başvuru evraklarında yer alan bu ifade, esasında de Cherville tarafından elde edilen Kur'an yazmalarıyla ilişkilidir. Yarışmaya gönderilen üç başvuru arasında Amari ve Theodor Nöldeke'nin (1836-1930) çalışmaları bulunmaktadır. Nöldeke'nin Kur'an tarihi üzerine hazırladığı ve ilerleyen yıllarda *Geschichte des Qorâns* başlığıyla Almanca'ya çevrilen çalışması, BnF Kur'an yazmalarını çalışan Amari'nin metnini gölgede bırakmıştır.

¹⁶ Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari", 1-22; krş. Fedeli, *Early Qur'anic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*, 9.

¹⁷ "Faire l'histoire critique du texte du Coran". Krş. Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*.

Amari'nin Arap paleografisine yönelik katkıları, mushaf yazmaları kaynaklığında gelişirken, Nöldeke'nin çalışması klasik kaynaklar bağlamında nüzul tarihini eleştirel ele almaktadır. Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*'ın ikinci basımı planlanırken bu çalışmayı genişletmeyi hedeflemiş fakat ömrü yeterli olmamıştır. Daha sonra Friedrich Schwally (1863-1919), Gotthelf Bergsträßer (1886-1933) ve öğrencisi Otto Pretzl (1893-1941) birbirini müteakip çalışmalar gerçekleştirmiş ve nihayetinde üç ciltten müteşekkil bir komisyon çalışması ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın Kur'an yazmalarını merkeze alan kısmı Bergsträßer ve Pretzl tarafından neşredilen üçüncü cildir. Buradaki yöntemin temelleri 1930 yılında Bergsträßer'nın VI. Alman Şarkiyatçılar Kongresinde sunduğu tebliğiyle ortaya konulmuştur.¹⁸ Bergsträßer, *Plan eines Apparatus Criticus zum Koran* (Kur'an'a Yönelik *Apparatus Criticus* Planı)¹⁹ başlığını taşıyan tebliğde, tenkitli bir mushaf neşri oluşturma planını açıklanmıştır. Otto Pretzl ise Bergsträßer'in *Apparatus Criticus* başlıklı çalışmasına 1934 yılında *Die Fortführung*

¹⁸ Bergsträßer, tebliğinde Flügel basımının hakkını teslim ederek sözlerine başlamakta, ancak derleme bir eser olması sebebiyle bilimsel çalışmalar için yetersiz kaldığını, artık mümkün olan en tutarlı Kur'an metnine ulaşmanın hedeflenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu doğrultuda Bergsträßer, resm-i Osmânî'nin ulaşılabilen, aslına en yakın halinin "inşa edilmesini" hedeflemekte; ancak bunun zabt işaretlerinin takibi bakımından ne kadar mümkün olduğunu sorgulamaktadır. Bu sebeple Alman araştırmacı, bilimsel gayeler için yalnızca *resmin* yer aldığı bir baskının son derece faydalı olacağını ifade etmektedir. Bkz. Gotthelf Bergsträsser, *Plan eines Apparatus Criticus zum Koran*, thk. (Münih: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1930), 3-4; Avusturyalı şarkiyatçı Arthur Jeffery (1893-1959) bu tebliğin sunulmasından önce, 1927 yılında Bergsträßer ile Münih'te görüştüklerini, Kur'an'ın metinleşme tarihine kaynaklık edebilecek tüm materyallerin toplanacağı bir proje üzerine birlikte çalışmaya karar verdiklerini aktarmaktadır. Bu doğrultuda Bergsträßer kadim Kur'an yazmalarını fotoğraflama çalışmasına başlamış, Jeffery ise farklı kıraatleri derleme noktasında adımlar atmıştır. Burada, kıraat kaynaklarının orijinal nüshalarına ulaşmanın önemini vurgulamıştır. (Arthur Jeffery, "Progress in the Study of the Qur'ân Text", *The Muslim World* 25/1 (1935), 4-16).

¹⁹ *Aparatus Criticus*, edebî ya da çalışmamız bağlamında kutsal metinlerin tarihsel-eleştirel (*historisch-kritisch*) neşirlerinde kullanılan, ana metinden farklılık gösteren kıraatlerin listelendiği ve yazarın metne dair hangi okunuşu ne sebeple tercih ettiği gibi yorumlarını ve bağlamın gerektirdiği kanıtları da eklediği bir çalışmadır. Bu tür çalışmalar tenkit niteliğinde düzenlendiğinden, genel kullanımdan ziyade alanın uzmanları gözetilerek kaleme alınmaktadır.

des Apparatus Criticus zum Koran (Kur'an'a Yönelik *Apparatus Criticus* Planı'nın Sürdürülmesi) başlıklı bir tekmile yazmıştır.²⁰

Yirminci yüzyılda Kur'an yazmalarına yönelik incelemeler, yöntem ve içerik bakımından çeşitlenmiştir. Bu çok ayaklı çabanın amacı, kadim Kur'an yazmalarının güvenilir şekilde tarihlendirilmesini sağlayacak güvenilir bir yöntem inşa etmektir. Dolayısıyla zikrettiğimiz tüm çalışmalar, nihayetinde kronolojik bir yön tayini gayesi taşımaktadır.

Kur'an'ın ulaşılabilen en erken tarihli nüshaları ne zaman ve kim tarafından yazıldı? Bu soru, yirminci yüzyılın ikinci yarısında merakı aşarak bilimsel bir tartışmanın merkezine oturmuştur. Öncelikle, erken yazmalarda istinsah kaydı yer almadığı için sorunun ikinci kısmına cevap bulma ihtimali zamanla ortadan kalkmıştır. Ancak, tarihlendirmeye ilişkin soruyu yanıtlamak üzere başta Nabia Abbott (1897-1981), Giorgio Levi della Vida (1886-1967) ve Adolf Grohmann (1887-1977) dönem tespitine yönelik çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Tartışmaların odağında ise paleografi üzerinden tarihlendirme yer almaktadır. Harflerin yazılışı, zabt işaretleri, yazı malzemesi gibi unsurlar incelenerek yazmaların tarihsel bağlamı üzerine çıkarımlar geliştirilmiştir. Abbott, klasik kaynaklarımızdan çıkarımlar yaparak *mekkī* ve *medenī* yazı türlerini *hicāzī üslup* terimi altında birleştirmiştir. Kur'an yazmalarının tarihlendirilmesi ve coğrafya ile ilişkilendirilmesi üzerine yöntem önerisinde bulunmuştur.²¹ Ancak bu teşebbüsü Jeffery ve Grohmann gibi araştırmacılar tarafından sıkı bir eleştiriye maruz bırakılmıştır.²² Grohmann, Kur'an yazmalarının tarihlendirilmesine yönelik incelemelerin geliştirilmesi gerektiğini belirterek bu doğrultuda bir öneri sunmuştur. Grohmann'a göre

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Gotthelf Bergsträßer", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/498.

²¹ Nabia Abbott, *The Rise of the North Arabic Script and its Kur'ānic Development, with a Full Description of the Kur'ān Manuscripts in the Oriental Institute* (Chicago: University of Chicago Press, 1939).

²² Giorgio Levi Della Vida, *Frammenti Coranici in Carattere Cufico nella Biblioteca Vaticana* (Vatikan: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1947), VII.

Kur'an yazmaları, üzerine tarih kaydı düşülmüş papirüs ve madeni paralar gibi resmî metinlerdeki yazım özellikleriyle karşılaştırılabilir.²³

Levi della Vida, Vatikan Kütüphanesinde bulunan parşömen Kur'an yazmalarını paleografik unsurları merkeze alarak inceleyen ilk araştırmacıdır. Bu çalışmasında tarihlendirme konusunda kesin bir görüş belirtmekten sakınmış, bu aşama için henüz çok erken olduğunu ifade etmiştir.²⁴ Kütüphanede bir grup *mağribî* mushaf da bulunmaktadır ancak della Vida, envanterdeki *kūfî* Kur'an yazmalarının kodikolojik ve paleografik araştırmalar bağlamındaki önemini vurgulamakta ve bu sebeple onlar üzerine yoğunlaştığını belirtmektedir. Yazmaların dağınık halde, formalara hatta varaklara ayrılmış olduğunu kaydetmektedir. Kataloglama çalışması sırasında yaprakları olabildiğince birleştirmiş, tasnif etmiş ve numaralandırmıştır. Levi della Vida bu çalışmayla, kendisinden önceki araştırmacılar gibi Kur'an yazmalarının paleografik bir tasnifini sunmayı hedeflemiş ve bu çerçevede özellikle *kūfî* hattın gelişim evrelerini göstermeyi önemsemiştir.²⁵

Adolf Grohmann ile Kur'an yazmaları üzerine incelemelerin makaleler kapsamında ele alındığı bir dönem başlamıştır. O, della Vida'ya armağan olarak nitelendirdiği makalesinde papirüs Kur'an yazmalarını tahkikli neşretmiştir.²⁶ Grohmann, çalışmasının girişinde della Vida ve Nabia Abbott'un tarihlendirmeye yaklaşımlarını karşılaştırmıştır. Levi della Vida bu konuda çekimser kalırken, Abbott paleografik özelliklerden yola çıkıldığında hicrî birinci asrın ikinci yarısına ait yazmaların tarihlendirilmesinin mümkün olduğunu düşünmektedir. Grohmann çalışmaları kapsamında hicrî birinci asra tarihlendirilmesi mümkün Kur'an yazmalarını listelemiştir.²⁷ Paleografi temelli tespit çalışmasının devamı olarak yakın zamanda Beatrice

²³ Adolf Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'āns", *Der Islam* 33/3 (1958), 221-222.

²⁴ Levi Della Vida, *Frammenti Coranici in Carattere Cufico nella Biblioteca Vaticana*, I-XI.

²⁵ Levi Della Vida, *Frammenti Coranici in Carattere Cufico nella Biblioteca Vaticana*, VI.

²⁶ Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'āns", 213-231.

²⁷ Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'āns", 222; Adolf Grohmann, "Zum Problem der Datierung der ältesten Koran-Handschriften", *Akten des Vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses*

Gruendler'in yürüttüğü incelemeler zikredilebilir. Gruendler, hicrî birinci yüzyıla tarihlendirilen Arapça metinleri yeniden derlemiş ve bu bağlamda Kur'an yazmaları konusuna da temas etmiştir. Grohmann'ın listesine üç nüsha daha ekleyerek literatüre katkı sağlamıştır.²⁸

John Edward Wansbrough (ö.2002), Kur'an metninin nihaî halini 2/8. yüzyılın sonlarına kadar süren değişim sürecinden sonra aldığını iddia etmiştir.²⁹ Bu görüşü sürdüren Gerd Puin (d.1940) Kur'an tarihine yönelik eleştirel yaklaşımın sınırlarını genişleten isimlerdendir. Puin, Şan'â'da keşfedilen Kur'an yazmalarına yönelik inceleme ekibi arasında bulunmuş³⁰ ve Kur'an'ın Hz. Muhammed'den önce yazılmaya başlanıp, düzenlemesinin tarih içine yayıldığını iddia etmiştir.³¹ Şan'â'da keşfedilen Kur'an elyazmalarını incelemiş ve onları ilk tanıtan araştırmacı olmuştur.³²

Sergio Noja Nosedá (1931-2008) ve François Déroche (d.1952), *Amari* projesi kapsamında BnF'de bulunan ve üzerine kendilerinden sonra çok sayıda inceleme yürütülen iki Kur'an yazmasını; Arabe 328 (a)'nın 1-56. sayfalarını³³ ve Londra British Library'de (Britanya

München: 28 August - 4 September 1957, ed. H. Franke (Wiesbaden: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1959), 272-273.

²⁸ Beatrice Gruendler, *The Development of the Arabic Scripts: From the Nabatean Era to the First Islamic Century* (Atlanta: Scholars Press, 1993), 134-137; Beatrice Gruendler, "Arabic Script", *Encyclopaedia of the Qur'ân* (Leiden - Boston: Brill, 2001), 135-142; Beatrice Gruendler, *The Rise of the Arabic Book* (Cambridge: Harvard University Press, 2020), 23.

²⁹ Wansbrough, *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*. Ayrıca bkz. Koç, "Wansbrough, John Edward", 656-657.

³⁰ Gerd-R. Puin, "Observations on Early Qur'an Manuscripts in Şan'â'", *The Qur'an as Text*, Brill, 1996), 110.

³¹ Gerd-Rüdiger Puin vd., "Neue Wege der Koranforschung", *Magazin Forschung [Universität des Saarlandes]* 1/1999), 33-46.

³² Puin, "Observations on Early Qur'an Manuscripts in Şan'â'", 107-111. Ayrıca bkz. Puin vd., "Neue Wege der Koranforschung", 37-40. Kur'an yazmaları araştırmalarının ortaya koyduğu bulgulara rağmen, bahsi geçen görüş bazı araştırmacılarca savunulmaya devam edilmektedir. Benzer iddiaları taşıyan yakın tarihli bir çalışma için bkz. Stephen J. Shoemaker, *Creating the Qur'an: A Historical-Critical Study* (Oakland: University of California Press, 2022).

³³ François Déroche - Sergio Noja Nosedá, *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque Nationale de France* (Lesa & Paris: Fondazione Ferni Noja Nosedá, 1998).

Kütüphanesi) bulunan en kadim Kur'an yazmasını; Or.2165'in 1-61. sayfalarını incelemiş ve tıpkıbasımını neşretmişlerdir.³⁴ Déroche, ilerleyen yıllarda özellikle Emevî ve Abbasî dönemi mushaf yazım gelenekleri üzerine alanın bilimsel çerçevesini genişleten ve yöntemsel özgünlük sunan önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Onun kodikolojik ve paleografik yaklaşımları, kadim Kur'an yazmalarının özelliklerine dair önemli çıkarımlar yapılmasına imkân tanımaktadır. François Déroche'un çalışmalarında yazmaların fiziksel özellikleri üzerinden tarihlendirme önerisi sunması öne çıkmaktadır. Paleografik özellikler üzerine geliştirdiği kronolojik sınıflandırma, yaygın kullanım kazanmıştır. Bu bağlamda Sergio Noja Nosedà, hicrî birinci yüzyıla tarihlendirilmesi mümkün olan Kur'an yazmalarının bir listesini ortaya koymuştur.³⁵ François Déroche ise birçok koleksiyonun yanı sıra İstanbul'daki erken dönem Kur'an yazmalarını da fiziksel olarak inceleme imkânı bulmuştur. Çalışmalarında TiEM ve Topkapı Sarayı envanterinde bulunan Kur'an yazmalarından örnekler görülmektedir. Déroche'un paleografik çalışmalarını devam ettiren bir diğer araştırmacı Alain George'dur. George'un İslam sanatına yoğunlaşan çalışmaları arasında, hatların orantılarına dair analizi ve Şam Evrakı kapsamındaki yazma incelemeleri, paleografik araştırmalara yeni bir boyut kazandırmıştır.³⁶

Tayyar Altıkulaç (d.1938) İslam dünyasında Kur'an yazmaları üzerine ilmî derinliği yüksek çalışmalar gerçekleştiren ilk müelliftir. Araştırmaları Hz. Osman'a nisbet edilen kadim mushaflar üzerine yoğunlaşmaktadır ve bu sahada öncü konumdadır. Topkapı Sarayı (H.S.

³⁴ François Déroche - Sergio Noja Nosedà, *Le manuscrit arabe Or. 2165 de la British Library* (Lesa: Fondazione Ferni Noja Nosedà, 2001). Tayyar Altıkulaç, söz konusu mushafın 70 varağının BnF'de, 26 yaprağının St. Petersburg'da, geri kalan 2 varağının ise Vatikan ve Londra'da bulunduğunu kaydetmektedir. Bkz. Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022), 412-413. Aynı zamanda söz konusu mushaflar üzerine Türkçe yazında tafsilatlı bilgi için eserin 387-428. sayfalarına müracaat edilebilir.

³⁵ Sergio Noja Nosedà, *Note Esterne in Margin Al I Volume dei 'Materiali per un'Edizione Critica del Corano'* (Classe di Lettere e Scienze Morali e Storiche, 2000), 35.

³⁶ Alain George, *The Rise of Islamic Calligraphy* (Londra: Saqi Books, 2010).

44/32 ve Medine nr.1), TİEM, el-Meşhedu'l-Huseynî (Kahire), Hz. Ali'ye nisbet edilen Şan 'ā' nüshası, Methāfu'l-Fenni'l-İslāmî (Kahire), Bibliothèque Nationale (Paris), Tübingen, Āsitān-ı Kud̄s-i Raḍavî (Meşhed), Londra ve Berlin Mushafları'nı neşretmiştir. Altıkulaç, mushaf neşirlerine açıklamalı transliterasyon metni eklemiş, ayrıca bu değerli nüshaları birbiriyle mukayeseli inceleyerek İslam literatüründeki rivayetlerin değerlendirildiği özgün bir yöntem geliştirmiştir. Bu yaklaşım, mushaflardaki ortak ve ayrışan unsurları tespit etmenin ötesinde, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye nisbetin ilmî geçerliliği üzerine kaynaklara dayanan değerlendirmeler yapılmasına imkân tanımıştır. *Mesâhif-i Kadîme* başlıklı eseri ise Altıkulaç'ın yöntemini ve mushaf kitabetinin teşekkülünü anlamaya yönelik analitik bir zemin sunmaktadır.³⁷

Bergsträßer'in 1929 yılında Kur'an el yazmaları ve farklı kıraatler için bir *Apparatus Criticus* oluşturma planının devamı niteliğinde tesis edilen *Corpus Coranicum* projesi bünyesindeki *Manuscripta Coranica* veritabanı, erken dönem Kur'an yazmalarını dijital olarak arşivleyerek erişime sunan ilk kapsamlı girişimdir.³⁸ Bu çerçevede belirli yazmaların renklendirilmiş transliterasyonu gerçekleştirilmiş ve bu yöntem, ifade netliği ve kavranabilirlik açısından göz önünde bulundurularak tezimizde de tercih edilmiştir. Proje kapsamında aynı zamanda Kur'an yazmalarında görülen kıraatlere ilişkin ayrı bir kısım bulunmaktadır.

d. Şam Evrakı Koleksiyonundaki Kur'an Yazmaları Üzerine Akademik Çalışmalar

Şam Evrakı içerisinde muhafaza edilen Kur'an yazmaları, son yüzyılda çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş ve akademik literatürde yer bulmuştur. Bu yazmalar, özellikle erken dönem Kur'an tarihi bağlamında önemli bir araştırma konusu olmuştur. Ancak koleksiyonun kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, mevcut çalışmaların henüz başlangıç

³⁷ Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme: Mesâhif-i Kadîme* (İstanbul: IRCICA, 2015), Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*.

³⁸ Bkz. <https://corpuscoranicum.org/en/about> (Erişim: 2 Nisan 2025).

aşamasında olduğu söylenebilir. Bu başlık altında, Şam Evrakı üzerine kendi kategorisinde öncü nitelik taşıyan neşirlere değinilmekle birlikte, çalışmanın kapsamı gereği *hicāzī* yazmalar üzerine yoğunlaşan araştırmalara daha ayrıntılı biçimde yer verilmektedir.

Şam Evrakında bulunan Kur'an yazmalarının önemi 20. yüzyılın ortalarından itibaren bilimsel olarak kaydedilmeye başlanmıştır. Bu minvalde tespit edilebilen en erken tarihli kayıt, 1937 yılında Otto Pretzl'e ulaşmaktadır.³⁹ Pretzl, İstanbul'daki kadim Kur'an yazmalarını içeren koleksiyonlara dikkat çekmiş ve dönemin Evkaf Müzesi (bugünkü TİEM) bünyesindeki mushaflara değinmiştir.⁴⁰ Pretzl'in ifadeleri, her ne kadar detaylı bir kataloglama sunmasa da Batılı araştırmacılar nezdinde TİEM koleksiyonunun bu dönemlerden itibaren bilindiğini göstermektedir.

Erken dönem Kur'an yazmaları alanındaki en önemli akademik katkılardan biri, François Déroche tarafından gerçekleştirilmiştir. Déroche, 1983-1987 yılları arasında Şam Evrakı Koleksiyonu'nda yürüttüğü incelemeler ve bu çalışmaların sonuçlarıyla alanda ön plana çıkmıştır. 1991 yılında bu çalışmanın ilk bilimsel çıktısı görülmektedir. Déroche, *Deux Fragments Coraniques Maghrébins Anciens au Musée des Arts Turc et Islamique d'Istanbul* başlıklı çalışmasında TİEM'de bulunan, ferağ kaydı taşıyan iki *mağribī* Kur'an yazmasını (ŞE13216 ve ŞE13644) incelemiştir.⁴¹ 1992 yılında yayımladığı *The Abbasid Tradition* adlı eserinde,⁴² Nasser D. Khalili Koleksiyonunda yer alan ve 8-12. yüzyıla tarihlenen Kur'an yazmalarını kataloglamış ve bu yazmaları, Şam Evrakı da dahil olmak üzere farklı koleksiyonlardaki örneklerle karşılaştırarak kapsamlı bir yazı tipi sınıflandırması geliştirmiştir. Söz konusu sınıflandırma, günümüzde Kur'an yazmaları araştırmalarında en yaygın şekilde

³⁹ Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 9.

⁴⁰ Gotthelf Bergsträßer - Otto Pretzl, *Die Geschichte des Korantexts* (Leipzig: Dieterich, 1938), 3/250.

⁴¹ François Déroche, "Deux Fragments Coraniques Maghrébins Anciens au Musée des Arts Turc et Islamique d'Istanbul", *Revue des Études Islamiques* 59/1991), 229-235.

⁴² François Déroche, *The Abbasid Tradition: Qur'ans of the 8th to the 10th centuries AD* (London: Nour Foundation in association with Azimuth Editions and Oxford University Press, 1992).

başvurulan sistem haline gelmiştir. François Déroche, 2006 yılında yayımlanan *Islamic Codicology* adlı çok yazarlı çalışmada ise Şam Evrakından seçtiği örnekler aracılığıyla kodikolojik analizlere yer vermiştir.⁴³ 2013 tarihli *Qur'ans of the Umayyads* başlıklı çalışmasında ise Emevî dönemine tarihlenen mushaflar içerisinde Şam Evrakı Koleksiyonuna ait 22 mushafı inceleyerek erken dönem Kur'an kitabeti geleneğini ele almış;⁴⁴ bu dönemde mushaf yazımının kısa bir süre içerisinde belirgin bir gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, Kur'an yazmalarının tarihlendirilmesine dair temel sorunlara dikkat çekmiş ve *The Abbasid Tradition*'da sunduğu paleografik sınıflandırma önerisini Emevî dönemi yazmalarıyla genişletmiş ve yaklaşık bir kronolojik sistem ortaya koymuştur.

Keith Small, 2012 yılında yayımladığı *Textual Criticism and Qur'an Manuscripts* başlıklı doktora tezinden üretilen kitabı; Kutsal Kitap eleştirisi yönteminin Kur'an yazmalarına uygulanma örneğini teşkil etmektedir.⁴⁵ Eserde, çeşitli *hicāzī* nüshalarla birlikte çalışma konumuzu oluşturan TİEM ŞE 54 envanter numaralı yazmada İbrâhîm suresi özelinde kodikolojik, paleografik ve ortografik özellikleri bakımından ele alınmıştır. Small, bu çalışmada ayetlerin en erken formunu tespit etmeyi hedeflemiştir.

Alba Fedeli'nin 2014 yılında tamamladığı doktora tezi, Birmingham Üniversitesi Mingana Koleksiyonunda bulunan erken dönem Kur'an yazmalarını incelemektedir.⁴⁶ Araştırmanın temel amaçları, belirlenen yazmaların kökeni ve tarihi hakkında bilgiler sunmak, arşiv belgelerini inceleyerek nüshaların geçmişine dair bilgiler sunmak ve dijital filoloji gibi yöntemleri uygulayarak yazmaların kapsadığı metinleri analiz etmektir. Yazma karşılaştırmaları kapsamında Şam Evrakı Koleksiyonundaki ŞE 54 dahil olmak üzere belirli

⁴³ François Déroche, *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscripts in Arabic Script* (London: al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2005).

⁴⁴ Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*.

⁴⁵ Keith E. Small, *Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts* (Lanham: Lexington Books, 2011).

⁴⁶ Fedeli, *Early Qur'ānic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*.

hicāzī yazmalara yer verilmiş, böylece erken dönem Kur'an yazmaları arasındaki paleografi, kodikoloji, kıraat benzerlikleri ile farklılıkları detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuçları arasında, nüshaların Avrupa'da hangi tarikle dolaşıma girdiği hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Bu alanda yapılan kapsamlı çalışmaların yanı sıra, Şam Evrakında yer alan mushafların çeşitli makaleler çerçevesinde incelendiği çok sayıda araştırma mevcuttur. Burada Şam Evrakı üzerine öncü nitelik taşıyan belirli çalışmalara değinilmekle birlikte, çalışmanın kapsamı gereği *hicāzī* yazmalara odaklanan araştırmalara daha ayrıntılı biçimde yer verilecektir.

Yasin Dutton, 1999 yılında yayımladığı makalesiyle erken dönem mushaflarda yer alan renkli noktalama işaretleri ile bu mushafların coğrafi kökenleri arasında bir ilişki olup olmadığını sorgulayan önemli bir araştırma çizgisi başlatmıştır.⁴⁷ Onu müteakip Alain George, 2015 yılında yayımladığı makalesinde, Kur'an yazmalarında yer alan kısa sesleri göstermek amacıyla kullanılan renkli noktaların *kūfī* hatla yazılmış mushaflarda görülmeye başlandığını ve bu işaretlerin yazmanın menşei hakkında ipuçları sunabileceğini ortaya koymuştur.⁴⁸

Bu araştırma hattının devamı niteliğinde, Hythem Sidky 2021 ve 2023 yıllarında yayımladığı makalelerinde köken ve kıraat gelenekleri üzerine yoğunlaşmıştır.⁴⁹ İncelediği mushaflar arasında yer alan resm ile noktalama sistemlerine bağlı kıraat farklılıklarını karşılaştıran Sidky, yazmaların sunduğu kıraat bilgilerinin coğrafi köken tayininde

⁴⁷ Yasin Dutton, "Red Dots, Green Dots, Yellow Dots and Blue: Some Reflections on the Vocalisation of Early Qur'anic Manuscripts–Part I", *Journal of Qur'anic Studies* 1/1 (1999), 115-140; Yasin Dutton, "Red Dots, Green Dots, Yellow Dots and Blue: Some Reflections on the Vocalisation of Early Qur'anic Manuscripts (Part II)", *Journal of Qur'anic Studies* 2/1 (2000), 1-24.

⁴⁸ Alain George, "Coloured Dots and the Question of Regional Origins in Early Qur'ans (Part I)", *Journal of Qur'anic studies* 17/1 (2015a), 1-44; Alain George, "Coloured Dots and the Question of Regional Origins in Early Qur'ans (Part II)", *Journal of Qur'anic studies* 17/2 (2015b), 75-102.

⁴⁹ Hythem Sidky, "On the Regionality of Qur'ānic Codices", *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 5/1 (2021), 133-210; Hythem Sidky, "Consonantal Dotting and the Oral Quran", *Journal of the American Oriental Society* 143/4 (2023), 785-814.

kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Kur'an yazmaları arasında bir şecere oluşturma girişiminde bulunmuştur. Ayrıca kıraat farklılıklarının zaman içerisinde gelişerek farklı bölgesel gelenekler hâlinde şekillendiğini ileri sürmüştür. Her üç araştırmacı da çalışmalarında ed-Dānī'nin *el-Muḥkem*'indeki verileri erken dönem mushaflarla karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, renkli *i'cām* noktalarının yazmanın coğrafi kökenine ilişkin önemli veriler sunduğunu göstermektedir. Nitekim ed-Dānī her ne kadar Irak merkezli bir bilgi havuzunu yansıtırsa da aynı türden noktalama sistemlerinin farklı bölgelerde de kullanıldığı bu çalışmalarla ortaya konulmuştur. Söz konusu karşılaştırmalarda kullanılan mushaflar arasında, çalışmamızın odağını oluşturan Şam Evrakı yazmaları da yer almaktadır.

Marijn van Putten, 2019 yılında yayımladığı makalede çalıştığımız yazmada da görülen kelime sonu *cīm* ve *ḥā'* harflerinin özgün yazım özelliklerini inceleyerek bu yazım biçiminin Nabat yazısıyla ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur.⁵⁰ Bu çalışma kapsamında Şam Evrakında yer alan *ḥicāzī* bir el yazması olan ŞE118'i de bu özellikler bakımından ele almıştır.

Esra Gözeler, 2022 yılında yayımladığı makalesinde, Şam Evrakı Koleksiyonunda yer alan *kūfī* hatlı parşömen bir Kur'an nüshasını incelemiştir.⁵¹ Yaygın mushaf formatlarının aksine rulo formunda istinsah edilmiş olan bu yazma; muhteva, kodikolojik yapı, imla özellikleri, ayet sonu işaretleri ve süsleme unsurları çerçevesinde değerlendirilmiş ve neşredilmiştir. Gözeler, Şam Evrakına ait yazmaların hâlâ bir katalogdan yoksun oluşuna dikkat çekmiş ve bu durumun koleksiyona dair bütüncül analizleri zorlaştırdığını vurgulamıştır.

Son yıllarda, Türkiye'de Şam Evrakı Koleksiyonu üzerine yapılan akademik çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. 2023 yılında Zeynep Sürmeneli parşömenlerin hasar

⁵⁰ Marijn Van Putten, "A Newly Discovered Letter of the Early Arabic Alphabet: A Distinction between Final Jīm and Final Ḥā'/Khā' and Its Nabataean Origins", *Al-'Usur al-Wusta* 27/2019).

⁵¹ Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 1-32.

tespitini yapmış ve konservasyon açısından değerlendirmelerde bulunmuştur.⁵² Elif Behnan Bozdoğan, koleksiyonun yapısını ve *hicāzī* hatlı Kur'an yazmalarını konu alan çalışmalarıyla bu alana önemli katkılar sunmuştur. Bozdoğan'ın 2024 tarihli doktora tezi, koleksiyondaki *hicāzī* mushafların tasvir ve tahliline odaklanmaktadır ve ŞE 54 yazması da bu çerçevede ele alınmaktadır.⁵³ Bozdoğan, incelediği yazmaların şahsi kullanım amacıyla düzenlendiği kanaatine ulaşmıştır. Ayrıca, François Déroche tarafından geliştirilen *hicāzī* yazı tasnifinin yanıltıcı olabileceğini vurgulayarak bu tasnifin kavramsal temellerinin daha açık belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuş ve bir tasnif önerisinde bulunmuştur. Şeyma Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği* başlıklı doktora tezinde Şam Evrakı içerisinde hicrî üçüncü asırdan altıncı asra kadar tarihlenen on Kur'an yazmasını zabt özellikleri bakımından incelemiş ve tarihsel ve bölgesel eğilimlerin zabt üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.⁵⁴ Bu bağlamda nüshalardaki tarih kayıtları üzerinden özgün sonuçlara ulaşmıştır. Betül Genan, *Hicrî Üçüncü Asır Kur'an Yazmalarında Kıraat Tercihi* başlıklı tezinde Şam Evrakı koleksiyonundaki hicrî üçüncü asra tarihlenen, Bilâdüşşam bölgesine vakfedilen iki mushaf üzerine çalışmıştır.⁵⁵ Tezinde kıraat tercihlerinin yedili tasnif sınıflandırılmasının teşekkülünden önce dolaşımda bulunan kıraatleri tespit etmeyi amaçlamıştır ve Amâcûr ve Abdulmunim Mushafları üzerinden kıraat tarihine yönelik katkılar sunmuştur. Ayrıca Betül Genan; Elif Behnan Bozdoğan, Şeyma

⁵² Zeynep Sürmeneli, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonundaki Parşömenlerin Hasar Tespiti ve Konservasyon Açısından Değerlendirilmesi* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, (2023).

⁵³ Elif Behnan Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, (2024).

⁵⁴ Şeyma Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örneklemini* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, (2024).

⁵⁵ Betül Genan, *Hicrî Üçüncü Asır Kur'an Yazmalarında Kıraat Tercihi: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu Örneği* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, (2024).

Genan ve Nevrin Nur Aslan ile birlikte yayımladığı makalede Kubbetü'l-Hazne'nin tarihçesi bağlamında Şam Evrakı Koleksiyonunu ele almıştır.⁵⁶

Bu çalışmalar Şam Evrakı Koleksiyonuna yönelik bilimsel ilginin arttığını ve yazmaların farklı açılardan incelendiğini ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar kıraat farklılıkları, zabt işaretleri, yazı biçimleri ve kodikolojik özellikler bakımından önemli veriler sunmuştur. Mevcut literatür, erken dönem Kur'an yazmalarını ele alan karşılaştırmalı yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

⁵⁶ Betül Genan vd., "Şam Evrakı Koleksiyonu'nun Teşekkül Ettiği Kadim Bir Arşiv: Kubbetü'l-Hazne ve Tarihi", *İslam Tetkikleri Dergisi* 14/1 (2024), 89-119.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞE 54 MUSHAFININ İZİNİ SÜRMEK:

YAZMANIN KÖKENİNE DAİR MÜLAHAZALAR

Yazma eserler içeriklerinin yanı sıra, ait oldukları koleksiyonların tarihiyle beraber değerlendirildiklerinde kökenlerine dair işaretler sunar. Yazma eser koleksiyonları, yazmaların üretildikleri coğrafyadan başlayarak hangi sebeplerle, nasıl taşındıklarını ve korunduklarını gösteren önemli belgeler niteliğindedir. Bu bölümde TİEM ŞE 54 ve kardeş nüshaları Şam Evrakı Koleksiyonu çerçevesinde; Paris ve Cambridge’de yer alan nüshalar ise ait oldukları kütüphane koleksiyonları kapsamında incelenmektedir. Bu doğrultuda, TİEM Şam Evrakı, Paris Millî Kütüphanesi ve Cambridge Üniversite Kütüphanesinde bulunan Kur’an yazması koleksiyonlarının tarihî arka planı, çalışılan nüshalar özelinde ele alınarak, bu yazmaların aktarılma süreçlerine dair tarihî bilgiler derlenmektedir.

1. Şam Evrakı Koleksiyonunun Tarihçesi

Şam Evrakı Koleksiyonu, yüzde doksan dördünün Kur’an yazmalarından oluşmasıyla,⁵⁷ mushaf çalışmaları açısından dünyadaki en kapsamlı arşivlerden biridir. 210.000 varaklık içeriği; İslami ilimlere dair eserler, diğer dinlere ait metinler ve resmî belgeler gibi yazmaları ihtiva etmektedir. Koleksiyon, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı sırasında aldığı koruma tedbirleri kapsamında 1917 yılında Şam’dan İstanbul’a nakledilmiştir ve bu dönemden itibaren “Şam Evrakı” olarak adlandırılmıştır.⁵⁸ Günümüzde Sultanahmet Meydanındaki İbrahim Paşa Sarayında faaliyet gösteren Türk ve İslam Eserleri Müzesinde (TİEM) mahfuzdur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan son müze olma özelliğini taşıyan bu kurum, İslam

⁵⁷ Genan, *Hicrî Üçüncü Asır Kur’an Yazmalarında Kıraat Tercihi: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu Örneği*, 26.

⁵⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi [DH.ŞFR]*, No. 73 Gömlek No. 73/1).

medeniyetine ait kültürel mirasın korunması amacıyla faaliyet göstermektedir.⁵⁹ TİEM, Şam Evrakı Koleksiyonu haricinde yine erken dönem Kur'an yazmaları ve farklı kültürlerle ait dinî ve resmî belgeleri içermektedir. Bu yönüyle, yalnızca ilahiyat çalışmaları değil; tarih, hukuk ve kültürel araştırmalar için de kaynaklık sunmaktadır.⁶⁰

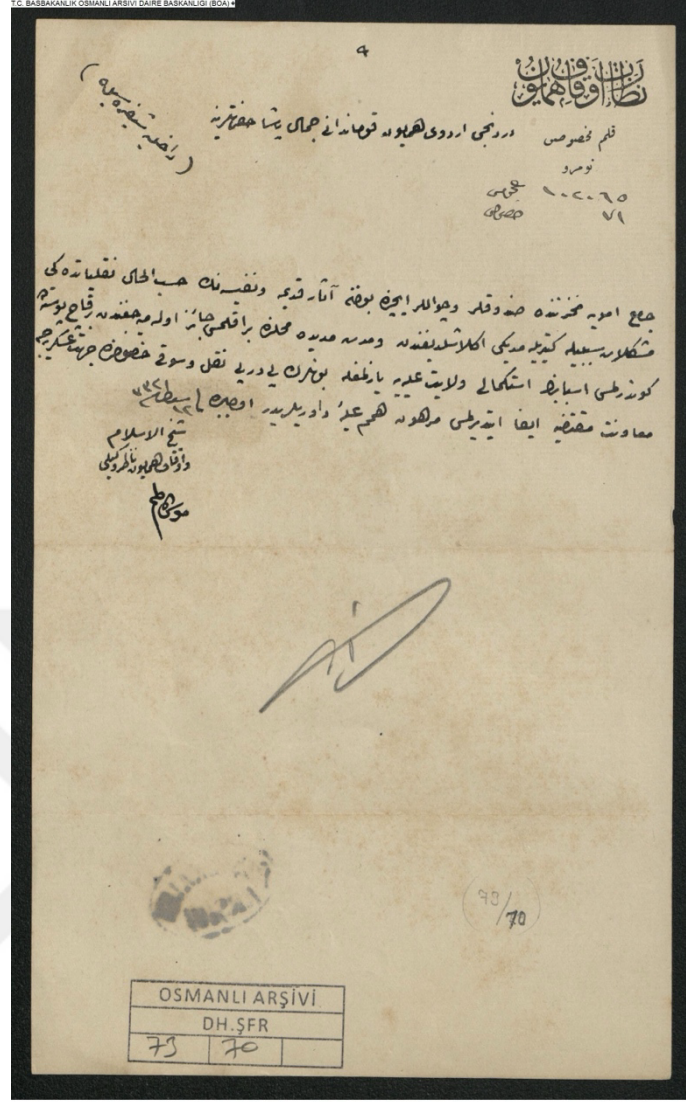
Şam Evrakı Koleksiyonun asıl muhafaza yeri, Şam Emevî Camii avlusunda yer alan ve başlangıçta beytülmal işlevi gören Kubbetu'l-Hazne isimli yapıdır. Zamanla bu yapı, sadece mali belgelerin saklandığı bir depo olmaktan çıkarak çok sayıda el yazmasının toplandığı bir arşiv kimliğine bürünmüştür.⁶¹ Ancak buradaki belgelerin detaylarına ulaşmak, yapının kilitli olması sebebiyle sınırlı kalmıştır. 18. yüzyılda Şam, bedevî saldırıları, depremler ve yangınlarla sarsılmıştır ve bölgedeki afetlerin yazmaları da etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Şam Emevî Camiinin tarih boyunca beş deprem ve dokuz yangından etkilenerek tahrip olduğu bilinmektedir. Bölgenin tarihsel gerçekliği, bu yapının önemini daha da artırmıştır. Özellikle 1893 yılında yaşanan büyük yangın sonrası Sultan II. Abdülhamid döneminde on yıl süren kapsamlı bir restorasyon sürecine girmiştir.⁶² Bu dönemde, Kubbetu'l-Hazne'de saklanan el yazmaları ilk kez sistematik bir şekilde belgelenmeye başlanmıştır. Aşağıda arşivlerde Şam Evrakı'nın İstanbul'a nakil sürecine dair belgenin görseli verilmektedir:

⁵⁹ <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=TIE01&DistId=TIE> (Erişim: 21 Şubat 2025).

⁶⁰ Arianna D'Ottone Rambach vd., *The Damascus Fragments: Towards a History of the Qubbat al-Khazna Corpus of Manuscripts and Documents* (Beyrut: Ergon Verlag, 2020), 9-10.

⁶¹ Tâlib Yâzîcî, "Emeviyye Camii", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: 1995), 11/108-109.

⁶² Doris Behrens-Abouseif, "The Fire of 884/1479 at the Umayyad Mosque in Damascus and an Account of its Restoration", *Mamlūk Studies Review* 8/2004), 279; krş. Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 8.

DH.ŞFR.00073.00070.001

Görsel 1: Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi [DH.ŞFR], No. 73 Gömlek No.

73/1)⁶³

Ğubbetu'l-Ğazne'ye yönelik akademik ilginin dönüm noktası, 1898 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm (1859-1941) ve Hermann von Soden'in (1852-1914) Şam ziyaretleriyle başlamış ve özellikle Latince yazmalar ön plana çıkarılmıştır. 1900 yılında yazmaların

⁶³ Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi [DH.ŞFR], No. 73 Gömlek No. 73/1). Transkripsiyonlu metin: “Suriye Vilayetine (Dahiliye sefresiyle). İsmet Bey ile gönderilen parçaların âsâr-ı nâdirenden olmasına ve bakiyesinin bir mütehasıs marifetiyle orada tetkik ve tasnifi senelere mütevakkıf bulunmasına mebnî Câmî-i Emeviye avlusundaki mahzende bulunan bilcümle sandık ve çuvalların asla açılmaksızın muntazam sandıklara vaz' ve memûrîn-i lâzime tarafından mühr-i resmî ile tahtîm olunarak (...) İstanbul'a irsâl ve isâli Evkâf-ı İslâmiye Müzesi Meclisi İdaresi kararıyla mütemennâdır. Fî'l-Kânun-ı Sâni, Sene 332. Evkâf-ı Hümayun Nâzirı Vekili”.

İstanbul'a nakli teklif edilmişse de bu öneri savaş yıllarına kadar hayata geçirilememiştir.⁶⁴ Aynı sene Osmanlı Devleti, Bruno Violet'e Kubbetu'l-Hazne'deki gayrimüslim yazmaları inceleme izni vermiştir. Violet'in çalışmaları sonrası, 1902'de bin beş yüzden fazla nüsha Berlin'e gönderilmiş, 1909'da İstanbul üzerinden Şam'a iade edilmiştir.⁶⁵ Artan ilgi ve eser kaçakçılığı endişesiyle Osmanlı Devleti, 1911 yılında kubbedeki yazmaları İstanbul'a nakletmiştir.⁶⁶ 1960'lı yıllardan itibaren ise Fransız araştırmacılar koleksiyona ilgi göstermiştir.⁶⁷ Günümüzde bu yazmaların büyük kısmı Türk ve İslam Eserleri Müzesinde asıllarının yanı sıra dijital görselleriyle, bir bölümü ise Şam'daki Milli Müze ve Hat Müzesinde bulunmaktadır. Koleksiyona ait kimi parçaların mevcut konumu ise halen belirsizliğini korumaktadır.⁶⁸

2. Şam Evrakı Koleksiyonunda Bulunan Kur'an Yazmaları ve ŞE 54 Mushafı

Yakın dönemde yapılan çalışmalar doğrultusunda Şam Evrakı Koleksiyonu, Kur'an yazmaları bağlamında mushaf tarihi araştırmalarının temel kaynaklarından biri haline gelmiştir. Zira Şam Evrakı; yazma sayısı, hat ve yapı çeşitliliği ve sunduğu metin dışı kayıtlarla İslam yazma kültürü araştırmaları açısından ender bir konumdadır. Koleksiyon, farklı coğrafya ve dönemlerde istinsah edilmiş nüshalardan meydana gelmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere varak sayısı iki yüz on binin üzerindedir ve bu rakam, koleksiyonu dünya üzerindeki diğer mushaf yazması arşivlerinin önüne geçirmektedir. Diğer yandan, içerik yönünden de oldukça yoğun bir mushaf çeşitliliği sunmaktadır. Yürütülen sınıflandırma çalışmaları, koleksiyonun yaklaşık %94'ünün Kur'an yazmalarından teşekkül ettiğini, kalan kısmın ise tefsir, hadis, fıkıh gibi İslamî ilimlerin yanı sıra diğer dinlere ait metinler ve çeşitli resmî yazışmalardan oluştuğunu

⁶⁴ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 25.

⁶⁵ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 12.

⁶⁶ Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 9.

⁶⁷ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 9.

⁶⁸ Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 9.

göstermektedir.⁶⁹ Bu oran, koleksiyonun temel amacının mushaf muhafazası olduğunu ortaya koymaktadır. Koleksiyonu oluşturan yazmaların yaklaşık %90'ı parşömen üzerine yazılmıştır.⁷⁰ Bu durum ise koleksiyonun özellikle hicrî ilk asırlara dair veriler içerdiğine işaret etmektedir. Bu çeşitlilik, yazma eser tarihindeki geçişleri izlemek bakımından önem teşkil etmektedir. Fakat koleksiyonun önemine rağmen henüz sistematik bir kataloglama çalışması mümkün olmamıştır. Yazma yapraklarının çoğu formlarından ayrılmış, farklı envanter numaraları altında kaydedilmiştir. Bireysel araştırmaların esnasında ŞE 54 mushafı ile ilişkili varakları bulmak amacıyla dijital arşiv üzerinde uzun mesailer harcamam gerekmiş ve tarafımda üç farklı envanter numarası altında bu mushafa ait olabilecek varaklar tespit edilebilmiştir. Benzer bir vaziyet, Şan'ā Camii'nde keşfedilen yaklaşık 15.000 parşömen nüsha için de söz konusudur.⁷¹ Şam Evrakı çok daha büyük bir kapsama sahiptir; ancak Şan'ā koleksiyonunda da mushafların nâtamam ve dağınık olması, bu durumun Şam Evrakına özgü bir sorun olmadığını göstermektedir.

⁶⁹ Genan vd., "Şam Evrakı Koleksiyonu'nun Teşekkül Ettiği Kadim Bir Arşiv: Kubbetü'l-Hazne ve Tarihi", 113.

⁷⁰ Sürmeneli, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonundaki Parşömenlerin Hasar Tespiti ve Konservasyon Açısından Değerlendirilmesi*, 2.

⁷¹ Ursula Dreibholz, "Preserving a Treasure: The Sana'a Manuscripts", *Museum International* 51/3 (1999), 21-25; Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 27.

Görsel 2: Şam Emevî Camii Avlusunda Bulunan Kubbetu'l-Hazne'den Bir Görünüm.⁷²

Bu noktada, koleksiyonun tarihsel bir hafıza mekânı olarak teşekkülü dikkate değerdir. Şam Emevî Camii'nin avlusunda bulunan Kubbetu'l-Hazne adlı yapıda oluşmaya başlayan bu koleksiyon, başlangıçta malî kayıtlar ve vakfiye belgelerinin saklandığı bir arşiv işlevi görürken, zamanla dinî metinlerin ve Kur'an yazmalarının da burada muhafaza edilmesiyle zenginleşmiştir.⁷³ Dolayısıyla koleksiyon, metin dışı kayıtların da belgelenmesine imkân sunan yazma örnekleri içermektedir. Bu bağlamda koleksiyonda yer alan yazmalar arasında vakıf kaydı taşıyan mushaflar oldukça önemlidir. Zira bu tür kayıtlar mushafın hangi dönemde, hangi kullanım amacına binâen istinsah edildiğine dair çıkarımlara da imkân sunmaktadır. Bu noktada koleksiyonda Bilâdüşşâm'ın Şam, Kudüs, Sûr gibi şehirlerine vakfedildiği tespit edilen yazmalar üzerinden, mushafların dolaşımı ve bölgesel imla tercihleri üzerine çıkarımlar yapılabilir.⁷⁴ Doktora tezinde böyle bir çalışma uygulayan Şeyma Genan'ın ortaya

⁷² Bu yapı Kubbetu 'Ā'îşe olarak da bilinmektedir.

⁷³ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 25.

⁷⁴ François Déroche, "The Qur'ān of Amāğūr", *Manuscripts of the Middle-East* 5/1990), 65.

koyduğu üzere, en erken tarihli istinsah kaydını içeren mushaf İbn Ahmed Mushaf'ıdır ve 246/860 yılına aittir.⁷⁵ Ancak *hicāzī* yazmalar genelinde henüz böyle bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Koleksiyonun çalışmamız açısından temel unsuru, *hicāzī* hatla yazılmış mushafların kapsamıdır. Tasnif çalışmaları neticesinde *hicāzī* yazmaların, Şam Evrakının yüzde ikilik kısmını oluşturduğu tespit edilmiştir (yaklaşık 1600 varak).⁷⁶ *Hicāzī* hat, erken İslam dönemine ait bir yazı biçimidir. Bu bakımdan bu nüshalar hem Arapça kitâbetin gelişimini hem de mushafların erken imla özelliklerini inceleme imkânı sunmaktadır. *Hicāzī* mushaflarda genellikle ciltleme görülmemektedir. Bu bağlamda altı köşeli yıldız motifli ciltlemesiyle dikkat çeken ŞE80 envanter numaralı mushaf, Elif Behnan Bozdoğan tarafından tespit edildiği kadarıyla koleksiyon içerisinde bilinen tek ciltli *hicāzī* yazma örneği olarak öne çıkmaktadır.⁷⁷ François Déroche'un bu cildi erken dönem Tip I sınıfına dahil etmiş ve bir Kur'an yazmasında görülen en erken ciltleme örneği olabileceğini ifade etmiştir.⁷⁸

Şam Evrakına erişim göz önünde bulundurulduğunda, yazmaların yüksek çözünürlüklü görseller şeklinde dijitalleştirilmesi araştırmayı mümkün kılan temel kazanımdır. Ancak dijital varakların klasörlere ayrılmasındaki eksiklikler, araştırmanın kaynak bütünlüğüne hâle veren bir durumdur. Aynı mushafa ait parçaların eşleştirilmesi gerek zaman gerek uzmanlık açısından ciddi bir çaba gerektirmektedir. Sistemik bir dijital kataloğun oluşturulması hâlinde, koleksiyonun potansiyelinden çok daha fazla yararlanılabileceği açıktır. Bu noktada, özellikle doktora düzeyindeki tezlerde yapılan bireysel eşleştirme çalışmaları, bu alandaki ihtiyaçların sadece kurumsal değil, aynı zamanda akademik olduğunu göstermektedir. Son yıllarda

⁷⁵ Genan, *Kadim Mushaflarda Zabıt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 126.

⁷⁶ Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*, 86.

⁷⁷ Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*, 89.

⁷⁸ Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 132.

koleksiyon üzerine yapılan bilimsel çalışmaların artması ve bazı yazmaların sergiler aracılığıyla topluma sunulması, koleksiyonun görünürlüğünü artırmaktadır. Ancak bu gelişmelerin sürdürülebilirliği, sistematik kataloglama, yazmaların fiziksel erişimi ve disiplinler arası iş birliği gibi adımlara bağlıdır.

ŞE 54 mushafının bölgesel aidiyeti ve istinsah tarihine ilişkin kesin sonuçlara ulaşmak, mevcut verilerle mümkün görünmemektedir. Bunun temel nedeni, *hicāzī* yazmaların içeriğinde aranmalıdır. Erken dönem *hicāzī* mushaflarda, ayetler haricinde ikincil bir metinsel unsur bulunmamakta; istinsah tarihi veya müstensih ismi gibi veriler yazmaya işlenmemektedir. Tezimizde ele alınan TiEM ŞE 54, ŞE 86 ve ŞE 13058/79 nüshaları da bu genel karakteristiği paylaşmaktadır. Böyle bir durumda, yazmanın yalnızca paleografik ve kodikolojik özelliklerine bakılarak yaklaşık bir dönem ve bölge tespiti yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu yöntem dolaylı olduğu için kesinlik sağlamamaktadır. Kubbetu'l-Hazne'de keşfedilen nüshalar üzerine serdedilen şu ifadeler, mevcut durumu açıklaması bakımından geçerliliğini korumaktadır:⁷⁹

“Kubbetu'l-Hazne, koleksiyonda yer alan yazma eserlerin çoğunun geçirdiği uzun ve karmaşık dolaşım süreçleri içerisinde yalnızca bir durak niteliğindedir. Yazılı materyallerin bu yapıya hangi saiklerle tevdi edildiği ve koleksiyonun çok dilli ve çok yazı sistemli yapısının nasıl oluştuğu, henüz tam anlamıyla açıklığa kavuşmamıştır.”

Mevcut literatür ve tarafımızdan yürütülen araştırmalar neticesinde, ŞE 54 mushafına ait varakların yalnızca Şam Evrakı Koleksiyonu ile sınırlı kalmadığı tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler Türkiye dışındaki bazı büyük koleksiyonlarda da bu mushafla irtibatlandırılabilir nüshaların bulunduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi ve Fransa Millî Kütüphanesi arşivlerinde iki ayrı nüshaya ulaşılmıştır.

⁷⁹ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 11.

Bu varakların her iki koleksiyonun mevcut envanterlerine nasıl dâhil olduğu, aşağıda incelenmekte ve parçaların dolaşım süreci ortaya konmaktadır.

3. Kubbetu'l-Hazne Kökenli Yazmalar: ŞE 54 Mushafı ve MS Add. 1125

Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan İslam elyazmaları, son dört yüz yılda envantere kazandırılmıştır. Kütüphanenin Arapça yazmalarını edinme süreci, Arapça eğitiminin on yedinci yüzyılda Cambridge'de kurumsallaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda dönemin şarkiyatçı Abraham Wheelocke'un (1593-1653) girişimiyle 1632 yılında Arap Dili Çalışmaları kürsüsü kurulmuştur.⁸⁰ Bununla bağlantılı olarak İngiltere'de ilk defa Arap Dili çalışmalarını başlatan şarkiyatçı William Bedwell'in (ö.1632) kütüphaneye bağışladığı mushaf, koleksiyonun temelini oluşturmuştur.⁸¹ Cambridge Library, şu an beş binin üzerinde yazma eser içermektedir, bu yazmaların büyük bir kısmı özel bağışlar veya saha gezileri yoluyla toplanmıştır.⁸² Bununla birlikte, koleksiyonun bütününe dair envanter bilgileri sınırlıdır. Dolayısıyla yazmaların kütüphaneye ne zaman ve hangi tarikle girdiği genellikle açıklığa kavuşmamaktadır.⁸³

ŞE 54 ile aynı mushafa ait olduğunu tespit ettiğimiz CUL Ms. Add. 1125, Kur'an mealiyle tanınan İngiliz oryantalist Edward Henry Palmer'e (ö.1882) eşlik eden koleksiyoner E. E. Tyrwhitt Drake 1878 yılında koleksiyona dâhil edilmiştir.⁸⁴ Bu nüshalar, Palmer'in Sina Yarımadası ve çevresine gerçekleştirdiği araştırma seyahati sırasında Drake tarafından 1867 yılında satın alınmış ve aynı yolculukta toplanan diğer erken dönem mushaflarla birlikte Cambridge koleksiyonuna kazandırılmıştır. Bu yazmalar Add. 1115-1150 envanter aralığında

⁸⁰ Ansorge, "Cambridge University Library Islamic Manuscript Collection", 127.

⁸¹ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Bedwell, William", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/338-339.

⁸² <https://cudl.lib.cam.ac.uk/collections/islamic/11> (Erişim: 7 Mart 2025).

⁸³ Ansorge, "Cambridge University Library Islamic Manuscript Collection", 129-130.

⁸⁴ <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-ADD-01125/1> (Erişim: 7 Mart 2025).

numaralandırılmıştır.⁸⁵ Add. 1125 envanter numaralı yazma, paleografik özellikleriyle Cambridge koleksiyonundaki kadim mushaflar arasında öne çıkmaktadır. Koleksiyonun dijital görselleri üzerinde yaptığımız inceleme sonucu, birçok Kur'an yazmasının zaman içerisinde taşınma ve afetler gibi sebeplerle ilk halini koruyamadığı, çoğunun fragmanlar halinde kaldığı tespit edilmiştir. İncelenen nüshalarda kahverengi ve siyah renkli mürekkep kullanımı ağırlıklıdır. Harekelemeler ise yaygın olarak kırmızı mürekkeple yapılmıştır, bu uygulama mushafları eşleştirme bakımından önemlidir.

Cambridge koleksiyonundaki *hicāzī* mushaflarda, Add. 1125 nüshası dahil olmak üzere, istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Koleksiyonun tek istisnası olarak hicrî 262 tarihli bir vakfiye kaydı taşıyan MS Add.1116 numaralı Amâcûr Mushafı gösterilebilir. Alain George, bu nüsha üzerine yaptığı inceleme sonucunda kırmızı *i'cām* noktalarının literatürde kaydedilmeyen, kesralı harfi takip eden harfin *ḍammeli* okunduğunu gösteren bir kıraate işaret ettiğini tespit etmiştir.⁸⁶ Bu nadir görülen kıraat, Add. 1125 dâhil olmak üzere aynı mushafa ait olduğunu tespit ettiğimiz tüm nüshalarda bulunmaktadır. Aynı kıraatle Betül Genan'ın aidiyetini tespit ettiği Abdilmun'im Mushafı ve onun kardeş nüshası MS Add.1143'te de karşılaşılmaktadır.⁸⁷

Sonuç olarak, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi ile Şam Evrakı Koleksiyonunda bulunan belirli mushaflar arasındaki vakfiye kayıtlarının örtüşmesi ve kimi varakların aynı nüshaya ait olduğunun ortaya konması, Cambridge'deki belirli yazmaların kökeninin Kubbetu'l-Hazne'ye kadar uzandığı yönündeki kanaati güçlendirmektedir. Bu durum, yalnızca aynı mushafa aidiyetin izini sürmek açısından değil, aynı zamanda erken dönem mushafların

⁸⁵ Ansorge, "Cambridge University Library Islamic Manuscript Collection", 135-136.

⁸⁶ George, "Coloured Dots and the Question of Regional Origins in Early Qur'ans (Part I)", 20. Detaylı inceleme için bkz. Genan, *Hicrî Üçüncü Asır Kur'an Yazmalarında Kıraat Tercihi: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu Örneği*, 201.

⁸⁷ Genan, *Hicrî Üçüncü Asır Kur'an Yazmalarında Kıraat Tercihi: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu Örneği*, 74.

dolaşım ağlarını anlamak bakımından da önem arz etmektedir. Nitekim François Deroche, Kubbe’den yazma eserlerin çıkarılmasının çeşitli aracılar eliyle mümkün olduğunu ve bu yolla bazı mushafların satılarak dolaşıma sokulduğunu belirtmektedir.⁸⁸ Dolayısıyla eş vakfiye kayıtları ve fizik benzerliklere dayanan bu tespitler, yazmaların kökenine ilişkin daha geniş bir bağlam kurmayı mümkün kılmaktadır. Bu değerlendirmelerin ardından, aynı mushafa ait olduğu tespit edilen diğer nüshanın mevcut konumu ve özellikleri, söz konusu l yapının son ayağı olarak ele alınacaktır.

4. Paris BnF Arabe 1640a ve şam Evrakıyla Muhtemel Bağlantısı

Fransa Mill Kütüphanesi (Bibliothque Nationale de France, BnF), İşlam yazmaları açısından dünyanın en zengin koleksiyonlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Yaklaşık on bir bin yazma eserden oluşan bu koleksiyonda Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde yazılmış eserlerin yanı sıra, Fustt kökenli olduğu düşünülen çok sayıda erken dönem Kur’an yazması da yer almaktadır. François Deroche’un Kur’an yazmalarına dair paleografik tasnifinin temelini, büyük ölçüde bu koleksiyonda yer alan yazmalar oluşturmuştur.⁸⁹ Koleksiyondaki mushafların büyük kısmı Fransız şarkiyatçı Silvestre de Sacy’nin (.1838) ğrencilerinden Asselin de Cherville (.1822) tarafından 1806-1814 yılları arasında Kahire’de elde edilmiştir.⁹⁰ Ancak Arabe 6140a numaralı mushaf, bu dönemde getirilen mushaflara dahil değildir.⁹¹ De Cherville’in envantere kattığı Kur’an yazmaları, kütüphane koleksiyonunda Arabe 324-398 arasında numaralandırılmıştır. Bu durum da Arabe 6140a’nın kökeninin farklı bir kaynağa işaret ettiğini göstermektedir. Ancak katalogda yazmanın menşesine dair bir bilgi yer almamaktadır.

⁸⁸ François Deroche, "The Quranic collections acquired by Wetzstein", *Manuscripts, Politics and Oriental Studies*, Brill, 2019), 99.

⁸⁹ Deroche, *Les Manuscrits du Coran*.

⁹⁰ Bibliothque nationale de France (BnF), "Jean-Louis Asselin de Cherville" (Erişim: 7 şubat 2024).

⁹¹ <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts/49/page/1r?sura=7&verse=129> (Erişim: 7 şubat 2024).

Déroche tarafından hazırlanan kataloğa göre, Arabe 6140a nüshası dört varağı ihtiva etmektedir ve *hicāzī* hatla istinsah edilmiştir. Bu yazma da koleksiyondaki tüm *hicāzī* Kur'an yazmaları gibi parşömen üzerine kahverengi mürekkeple yazılmıştır ve tarih kaydı içermemektedir. Söz konusu katalogda varaklar mushaf sırasına göre düzenlenmiştir. Ancak kütüphanenin dijital veri tabanındaki görüntüler bu sıraya uymamakta, surelerin asıl dağılımının farklı olduğu gözlenmektedir.⁹² Bu durum, katalog bilgileriyle yazmanın fizikî dizilimi arasında bazı karışıklıkların bulunduğunu göstermektedir.

Mezkûr dört yaprak, literatürde köken bakımından Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan Add. 1125 ile ilişkilendirilmektedir.⁹³ İlerleyen bölümlerde farklı analizlerle değerlendirdiğimiz üzere, bu iki nüshanın aynı mushafın parçaları olması kuvvetle muhtemeldir. Sure muhtevası esas alınarak yürütülen incelemeye göre, Arabe 6140a ile Add. 1125 arasında yalnızca bir yaprak eksiktir. Nitekim Arabe 6140a/2b nüshası 7/el-A'raf:179. Ayetle sonlanmakta; Add. 1125 ise 8/el-Enfâl:10. ayetle başlamaktadır. TİEM ŞE 54, ŞE 86 ve ŞE13078/79 da paleografi, imla ve kıraat açısından benzer karakteristik özellikleri taşımaktadır. Bu paralellik, çalışmamıza konu olan TİEM nüshalarının, Arabe 6140a ve Add. 1125 envanter numaralı Kur'an yazmalarıyla birlikte Kubbetu'l-Hazne'de muhafaza edilen bir mushafa ait olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

TİEM ŞE 54, ŞE 86, ŞE 13058/79, Paris Arabe 6140a ve Cambridge Add. 1125 envanter numaralı beş Kur'an yazmasının, üç farklı koleksiyona dağılmış olduğu görülmektedir. Yazmaların ortak kökenine dair yapılan araştırmalar, bu nüshaların Kubbetu'l-Hazne'den çıkarılmış olabileceğine işaret etmektedir. Şam Emevî Camii'nde bulunan Şam Evrakı Koleksiyonunun Osmanlı Arşiv Belgelerine göre 1917 yılında İstanbul'a nakledildiği arşiv

⁹² <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84192351/f10.item.zoom> (Erişim: 7 Şubat 2024).

⁹³ Déroche, *Les Manuscrits du Coran*, 61; Sidky, "On the Regionality of Qur'anic Codices", 156; <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts/49/page/1r?sura=7&verse=129> (Erişim: 7 Şubat 2024).

belgeleriyle sabittir. Bu aktarım sürecini destekleyen bir diğer önemli veri, -aktarım yılı yangına bağlı olarak 1893 şeklinde hatalı zikredilmiş olsa da⁹⁴-, Janine ve Dominique Sourdell'in yürüttüğü çalışmalarda ortaya konmuştur. Araştırmacılar, Şam Emevî Camii'ne ait arşiv belgelerini inceleme sürecinde TIEM ve Paris koleksiyonlarında yer alan belgelerle bağlantılı resmî evraklara ulaşmışlardır.⁹⁵ Ayrıca Arabe 6140b envanter numaralı parçanın, Cambridge Add.1146 ile aynı mushafa ait olduğu saptanmış; böylece koleksiyonlar arasında dağılmış birden fazla nüshanın birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bu yazmaların her birinde Kubbetu'l-Hazne menşeiini açıkça belgeleyen bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu parçaların Kubbetu'l-Hazne kökenli olduğuna dair değerlendirme, nüshaların edinim biçiminin incelenmesi ve nüshalar arası karşılaştırmalar üzerinden yapılan dolaylı bir çıkarımdır. Araştırmaların geldiği noktada, Kubbetu'l-Hazne ile ilişkili olabilecek evrakların tespit süreci devam etmektedir.⁹⁶

⁹⁴ Genan vd., "Şam Evrakı Koleksiyonu'nun Teşekkül Ettiği Kadim Bir Arşiv: Kubbetu'l-Hazne ve Tarihi", 115.

⁹⁵ Janine Sourdell-Thomine - Dominique Sourdell, "Nouveaux Documents sur l'Histoire Religieuse et Sociale de Damas au Moyen Âge", *Revue des études islamiques* 32/1964), 4-6.

⁹⁶ Rambach vd., *The Damascus Fragments*, 11.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞE 54 VE KARDEŞ NÜSHALARININ TAHLİLİ

1. ŞE 54 Mushafının Kodikolojik İncelemesi

Erken dönem Kur'an yazmaları arasında kodikolojik incelemeye tabi tutulan örnekler oldukça sınırlıdır. Bunun başlıca nedeni, genellikle bu kodekslerin üçte birinden az yaprağa ulaşılması ve mevcut yaprakların çoğu zaman dağınık sıralanmış olmasıdır. Yazmaların fiziksel özelliklerinin incelenmesi, bu eserlerin eşleştirilmesine ve dolayısıyla mushafların tamamlanmasına katkı sağlayabilir. Böylece, nüshanın yazıldığı dönem hakkında önemli bilgiler elde edilir. Bu durum yazmalar arasındaki bağlantıları kurmanın yanı sıra, her bir yazmanın kendine has özelliklerini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Yazmanın kodikolojik incelemesi; paleografi ve imla araştırmalarıyla bir araya geldiğinde, eseri tipolojik bir çerçeveye yerleştirmeyi mümkün kılmaktadır.

1.1. Alana Adım Atarken: Kodikoloji Nedir?

El yazmaları uzun yıllardır kullanımdadır ancak nesnel olarak incelenmeleri oldukça yeni bir olgudur. Yazmanın incelendiği alanlardan biri olan kodikoloji, yirminci yüzyılın son çeyreğinde akademik bir disiplin hüviyetini kazanmıştır.⁹⁷ Dolayısıyla Kur'an el yazması çalışmalarında kodikolojinin araç bilim olarak kullanılması da yakın döneme uzanmaktadır. Kodikoloji Türkçeye "el yazmaları bilimi" (Ar. *'ilmu'l-maḥṭūṭāt*) olarak çevrilebilir. Bu disiplin yazma eserlerin malzeme, işçilik ve nakil de dâhil olmak üzere yapısal unsurlarına dair tüm soruları konu edinir.⁹⁸ Kodikoloji, metni taşıyan malzemenin etraflica incelenmesidir; zira malzeme de metnin aktarımının bir parçasıdır.

⁹⁷ Déroche, *Islamic Codicology*, 11.

⁹⁸ Daha geniş anlamda; eserin köken, üretim, korunma durumu, ciltleme, yazı malzemesi, sayfa tertibinin yanı sıra boyut, format, mıstar kullanımı, tezhip, temellük kayıtları, kâtip sayısı ve dönemleri, daha sonraki girişler ve

Kodikoloji teriminin kökeni Latince “kitaplar” anlamına gelen *codex* kelimesine dayanmaktadır. Bu disiplinin bilim sahasında yerini alması, kitabın bir nesne olarak filolojiden bağımsız bir biçimde ele alınması fikrinden doğmuştur. Kodikoloji 1949’da Fransalı Bizans uzmanı Alphonse Dain tarafından terimleştirilmiştir.⁹⁹ Dain, bu alanı el yazmalarının maddi yönlerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamış ve filoloji ile paleografiden ayırmıştır. Bu tanım ve ayırım, sonraki yıllarda el yazması çalışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Dain, el yazmalarının tarihine ilişkin araştırmaları, materyal incelemesi ve kataloglamayı kodikolojinin görevi olarak görmüştür. O dönemde paleografi mevcut olduğu için yazıya dair unsurları bu alana dâhil etmemiştir.

Kısa süre sonra sonra François Masai, Dain’den farklı bir amaçla; kodeksi arkeolojik bir nesne olarak incelemek üzere kodikoloji ve paleografi ayrımını vurgulamıştır.¹⁰⁰ Masai, bu alan için “kitap arkeolojisi” benzetmesini kullanmıştır ve bu kalıp yaygın bir kullanım kazanmıştır.¹⁰¹ İlerleyen yıllarda Ezio Ornato kodikolojinin herhangi bir uzmanlığa tabi olmayan, özerk bir disiplin olması gerektiğini savunmuştur.¹⁰² Bu görüşün kabul görmesiyle kodikoloji arkeolojiden ayrılmıştır. Disiplin hala gelişme sürecindedir, farklı teoriler ve disiplinler arası çalışmalarla yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir. Bu süreç Denis Muzerelle tarafından anlaşılır şekilde özetlenmiştir.¹⁰³ “Kodikoloji” terim olarak Fransa’da türemiş olsa

düzeltilmeler gibi konuları ele alır. Diğer yandan, kodikolojinin yazma eser incelenmesinde gelişen ilk disiplin olmadığını, *Handschriftenkunde* aracılığıyla Orta Çağ yazmaları üzerine incelemeler yürütüldüğünü belirtmek gerekir.

⁹⁹ Timothy Hunter, "Codicology", *The Oxford Companion to Western Art*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), Oxford Reference, 2003.

¹⁰⁰ François Masai, "Paléographie et codicologie", *Scriptorium* 4/2 (1950), 279-293.

¹⁰¹ Marilena Maniaci, *Archeologia del Manoscritto: Metodi, Problemi, Bibliografia Recente* (Roma: I Libri di Viella, 2002), 16.

¹⁰² Carla Bozzolo - Ezio Ornato, *Pour une Histoire du Livre Manuscrit au Moyen Age: Trois Essais de Codicologie Quantitative* (Paris: Editions du CNRS, 1980), 52.

¹⁰³ Denis Muzerelle, "Evolution et Tendances Actuelles de la Recherche Codicologique", *Historia. Instituciones. Documentos* 18 (1991), 347-374.

da el yazmalarının bilimsel incelemesi 19. yüzyıldan itibaren Almanya’da paleografi disiplininin alt dalı olan *Handschriftenkunde* aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Kodikoloji ise *Handschriftenkunde* ile büyük ölçüde örtüşmektedir.¹⁰⁴ Kodikoloji son dönemde Fransa ve İtalya’da gelişim göstermektedir ve Geç Antik Dönem ile Orta Çağ yazmalarını konu edinmektedir.

Yazma çalışmalarında kodikoloji bir hedef değil, tarih araştırması için güçlü bir araçtır. Doğru yöntem takip edildiğinde yazmanın tarihçesi hakkında kıymetli verilere ulaşmak mümkündür. Kodikolojik inceleme, yazmaların tarihlendirilmesine ve üretiminin belirli bir coğrafi bağlama yerleştirilmesine katkı sunar. Yazmanın meydana gelmesindeki zamansal ve mekânsal unsurları değişkenleriyle birlikte açığa çıkarır. Bu da bizi mushaf tarihi bağlamında Kur’an’ın metinleşme tarihine ışık tutacak verilere götürür. Burada şunu belirtmeden geçmemek gerekir; Kur’an yazmalarını inceleyen çalışmalarda yazıyı inceleyen paleografinin müstakil bir alan olarak ele alınıp alınmayacağı tartışma konusu olmuştur. Déroche, bu iki disiplinin bir arada tutulmasının daha etkin bir yöntem olacağı kanaatindedir.¹⁰⁵ El yazması çalışmalarındaki genel kabul ise kodikolojinin paleografiiyi tamamlayıcı bir disiplin olduğu yönündedir. Benzer şekilde Kâsım es-Sāmerrā’î, çalışmasında her iki alanı birlikte değerlendirmekte ve el yazmaları biliminin (Ar. *‘ilmu’l-iktināh*) Avrupa dillerinde kodikoloji ile paleografiiyi ihtiva ettiğini ifade etmektedir.¹⁰⁶

1.2. Kur’an El Yazmaları ve Kodikoloji Bilimi

Kodikoloji biliminin Kur’an yazmalarına uygulanması, son çeyrek asırda gelişmeye başlamıştır. Arapça el yazmalarına yönelik kodikolojik incelemelerle karşılaştırıldığında,

¹⁰⁴ Karin Schneider, *Paläographie und Handschriftenkunde für Germanisten: eine Einführung* (Göttingen: de Gruyter, 2014), 103.

¹⁰⁵ Déroche, *Islamic Codicology*, 18.

¹⁰⁶ Kâsım es-Sāmerrā’î, *‘Ilmu’l-İktināhi’l- ‘Arabīyyi’l-İslāmī* (Riyād: Merkezu’l-Melik Fayşal li’l-Buḥūṣ ve’d-Dirāsāti’l-İslāmiyye, 2001), 17.

Kur'an yazmalarını kapsayan çalışmaların henüz erken aşamalarda olduğu ve henüz genel kabul görmüş bir metod geliştirilmediği görülmektedir. Bu alanda yöntem belirleyici nitelikte müstakil çalışmalar eksiktir. Bunun sebebi kodikoloji biliminin Kur'an yazmalarına nadiren uygulanmasıdır. Oysa bu incelemeler Kur'an yazmalarının istinsah öncesi aşamaları hakkında önemli veriler sunmaktadır.¹⁰⁷ Kur'an el yazmaları, Arapça kodikoloji kapsamında değerlendirilmektedir. Bu sınıflandırmanın temelinde, kodikolojinin genel anlamda kitap üretim kültürünü inceleme amacı yatmaktadır. Kur'an el yazmalarının özgün nitelikleri, Arap ve İslam dünyasının kitap üretim geleneği içerisinde kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Bu bütüncül bakış açısı, Kur'an el yazmalarının hem kendine has özelliklerini hem de dönemin genel kitap üretim pratikleriyle olan etkileşimini ortaya koymaktadır.

François Déroche, Arapça el yazmalarını kodikolojik açıdan değerlendiren ilk isimlerdendir. Arapça yazmalar konusunda uzmanlaşan Déroche'un çalışmaları, özellikle Kur'an'ın yazılı aktarım tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. 2006 yılında genişletilerek İngilizceye çevrilen *Manuel de codicologie des manuscrits arabes* adlı eseri, Arapça el yazmalarının kodikolojisi alanında terim ve yöntem önerileri sunmaktadır. Déroche'un diğer yayınları da Kur'an el yazmalarını kapsamlı bir kodikolojik perspektiften ele almaktadır. Günümüzde Déroche, Kur'an el yazmalarının kodikolojisi konusunda otorite olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Adam Gacek'in Arapça yazmaların kodikolojik ve paleografik unsurlarının incelenmesine yönelik rehber niteliğindeki çalışmasını da anmak gerekir. *Arabic Manuscripts* başlıklı bu eser, Arapça el yazması incelemelerinin kodikoloji ve paleografi dâhil olmak üzere neredeyse tüm yönlerini kapsamaktadır. Kitap, el yazmalarının tanımlanmasına ilişkin bir kılavuzun yanı sıra, önemli tarihi dönemlerin kronolojisini ve Kur'an el yazmalarının temel özelliklerini de içermektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Déroche, *Islamic Codicology*, 17.

¹⁰⁸ Gacek, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*, vi.

İslam dünyasında kodikolojiye hasredilmiş az sayıda çalışma bulunmaktadır. Arapça el yazmalarının kodikolojik incelemesi genellikle tahkik kapsamında gerçekleştirilmiştir. Şamlı âlim Şalâhaddîn el-Muneccid (1920-2010), İslam medeniyetinin yazma eser mirasını incelemiş ve tenkitli neşirleriyle tanınmıştır. Yazma eser bilimi alanındaki çalışmaları, Arapça yazılı mirasın değerlendirilmesi açısından öneme sahiptir. Onun çalışmaları bu alandaki diğer araştırmacılar için de yol gösterici olmuş ve kendisine yazma dünyasının kâşifi anlamında *sindibādu'l-maḥṭūṭāt* (Yazmaların Sinbad'ı) lakabı verilmiştir.¹⁰⁹ Muneccid, *el-Kitābu'l-'Arabīyyi'l-maḥṭūṭ ile'l-ḳarni'l-'āşiri'l-hicrī* (1960) başlıklı çalışmasında bazı erken dönem Kur'an el yazmalarının görüntülerine yer vermektedir.¹¹⁰ Bu kitabın Fransızca giriş yazısı da mevcuttur ve Adam Gacek bu çalışmayı paleografya albümü olarak değerlendirmektedir.

Fuad Sezgin'in (1924-2018) *Geschichte des arabischen Schrifttums* başlıklı ansiklopedik eseri İslam medeniyetine ait yazma eserlerin dökümünü sunmakta olduğundan bu muazzam başvuru eserini zikretmek gerekir. Eymen Fu'ād Seyyîd'in *el-Kitābu'l-'Arabīyyi'l-maḥṭūṭ ve 'ilmu'l-maḥṭūṭāt* başlıklı kitabı bu alanın öncü çalışmalarındandır. Seyyîd ayrıca 2005 yılında Déroche'un *Manuel*'ini Arapçaya *el-Medḥal ilā 'ilmi'l-kitābi'l-maḥṭūṭ bi'l-ḥarfi'l-'Arabī* başlığıyla çevirmiştir. Yazar, kitabın birinci cildinde Arap yazısının özelliklerine değinirken erken dönem mushaf yazımı konusunu da ele almıştır.¹¹¹ Diğer bir çeviri çalışması ise Muşafâ Tübî'ye aittir; Jacques Lemaire'in kodikoloji biliminin temel kitaplarından *Introduction à la codicologie*'sini *Medḥal ilā 'ilmi'l-maḥṭūṭāt* başlığıyla Arapça'ya çevirmiştir. Hâbîb b. Nikola ez-Zeyyât'ın (1871-1954) 1992 yılında yayıma hazırlanan *el-Virāḳa ve şinā'tu'l-kitābe ve mu'cemu's-sufun* başlıklı çalışması, kodikoloji kapsamına giren veriler

¹⁰⁹ Ali Bulut, "Selâhaddîn Müneccid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), c.EK-2, 336.

¹¹⁰ Şalâhaddîn el-Muneccid, *el-Kitābu'l-'Arabīyyi'l-maḥṭūṭ ile'l-ḳarni'l-'āşiri'l-hicrī* [*Le manuscrit arabe jusqu'au Xe S. de l'H.*] (Kahire: Ma'ḥedu'l-maḥṭūṭāti'l-'Arabīyye, 1960), c.1, 1-11 numaralı tablolar.

¹¹¹ Eymen Fu'ād Seyyîd, *el-Kitābu'l-'Arabīyyi'l-maḥṭūṭ ve 'ilmu'l-maḥṭūṭāt* (Kahire: ed-Dāru'l-Miṣriyyeti'l-Lubnāniyye, 1997), 49-72.

içermektedir. 1993 yılında Aḥmed Şevkī Binebīne, *Dirāsāt fī ‘ilmi’l-maḥṭūṭāt* başlıklı çalışmasında kodikoloji bilimine temas etmiştir. Yine Kāsım es-Sāmarrā’ī’nin *‘Ilmu’l-İktināhu’l-‘Arabīyyi’l-İslāmī* başlıklı, paleografi ve kodikoloji bilimlerini tanıtan çalışması (2001) bu alanda öne çıkan eserlerdendir. Klasik kaynaklara başvurduğumuzda en-Nedīm’in yazı yüzeyleri hakkında aktarımları olduğu görülmektedir¹¹² ve yukarıda bahsi geçen eserler büyük oranda *el-Fihrist*’ten alıntı yapmaktadır.

Déroche, Batı kaynaklı el yazması çalışmalarında öncelikle paleografinin geliştiğini, kodikolojinin onu takip ettiğini ve her iki alanda geniş bir literatürün oluştuğunu ifade etmektedir. Arapça yazma çalışmaları bu gelişmeyi çeşitli sebeplerle geriden takip etmiştir. Paleografi ve kodikolojinin birbirine dâhil edilerek kodikoloji ağırlıklı bir yöntem izlemenin Arapça el yazması çalışmaları için daha makul olacağını savunmaktadır.¹¹³ Alandaki Kur’an yazması çalışmaları incelendiğinde ise kodikoloji, bir alt başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun haricinde yazma kataloglarında kodikolojik özelliklere dair özet bilgiler yer almaktadır. Ancak, bu bilgiler detaylı bir analizden ziyade yüzeysel nitelikte kalmaktadır.

Son yıllarda Kur’an yazmalarının metin dışı unsurlarını keşfetmeye yönelik artan bir ilgi gözlemlenmektedir. Déroche’un yanı sıra Jan Just Witkam ve Yasin Dutton da Kur’an el yazmalarına yönelik kodikolojik incelemeleriyle tanınmaktadır. Söz konusu incelemelerin sunduğu veriler yazmanın neşir tarihinin tespitini destekler niteliktedir.¹¹⁴ Diğer yandan kodikolojik analiz, yazmanın üretildiği coğrafyanın belirlenmesinde kilit aşamalardan biridir. Üçüncü olarak yazmanın kimin kullanımına yönelik üretildiği bu araçla belirlenebilir. Her Kur’an yazması, üretimi açısından eşsizdir. Bir o kadar, incelenen her yazma önce kendi

¹¹² Ebū’l-Ferec Muḥammed b. İshāq en-Nedīm, *Kitābu’l-Fihrist* (London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2009), 31.

¹¹³ Déroche, *Islamic Codicology*, 18.

¹¹⁴ Harun Bekiroğlu, "Yazma Eserlerden Kodikoloji’ye: Tahkike Giriş", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (2019), 865.

bağlamını ve sonra diğer yazmalarla ilişkisini sunar. Bu sebeple bu çalışmada öncelikle ŞE 54'ün kodikolojik tahliline yer verilmektedir.

1.3. ŞE 54 Mushafı ve Kodikolojik İncelemeye Konu Olan Unsurları

a. Mushaf: Elimizde aynı mushafa ait olma ihtimali gördüğümüz 42 parşömen yaprak bulunmaktadır. Bu yapraklardan TİEM ŞE 54, toplam 30 varak içermektedir. Ayrıca, TİEM'de söz konusu mushaf ile eşleştirdiğimiz iki parça daha mevcuttur. Bu parçalar arasında, ŞE 86 dört varak, ŞE 13058 ise iki varak içermektedir. Türkiye dışındaki koleksiyonlarda yapılan tespitler, bu mushafa ait olduğu tahmin edilen altı varak daha olduğunu ortaya koymaktadır: BnF Arabe 6140a dört varak ve Cambridge Add. 1125 iki varaktan oluşmaktadır. Kelime sayısı üzerinden yapılan hesaplamalara göre, mevcut yapraklarda yer alan ayetler, Kur'an'ın yaklaşık %26'sına tekabül etmektedir. Bu bulgu, mushafın toplamda 42 mevcut yaprak ve yaklaşık 118 kayıp (veya zayi) yaprakla birlikte yaklaşık 160 yapraktan oluştuğu sonucunu doğurmaktadır. Mevcut yapraklardaki ayetler, mushaf sıralamasına göre 3/Āl-i 'İmrān suresinin 103. ayetiyle başlamakta, 47/Muhammed suresinin 10. ayetiyle sona ermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, hâlihazırda mushafın ilk üç ve son dört cüzünü içeren yapraklar elimizde mevcut değildir. Yaprakların büyük çoğunluğu okunaklı haldedir ancak bazıları hasar gördüğünden metin yok olmuştur.

Burada bir karşılaştırma imkânı sunması bakımından şu bilgi eklenebilir; günümüze ulaşan en uzun Kur'an metnini ihtiva eden *hicāzī II* tipi yazma British Library Or. 2165'tir, hicrî birinci asra (milâdî yaklaşık 750) tarihlendirilmektedir, 121 varaktan oluşmakta ve Kur'an'ın yarısından fazlasını içermektedir.¹¹⁵ Daha geç döneme ait olduğu tahmin edilen ve Kur'an'ın tamamına yakınına içeren diğer bir Kur'an yazması Berlin Eyalet Kütüphanesinde

¹¹⁵ Colin F. Baker, *Qur'an manuscripts: Calligraphy, Illumination, Design* (London: The British Library, 2007), 15-16. Ayrıca bkz. <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts/12?sura=17&verse=40> (Erişim: 14.01.2025).

Wetzstein II 1913 (Ahlwardt 305) envanter numarasıyla mahfuzdur.¹¹⁶ Yazma, mushafın yaklaşık %85'ini içermektedir.¹¹⁷ Radyokarbon analizine göre %95,4'lük bir olasılıkla MS 661-774 aralığına tarihlendirilmektedir.¹¹⁸ Şam Evrakı koleksiyonunda en fazla varak sayısına sahip nüshalar ise 65 varaklı ŞE80 ve 59 varaktan müteşekkil, ŞE260 envanter numaralı yazmadır.¹¹⁹

Erken dönem Arapça yazmalarda varak numaralamasına rastlanmamaktadır.¹²⁰ ŞE 54'te de yazmanın aslî unsuru olarak varak numarası bulunmamaktadır, ancak yakın dönemde varaklara lacivert renk kuru kalem veya kopya kalemle numara eklenmiştir. Bu numaralar, Arap rakamlarıyla sol üst köşeye yazılmıştır. Dokuzuncu varaktan itibaren hatalı bir numaralandırma yapılmış, fakat bu durum fark edilerek düzeltilmiştir. Aynı kalemle, ŞE 54/9b'den itibaren Roma rakamları kullanılarak sayfa başına denk gelen lafzın sure ve ayet numarası not edilmiştir. ŞE1358/1a'nın sayfa ortasına da aynı kalemle "200" yazılmış, daha sonra bu rakam "600" olarak tashih edilmiştir. Bu parçanın varak numarası bulunmamaktadır. Arabe 6140a lacivert kalemle, Cambridge Add. 1125 ise kurşun kalemle yine Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Arabe 6140a'da da numara hatası yapılmış ve daha sonra bu hata, aynı kalemle düzeltilmiştir.

¹¹⁶ Déroche'un hat sınıflandırmasına göre *kūfî* B.Ia olarak değerlendirilmektedir.

¹¹⁷ Marx - Jocham, "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ân manuscripts", 188.

¹¹⁸ <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts/163?sura=51&verse=11> (Erişim: 14.01.2025).

¹¹⁹ Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*, 83.

¹²⁰ Gacek, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*, 105, 179. Ayrıca bkz. François Déroche - vd., *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscripts in Arabic Script* (London: al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2006), 95.

ŞE 54, 12a	Arabe 6140a, 2a	Cambridge 1125, 2a	ŞE 13058/79 1a
Tablo 1: ŞE 54 ve aynı mushafa ait yazmalarda modern sayfa numaralama örnekleri			

b. Yazı Yüzeyi: ŞE 54 mushafı kodeks formundadır ve ince parşömenden oluşmaktadır.¹²¹ İnce parşömen tarihsel olarak değerli bir yazı malzemesi olup¹²² erken dönemde papirüse nazaran daha nadir kullanılmıştır. Günümüzde el yazması koleksiyonlarında sınırlı sayıda parşömen örneği bulunmakta, bu da İslam dünyasında kullanımı üzerine genel değerlendirmeler yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak parşömen, kâğıdın icadından önce kodeks formundaki kitaplar için temel yazı malzemesi olarak kullanılmıştır.¹²³ Arapça el yazmalarında 3/9. asırdan önce üzerinde tarih kaydı taşıyan bir örnek bulunmamaktadır. Bununla birlikte, parşömen üzerine yazılmış *hicāzī* el yazmaları, Müslümanların hicrî ilk asırdan itibaren bu malzemeyi yazı aracı olarak benimsediklerine dair kanıt sunmaktadır.¹²⁴ El-Ğalkaşendī (ö.821/1418), parşömenin uzun ömürlü olması sebebiyle ashabın mushaf yazımında parşömen kullanılması üzerine ittifak ettiğini nakletmektedir.¹²⁵ Ayrıca erken dönem Arap şiirinde ve Kur'an-ı Kerim'de¹²⁶ de Arapça *rikk* (parşömen) kelimesinin geçmesi, bu malzemenin Hz. Peygamber döneminde bilindiğini göstermektedir. Bir diğer önemli nokta ise Kur'an'ın ilk defa tam haliyle parşömen üzerine yazıldığına dair tahminlerin bulunmasıdır.¹²⁷ Bu bulgular, parşömenin İslam yazım geleneğindeki önemini vurgulamaktadır.

¹²¹ Gerhard Endress, "Pergament in der Codicologie des islamisch-arabischen Mittelalters", *Pergament: Geschichte, Struktur, Restaurierung, Herstellung*, ed. P. Ruck (Sigmaringen: 1991), 45-46.

¹²² Nuray Yıldız, "Parşömen", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 2007, c.34, 176.

¹²³ Gerhard Endress, "Handschriftenkunde", *Grundriß der arabischen Philologie*, ed. Wolf Dietrich Fischer (Wiesbaden: Reichert, 1982a), 274.

¹²⁴ Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 33.

¹²⁵ Ebu'l-Abbās Ahmed b. 'Alī Ğalkaşendī, *Şubhu'l-'A'şā fī Şinā'ati'l-İnşā'* (Beyrüt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1407/1987), c.2, s.515.

¹²⁶ 52/eṭ-Ṭūr:3.

¹²⁷ Johannes Pedersen, *İslam Dünyasında Kitabın Tarihi* Klasik, 2012, 62.

Mushaf kitabetiyle ilgili rivayetler incelendiğinde, Kur'an'ın en iyi malzeme kullanılarak, anlaşılır bir hat ve büyük yapraklar üzerine yazılmasının önemsendiği görülmektedir. Tabiîn dönemi muhaddis ve fakihlerinden İbrāhīm en-Neḥā'ī'den (ö.96/714) şöyle nakledilmiştir:

كانوا يكرهون أن يكتبوا المصاحف في الشيء الصغير يقول: عظموا القرآن

Mushafların küçük [yapraklara] yazılmasını uygun görmediler ve şöyle dediler:

Kur'an [yapraklarını] büyütün.¹²⁸

Buna göre erken dönemde Kur'an'ın küçük sayfalara yazılmasının uygun görülmediği, büyük sayfalara yazılması temayülü bulunmaktadır. *Ḥicāzī* Kur'an yazmalarında bu rivayeti doğrular şekilde büyük formatlı varaklar kullanılmıştır.¹²⁹ ŞE 54 ve aynı mushafın diğer parçaları incelendiğinde; dikdörtgen şeklindeki yaprakların ortalama boyutlarının 37x28,5 cm olduğu görülmektedir. Bu ölçüm Arabe 6140a haricindeki yazma kısımları için geçerlidir, söz konusu nüshanın ölçümü tarafımızca gerçekleştirilememiştir. Ancak François Déroche, Arabe 6140a'nın ölçülerini 37x28 cm olarak kaydetmektedir.¹³⁰ Sayfa ölçülerinin benzer olması da varakların aynı mushafa ait olduğuna bir işarettir. Sayfa oranının yaklaşık 2:3 şeklinde olduğu söylenebilir. Yapraklar tüylü yüzeyler karşılıklı gelecek şekilde düzenlenmiştir. Yazma dikey yönlüdür. *Ḥicāzī* hatla yazılmış erken dönem Kur'an yazmalarının tamamına yakını dikey ve dikdörtgen formattaki yapraklara yazılmıştır.¹³¹ Esasen Arapça yazmaların geneli için 2/8.

¹²⁸ 'Abdullāh b. Suleymān b. el-Eṣ'as es-Sicistānī Ibn Ebī Dāvūd, *Kitābu 'l-Meṣāḥif* (Ḳāhire: El-Fārūḳu'l-Ḥadīse, 1423/2002), 308.

¹²⁹ Bergsträßer - Pretzl, *Die Geschichte des Korantexts*, 253-254. Parşömen yazmaların boyutlarına ait detaylar için bkz. Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 38; Heinrich Leberecht Fleischer, "Zur Geschichte der arabischen Schrift", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 18/1/2 (1864), 277.

¹³⁰ François Déroche, *Les manuscrits du Coran: Aux origines de la calligraphie coranique* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1983b), 61.

¹³¹ Fleischer, "Zur Geschichte der arabischen Schrift", 277; Gacek, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*, 34.

yüzyıla kadar uzunluğun genişlikten fazla olduğu dikey format tercih edilmiştir. Bu dönemden sonra metinler yatay sayfalar üzerine yazılmaya başlanmıştır. Gulnar, bu değişimin *kūfî* yazının tabiatından kaynaklandığını düşünürken Ettighausen, mimarideki epigrafi detaylarının bir yansıması olabileceğini ileri sürmektedir.¹³² Diğer yandan örneğin Yemen'in San'a' şehrindeki Cāmi'u'l-Kebīr'de gün yüzüne çıkan DAM 01-18.3 ya da Éléonore Cellard'ın çalışmasında *Codex Amrensis 1* olarak isimlendirilen ve Mısır'da mahfuz *hicāzī* Kur'an yazmaları yatay formattadır ve bu özellikleri bakımından istisna teşkil etmektedir.¹³³

c. Mürekkep: Erken dönem kaynaklarda mürekkebin iki temel çeşidinden söz edilmektedir. En-Nedīm, Kur'an'ı istinsah eden kâtipleri is mürekkebi (*midād*) ve demir pası (*hibr*) ile yazanlar olarak ikiye ayırmıştır.¹³⁴ Günümüzde karbon içeren mürekkep *midād*, diğer mürekkep türleri ise *hibr* olarak adlandırılmaktadır.¹³⁵ Kaynaklarda mürekkebin tanımından tariflerine kadar ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu konuda öyle titiz davranılmıştır ki, el-Merrākuşī (ö.721/1321), mushaf yazımına özel mürekkeplerin bulunduğu işaret etmektedir.¹³⁶ Mürekkep analizi, erken dönem mushafların tarihlendirilmesi noktasında veriler sunması bakımından önem taşır.¹³⁷ ŞE 54 ve aynı mushafa ait diğer yapraklar incelendiğinde; *resmin* yanı sıra ayet sonu işaretleri ve nadir görülen *i'cām* noktaları için kahverengi mürekkep

¹³² Gulnar Bosch vd., *Islamic Bindings and Bookmaking: a Catalogue of an Exhibition; May 18-August 18, 1981* (Chicago: The Oriental Institute, 1981), 25.

¹³³ Éléonore Cellard, *Codex Amrensis 1* (Leiden-Boston: Brill, 2018), 4.

¹³⁴ İshāk en-Nedīm, *Kitābu'l-Fihrist* (Beyrut: Dāru'l-Ma'rife, 1417/1997), 132.

¹³⁵ Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 112.

¹³⁶ İbrāhīm Shabbūh, "Kitābu'l-ezhār fī 'Ameli'l-aḥbār li-Muḥammed b. Meymūn b. 'Imrān el-Marrākuşī (el-Ḳarnu'l-Sābi'i'l-Hicrī)", *Zeitschrift für Geschichte der arabisch-islamischen Wissenschaften* 14/434 (2001), 71-76. Krş. Gacek, *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*, 134.

¹³⁷ Fleischer, "Zur Geschichte der arabischen Schrift", 277. Mürekkep analizi üzerine ayrıntılı tespitler için bkz. Alfred Lucas, "The Inks of Ancient and Modern Egypt", *Analyst* 47/550 (1922), 9-15. Papirüs mushaf örneğinde mürekkep analizine dair bkz. Sowmeya Sathiyamani vd., "Leafing through time: Ink Analysis of the longest Qur'ān on Papyrus", *International Conference on Metrology for Archaeology and Cultural Heritage*, (2023), 851.

kullanılmıştır. Bununla birlikte, nüshada kahverengi mürekkeple hiç harekeleme yapılmadığı tespit edilmiştir.

Arapça yazmalar ele alındığında, renkli mürekkebin İslam öncesinde kullanıma girdiği görülmektedir. Bunun gayesi, belirli unsurları ön plana çıkarmak olmuştur.¹³⁸ Mushaf kitabeti bağlamında renkli mürekkep kullanımının, metnin iskeleti ile diğer unsurları ayırt etmeyi hedeflediği söylenebilir. ŞE 54'te harekelere işaret eden noktalamanın *resmin* akabinde kırmızı mürekkeple yapıldığı gözlemlenmektedir. İbn Bādīs, renkli mürekkeplerle ilgili günümüze ulaşan en eski kaynak olduğu tahmin edilen '*Umdetu'l-Kuttāb* isimli eserinde mürekkebin üretimi ve türleri üzerine bilgi vermektedir. Mushaflar için özel mürekkeplerin üretildiğini ifade etmekte ve tariflerine yer vermektedir.¹³⁹ İnceleme konumuz olan mushafta ayet yazımında kullanılan renk, onun isimlendirmesine göre *muğra* kategorisine girmektedir. Yine el-Ğalkaşındî'nin zikrettiği mürekkep çeşitlerine göre söz konusu renk kızıl kahve (*el-muğratu'l-İrākıyye*)¹⁴⁰ olarak tanımlanabilir. Söz konusu renk, *taḥmīs* ve *ta'şīr* işaretlerinin belirtilmesinde de kullanılmıştır. Kahverengi mürekkepte zamana bağlı hafif soyulma görülmektedir. Varakların tüysüz kısımlarında mürekkep daha canlı bir tonda muhafaza olmuştur. İlk kâtipten yıllar sonra, siyah mürekkeple çeşitli noktalama ve ilavelerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Sure başlıkları için metnin yazıldığı hattan sonraki bir dönemde kırmızı renkte mürekkep kullanıldığı, zamanla bu mürekkebin turuncuya döndüğü düşünülmektedir. Bu hususlar ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

d. Sayfa Düzeni: Yazmada taban çizgisini belirlemek üzere yatay bir cetvel (*mıstar*) kullanıldığı tahmin edilmektedir ancak buna delalet eden bir ize rastlanmamaktadır. Diğer yandan, satırlarda varaklara göre farklılık arz eden aşağı ya da yukarı yöne bir eğim

¹³⁸ Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber* (İstanbul: Klasik, 2017), 271.

¹³⁹ el-Mu'iz b. Bādīs, '*Umdetu'l-Kuttāb* ve '*Uddetu Zevi'l-Elbāb* (Meşhed: 1409), 40-41.

¹⁴⁰ Ğalkaşındî, *Şubḥu'l-'A'şā fî Şinā'ati'l-İnşā'*, c.2, s.507.

gözlemlenmektedir. *Yā-ı merdūdenin* kuyruğu ise cetvelle değil, el yordamıyla çizilmiştir. Bu sebeple satır çizgisinin oldukça altına inebilmekte; bazen hafif dalgalı bir görünüm elde etmektedir. Buna mukabil metnin sağ ve sol kenar boşlukları (*turre*) için *mıstar* kullanılmadığı çok açıktır. Sayfanın yalnızca dikişlere yakın tarafında ölçüsü varağa göre değişen bir kenar boşluğu bırakılmıştır. Hizayı gözetme gayretine rağmen satırlar son kelimeyi bitirmek adına kısaltmakta ya da uzamaktadır. Bu noktada da bir kuralsızlık mevcuttur; zira satırlar ağırlıklı olarak kelimenin bitimiyle sonlandırılrsa da kelimeler satır sonunda istisnai olarak bölünmektedir.

ŞE 54 ve kardeş nüshalarında dikkat çeken bir özellik metnin belirgin kenar boşlukları olmaksızın kesintisiz bir şekilde ilerlemesidir. Bu yazım tarzı literatürde *scriptio continua* olarak adlandırılır ve Werner Diem bu yöntemin geç antik dönem metin yazımının bir özelliği olduğunu ifade etmektedir. Buna göre kelime *elif, dāl, rā, vāv* gibi bir sonraki harf ile bağlantısı olmayan bir öge içeriyorsa bitişmeyen harfin akabinde satır sonunda bölünebilmektedir.¹⁴¹

Sayfadaki kullanılabilir alan olabildiğince değerlendirilmiş, yazı yüzeyinden faydalanmak için üst kenar boşluğundan feragat edilmiş ve alt kenar boşluğuna nadiren yer verilmiştir. Söz konusu tasarruflu yazım biçimi *hicāzī* Kur'an yazmalarının genel özelliğidir.

Satır sayısı 22-25 arasında değişmektedir. Satır başı en fazla 50 civarı harf düşmektedir.¹⁴² Bazı sayfalarda harflerin oldukça sık yazıldığı¹⁴³ bazı sayfalarda ise harf ve kelime arası boşlukların geniş olduğu¹⁴⁴ gözlemlenmektedir. Satır sıklığı bakımından birbirinden ayrışan yaprakların farklı paleografik özellikler gösterdiği de göz önünde bulundurulduğunda, yazmada birden fazla kâtibin görevli olduğu anlaşılmaktadır.

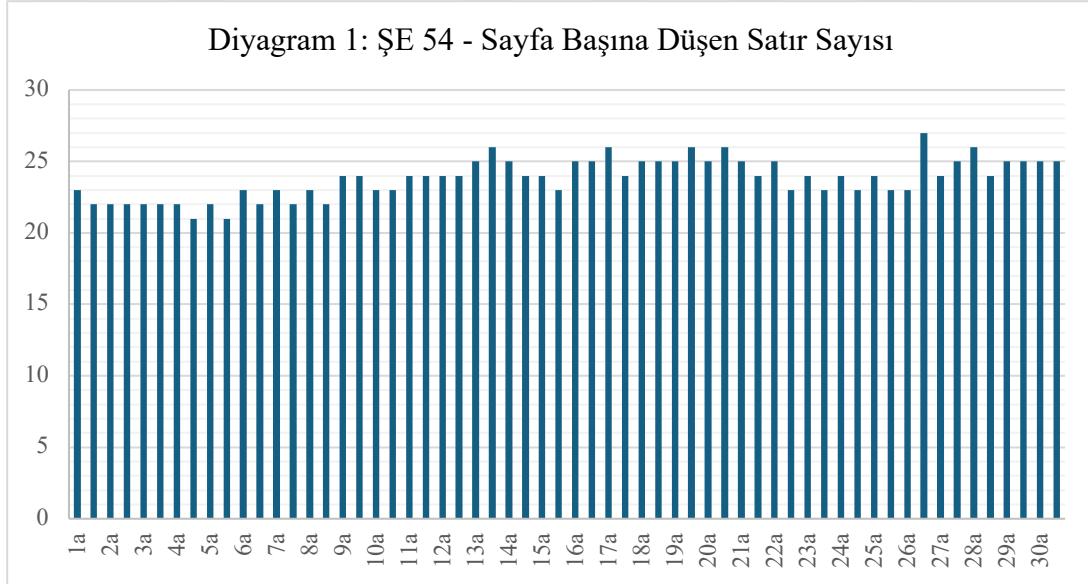
¹⁴¹ Werner Diem, "Untersuchungen zur frühen Geschichte der arabischen Orthographie: IV. Die Schreibung der zusammenhängenden Rede Zusammenfassung", *Orientalia* 52/3 (1983), 242.

¹⁴² Örn. TİEM ŞE 54 13a/14.

¹⁴³ Örn. TİEM ŞE 54 25b.

¹⁴⁴ Örn. TİEM ŞE 54 10b-11a.

e. Yazmanın Formaları: Forma (Ar. *kurrāse*, İng. *quire*), katlanmış parşömen ya da kâğıt yaprakların bir kodeks içerisinde toplanmış halidir. Forma destesindeki her yaprağa *bifolia* (ç. *bifolium*) adı verilmektedir, bu parça yarıya bölündüğünde ise ortaya *folia* çıkmaktadır. Kadim mushaflarda en sık rastlanan forma türü, *quaternion* olarak bilinen, beş adet *bifoliadan* oluşan varak grubudur.¹⁴⁵ Sekiz yapraklı bir kâğıt parçası oluşturmak için, dört ayrı *bifolia* bir araya getirilir ve ortadan katlanarak dört *bifolia* = sekiz varak (yaprak) = on altı sayfa oluşturulur. ŞE 54'ün formaları da bu gelenekle uyumlu olarak *quaternion*lardan oluşmaktadır. Mushafın bütünlüğünü koruyan tek forması 3/ Āl-i 'İmrân:103 - 4/en-Nisâ':65. ayetlerini içeren 1-8. varaklarıdır. Fransa Millî Kütüphanesi envanterinde bulunan Arabe 6140a

numaralı yazmanın varak dizimi karışık sergilenmektedir, çalışmamızda ayet sırasına göre düzenlenmiştir. Aşağıda yazmanın formaları, her sayfadaki ayet içeriğini gösterir şekilde tablolastırılmıştır.

Tablo 2: ŞE 54 Mushafı, Formaları ve Ayet İçeriği

1. Forma	ŞE 54 1a	3/ Āl 'İmrân:103-114
	1b	3/ Āl 'İmrân:114-126
	2a	3/ Āl 'İmrân:126-143
	2b	3/ Āl 'İmrân:143-153

¹⁴⁵ Déroche, *Islamic Codicology*, 73.

	3a	3/ Āl 'Īmrān:153-160
	3b	3/ Āl 'Īmrān:160-173
	4a	3/ Āl 'Īmrān:173-183
	4b	3/ Āl 'Īmrān:183-194
	5a	3/ Āl 'Īmrān:194 – 4/Nisā':3
	5b	4/en-Nisā':3-11
	6a	4/en-Nisā':11-19
	6b	4/en-Nisā':19-26
	7a	4/en-Nisā':26-34
	7b	4/en-Nisā':34-43
	8a	4/en-Nisā':43-56
	8b	4/en-Nisā':56-65
EKSİK		
2. Forma	6140a 1a ¹⁴⁶	7/el-A 'rāf:129-144
	6140a 1b	7/el-A 'rāf:144-155
	6140a 2a	7/el-A 'rāf:155-164
	6140a 2b	7/el-A 'rāf:164-179
EKSİK		
3. Forma	Add. 1125 1r ¹⁴⁷	8/el-Enfāl:10-27
	Add. 1125 1v	8/el-Enfāl:27-42
	Add. 1125 2r	8/el-Enfāl:42-57
	Add. 1125 2v	8/el-Enfāl:57-72
EKSİK		
4. Forma	BnF 3a	9/et-Tevbe:23-34
	BnF 3b	9/et-Tevbe:34-43
	BnF 4a	9/et-Tevbe:44-59
	BnF 4b	9/et-Tevbe:59-69
EKSİK		
5.	ŞE 54 9a	12/Yūsuf:65-80
	9b	12/Yūsuf:80-96

¹⁴⁶ BnF 6140a <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84192351/f9.item>

¹⁴⁷ Cambridge Add. 1125 <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-ADD-01125/1>

EKSİK		
6.	10a	13/er-Ra‘d:11-19
	10b	13/er-Ra‘d:19-30
7.	13058 1a ¹⁴⁸	13/er-Ra‘d:30-37
	13058 1b	13/er-Ra‘d:38-14/İbrāhīm:6
	13058 2a	14/İbrāhīm:6-16
	13058 2b	14/İbrāhīm:16-25
8.	11a	14/İbrāhīm:26-38
	11b	14/İbrāhīm:38 – 15/el-Ḥicr:2
EKSİK		
9.	12a	15/el-Ḥicr:57-91
	12b	15/el-Ḥicr:91 – 16/en-Naḥl:13
EKSİK		
10. Forma	13a	20/Ṭā-Hā:44-71
	13b	20/Ṭā-Hā:71-91
	14a	20/Ṭā-Hā:91-114
	14b	20/Ṭā-Hā:115-135
	29a	21/el-Enbiyā’:1-26
	29b	21/el-Enbiyā’:27-47
	30a	21/el-Enbiyā’:47-77
	30b	21/el-Enbiyā’:77-97
	15a	21/el-Enbiyā’:97 – 22/el-Ḥacc:5
	15b	22/el-Ḥacc:5-18
	16a	22/el-Ḥacc:18-33
	16b	22/el-Ḥacc:34-46
EKSİK		
11.	ŞE 86 1a	27/en-Neml:83 – 28/el-Ḳaşas:8
	1b	28/el-Ḳaşas:8-22
	2a	28/el-Ḳaşas:22-35
	2b	28/el-Ḳaşas:35-50
EKSİK		

¹⁴⁸ TİEM ŞE 13058.

12.	3a	30/er-Rûm:24-39
	3b	30/er-Rûm:39-54
	4a	30/er-Rûm:54 – 31/Lokmân:12
	4b	31/Lokmân:12-25
EKSİK		
13. Forma	17a	37/eş-Şâffât:150 – 38/eş-Şâd:10
	17b	38/eş-Şâd:10-27
	18a	38/eş-Şâd:27-52
	18b	38/eş-Şâd:52-85
	19a	38/eş-Şâd:86 – 39/ez-Zumer:9
	19b	39/ez-Zumer:9-24
	20a	39/ez-Zumer:24-39
	20b	39/ez-Zumer:39-56
	21a	39/ez-Zumer:56-73
	21b	39/ez-Zumer:73 – 40/el-Mu'min:13
	22a	40/el-Mu'min:14-29
	22b	40/el-Mu'min:29-43
	23a	40/el-Mu'min:43-60
	23b	40/el-Mu'min:60-77
	24a	40/el-Mu'min:77 – 41/el-Fuşşilet:8
	24b	41/el-Fuşşilet:8-21
	25a	41/el-Fuşşilet:21-37
	25b	41/el-Fuşşilet:37-50
14.	26a	41/el-Fuşşilet:50 – 42/eş-Şûrâ:13
	26b	42/eş-Şûrâ:13-24
EKSİK		
15.	27b	45/el-Câşiye:19-37
	27a	46/el-Ahḳâf:1-16
	28b	46/el-Ahḳâf:16-30
	28a	46/el-Ahḳâf:30 – 47/Muḥammed:10

f. Yazma Hasarları:¹⁴⁹ Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu envanter defterinde, el yazmalarının fiziksel durumuna ilişkin olarak “kirli, lekeli, delik, yırtık, kurt yenikli, yanık” şeklindeki ifadelerle hasar durumunun belirtildiği görülmektedir. Görseller üzerinden yaptığımız incelemede, ŞE 54 ve ŞE 86’nın 1-8. yapraklarının kenarlarında sıvı dökülmesi gözlenmektedir ancak mürekkep bundan etkilenmemiştir. Mushafın tüm nüshalarında bazı sayfa kenarlarında bölgesel hasar olarak değerlendirilebilecek kısa hatlı yarıklar oluşmuştur. ŞE 86’nın yapraklarının tamamında ve ŞE 54’ün 27-28. yapraklarında kırıksıklıklar görülmektedir. Bu durumun nedeni, düzensiz istifleme ya da çerçeveleme işlemleri esnasında oluşan kırışmalar olabilir. ŞE 86’nın 4. ve ŞE 54’ün 10-12. yapraklarının alt köşeleri metnin okunabilirliğini engelleyecek şekilde kıvrılmıştır. ŞE 13058’de benzer şekilde, sayfa kenarları kıvrılmıştır. Şam Evrakı kapsamında ele aldığımız yazmalarda, sayfa ortalarında kemirgen tüketiminden kaynaklı yer yer büyük çaplı parça kaybı gözlemlenmektedir. Bunların ötesinde mushafın Add. 1125 dışarıda tutulmak üzere, hasar bakımından en dikkat çekici özelliği parşömende kemirgenlerin etkisiyle oluşan büyük parça kayıplarıdır.¹⁵⁰ Bu bölgelerde yer alan metin tamamen zayi olmuştur. Mushaf kısımları arasında Add. 1125’in muhafaza durumunun diğer yapraklara nazaran daha iyi olduğu görülmektedir.

Mürekkebin korunma durumu incelendiğinde, parşömenlerin tamamının yüzeyinde leke oluşumu gözlemlenmektedir. İkinci bir husus olarak, bazı satırlarda mürekkep renginin donuklaşması suretiyle mürekkep buğusu ya da mürekkep pullanması olduğu görülmektedir. Parşömenlerin bir kısmında mürekkep rengi zamanla solmuştur. Yazmanın ŞE 54/17-28. yapraklarında parşömenin rengi farklıdır. Kahverengiye doğru gerçekleşen koyulaşmanın

¹⁴⁹ Bu başlığın yazımında ve terminoloji kullanımında Zeynep Sürmeneli’nin yüksek lisans tezinden istifade edilmiştir. Bkz. Sürmeneli, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonundaki Parşömenlerin Hasar Tespiti ve Konservasyon Açısından Değerlendirilmesi*. Ayrıca, Süleymaniye Kütüphanesi restoratörü Müzehhibe Benan Taşlıdağ’a eser incelemesi ve terminoloji konularındaki desteği için teşekkürlerimi sunarım.

¹⁵⁰ Bkz. ŞE 54 1, 9-13; ŞE 86 1; Arabe 6140a 1-4.

sebebi yüksek sıcaklığa maruz kalma olabilir.¹⁵¹ Aynı zamanda varakların yüzeyinde aşınma görülmektedir ve buna bağlı olarak mürekkep kısmî olarak okunamaz durumdadır.

Parşömendeki renk değişiminin, Şam Emevî Camiinde 1311/1893 senesinde meydana gelen yangından kaynaklandığı düşünülmektedir.¹⁵² Gerek parşömen koyulaşması gerekse kemirgen izleri türündeki hasarların yalnızca belirli yapraklarda tespit edilmesi, bu yaprakların henüz Şam Emevî Camiinde iken dağınık şekilde muhafaza edilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Diğer yandan Cambridge ve Paris nüshalarında böcek izlerine rastlanmaması, söz konusu izlerin son yüzyıllarda oluştuğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

g. Dikiş İzleri: Yazma mushaflarda görülen yaygın uygulama, kodeks haline getirilecek parşömen yaprakların üst üste koyulup tüm yaprakların aynı kenardan dikiş ile birbirine bağlanmasıdır. ŞE 54'ün yaprakları da birbirine ip ile bağlanmıştır. Dikiş izlerine ve ipe dair en belirgin örnek 4, 5, 23, 24 ve 27. yapraklarda görülmektedir. Yazmalara genel olarak iki duraklı zincir dikişi uygulanmıştır. Ancak bazı yapraklarda saplamalı dikiş izleri de mevcuttur. Buna dair en açık örnek 4b-5a numaralı yaprakta görülmektedir. Burada hem saplamalı dikiş hem de zincir dikişi uygulanmıştır ve her ikisinde de ip mevcuttur.

Görseller üzerinden gerçekleştirilen inceleme sonucunda, Arabe 6140a nüshasında orijinal dikiş izlerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu vaziyet, parşömenin kenarlarının muhtemelen kesilerek daha sonra eklenen farklı bir parşömenle onarım görmesinden kaynaklanmaktadır. Cambridge Add. 1125 nüshasında ise ŞE 54 ile benzer nitelikte dikiş izleri görülmektedir. Dikiş izlerinin karşılaştırılmalı analizi ŞE 54, ŞE 86, ŞE1358 ve Cambridge Add. 1125'in dikiş niteliği olarak birbiriyle uyumlu olduğu sonucunu vermektedir. Bununla birlikte, yalnızca ŞE 54 ve ŞE 86'nın yaprakları üst üste getirildiğinde dikiş izleri

¹⁵¹ Sürmeneli, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonundaki Parşömenlerin Hasar Tespiti ve Konservasyon Açısından Değerlendirilmesi*, 48.

¹⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Hilal Kazan, "1893 Yangını Sonrası Şam Emevi Camii Restorasyonu", *Mediterranean Journal of Humanities* VI/2/2016), 334.

örtüşmektedir. ŞE 13058 nüshasında çok sayıda dikiş izi mevcuttur, ancak saplamalı dikiş rastlanmamaktadır. Öte yandan, Add. 1125 nüshasında hem saplamalı hem zincir dikiş görülmekte, ancak bu dikişlerin ölçüleri diğer yazmalarla birebir örtüşmemektedir.

Dikiş izleri üzerinden yürütülen karşılaştırmalı analiz, zikredilen nüshaların aynı mushafa aidiyeti konusunda ipuçları sunmaktadır. Mushafın hâlihazırda fiziksel bütünlüğü bozulmuş durumdadır. Parçalanma akabinde farklı coğrafyalara dağılması ve bu süreçte farklı kişilerce farklı onarım tekniklerine maruz kalmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu hususlar, dikiş izlerinde gözlenen çeşitliliği açıklayabilir. İzlerin birebir uyumu ise yalnızca ŞE 54 ve ŞE 86 nüshalarında söz konusudur. Örtüşen dikişler bu iki nüshanın aynı mushafa ait olma ihtimalini güçlendirmektedir. Diğer yandan, ŞE1358 ve Cambridge Add. 1125 nüshalarındaki dikiş izleri yerleşim yeri bakımından farklılık göstermekte, bu da nüshaların aynı mushafa aidiyetini sorgulatmaktadır. Bu farklılıklar, söz konusu nüshaların ortak bir teknik geleneğe ait olsalar da fiziksel olarak aynı mushafın parçaları olmadıkları yönünde bir izlenim uyandırmaktadır.

Farklı envanter numaralı yazmaların aynı mushafa aidiyetini dikiş izleri üzerinden sorgularken, bu izlerin ne zaman oluştuğu sorusu kritik bir önem kazanmaktadır. İlk asırlara ait Kur'an yazmaları istinsah sürecinin akabinde derhal dikilip ciltlenmiş midir? Bu sorunun Kur'an tarihinin yanı sıra İslam yazmaları çalışmaları açısından da dikkatle ele alınması gerekmektedir. Nitekim, İslamiyet'in doğuşundan sonra ilk ciltlenen kitap Kur'an-ı Kerim olmuştur. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman dönemlerinde Kur'an sayfelerinin iki ahşap levha arasında toplandığı aktarılmaktadır.¹⁵³ Ancak sayfelerin bu levhalar arasında tek tek mi yoksa cüzler/formalar hâlinde mi bulunduğu, bağlı mı, ayırık mı oldukları belirsizliğini korumaktadır. Hz. Osman'ın Hz. Hafsa'ya "bana sayfaları gönder" şeklindeki ifadesi, sayfelerin bir arada muhafaza edildiği, ancak kutu ya da örtü gibi bir mahfaza içinde tutulduğunu

¹⁵³ İsmail E. Erünsal, *Orta Çağ İslâm Dünyasında Kitap ve Kütüphane* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2020), 145.

düşündürmektedir.¹⁵⁴ Bu durumda *muşhaf* kelimesinin *şuhuf* kökünden türetilmiş olması anlam kazanmaktadır. Zamanla iki ahşap levhanın deri ya da örtüyle kaplanmasıyla klasik cilt yapısı ortaya çıkmıştır. Buna dair ulaşabildiğimiz en erken rivayet, Mâlik b. Enes'in (ö.179/795) önde gelen talebelerinden Filistinli İbnu'l-Kâsım (ö.191/806) tarafından aktarılmaktadır. Rivayete göre Mâlik b. Enes; dedesinden kalan, Hz. Osman zamanında yazılmış mushafı yanında getirmiştir. İbnu'l-Kâsım, bu mushafın gümüşle bezenmiş ve Kâbe örtüsüyle kaplanmış olduğunu görmüştür.¹⁵⁵

Kur'an sayfelerinin erken dönemde istinsah akabinde hemen dikilip dikilmediğine dair bir bilgiye bu çalışma çerçevesinde ulaşılammıştır. Dolayısıyla, ŞE 54 ve diğer nüshalar üzerinde mevcut dikiş izlerinin sayfeler bir aradayken mi, yoksa dağıldıktan sonra mı oluşturulduğu sorusu yanıtsız kalmaktadır. Bu belirsizlik, dikiş izleri üzerinden aynı mushafa aidiyete yönelik tespitlerin dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dikiş izlerinin sunduğu veriler ancak diğer kodikolojik, paleografik ve ortografik analizlerle birlikte değerlendirildiğinde anlamlı bir bütünlük kazanabilir.

h. Geç Müdahaleler: Mushafı oluşturan sayfalar ikiye katlanmış parşömen yaprakların (*bifolium*) iç içe koyularak iplik dikişiyle tutturulmasıyla forma (*kürrâse*); formaların art arda dizilmesiyle mushaf halini almıştır. Yazmanın formaları çoğunlukla dört adet ikili varaktan (*quaternion*) müteşekkildir. Sadece ŞE 54'ün ilk forması eksiksiz olarak günümüze ulaşmıştır. Diğer formalar dağılmış, bazı yapraklar tek kalmıştır. Bu dağınıklık ŞE 54'ün yaprak sıralamasına da yansımıştır. Nitekim sure sırası göz önünde bulundurulduğunda 30-32. yaprakların 15. yapraktan önce gelmesi gerekmektedir. Fakat bu yapraklar formalarından

¹⁵⁴ Erünsal, *Kitap ve Kütüphane*, 146.

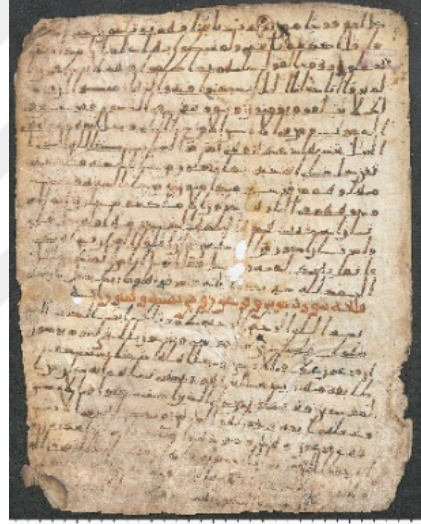
¹⁵⁵ Ebū'l-Velīd Muḥammed b. Aḥmed İbn Rüşd, *el-Beyān ve't-Taḥşīl ve's-Şerḥ ve't-Tevcīḥ ve't-Ta'līl fī Mesā'ili'l-Mustaḥṣe* (Beyrut: Dāru'l-Ğarbi'l-İslāmī, 1408/1988), 17/33-34. Krş. Adam Gacek, "The Copying and Handling of Qur'ān: Some Observations on the *Kitāb al-Maṣāḥif* by Ibn Abī Da'ūd al-Sijistānī", *Mélanges de l'Université Saint-Joseph* LIX/2006), 242; Erünsal, *Kitap ve Kütüphane*, 146-147.

ayrıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Türk ve İslam Eserleri Müzesinde bulundukları dönemde yazmanın son kısmına eklendikleri tahmin edilmektedir. Mushafın asıl sıralamasının sure tertibine göre gerçekleştiği kanaati öne çıkmaktadır. Bu görüşü parşömenin rengi ve biçimi de desteklemektedir. Yazmada erken döneme tarihlenebilecek bir kılıf ya da ciltleme bulunmamaktadır. Yalnızca 6140a ve 13058/79-81'in sonradan eklenmiş, mukavva ciltlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshalar, cilt içerisinde farklı mushaflarla bir arada olacak şekilde karma bir eser görünümünde tertip edilmiştir. Ayrıca 6140a'da sırt kısmının farklı bir parşömenle onarım gördüğü gözlenmektedir, bu sebeple dikiş izleri kaybolmuştur.

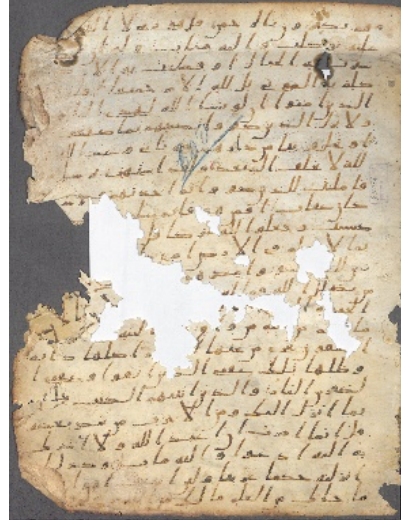
(İzleyen sayfadaki görsellerin bir arada ve yüksek çözünürlükte sunulabilmesi amacıyla, bu kısım düzenleme tercihi olarak boş bırakılmıştır.)

TIEM ŞE 54, 1a

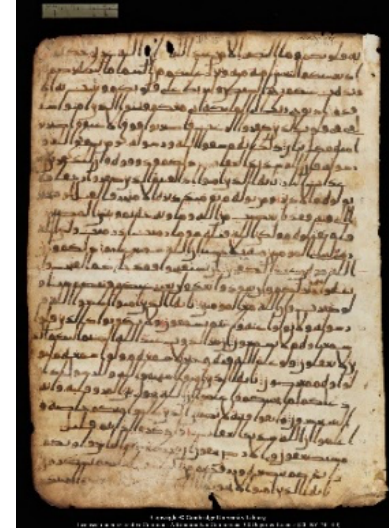
TIEM ŞE 86, 1a

TIEM ŞE 13058/79, 1a

Paris BnF Arabe 6140a, 1a

Cambridge MS Add. 1125, 1a

Görsel 3: ŞE 54 Mushafına Ait Farklı Envanter Numaralı Varakların Genel Görünümü

i. Tezyinî Unsurlar: Süsleme, kodikolojik açıdan incelenmesi zaruri unsurlardan biridir.¹⁵⁶

Zira yazmanın gerek coğrafi aidiyetini gerekse çok katmanlı mushaflarda yazmanın tarih içerisinde geçirdiği süreci göstermektedir. Bir yazmada süslemenin bulunup bulunmadığı ve varsa biçimi, eserin tarihlendirmesi ya da kökenine dair değerli göstergeler sunmaktadır. Örneğin süslemenin yoğunluğu ve işçiliğindeki özen, yazmanın kim için üretildiği sorusuna ışık tutar. Diğer yandan bir yazmada tezyinatın bulunmaması yazmayı erken döneme tarihlendirmek için yeterli bir sebep değildir. Kur'an yazmalarındaki süsleme geleneği basitten gelişmişe doğru bir gelişim kaydetse de erken dönem yazmaların bezemeden yoksun olduğuna dair görüş, haksız bir varsayım olacaktır.¹⁵⁷ Bunun aksini kanıtlayan en belirgin örnek, Şan'ā'da keşfedilen Dāru'l-Maḥṭūṭāt MS 00-27.1 envanter numaralı Kur'an yazmasıdır. Burada daha erken tarihli olan alt katmandaki (silinmiş) metin sure başı tezyinatını ihtiva etmekte, buna mukabil görünürdeki *kūfî* metin süsleme içermemektedir.¹⁵⁸

Kur'an yazmalarında insan sureti ya da canlı varlıklar resmedilmez. Asırlar boyunca süregeldiği gibi günümüzde de mushaflar yalnızca bitki ve geometrik şekillerle tezyin edilmektedir. Erken dönem Kur'an yazmalarındaki süslemeler metnin taksimini gözetmektedir. Bu dönemde geometrik bezemeler temayüz etse de mevcut süslemenin hangi kâtip tarafından uygulandığı belirsizdir.

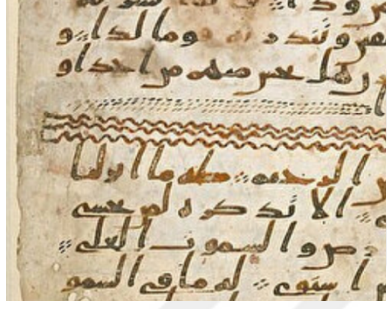
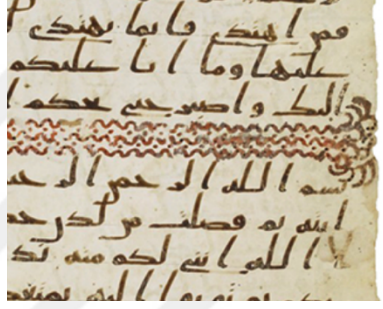
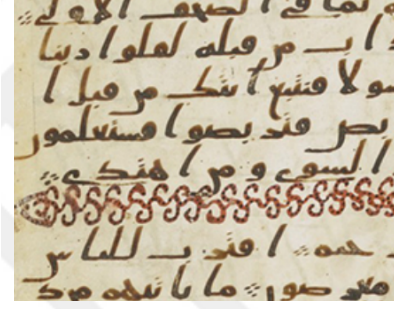
Hicāzî hatlı Kur'an yazmalarında gelişmiş bir tezyinat görülmemektedir. Bazı el yazmalarında süsleme görülürken, bazı el yazmalarında hiçbir süsleme bulunmamaktadır. Bu, araştırmaya açık konulardan biridir. Radyokarbon tarihlendirilmesi yapılan ve birinci hicrî asra tarihlendirilen (%95,4 olasılık ile 568-645) Birmingham Üniversitesi Cadbury Research Library (Mingana) Islamic Arabic 1572a envanter numaralı yazmada sure bitiminde satır

¹⁵⁶ Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 226.

¹⁵⁷ Sheila S. Blair - Jonathan M. Bloom, "Ornamentation", *Encyclopaedia of the Qur'ān* (Leiden-Boston: Brill, 2003), 594.

¹⁵⁸ Blair - Bloom, "Ornamentation", 594.

boşluğu bulunmakla birlikte bu boşluğun dalgalı çizgilerle doldurulduğu görülmektedir.¹⁵⁹ Sureler arası boşluklar, okuyucular için yönlendirme niteliğindedir. Aynı mushafa ait olduğu düşünülen diğer yapraklarda da benzer tezyinat örneklerine rastlanmaktadır.¹⁶⁰ Ancak söz konusu tezyinatın *resmin* yazımından ne kadar süre sonra eklendiği tespit edilmemiştir. Diğer yandan British Library Or. 2165 ve aynı mushafa ait olduğu düşünülen BnF Arabe 328a’da sureler arası satır boşluğu bırakıldığı fakat tezyinat bulunmadığı tespit edilmektedir.¹⁶¹ Yine *ḥicāzī I* olarak sınıflandırılan “Codex Amrensis” incelendiğinde sure bitiminde özel bir boşluk bırakılmadığı görülür. Yalnızca surenin bittiği satır başında kelimeler olsa da devamı boş bırakılmıştır. Bir sonraki sureye ait olan besmele hemen alttaki satıra yazılmaya başlanmıştır.¹⁶²

		
Mingana Islamic Arabic 1572a, 1a.	BnF Arabe 328c, 3b	BnF Arabe 328c, 9a
Tablo 3: <i>Ḥicāzī</i> hatlı yazma örneklerinde sure arası motifleri		

ŞE 54 ve aynı mushafa ait olduğu düşünülen varaklara ilk bakışta ayet sonlarını gösteren kahverengi çizgi istifleri ve *bā* harfi etrafındaki noktalar haricinde ilk kâtip tarafından uygulanmış bir süsleme görülmemektedir. Fakat dikkatli incelendiğinde erken dönemde yapılmış süslemelerin daha sonra kazındığı tespit edilmektedir. Bunun yanı sıra farklı bir kâtip tarafından *taḥmīs* ve *ta’şīr* işaretleri kırmızı mürekkeple gösterilmiştir. Aynı şekilde kelimelerin

¹⁵⁹ Bkz. Mingana Islamic Arabic 1572a, 1a.

¹⁶⁰ Bkz. BnF Arabe 328c, 3b; 9a; 12b.

¹⁶¹ Bkz. British Library Or.2165, 23b ve BnF Arabe 328a, 9b.

¹⁶² Bkz. Cellard, *Codex Amrensis I*, s.218 (Rusya Millî Kütüphanesi Marcel 9, 26a) ve s. 41 (Doha İslam Eserleri Müzesi MS.2013.29.2 “Rennes 2”, 2b).

harekeleri de kırmızı noktalarla belirtilmiştir. Sure isimleri Déroche tarafından *new style* (yeni üslup) olarak isimlendirilen hat ile¹⁶³ kızıl kahve-turuncu renkte bir mürekkeple imla edilmiştir.

Yazmada dikkat çeken önemli bir husus, sure sonunu belirtmek amacıyla ilk kâtip tarafından bırakılan bir satır genişliğindeki boşluktur. Ayrılan boşluk, ilk katmanın geometrik şekillerle süslendiğini gösteren kahverengi izler taşımaktadır. Ancak, söz konusu süsleme daha sonra silinmiş ve yerine kızıl kahverengi mürekkeple sure ismini içeren bir metin eklenmiştir. Silinmeye ilişkin izler, metnin alt kısmında belirgin bir şekilde görünmektedir.

Görsel 4: Sureler arası motifin silinme örneği: en-Nisā' Suresi Başlangıcı

TİEM ŞE 54, 5a: Üst üste kahverengi nokta izleri seçilmektedir. Burada görülen izler Mingana Islamic Arabic 1572a'da bulunan sure sonu tezyinatı ile benzerlik göstermektedir.

Görsel 5: Sureler arası motifin silinme örneği

TİEM ŞE 54, 12b: Satırın üst kısmında belirgin turuncu mürekkepli dalgalar, alt kısmında zor seçilen dalga ve satır sonunda üst satıra da uzanan kahverengi bir şekil görülmektedir. Bu şekil BnF Arabe 28c, 3b'de görülen süslemeyi andırmaktadır ancak büyük bir kısmı silinmiş olduğundan söz konusu benzerliğin tespiti güç görünmektedir. Aynı yazmanın 9a varağında tezyinat sonunda görülen daireyi andırır şekil burada da görülmektedir.

¹⁶³ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 132.

Görsel 6: Sureler arası motifin silinme örneği

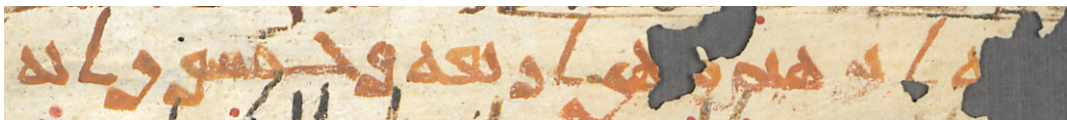
TİEM ŞE 54, 15a: Bu satırda kazınmasına rağmen belirgin kalmış bir süsleme dikkat çekmektedir. İç içe geçmiş kahverengi halkalar ya da tekrarlayan S formunda şekiller bulunduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu şekiller BnF Arabe 328c’de bulunan tezyinatla benzerlik gösteriyor olabilir. Kazınma sırasında kuyrukları silinen harfler siyah mürekkeple tamamlanmıştır.

Görsel 7: Sureler arası motifin silinme örneği

TİEM ŞE 86, 4a: Bu satırda kahverengi mürekkeple dalgalar, çizgiler ve noktalardan oluşan bir süsleme mevcuttur. Mürekkebin metinle aynı renkte olduğu tahmin edilmektedir. Bu satırdaki süsleme ile TİEM ŞE 54, 5a’da bulunan süslemenin mürekkep rengi aynı olabilir.

Aşağıda TİEM ŞE 13058/079 1b varağından sunulan örnekte sure başlığının altındaki katmanın kazınmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *hamsūn* kelimesinin üzerinde süslemeye dair izler gözlemlenmektedir.

Görsel 8: Sureler arası motifin silinme örneği

Sure başlıklarının tezyinat bağlamında incelenmesi neticesinde, mushafın istinsahı sırasında surelerin ayrımını sağlamak üzere bilinçli olarak boşluklar bırakıldığı tespit

edilmektedir. Kazınan süslemelerin ya ilk kâtip ya da mushafın yazıldığı dönemde yaşamış bir başka kişi tarafından geometrik motiflerle gerçekleştirildiği kanaatine varılmıştır, zira süslemeler metinle aynı mürekkeple uygulanmış görünmektedir. Bu durum, erken dönem mushaflarda estetik unsurların yazım sürecine dâhil edildiğini ve metnin görsel bütünlüğüne önem verildiğini göstermesi açısından kayda değerdir.

2. ŞE 54 Mushafının Paleografik İncelemesi

Paleografik inceleme, yazma mushafların istinsah tarihleri ve imla özelliklerine ilişkin bilgi elde etmede temel başvuru alanlarından biridir. Kur'an yazmalarının önemli bir kısmı tarih ya da coğrafya kaydı gibi belirleyici unsurları içermediğinden, bu yazmaların tarihlendirilmesi ve sınıflandırılması büyük ölçüde paleografik yöntemlere dayanmaktadır. Bu bağlamda, yazı biçimlerinin sistematik olarak değerlendirilmesi, mushafların dönemlere konumlandırılması açısından vazgeçilmezdir.

2.1. Kur'an Yazmalarının Paleografik İncelemesinde Yöntem ve Yaklaşımlar

İslam medeniyetinde yazının merkezî konumu Kur'an-ı Kerîm'in yazıya aktarılmasıyla belirginleşmiştir. Kur'an yazmalarındaki hattın biçimsel değişimi, coğrafya ve dönemin idaresi ile de yakından ilişkilidir. Daha önce belirtildiği üzere, günümüze ulaşan *hicâzî* Kur'an yazmaları herhangi bir tarih ya da istinsah kaydı içermemektedir. Bu durumda yazmanın tarihlendirilmesi bakımından en önemli verilerden biri, yazı biçiminin değerlendirilmesi yoluyla elde edilmektedir. Hat çeşidi, yazının eğimi, satır düzeni ve noktalama gibi unsurlar yazmanın hangi döneme ait olduğuna dair ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, görsel ve biçimsel özelliklerin tahlili paleografinin alanına girmektedir. Paleografi, geçmişten günümüze intikal eden metinlerdeki yazı biçimlerini inceleyerek bu metinlerin çözümlenmesini ve tarihsel

bağlamda değerlendirilmesini amaçlayan bilim dalıdır.¹⁶⁴ Bu dal, bağımsız bir alan olarak 18. yüzyılda Batı’da ortaya çıkmıştır. Paleografi terimi, ilk defa Fransız Benedikten rahibi Bernard de Montfaucon’un 1708 yılında yayımladığı *De palaeographia Graeca* başlıklı çalışmada kullanılmıştır. Bu eser Jean Mabillon’un paleografinin yapı taşı olarak değerlendirilen *De re Diplomatica*’sından otuz sene sonra yayımlanmıştır.

Batılı Arap dil bilimcileri paleografi alanına 19. yüzyılın sonlarında vâkıf olmuştur. Hollandalı-Alman şarkiyatçı Jacob Georg Christian Adler, *Kūfî* sikkeleri değerlendirdiği makalesinde ilk defa paleografi biliminden istifade etmiştir.¹⁶⁵ Çalışma konumuz bakımından önemli olan husus ise; Kur’an yazmaları üzerine gerçekleştirilen ilk paleografik analizin de Adler’e ait olmasıdır. Kopenhag Kraliyet Kütüphanesinde bulunan *kūfî* hatlı Kur’an yazmaları üzerine yaptığı çalışma, bu yazmaların transliterasyonunun yanı sıra paleografik değerlendirmesini de içermektedir. Bu yönüyle Adler’in çalışması, Batı’da Arap paleografisinin temelini atan ilk teşebbüstür. Benzer bir çalışmayı İtalyan siyaset adamı ve şarkiyatçı Michele Amari (ö.1889) yürütmüştür.¹⁶⁶ Onu Bernhard Moritz,¹⁶⁷ Nabia Abbott,¹⁶⁸ Joseph von Karabacek¹⁶⁹ ve Adolf Grohmann¹⁷⁰ takip etmiştir. Günümüzde Salahaddin

¹⁶⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, "Paleografya", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: 2007), 153; Oxford English Dictionary, <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=paleography>.

¹⁶⁵ J.G.C. Adler, *Museum cuficum borgianum Valitris* (Roma, 1782), 32.

¹⁶⁶ Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari".

¹⁶⁷ *Arabic Palaeography: A Collection of Arabic Texts from the First Century of the Hidjra till the Year 1000* (Kahire, Leipzig: 1905).

¹⁶⁸ Abbott, *The Rise of the North Arabic Script*.

¹⁶⁹ Josef von Karabacek, "Arabic Palaeography", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 20/1906).

¹⁷⁰ Adolf Grohmann, "The origin and early development of floriated Kūfic", *Ars Orientalis* 1957), Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur’āns".

Muneccid,¹⁷¹ François Déroche,¹⁷² Beatrice Gruendler¹⁷³ ve Estelle Whelan'ın¹⁷⁴ bu alanda çalışmaları bulunmaktadır. Bu araştırmacılar, tarihlendirme bilgisi içermeyen kadim mushafların incelenmesinde paleografik analizlerin temel bir yöntem olduğunu vurgulamış ve yazım unsurlarının titizlikle değerlendirilmesiyle yaklaşık üretim tarihinin tespit edilebileceğini göstermişlerdir.

Güncel literatürde, Arapça yazmaların incelenmesinde kodikoloji ve paleografi bilimleri birbirini tamamlayan iki yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu bütüncül yaklaşımın yanı sıra paleografik analizin gerekliliği hususunda farklı görüşler de mevcuttur. Jan Just Witkam, 1978 yılında katıldığı bir konferansta, Leiden Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan yedi adet Kur'an yazmasını ele almıştır. Burada yazmaların paleografik analizinden bilinçli olarak kaçındığını belirtmiştir. Witkam, bu tercihini Arap paleografisi alanında henüz temel adımların dahi atılmamış olmasıyla gerekçelendirmektedir.¹⁷⁵ François Déroche ise Witkam'ın tespitine atıfla, Arapça yazma eserleri inceleyen paleografi bilimini kodikolojiden ayrı tutmanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Déroche'a göre, bu alandaki araştırmaların sağlıklı bir temele kavuşabilmesi için disiplinin yöntemsel açıdan ciddi bir ilerleme kaydetmesi gerekmektedir.¹⁷⁶ Bununla birlikte kadim yazmaların incelenmesinin derin bir teknik bilgi

¹⁷¹ el-Muneccid, *el-Kitābu 'l-'Arabīyyi 'l-maḥṭūṭ ile 'l-ḳarni 'l-'āşiri 'l-hicrī* [Le manuscrit arabe jusqu'au Xe S. de l'H.].

¹⁷² François Déroche, "Les Études de Paléographie des Écritures Livresques Arabes: Quelques Observations", *Al-Qanṭara* 19/2 (1998).

¹⁷³ Gruendler, *The Development of the Arabic Scripts*.

¹⁷⁴ Estelle Whelan, "Writing the Word of God: Some Early Qur'ān Manuscripts and Their Milieux, Part I", *Ars Orientalis* 20/1990).

¹⁷⁵ Jan Just Witkam, *Seven Specimens of Arabic Manuscripts: Preserved in the Library of the University of Leiden. Presented to the Participants of the 9th Congress of Arabic and Islamic Studies, Amsterdam, 1-6 September 1978* (Leiden: Brill, 1978), 18.

¹⁷⁶ Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 205-219.

gerektirmediğini ve paleografik analizin bir alt başlık olarak uygulanabileceğini ifade etmektedir.

Kur'an yazmalarını paleografi desteğiyle inceleyen çalışmalarda izlenen yöntemler belirli aşamalardan oluşmaktadır. Öncelikle, yazmaların sınıflandırılabilmesi için hat çeşitleri tanımlanmaktadır. Bu çerçevede *hicāzī*, *kūfī*, *mağribī* gibi farklı yazı türleri değerlendirilmektedir. Sınıflandırma süreci ise Grohmann ve Abbott'un önerisi izlenerek tarihlendirilmiş ve mümkünse coğrafi menşei bilinen resmî nüshalar ya da ilerleyen dönem için istinsah kaydı bulunan Kur'an yazmaları üzerinden yürütülmektedir. İkinci adımda, yazmalarda bulunan metin dışı kayıtlarda yer alan tarihsel veriler aracılığıyla tarihî ve coğrafi bağlam oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu adımlarla elde edilen kriterler, tarih kaydı içermeyen yazmalar ile karşılaştırılarak tarihlendirme verisine ulaşılması hedeflenmektedir. Paleografinin tarihlendirme alanındaki önemi, özellikle *hicāzī* hatlı Kur'an nüshalarında ortaya çıkmaktadır. Zira Hz. Osman ve Ali'ye nispet edilen mushaflar dahil olmak üzere, ilk dönem mushafların hiçbirinde istinsaha ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin Kāsım es-Sāmerrā'ī (ö.2001), kadim mushaflarda herhangi bir tarih kaydı ya da müstensih bilgisinin bulunmayışını, Kur'an dışı herhangi bir unsurun metne girmesini önlenme çabasıyla açıklamaktadır.¹⁷⁷ Ayrıca paleografik verilerin, kimi zaman radyokarbon analizlerinden daha güvenilir sonuçlar sunduğunu belirtmiştir.¹⁷⁸ Paleografi ile kodikoloji bilimlerinin birlikte kullanılması, mushafların oluşturulma süreçlerine dair daha bütüncül bir anlayış geliştirmektedir. Kodikolojik analizler kapsamında değerlendirilen unsurlar, istinsahı gerçekleştiren kâtibin tespitine katkı sunabilir. Bu minvalde bir el yazmasının iç yapısının dış yapısından bağımsız olarak değerlendirilmesi bir eksiklik olacaktır, bu sebeple her iki öge birlikte incelenmelidir.

¹⁷⁷ es-Sāmerrā'ī, *ʿİlmu'l-İktināhi'l-ʿArabīyyi'l-İslāmī*, 120.

¹⁷⁸ es-Sāmerrā'ī, *ʿİlmu'l-İktināhi'l-ʿArabīyyi'l-İslāmī*, 18.

François D eroche, Emev  ve Abbas  dönemlerine yo unla an Kur'an yazmaların tarihlendirme  nerisi içeren, paleografik verilere dayalı bir yaklaşım geliştirmiştir.¹⁷⁹ D eroche'un yöntemi, özellikle *hic z * ve *k ft* gibi yazı türleri arasındaki biçimsel farklılıkları merkeze almaktadır. Geli tirdi i yöntemde harflerin oran ve şekilleri, noktalamalar ve kelime sonlarındaki uzatmalar gibi paleografik unsurlar üzerinden yazmaların kronolojik olarak sıralanmasına dair kriterler yer almaktadır. Sayfa başına d  en satır sayısı, harf boyutları ve hattın eğimi gibi ölçülebilir unsurlar da D eroche'un sınıflandırmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, yazmanın biçimsel özellikleri kadar sunduğu kodikolojik veriler de dikkate alınarak mushafların istinsah sürecine ilişkin verilerin elde edilmesi planlanmaktadır. D eroche'un yöntemi, tarih kaydı bulunamayan durumlarda, yazmanın yaklaşık üretim dönemini belirlemede güvenilir bir model sunmuştur.

2.2. *Hic z * Hat Kavramının Gelişimi çerçevesinde  E 54 Mushafının

Dönemlendirilmesi

TIEM  E 54 ve kardeş nüshaları, günümüzde yaygın olarak *hic z *  eklinde adlandırılan hat ile istinsah edilmiştir. Bu yazı üslubunun adlandırılması hususunda genel bir terminolojik birliktelik bulunmamakla birlikte, literatüründe en yaygın kullanılan terim *hic z * olduğundan, çalışmamızda tercih edilmiştir. İslam'ın do u unu takip eden dönemde Arap yazısının gelişimine kısaca de inecek olursak; Naba ı yazının ardından Kur'an'ın nüzulünün ba lad ı yıllarda Arap yarımadasında iki tür yazının bilindiği aktarılmaktadır. Bunlardan ilki, k tibe bağlı olarak değişkenlik gösteren, yuvarlak ve eğri hatlara sahip olan *me  * (*leyyin*, *musted r*); ikincisi düzenli, köşeli ve geometrik çizgileriyle dikkat çeken *cezmdir*. *Cezm* yazısı ekseriyetle,

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. D eroche, *The Abbasid Tradition*, 11-24.

kazınarak yazılan kitabelerde kullanılmaktaydı. Belāzurī (ö.279/892-93), Kureyş kabilesinde bu yazıları bilenlerin sayısının on yedi ile sınırlı olduğunu nakletmektedir.¹⁸⁰

En-Nedīm (ö.385/995) Arap yazı tarihine ilişkin ulaşabildiğimiz en erken kronolojik tasniflerden birini yaparak mevcut hat çeşitlerini *mekkī*, *medenī*, *başrī* ve *kūfī* isimli dört kategoriye ayırmaktadır. Ancak, *mekkī* ve *medenī* hatlar üzerine oldukça sınırlı bilgiye yer vermektedir. En-Nedīm'e göre *mekkī* hat, *elif* harfinin imlası üzerinden üç ayırt edici özelliğe sahiptir: *Elif* harfinin alt ucu sağa doğru kavisli yazılır, harfin keşideleri (*aşābī*) uzatılır ve harf sağa meyilli olacak şekilde yazılır. Ayrıca "Mushaf Hatları" başlığı altında, *mekkī-medenī* hattın üç boyutu bulunduğunu ifade etmektedir: karma (*ti'm*), üçgen (*muselles*), yuvarlak (*mudevver*).¹⁸¹ Bununla birlikte literatürde, *mekkī* ve *medenī* hatlar arasında kayda değer bir fark bulunmadığını,¹⁸² bu iki terimin yalnızca hicret öncesi ve sonrasına yönelik bir ayrımı ifade etmek üzere kullanıldığını savunan görüşler de mevcuttur.¹⁸³ Bu bağlamda en-Nedīm'in tasnifi erken dönem mushaf hatlarının anlaşılması bakımından kıymetli bir referans sunmaktadır.

Erken dönem Kur'an yazmalarındaki hat çeşidinin adlandırılması Batı akademisinde tartışmalı bir konu olmuştur. Kur'an el yazmalarının bilimsel bir inceleme alanı olarak ele alınmasının ilk örneği Alman müsteşrik Christian Adler'de (1756-1834) görülmektedir. Adler, Kopenhag Kraliyet Kütüphanesinde bulunan az sayıda Kur'an yazmasını inceleyerek paleografi, imla ve harekeleme biçimlerine yönelik genel bir değerlendirmede bulunmuş ve *Descriptio Codicum quorundam Cuficorum* başlıklı bir kitap yayımlamıştır.¹⁸⁴ Adler, bu

¹⁸⁰ "Mushaf-ı Şerif Hatları" . Ayrıca Bkz. Ahmed b. Yahyā b. Cābir el-Belāzurī, *Futūhu'l-Buldān* (Beyrut: Dāru ve Mektebetu'l-Hilāl, 1988), 453.

¹⁸¹ Ebū'l-Ferec Muḥammed b. İshāk en-Nedīm, *Kitābu'l-Fihrist* (Beyrut: Dāru'l-Ma'rife, 1417/1997), 16.

¹⁸² Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 5.

¹⁸³ Abbott, *The Rise of the North Arabic Script*, 18.

¹⁸⁴ Adler, *Descriptio Codicum*, 4. Krş. Irmeli Perho, *Catalogue of Arabic Manuscripts: Codices Arabici & Codices Arabici Additamenta* (Copenhagen: Nias, 2007), 86-108.

çalışmada Alman seyyah Carsten Niebuhr'a¹⁸⁵ (1733-1815) atıfta bulunmaktadır. Zira Niebuhr *Beschreibung von Arabien* isimli kitabında, seyahati sırasında elde ettiği Kur'an yazmalarını Arapça kullanımdan yola çıkarak *kūfī* olarak nitelendirmiştir. Bu tanımlama ilk kez bir seyyah tarafından yapılmıştır. Bu referanstan hareketle Adler, ilgili yazmaları aynı terimle sınıflandırmış ve erken dönem Kur'an yazmalarının *kūfī* hattıyla adlandırılması hatalı da olsa bu kullanım 18. yüzyılda genel kabul görmüştür.¹⁸⁶ Ayrıca Adler, *Descriptio Codicum*'un girişinde Arap yazısının gelişme safhalarını ele almaktadır;¹⁸⁷ eser bu yönüyle Batı'da Arap paleografisinin doğuşu olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁸

Kısa süre sonra Fransız müsteşrik Silvester de Sacy (1758-1838), bir yazı çeşidi olarak *mekkī* ve *medenī* ayrımını keşfetmiştir. De Sacy, Adler'in çalışmasını değerlendirdiğinde erken dönem yazmaların *kūfī* olarak tanıtılmasına temkinli yaklaşmıştır.¹⁸⁹ De Sacy'nin şüpheli yaklaşımının temelinde *el-Fihrist*'teki hat çeşitlerine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. De Sacy, literatürde kendisinden sonra sıkça alıntılanacak, en-Nedīm'in *el-Fihrist*'inin Fransa Millî Kütüphanesindeki yazmasında, *mekkī* ve *medenī* hatların izah edildiği pasaja yer vermiş ve *kūfī* öncesinde farklı bir hat çeşidi olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁰

Fransa Millî Kütüphanesinde bulunan Kur'an yazmaları üzerine çalışan İtalyan şarkiyatçı Michelle Amari (1806-1889)¹⁹¹ ise çemberi daraltarak *mekkī* yazı tabirini kullanıma sokmuştur.

¹⁸⁵ Carsten Niebuhr, 1761 yılında Arabistan'a yapılan ilk bilimsel keşif gezisinden sağ kurtulan tek kişi ve sonuçlarını derleyen Alman bir seyyahdır.

¹⁸⁶ Vollandt, "Jacob Georg Christian Adler", 285.

¹⁸⁷ Adler, *Descriptio Codicum*, 4.

¹⁸⁸ Vollandt, "Jacob Georg Christian Adler", 285.

¹⁸⁹ Antoine Isaac Silvestre de Sacy, *Mémoire sur l'Origine et les Anciens Monumens de la Littérature parmi les Arabes* (Paris: Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 1805), 247-349.

¹⁹⁰ Sacy, *Mémoire sur l'Origine et les Anciens Monumens*, 253.

¹⁹¹ Paris *Académie des Inscription et Belles-Lettres* tarafından 1858 yılında Kur'an tarihi üzerine bir eser yazılması için Avrupa çapında bir yarışma duyurulmuştur. Sonuçlar, birincilik sıralamasını aralarında Amari'nin de bulunduğu üç kişinin paylaşarak çalışmalarının aynı derecede takdir edildiğini göstermektedir. Diğer iki isim ise Theodor Nöldeke ve Aloys Sprenger'dir. Amari'nin çalışması Nöldeke'nin gölgesinde kalmış ve kendisi

Amari 1850’li yıllarda Fransa Millî Kütüphanesi¹⁹² bünyesinde yürüttüğü katalog çalışması kapsamında¹⁹³ envanterdeki Arapça yazmaları incelemiştir. Bu çerçevede Fransız oryantalist Asselin de Cherville (1772-1882) tarafından kütüphaneye Kahire’den alınarak getirilen Kur’an yazmaları hakkında bilgi vermiş ve onları gruplandırmıştır.¹⁹⁴ Amari, söz konusu yazmaların Avrupa’daki en kadim yazmalar olabileceği kanaatindedir.¹⁹⁵ *Ḥicāzī* tabirini doğuracak farkındalık burada başlamıştır. Amari, koleksiyonda bulunan 18 adet yazmanın yarı *nesḥī* yarı *kūfī* karakteristiğe sahip olduğunu ifade etmiş ve bunları en-Nedīm’in tanımından hareketle *mekkī* olarak sınıflandırmıştır.¹⁹⁶ Dolayısıyla elindeki yazmalar ne *kūfī* ne de *nesḥī* karakterdedir. Amari, *kūfī* olmayan bir hatla karşı karşıya olduğunu fark etmiştir. Déroche’un çalışmalarında, *ḥicāzī* tabirini türeten ve Paris BnF Arabe 330, 11-19. varaklar hakkında “écriture du Ḥidjāz” (Hicaz yazısı) şeklinde kullanan kişinin Amari olduğu bilgisi geçmektedir.¹⁹⁷ Ancak Amari’nin çalışmalarını incelememiz sonucunda, kendisinin *ḥicāzī* sıfatını kullandığını tespit edemedik. Aksine ilk olarak de Sacy’in öğrencilerinden İrlanda asıllı Fransız şarkiyatçı William Mac-Guckin de Slane (1801-1878) Fransa Millî Kütüphanesinde bulunan Arapça yazmalar üzerine hazırladığı katalogda 326 numaralı Kur’an yazması için “écriture du Ḥidjāz” tabirini kullanır.¹⁹⁸ Bu kullanımda *ḥicāzī* kelimesi sıfat olarak değil, Hicaz

tarafından yayımlanmamıştır. Ancak Hartwig Derenbourg 1910 yılında söz konusu çalışmanın alıntılarını derleyerek neşretmiştir. Bunun yanı sıra Amari’nin Sicilya Müslümanlarının tarihi ve Sicilya’daki Arapça kitâbeler üzerine yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır ve bu alandaki çalışmalarıyla tanınmaktadır.

¹⁹² Fransa Millî Kütüphanesi, Fransızca adıyla *Bibliothèque nationale de France*; Amari’nin çalışmasını yürüttüğü yıllarda ve 1870 yılına kadar *Bibliothèque Impériale* olarak isimlendirilmekteydi.

¹⁹³ Siragusa, "Michele Amari", XXII.

¹⁹⁴ Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari".

¹⁹⁵ Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari", 15.

¹⁹⁶ Derenbourg, "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari", 16-19.

¹⁹⁷ Bkz. François Déroche, "Manuscripts of the Qur’ān", *Encyclopaedia of the Qur’ān* (Leiden: Brill, 2003), 256. Ayrıca bkz. François Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l’islam: Le codex Parisino-petropolitanus* (Leiden: Brill, 2009), 110. Aynı atıf için bkz. Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 75.

¹⁹⁸ William Mac Guckin De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes* Imprimerie nationale, 1883, 89.

şeklinde tercih edilmiştir. Esasen, Amari'nin Fransa Millî Kütüphanesinde yaptığı çalışma kendisi tarafından yayımlanmadığı ve bu konuda elimizde doğrudan Amari'den gelen bir eser olmadığı için literatürde *hicāzī* tabirini kullanan ilk kişinin Amari olduğuna dair açık bir kanıt göremedik. Déroche, de Slane'in Amari tarafından hazırlanan taslak tanıtımları kataloğuna eklediğini söylemektedir.¹⁹⁹ Bu durumda *hicāzī* terimini kullanan ilk kişinin Amari olduğu çıkarımı yapılabilir.

Batılı araştırmacılar *Hicāzī* teriminin gelişimi sürecinde Fransa Millî Kütüphanesi BnF Arabe 328 ve İngiltere Millî Kütüphanesi (British Library) BL Or. 2165 envanter numaralı Kur'an yazmalarını çalışmalarının odağına almıştır. Aynı yıllarda erken dönem Kur'an yazmalarındaki hattın nasıl tanımlanacağına dair fikir ayrılığının devam ettiği görülmektedir. Avusturyalı şarkiyatçı ve papiroloji uzmanı Josef Ritter von Karabacek (1845-1918), 1891 yılında yayımlanan makalesinde erken dönem Arap yazısı bağlamında Kur'an yazmalarını, papirüsleri ve yazıtları ele almaktadır.²⁰⁰ Karabacek'in çalışmasında *mā'il* ve *mekkī* tabirleri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Or. 2165 numaralı British Library nüshasının hattını *mā'il* olarak tanımlamaktadır.²⁰¹ Böylece Karabacek Batılı çalışmalarda *mā'il* kelimesini ilk kullanan araştırmacı olmuştur.²⁰² Karabacek, Or. 2165 yazmasının şimdiye değin gördüğü en kadim

¹⁹⁹ Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 75. Ayrıca bkz. François Déroche, "A Qur'anic Script from Umayyad Times: Around the Codex of Fustat", *Power, Patronage, and Memory in Early Islam: Perspectives on Umayyad Elites*, ed. Alain George-Andrew Marsham (New York: Oxford University Press, 2018), 78.

²⁰⁰ Karabacek, Batı literatüründe Arap papirolojisinin varlık sebebi olarak tanıtılmaktadır. Buna göre onun sahaya yaptığı en büyük katkı papirüsleri Mısırlı fellahlardan kurtarması olmuştur (Murat Ersin, *Nabia Abbott'un "The Kurrah Papyri from Aphrodito in the Oriental Institute" İsimli Eseri ve Değerlendirmesi* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 18).

²⁰¹ Josef von Karabacek, "Julius Euting's Sinaïtische Inschriften", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 5/1891), 324.

²⁰² Gruendler, "Arabic Script", 136. Ancak bu tabir Karabacek'in çalışmasında istifade ettiği *el-Fihrist*'in Flügel edisyonunda hatalı şekilde yer almaktadır. *el-Fihrist*'in ilerleyen yıllarda keşfedilen diğer nüshalarında kelimenin farklı yazımları görülmektedir.

Kur'an yazmalarından biri olduğunu ve muhakkak hicrî ikinci yüzyılın başı ya da birinci yüzyılın sonuna ait olduğunu ifade etmektedir. Hat ise şüphe götürmeyecek şekilde Kuzey Arabistan hattı özelliklerini göstermektedir.²⁰³ Bu tespiti öncelikle *elifin* yazımından, ikincil olarak *lām* başta olmak üzere diğer harflerin yazımından yola çıkarak yapmaktadır. Bu noktada *lām* harfinin yazımında görülen sağa doğru eğimin yalnızca *mā'il* üslupta bulunduğu dikkat çekmekte ve *lām* harfi üzerinden *mekkī* yazı ile bir ayrıma gitmektedir; *mā'il* yazının aksine *mekkī* yazıda *lām* harfi sola eğimli yazılmaktadır.²⁰⁴ Alman oryantalist Bernhard Moritz (1859-1939) ise Mısır Hidiv Kütüphanesi müdürlüğü yaptığı dönemde yazmaları incelemiş ve 1913 yılında erken dönem Kur'an yazmalarının tamamının *kūfî* hatla yazıldığını aktarmıştır.²⁰⁵ Ondan bir sene sonra 1914 yılında Fransız kardinal Eugène Tisserant (1884-1972) Doğu yazmalarından örnekler içeren çalışmasında Fransa Millî Kütüphanesinde Ar. 328 (1) envanter numaralı kayıtlı olan erken dönem Kur'an yazmasını de Slane'e atıfla *hicāzî* yazısı (*Scripturam Hicāzî*) şeklinde tanıtmaktadır.²⁰⁶

Türkiye doğumlu Amerikalı şarkiyatçı Nabia Abbott (1897-1981) *Hicāzî* teriminin genel kabul görmesine Karabacek'in çalışmasını referans göstererek kapı aralamıştır. Abbott, Nedīm'in *mekkī* ve *medenī* analizinden yola çıkarak bu hattı *hicāzî üslup* şeklinde isimlendirmiş ve Hicaz bölgesinin tamamına ait hatları kapsayacak şekilde kullanmıştır.²⁰⁷ Abbott, 1938'de tamamladığı çalışmasında beş adet Kurre dönemi mektubunu incelemiş,²⁰⁸ eserin girişinde

²⁰³ Karabacek, "Julius Euting's Sinaïtische Inschriften", 324.

²⁰⁴ Karabacek, "Julius Euting's Sinaïtische Inschriften", 324-325.

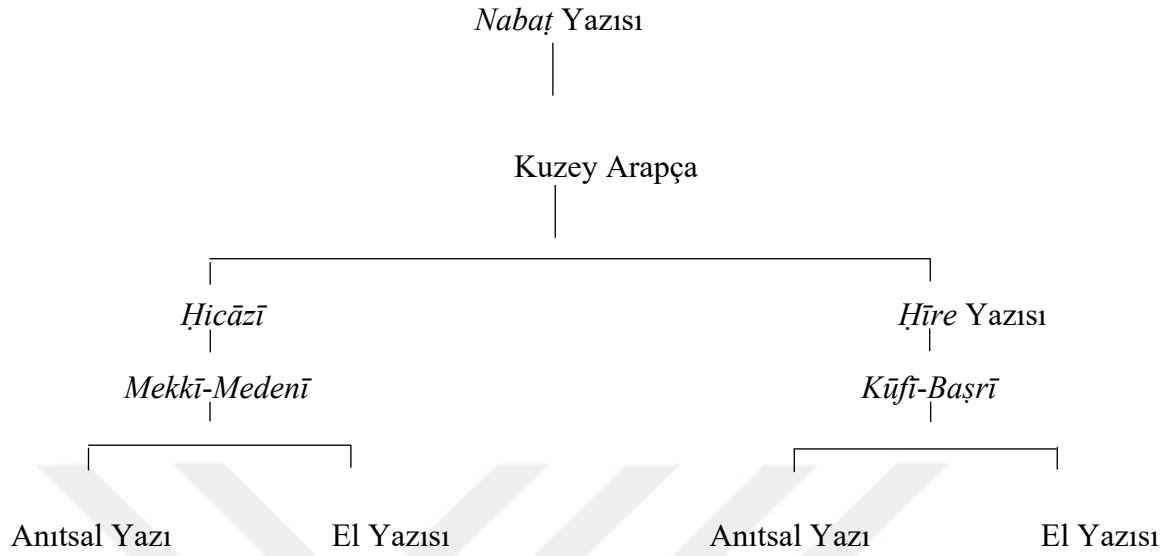
²⁰⁵ Bernhard Moritz, "Arabische Schrift", *Enzyklopaedie des Islām. Geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker* (Leiden & Leipzig: Brill & Otto Harrassowitz, 1913), 399.

²⁰⁶ Eugène Tisserant, *Specimina Codicum Orientalium* (Bonn: 1914), XXXII. Ayrıca bkz. aynı eser, levha 41a.

²⁰⁷ Abbott, *The Rise of the North Arabic Script*, 18.

²⁰⁸ Nabia Abbott, *The Qurrah Papyri From Aphrodito In The Oriental Institute* (Chicago: The University of Chicago Press, 1938), 42-56. Çalışmanın kapsamlı değerlendirmesi için bkz. Ersin, Nabia Abbott'un "The Qurrah Papyri from Aphrodito in the Oriental Institute" İsimli Eseri ve Değerlendirmesi, 1-130.

Arap yazısının kökenine dair mülahazalarda bulunmuş ve yazının gelişimini aşağıda tercümesi verilen şema aracılığıyla özetlemiştir.²⁰⁹

Buna göre, MS 6. yüzyılın sonlarında gelişen *hicāzī* yazı; Kuzey Arap yazısı ile *mekkī-medenī* üslup arasında bir geçiş noktasıdır. Abbott, *hicāzī* sıfatını bölgeye nisbetle kullanmış ve bu yazıyı İslam’ın doğuş döneminde *mekkī*, hicret sonrası *medenī* olarak adlandırılan yazı türü olarak tanımlamıştır. *Mekkī-medenī* ile *kūfī-başrī* üsluplarının temel farkı ise harflerin özgün şekillerinden ziyade, yazının genel görünümünde yatar. Örneğin, *mekkī-medenī* hat; *kūfī-başrī* hatta kıyasla daha zarif bir görünüme sahiptir. Harfler uzun keşideleri ve sağa meyilli²¹⁰ yapılarıyla ayırt edilir. Bu aşamada Abbott, *mekkī-medenī* üslupta her bir harfin gösterdiği

²⁰⁹ Abbott, *The Qurrah Papyri From Aphrodito In The Oriental Institute*, 34.

²¹⁰ Literatürde en-Nedīm’in açıklaması bağlamında *hicāzī* hattın eğimi konusunda bir yorum ayrılığının mevcut olduğu görülmektedir. *El-Fihrist*’te *elif* harfinin sağa meyilli olarak yazıldığı açıkça belirtilmektedir. Ancak Nabia Abbott, *hicāzī* hattı tanımlarken “it slants downward slightly to the left” ifadesiyle sola meyilli olduğunu ifade etmektedir. Bu yorum, bir çeviri ya da yorum hatasına dayanmaktadır. Nitekim Baker, sağa meyilli olduğunu yazmıştır. Bu bağlamda söz konusu çelişkinin kaynağı olarak, en-Nedīm’in eserinin Vladimir Minovi tarafından yapılan erken dönem çevirisinde “sağa ve sola eğim” ifadelerinin yanlış yorumlanması gösterilmektedir. Adolf Grohmann, en-Nedīm’in *el-Fihrist*’inin iki farklı nüshasını karşılaştırmalı olarak inceleyerek Minovi’nin bu hatasını düzeltmiş ve yazının aslında sağa meyilli olduğunu teyit etmiştir. (Grohmann, “The Problem of Dating Early Qur’āns”, 219).

özellikleri detaylı bir biçimde almaktadır.²¹¹ Ona göre mushaf hattı ile papirüslerde görülen ve dînî olmayan metinlerin (*secular documents*) yazımında kullanılan hatlar arasında dikkate değer bir fark bulunmaktadır: Kur'an yazmalarında görev alan katipler, yazmayı ibadet olarak görmüş ve daha özenli ve kurallı bir yaklaşım benimsemişlerdir.²¹² *Hicāzī* teriminin kullanımının 20. yüzyılın ortalarında yaygınlaştığı söylenebilir. Abbott'un çalışması ile aynı yılda, 1938'de Otto Pretzl tarafından yayımlanan *Geschichte des Qorāns*'ın üçüncü cildinde Sâmi diller uzmanı Alman şarkiyatçı Gotthelf Bergsträßer'nın (1886-1933) erken dönem Kur'an yazmalarını incelerken Karabacek ve en-Nedīm'e atıfla *hicāzī* tabirini kullandığı görülmektedir.²¹³ Nihayetinde, en-Nedīm'in *mekkī-medenī* şeklinde ifade ettiği hat çeşidi, son dönemde araştırmacılar nezdinde *hicāzī* tabiriyle karşılık bulmuştur.

Hicāzī terimi, François Déroche'un bu alandaki belirleyici çalışmalarıyla literatürde genel kabul görmüştür. Onun açıklamaları bu yazı türünün genel çerçevesini oluşturmuştur. Déroche'un tanımına göre *hicāzī* yazı, Abbott'la uyumlu olacak şekilde; adını merkezi Medine ve Mekke olan Arap Yarımadası'nın batısındaki Hicaz bölgesinden almıştır.²¹⁴ Günümüze sınırlı sayıda *hicāzī* Kur'an yazması ulaşmış olmakla birlikte, bu üslup kendi içerisinde çeşitlilik sergilemektedir. Déroche bu çeşitliliğin iki temel nedene dayanabileceğine ihtimal vermektedir: (1) Arap alfabesinin o dönemde henüz kimlik arayışı içinde olması; (2) yazım üslubundaki çeşitliliğin ileri dönemlerde olduğu gibi o dönemde de bulunmasıdır.²¹⁵ Déroche, en-Nedīm'in açıklamaları doğrultusunda, *hicāzī* hattın birinci ve erken ikinci hicrî asırda kullanımda olduğu çıkarımını yapmakta ve bu durumda bu yazının İslamiyet'in en kutsal dönemiyle ilişkili

²¹¹ Abbott, *The Qurrah Papyri From Aphrodito In The Oriental Institute*, 34 vd.

²¹² Abbott, *The Qurrah Papyri From Aphrodito In The Oriental Institute*, 35.

²¹³ Bergsträßer - Pretzl, *Die Geschichte des Korantexts*, 254.

²¹⁴ François Déroche, "Başlangıçta: Şam'dan Erken Dönem Kur'anlar", çev. Ceylan Adar İlter, *Kur'an Sanatı: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Hazineleri*, ed. Massumeh Farhad-Simon Rettig (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016), 66.

²¹⁵ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 27.

olduğunu; *ḥicāzī* Kur'an yazmalarının kutsal emanetler olarak aktarılmış olabileceğini ifade etmektedir.²¹⁶ Bu noktada Déroche *ḥicāzī* Kur'an yazmalarını MS 6-7. yüzyıllara tarihlenen kitabelerle karşılaştırmaktadır. Hat biçimi açısından benzerlik bulunsa da yazının henüz sistematize edilmediğini, genel kuralların bulunmasıyla birlikte her kâtibin hareket alanının serbest kaldığını ifade etmektedir.²¹⁷ Déroche, gerek günümüze sınırlı sayıda ve fragmanlar halinde *ḥicāzī* yazma ulaşması gerekse Orta Doğu'nun elyazması geleneği üzerine yeterli bilgiye sahip olunmaması gibi nedenlerle, bu alanda genelgeçer çıkarımların mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda ortaya konulan tespitlerin ihtiyatla değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.²¹⁸

François Déroche, *ḥicāzī* hattı dört gruba ayırmış ancak belirlediği bu tipolojinin tebdil ve tashihe açık olduğunu ifade etmiştir.²¹⁹ Bu noktada, tek bir yazma içerisinde dahi harf yazımında farklılıklar bulunduğunu tespit etmektedir; dolayısıyla farklı yazmalar arasındaki çeşitliliğin oldukça yüksek bir düzeye ulaşması kaçınılmazdır.²²⁰ *Ḥicāzī* yazmalardaki harfler bir veri tabanına aktarılacak olsa, yazım biçimindeki çeşitliliğin aynı dönemde var olduğu görülebilir. Déroche'un sınıflandırmasına göre *ḥicāzī* yazı türlerinin eş zamanlı gelişmiş olması mümkündür.²²¹ Déroche'un *ḥicāzī* biçime dair tanımlamaları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Bu gruplar içerisinde en-Nedīm'in *mā'il* olarak nitelendirdiği yazı biçimine *Ḥicāzī I* sınıflandırmasını atamıştır. Bu hatla istinsah edilen Kur'an yazmaları birinci hicrî asrın ortalarından ikinci hicrî asrın başına kadar olan döneme tarihlendirilmektedir ve bu hatla yazılmış en meşhur Kur'an yazması örneklerinden biri BnF Arabe 328a'dır. Bu hat biçiminin

²¹⁶ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 27.

²¹⁷ Déroche, "Şam'dan Erken Dönem Kur'anlar", 66; Déroche, *The Abbasid Tradition*, 27.

²¹⁸ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 29.

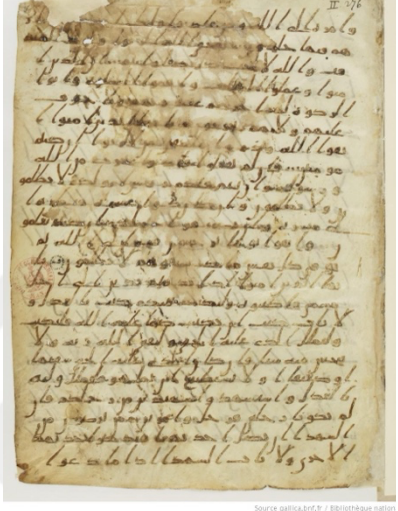
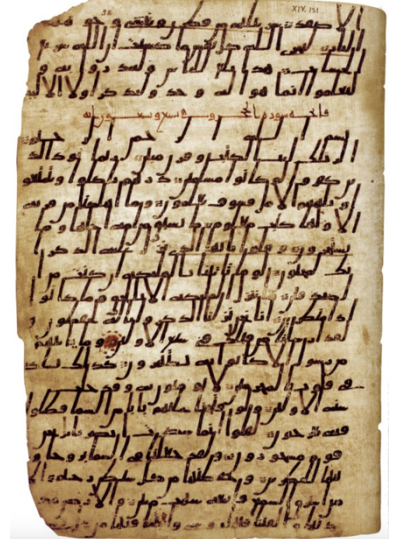
²¹⁹ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

²²⁰ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

²²¹ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

en belirgin özelliği, *elif* harfinin sağa dönük bir kuyruğu olmasıdır. TİEM ŞE 54 ve kardeş nüshalarını da bu hattın özellikleriyle eşleştirmek mümkündür.

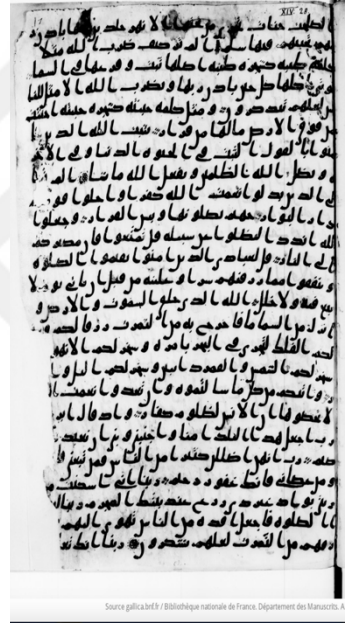
Tablo 4: François Déroche Tarafından Geliştirilen *Ḥicāzī* Mushaf Hatları Tasnifi ve Örnekleri

Yazı Tipi	Özellikler	Açıklamalar	Örnek Görsel
<i>Ḥicāzī I</i> ²²²	İnce, sağa meyilli, dikey yönlü basit harf yapılarına sahiptir. <i>Elif</i> harfinin tabanında sağa doğru bir kıvrım bulunmaktadır.	Erken dönem yazmalarda bulunur; yazma dikey formattadır ve başlangıç düzeyinde süsleme içerir.	 BnF Arabe 328a, 1a (Parisino-petropolitanus)
<i>Ḥicāzī II</i> ²²³	Daha düzenli harf yapısı, eğim azalmış, dik çizgiler belirgindir. Burada <i>elif</i> harfi karakteristik olarak sağa	En-Nedīm'in <i>mā'il</i> olarak adlandırdığı yazıdır. Yazının okunabilirliği artmış, harfler daha sıkı hizalanmıştır.	

²²² Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28, 32.

²²³ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

Tablo 4: François Déroche Tarafından Geliştirilen *Ḥicāzī* Mushaf Hatları Tasnifi ve Örnekleri

Yazı Tipi	Özellikler	Açıklamalar	Örnek Görsel
	meyillidir; ancak tabanında kıvrım bulunmamakta dır.		BL Or. 2165, 32a
<i>Ḥicāzī</i> III ²²⁴	Harfler arasındaki bağlar daha karmaşık, eğim az, yazı daha yatay düzenlenmiştir. <i>Elif</i> harfi bitişik olmadığı durumlarda uzun bir kıvrıma sahiptir.	Hat sanatı bakımından gelişim gösterir. Bu türle birlikte harfler inceliğini kaybeder ve genişler.	 BnF Arabe 330a, 1a

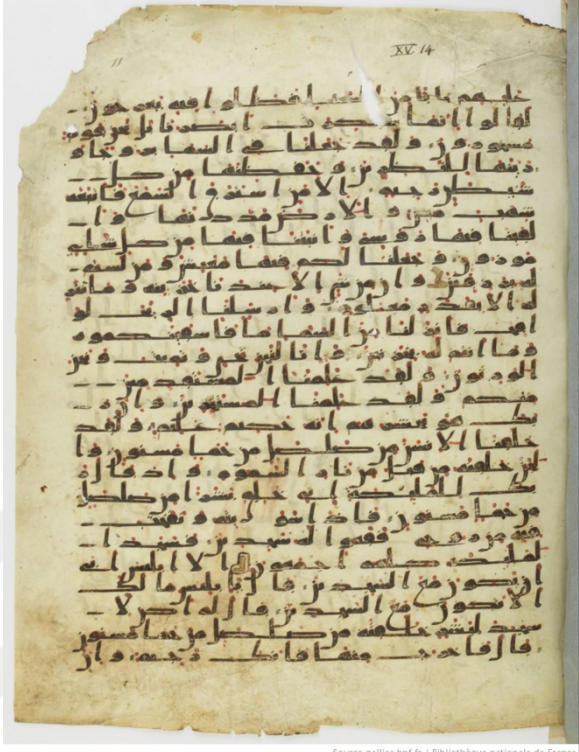
²²⁴ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

Tablo 4: François Déroche Tarafından Geliştirilen *Ḥicāzī* Mushaf Hatları Tasnifi ve Örnekleri

Yazı Tipi	Özellikler	Açıklamalar	Örnek Görsel
<i>Ḥicāzī</i> IV ²²⁵	Çok düzenli, dik ve daha kısa harf yapıları, daha az düzeyde eğim, <i>kūfī</i>ye yakın detaylar mevcuttur. <i>Ḥicāzī</i> ve erken dönem <i>kūfī</i> özelliklerini yansıtır.	<i>Kūfī</i> yazıya geçişini temsil eder; yazma süslemeleri daha belirgindir. Yazmalar ağırlıklı yatay formattadır.	 BnF Arabe 334c, 1a

²²⁵ Déroche, *The Abbasid Tradition*, 28.

Tablo 4: François Déroche Tarafından Geliştirilen *Ḥicāzī* Mushaf Hatları Tasnifi ve Örnekleri

Yazı Tipi	Özellikler	Açıklamalar	Örnek Görsel
<i>Ḥicāzī</i> O I ²²⁶	Bu stile dair detaylı bir açıklama bulunmamakta dır. “O” harfi, Fransızca Emevî anlamına gelen <i>Omeyyade</i>’den alınmıştır.	Yazma dikey formattadır.	 Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France BnF Arabe 330 (c), 11a

Déroche, Arap yazısına dair *Ḥicāzī* çeşitleri ile başlattığı paleografik tasnifi, temelde yazmanın tarihlendirilmesine dair fikir vermesi amacıyla geliştirmiştir. Zira Fransa Milli Kütüphanesindeki Kur’an yazmalarının hattı üzerine akademik düzeyde ilk çalışma yapan Amari de Hicaz yazısından yola çıkarak Paris BnF Arabe 330’u 3/9. yüzyıl ile tarihlendirmiştir.²²⁷ Bir asrı aşkın süre sonra Déroche da aynı yazmalar üzerine çalışmış ve yeni bir katalog hazırlamıştır.²²⁸ Ancak Amari’nin tarihlendirmesinin isabetsiz olduğunu tespit etmiş, *ḥicāzī* yazmaların daha erken döneme dayandıklarına dair tahmin yürütmüştür. Bu çıkış

²²⁶ Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 80.

²²⁷ Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 75.

²²⁸ Déroche, *Les manuscrits du Coran: Aux origines de la calligraphie coranique*, ss. 143-149, 264-280 numaralı sınıflandırılmamış yazmalar (“non classé”).

noktasından hareketle Déroche, Paris koleksiyonundaki dokuz erken dönem yazmaya odaklanarak onları diğer yazmalarla ilişkileri bağlamında gruplandırmış ve tasnifinin temelini oluşturmuştur.²²⁹ İstanbul’da Şam Evrakı üzerine çalıştığı dönemde ise Arabe 330c’nin yazı biçimiyle örtüşen yazmaların fazlalığı dikkatini çekmiştir.²³⁰ Déroche’a göre, başlangıçta ender görülen ve tanımlanması güç olan bu yazı stili, zamanla tipolojik açıdan uyumlu bir grup olarak şekillenmiştir. Emevî dönemi Kur’an yazmalarının tarihlendirilmesinde ise iki temel unsur öne çıkmıştır; tarihlendirmede temel argüman haline gelen süslemeler ve Arap yazısı tarihine yeni bir boyut kazandıran yazı stili.²³¹ Bu unsurlar yazmaların tarihsel bağlamına inmek için belirleyici olmuştur. Bu açıklamaların neticesinde *hicāzī* yazmaların genel özelliği; çoğu yazmada sayfa formatının dikey olması, tezyinatın asgari düzeyde görülmesi ve harflerin sağa meyilli oluşudur.

François Déroche’un paleografik tasnifi, Kur’an yazmalarının sınıflandırılması için önemli bir çerçeve sunmuş olsa da bazı araştırmacılar bu tasnifi çeşitli açılardan eleştiriye tabi tutmuştur. Sanat tarihçisi Sheila Blair (d.1948), Kur’an yazmalarının tarihlendirilmesine ilişkin değerlendirmesinde, paleografik yöntemin cevaplardan çok yeni sorular doğurduğunu belirtmektedir. Déroche’un yaptığı taksimin bazı tutarsızlıklara işaret etmektedir. Déroche, önce Paris yazmalarını gruplandırmış, ardından Khalili Koleksiyonundaki benzer yazmalara tarihler atayarak bir kronoloji inşa etmiştir. Daha sonra bu tarihleri kesin kabul ederek harflerin imlasındaki farklılıkları hat sanatının tarihsel gelişimi olarak değerlendirmiştir. Ancak bu yaklaşım, yazmaların bölgelere göre gösterdiği çeşitliliği ihmal etmekte ve benzer hat türünün nasıl farklı coğrafyalara yayıldığını açıklamamaktadır.²³² Michael Marx ve Tobias Jocham ise

²²⁹ Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 75.

²³⁰ Bunlardan biri İstanbul TİEM ŞE321’dir. Aynı mushafa ait farklı ülkelerin müze ve kütüphanelerinde bulunan koleksiyonlardaki yazmalar arasında bağlantı kuran Déroche, mushafı “Fustat Emevi Mushafı” olarak adlandırmıştır. Ayrıntı için bkz. Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 76.

²³¹ Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 75.

²³² Sheila S. Blair, *Islamic Calligraphy* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 110.

söz konusu tasnifin günümüzde erişilen geniş koleksiyonlar karşısında yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda örneğin Paris koleksiyonundaki Arabe 330g, Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. 4313 gibi yazmaların net olarak tasnife dahil edilememesi, bu tasnifin geliştirilmesini zaruri kılmaktadır. Marx'ın bu husustaki teklifi, Déroche'un sınıflandırmasının yeni keşifleri kapsayacak şekilde genişletilmesi, değiştirilmesi ve buna ek olarak, radyokarbon analizi gibi bilimsel yöntemlerle desteklenmesi doğrultusundadır.²³³

Şam Evrakında bulunan *hicāzī* Kur'an yazmalarını ele alan Elif Behnan Bozdoğan da Déroche'un geliştirdiği tasnifi isabetli bulmamaktadır. Özellikle *hicāzī* tasnifin yüzeysel yapıldığını, *kūfī* yazmalara yönelik gruplandırmanın ise sorunlar içerdiğini belirtmektedir. Ona göre, farklı müstensihler tarafından imla edilmiş bir mushafın tek bir kategoriye dâhil edilmesi, yöntemsel olarak sorun teşkil etmektedir. Ayrıca eş zamanlı nüshalarda görülen harf biçimlerindeki çeşitliliğin farklı dönemlere aitmiş gibi yorumlanması tarihsel gerçeklikle örtüşmemektedir. Bu eleştiri, Déroche'un tasnifinin paleografik çeşitliliği açıklamada kifayetsiz kaldığına işaret etmektedir.²³⁴ Mevcut tasnifin, erken dönem Kur'an yazmalarının daha tutarlı bir şekilde gruplandırılması açısından gözden geçirilmesi gerektiği açıktır. Nitekim Déroche'un tasnifi, çalışmamızda ele alınan Kur'an yazmalarının taksimi açısından da tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Öyle ki, benzer paleografik özellikler kaydeden Paris Arabe 6140a'nın *hicāzī I*; Cambridge Add. 1125'in ise *hicāzī II* kategorisinde sınıflandırılması, mevcut sistemin sınırlarını göstermektedir. Bu durum, Déroche'un sınıflandırmasının geçiş formlarını tespit etmede yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, söz konusu tasnifin, *hicāzī* yazı türleri bağlamında daha detay odaklı bir revizyona ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

²³³ Marx - Jocham, "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ān manuscripts", 193.

²³⁴ Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*, 46.

Bozdoğan, çalışmasında mevcut yazı biçimlerine yönelik bir sınıflandırma önerisi sunmuştur. *Hicāzī* hatta ilişkin değerlendirmesini *kūfī* hat bağlamında ele alarak, her iki yazı türünü kapsayan dört alt grup oluşturmuştur. Bozdoğan, *hicāzī* yazının kuralsızlığını, bu yazının başlangıçta şahsî kullanım amaçlı geliştirilmiş olmasına dayandırmaktadır ki bu değerlendirme kanaatimizce makuldür. Bozdoğan'ın sınıflandırma girişimi, yazı türlerinin biçimsel çeşitliliğini dikkate alması bakımından isabetlidir; ancak *hicāzī* Kur'an yazmalarının tümüyle şahsî kullanım amaçlı mushaflar olduğu yönündeki görüşe katılmak güçtür. Bu yaklaşım, Arap yazısının gelişimi bağlamında ele alındığında ikna edici görünmemektedir. Zira, Kur'an yazmaları, ilk asra tarihlenen resmî papirüs belgelerle karşılaştırıldığında, papirüslerde işlevselliğe bağlı olarak hızlı bir yazım gerçekleştiği görülmektedir.²³⁵ Buna karşın, *hicāzī* yazmaların nispeten daha özenli bir yazım sürecinin ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Burada resmî yazışmalar ile Kur'an metni arasında bir üslup farkı olduğu görülmektedir. Bu durumda mushaf kitabetinde kullanılan özel bir üslup olduğu fikri hala geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla *hicāzī* yazının yalnızca taslakları ya da bireysel nüshaları temsil eden bir kullanım alanına ait olmadığını, aksine Arap hattının erken gelişim dönemini temsil ettiğini söylemek daha isabetli olacaktır.

İkinci olarak, parşömen temininin maliyetli bir süreç olduğu dikkate alındığında, üretimi aylar süren bir yazı malzemesinin kişisel kullanıma tahsis edilmesini düşük bir ihtimal olarak değerlendirmekteyiz. Üçüncü olarak, *hicāzī* yazmaların dikey formatta ve genellikle kıraat esnasında çift elle tutulmayı gerektirecek büyüklükte tasarlanmış olması da dikkat çekicidir.²³⁶ Şayet bu yazmalar bireysel kullanım amacıyla hazırlanmış olsaydı, daha küçük ebatlı yaprakların tercih edilmesi gerekirdi.

²³⁵ 54/674 yılına ait, üzerinde Arapça ve Yunanca yazılar bulunan resmî bir belge örneği P. Colt. No. 60 için bkz. <https://www.islamic-awareness.org/history/islam/papyri/jerus> (Erişim: 10 Mart 2025).

²³⁶ Grohmann'a göre, Kur'an'ın dünyevi metinlerden ayrışması amacıyla dikey form tercih edilmiş ve bu amaca hizmet edecek özgün bir yazı üslubu benimsenmiş olabilir.

Mushaf kitabeti bağlamında serdedilen yazı biçimi sınıflandırmaları göz önünde bulundurulduğunda, *hicāzī* yazıya ilişkin tasniflerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu doğrultuda, mevcut yazmaların erişilebilir bir veri tabanında toplanması ve bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Böylece *hicāzī* yazının farklı özelliklerini ortaya koyan daha detaylı bir tasnifin geliştirilmesi mümkün olacaktır. Sonuç olarak, Déroche tarafından önerilen sınıflandırma dikkate alındığında, ŞE 54 ve kardeş nüshalarının *Hicāzī I* kategorisi içerisinde, Bozdoğan'ın sınıflandırma önerisine göre ise *hicāzī* kategorisinde değerlendirilmesi uygun görünmektedir.

2.3. ŞE 54 Mushafındaki Harf Biçimlerinin Paleografik Tahlili

Bu başlık altında, ŞE 54 mushafındaki harf biçimleri paleografik açıdan incelenmektedir.²³⁷ Öncelikli olarak ŞE 54 üzerindeki harf yapıları analiz edilmekte, ardından aynı mushafa ait olduğu tahmin edilen diğer yazmalardaki özellikler değerlendirmeye alınmaktadır. Bu inceleme, harflerin biçimsel özellikleri üzerinden kâtip tercihlerini ve kâtip sayısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Hicāzī* mushaflarda, günümüzdeki hat sanatı bağlamında mushaf kitabetinde görülen sistematik yazım kaidelerinden söz etmek mümkün değildir. Bu dönemde kâtibin şahsi selikası doğrultusunda harf biçimlerinde çeşitli farklılıklar gözlemlenmektedir; harfler kimi zaman daha uzun veya kısa, kimi zaman çengelli ya da daha eğimli olarak yazılabilmektedir. Ancak ŞE 54 mushafına ait olduğu tahmin edilen nüshalarda görülen mühim bir husus, farklı kamış genişlikleri kullanılmış ve bazı sayfalarda harf aralıkları daha geniş tutulmuş olsa dahi, harf biçimlerinde genel itibarıyla istikrarlı görünümün korunmuş olmasıdır. Bu durum, kâtibin imla esnasında belirli harf biçimlerine riayet ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir.

²³⁷ Harflerin izahındaki tabirler için Mahmud Bedreddin Yazır'ın *Kalem Güzeli* eserinden istifade edilmiştir.

Bununla birlikte, varakların genel görünümünde göze çarpan satır aralıkları, harf eğimi ve boyutları gibi değişkenlikler, söz konusu mushafın istinsahında birden fazla kâtibin görev aldığı ihtimalini güçlendirmektedir. François Déroche, Paris BnF Arabe 328a üzerine gerçekleştirdiği analizde, Kur'an yazmaları başta olmak üzere İslam yazmalarının nadiren kolektif bir çalışma neticesinde ortaya konabileceğini tespit etmiştir.²³⁸ Bununla birlikte, yazmaların büyük bir kısmının tek bir kâtibin ürünü olduğu bilinmektedir. Déroche, her ne kadar grup çalışması örneklerine rastlansa da bu durumun paleografik açıdan kesin olarak tespit edilmesinin güç olduğuna dikkat çekmektedir.²³⁹ Özellikle yazı üslubundaki değişimlerin her zaman kâtib değişimine işaret etmediğini vurgulayan Déroche, erken dönem yazım pratiğinin büyük ölçüde taklit becerisine dayandığını ifade etmektedir. Buna rağmen, birden fazla kâtibin görev aldığı nüshalar da mevcuttur. Paris BnF Arabe 328a ve Şan 'ā' DaM Inv. 01-25-1 envanter numaralı mushaflar, bu duruma örnek teşkil eden yazmalar arasında yer almaktadır.²⁴⁰

ŞE 54 mushafında eğer birden fazla kâtip görev almışsa, bu kâtiplerin aynı bölge ve kitabet geleneğine mensup oldukları değerlendirilmektedir. Yazmaya ait varaklar karşılaştırıldığında kâtip değişiminin farklı bir yaprağa geçişte gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Çünkü her bir yaprak, kendi içerisinde tutarlı kitabet hususiyetleri yansıtmaktadır. Bu tespit, erken dönem mushaf istinsahında kâtipler arasında belirli bir iş bölümü ve yazım standardının korunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Aşağıda ŞE 54 ile aynı mushafa ait olduğu değerlendirilen Cambridge ve Paris nüshalarına ait harf örnekleri karşılaştırmalı sunulmuştur. TİEM'de bulunan ŞE 86 ve ŞE 13058 nüshaları ise kalem türü ve paleografik özellikler bakımından birbirlerine oldukça benzerlik

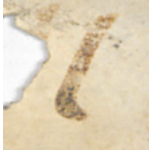
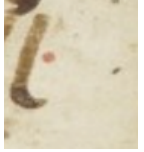
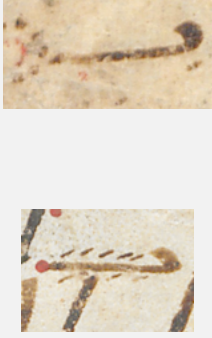
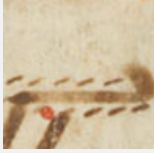
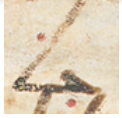
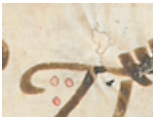
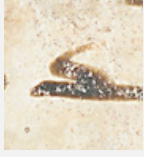
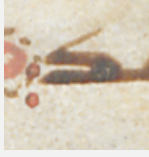
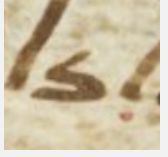
²³⁸ Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 185-194.

²³⁹ Déroche, *Islamic Codicology*, 198.

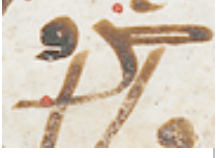
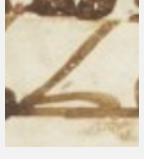
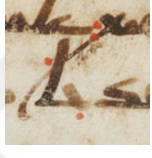
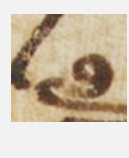
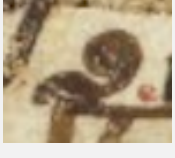
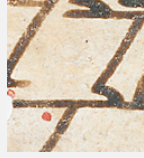
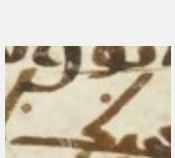
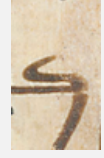
²⁴⁰ Déroche, *Islamic Codicology*, 198-199.

gösterdiklerinden, birlikte ele alınmış ve karşılaştırmanın, TiEM dışındaki nüshalarla sınırlı tutulmasının analiz sürecinde takip edilebilirliği artıracağı düşünülmüştür.

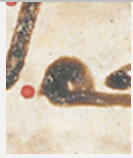
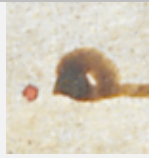
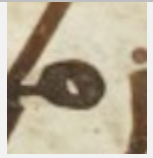
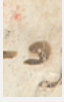
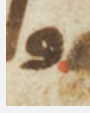
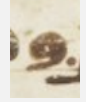
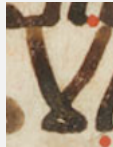
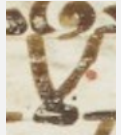
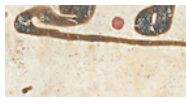
Tablo 5: ŞE 54 Mushafına ait Farklı Envanter Numaralı Varaklarda Bulunan Harflerin Karşılaştırmalı Dizimi

Harf	TiEM ŞE 54	TiEM ŞE 86	TiEM ŞE 13058	Cambridge Add. 1125	BnF Arabe 6140a
<i>Elif</i>					
<i>Bā'</i>					
<i>Cīm</i>	 	 	 		
<i>Dāl</i>					
<i>Rā'</i>					

Tablo 5: ŞE 54 Mushafına ait Farklı Envanter Numaralı Varaklarda Bulunan Harflerin Karşılaştırmalı Dizimi

<i>Sīn</i>					
<i>Şād</i>					
<i>Ṭā'</i>					
<i>'Ayn</i>					
<i>Fā'</i>					
<i>Ḳaf</i>					
<i>Kāf</i>					
					

Tablo 5: ŞE 54 Mushafına ait Farklı Envanter Numaralı Varaklarda Bulunan Harflerin Karşılaştırmalı Dizimi

Lām					
Mīm					
Nūn					
Vāv					
Hā'					
Lām- Elif					
Yā'					

Elif [ʾ]:²⁴¹ Hareket başlangıcı olan kalem ağzı baş kısmında ve genel olarak son da görülmektedir. Gövdesi ince, dik, pürüzsüz bir çizgi şeklinde sağa meyilli bir duruş sergiler. Başka bir harfe bitişmediği durumda tabanındaki kuyruk kısmı sağa doğru kavisli

²⁴¹ Erken dönem mushaf yazımında yalnızca *elif* harfinin resmi bulunmakta, hemze bulunmamaktadır. Ebū Manşūr el-Ezherī, hemzenin tahfif edilme durumuna göre *vāv*, *yā* veya *elif* biçiminde yazıldığını ve zabt kabilinden bir işaret olduğunu ifade etmiştir.

yazılmaktadır. Harf köşeli bir üsluba sahiptir, gövdesi oldukça uzundur, çoğu zaman üst satıra bitişecek kadar uzanmaktadır. Yazma üzerinde en uzun yazılan harf *elif*’tir. Günümüze ulaşan tüm *hicāzī* yazmalarda olduğu gibi, zülfesi bulunmamaktadır. Bu harf aynı mushafa ait olduğunu tahmin ettiğimiz tüm nüshalarda aynı biçimlerde yazılmaktadır.

Bā’ [ب]: *Bā’* harfi ile şekil bakımından türevleri olan *tā’* ve *ṣā’* harfleri (*mümâsil*) müfret yazımda baş kısmı tedviri bir hareketle kısa ve sola meyilli yazılmaktadır. Tekne kısmı ise satıra paralel bir hat olarak, çoğu zaman hiçbir tarafa meyletmeden dümdüz çizilmektedir. Kelime sonunda zaman zaman sol alta meyilli çizildiği görülmektedir. Teknenin bitiminde harfin sonu kıvrılmamakta, düz bir şekilde tamamlanmaktadır. Kelime başında yazıldığında başındaki çizgi kelimedeki diğer harflerin dişlerine nazaran daha uzun yazılmaktadır. Bitişik yazıldığı durumlarda ise baş kısmı yazılıp kamış kaldırılmış, sıradaki harf ikinci bir hamleyle eklenmiştir. *Tā’* harfi nadiren ve düzensiz olarak üst üste iki nokta ile; *ṣā’* harfi üst üste dizilmiş üç nokta ile belirtilmektedir. Eğer ayet sonu *bā’* harfiyle bitiyorsa, ayet sonu işareti bu harfin çevresine çizgiler çekilerek belirtilir. Bu Kur’an yazmalarında karşılaşılan nadir bir özelliktir. Bu özellik, Arabe 6140a haricindeki tüm nüshalarda görülmektedir. Arabe 6140a’nın sayfa sayısı sınırlı olup *bā’* harfiyle sonlanan bir ayet denk gelmediği için, bu hususta değerlendirme dışında kalmıştır.

Cīm: Bu harf yazma üzerinde iki hamlede, dikey çizgi yatay çizgi ile dar açı oluşturacak şekilde yazılmaktadır. Kıvrımı yoktur, yalnızca iki düz çizgiden müteşekkildir. Karın kısmı hiçbir konumda yazılmamıştır. Bu kısım hat sanatında da zait olarak değerlendirilmektedir.²⁴² Cevher kısmı baş, orta ve sona aynıdır. Kelime sonunda harfin cevherine/baş kısmına sağa kavisli bir kuyruk eklenmektedir. *Resm* açısından *bā’* ile benzerlik göstermektedir; ancak *cīm*in

²⁴² Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli* (İstanbul: Ketebe, 2024), 2/274; 3/428.

açısı daha dar ve eğimi daha keskindir. Harfin burun kısmındaki çizgi zaman zaman bir-iki nokta uzunluğunda satırın altına doğru inmektedir.²⁴³

Görsel 8: ŞE 54 7r/10: *benātu 'l-aḥi*

Kelime sonunda ikinci kâtibin harfin bitiş noktasından sağa doğru bir çengel uzattığı kelimeler bulunmaktadır.²⁴⁴ Bu yazım türü özellikle satır sonuna denk geldiğinde ve yalnızca varağın b yüzünde kullanılmaktadır ve incelediğimiz tüm yazmalarda görülmektedir.

Dāl: Başta, ortada ve sonda aynı yazılmaktadır. İki el hareketiyle yazılır. Harfin gövdesinin üst kısmında, zahrına dikey gelecek şekilde uzun bir zülfe çizilmektedir. İkinci kâtib bu zülfeyi kısa çizmektedir. Minyatür bir *kāf* harfini andırmaktadır. Satıra oturtulmuştur. Harfin bitiş noktasında kalem ağzı görünmektedir.

Rā': Yazmada en küçük yazılan harftir. Tek hamlede yazılır ve dirsek kısmı yuvarlak bir çıkıntı oluşturur. Kalem ağzı harfin başlangıç kısmında görünürdür. *Dāl* harfinden kolaylıkla ayırt edilebilmektedir; zira *dāl* boyut olarak daha büyüktür ve üstünde zulfesi mevcuttur. *Zā'* harfinin noktalandığı nadir satırlar bulunmaktadır. Buna örnek olarak ŞE 54 30v/17 gösterilebilir.

Sin: Üç dişi de net bir şekilde yazılmaktadır ve tümü aynı boyuttadır. Kalem kaldırılmadan, tedviri hareketlerle yazılmaktadır. Başta yazıldığında harfin dişlerini müteakip düz bir çizgi çizilmekte ve üç nokta uzunluğundaki çizginin ardından diğer harfe bitişmektedir. Ortada yazıldığında tek noktalık bir çizgi ile diğer harfe bitişir. Sonda üçüncü dişten sonra

²⁴³ Örn. ŞE 54 6b/7.

²⁴⁴ Bkz. ŞE 54 10b/9; ŞE 54 21b/21; ŞE 54 26b/26; ŞE 54 30b/24.

boyun görülmemektedir, üçüncü diş doğrudan karnı oluşturacak şekilde sürdürülerek sola doğru bir kavisle harfin karnını oluşturmaktadır. Harfin karnı *nūn* harfi ile örtüşmektedir. Karın bitimi satıra paralel ya da hafif yukarı meyilli bir şekilde sonlanmakta ve kalem ağzı görülmektedir.

Şād: Harfin göz kısmı dardır. Gözün üst çizgisi ise hafif bir kavisle alt çizgi ile birleşir. Alt çizgi satıra paralel ilerler. Harf kelime sonunda yazıldığında kuyruğu *nūn* harfi ile aynı şekildedir. Esasen *şād* harfinin göz kısmına *nūn* harfi eklenmiş gibi bir görüntü elde edilmektedir.

Ṭā: Baş kısmı *şād* harfinin gözü ile aynı şekildedir. Harfin yukarıdan aşağıya indirilen kolu *elif* harfine nazaran daha sağa meyilli bir görünüm taşır, ancak uzunluğu *elif* harfiyle eşdeğerdir.²⁴⁵ Kelime sonundaki yazımında iki çeşit görülmektedir; biri kalem ağzının belli olacağı şekilde keskin bitiş²⁴⁶ diğeri ise sağ alta doğru uzanan bir çengel²⁴⁷ ile bitiş. İkinci kâtip ise *ṭā* harfinin gözünü daha dar çizmektedir.²⁴⁸

ʿAyn: Başta yazıldığında baş kısmı yarım daire şeklinde, hafif yukarı dönüktür. Ortada yazıldığında üst çizgisi olmayan ters üçgen görünümündedir. Sonda yazıldığında ise iki hamlede tamamlanmaktadır. Sağ alttan sol üste uzanan bir kısa çizgiyi sağ üstten sol alta *elif* harfi miktarı uzanan bir çizgi kesmektedir. Soldan sağa uzanan karnı dik görünümlü bir çizginin ardından sağa doğru dönen bir çengel ile tamamlanmaktadır. Bu açıdan çengelli *elif* harfini andırır ancak *elif* harfinden fazla meyil arz eder. Karın kısmı kendine münhasırdır, diğer harflerin karınlarıyla benzerlik teşkil etmez. Harfin karın kısmı alt satırdaki harflerle çakışacak derecede uzayabilmektedir.²⁴⁹

²⁴⁵ İbnu'l-Bevvāb (ö.413/1022) ve Yāqūt el-Mustaʿşimī'ye (ö.698/1299) göre bu harf *şād* başı ile eliften mürekkeptir. Bkz. Yazır, *Kalem Güzeli*, 3/431.

²⁴⁶ Örn. ŞE 54 1b/6.

²⁴⁷ Örn. ŞE 54 1b/14.

²⁴⁸ Örn. ŞE 54 10b/15.

²⁴⁹ Örn. ŞE 54 4a/17.

Fā’: Başlangıç ve ortada aynı şekildedir, yuvarlaklığı *kāf* ve *vāv* harfi ile aynı düzeydedir. Harfin başı öne eğik görünmektedir boynu ise dik durumdadır. Kelime sonunda göz kısmına satıra paralel düz bir çizgi eklenir ve kalem ağzı belli olacak şekilde tamamlanır.

Ḳaf: *Fā’* ve *ḳaf* harfleri birbirlerinden gövde yazımındaki fark ile ayırt edilirler. Başta ve ortada *fā’* harfiyle aynı yazım özelliklerini sergiler. *Fā’* ve *ḳaf* harflerinin göz kısmı birbiriyle aynıdır. Göz kısmının ortasındaki boşluk *vāv* harfine nispeten daha dar bir görünümüdür. Sonda yazıldığında “s” harfine benzer dalgalı bir gövdesi vardır. Gövdesi alt satıra geçecek kadar uzayabilmektedir.²⁵⁰

Kāf: Başta ve ortada aynı görünümüdür. Harfin iskeleti *dāl* harfinin iki yana uzatılmış halini andırmaktadır, alt ve üst çizgiler birbirine paralel seyretmektedir. Yazmanın tamamında boru *kāf* olarak tabir edilen yazım türü kullanılmıştır. Sonda yazıldığında *dāl* harfini andıran benzerlik kaybolur zira alt çizgiye paralel uzanan çizgi iki nokta boyuna varacak kadar kısılır. Sağ yukarıdan sol alta uzanan tepe çizgisi ise uzun, sağa eğimli şekilde çekilmektedir. Bu çizgi satır başı yönüne doğru harfin tersine uzanmakta ve zaman zaman üst satırdaki harf ile çakışmaktadır.

Lām: Bu harf ve *elif* birlikte yazmadaki en uzun iki harfi teşkil etmektedir. Başta ve ortada aynı şekilde nispeten dik ve düz yazılmaktadır. Sonda yazıldığında satırın altına doğru devam etmekte ve sola doğru düz halde uzanmaktadır. Kalem ağzı görülecek şekilde sonlanmaktadır.

Mīm: Daireye benzer formda, satıra oturan bir yazım kullanılmaktadır. Sonda yazıldığı durumda bir nokta uzunluğundaki belli belirsiz bir kuyruk sivri bir şekilde sol alta doğru çekilmektedir.

Nūn: Başta ve ortada bir diş şeklinde yazılmıştır. Yazmada harfleri birbirinden ayıran *i‘cām* noktaları düzensiz olarak *nūn* harfine de uygulanmıştır. Yazmada en sık noktalanan

²⁵⁰ Örn. ŞE 54 5a.

harftir. Kelime sonunda veya bağımsız kullanıldığında harf geniş bir “J” harfi formu alarak satırın altına doğru, köşeli biçimde uzanmaktadır ve bu yazım türü yalnızca erken dönem *hicāzī* yazmalar için belirleyici bir ortografik özelliktir.

Vāv: *Dāl* harfi ile eşdeğer küçüklükte, satırın üzerine yazılmaktadır. Baş kısmı yuvarlak, kuyruk kısmı ise satıra paralel seyretmektedir.

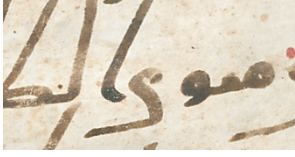
Hā’: Bu harf başta ve ortada benzer şekilde yazılmakla birlikte, kelime sonunda farklı bir biçim almaktadır. Her üç durumda da satıra hizalanmaktadır. Harfin üst parçası tüm konumlarda dik bir açı ile gövdesinden bir-iki nokta miktarı yukarı çekilir. Ayrıca iki gözü de belirgin bir şekilde görünmektedir. Kendisinden sonraki harfle arasındaki bağlantı çizgisi bazen görünmeyecek kısıklıktadır bazense *sīn* harfinin bağlantı çizgisi kadar uzun olabilir.

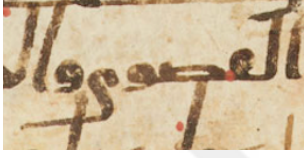
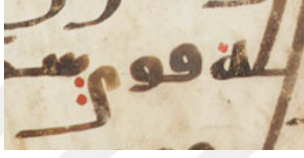
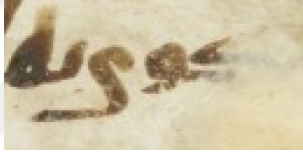
Lām-Elif: İki *elif* harfinin bitişmiş hali gibidir, şekli makasa benzer. Satıra hizalanır, alt kısmı yuvarlak ya da müselles biçimdedir; ortadaki beyazlık açık bir şekilde görülür. Üst çizgileri *elif* harfi kadar uzayabilmektedir ve her zaman eşit hizadadır. Bu çizgiler bazen dik, bazense hafif içe bükülen yay formunda çizilmektedir.

Yā’: Yazmada ortografik özelliği bakımından en dikkat çeken harftir. Başta ve ortada yazıldığında dış şeklindedir. Yazmada kelime sonundaki *yā’* harfi iki farklı biçimde yazılmaktadır. Genellikle satır başına doğru uzanan bir kuyruğa sahiptir (ـَ). Bu türe *yā’ rāci ‘a* veya *yā’ merdūde* denilmektedir. Erken dönem Abbâsî hatlarında bu yazımla nadir de olsa karşılaşılmalıdır. Yazmada *yā’* harfi çoğu zaman *merdūd* biçimde, belirli harflerden sonra geldiğinde ise *s* harfine benzer biçimde; günümüzdeki yaygın kullanıma tekabül eden kuyruğu satır sonuna yönelir şekilde yazılmaktadır.²⁵¹ Çoğu durumda söz konusu harfler kuyruğu satır

²⁵¹ Örn.: ŞE 54 2b/4 (وسحرى الله); 2b/7 (من نى فىل); 2b/16 (ونس مىوى الظلمى); 11a/24 (من سى فى); 11b/19 (لحرى); (هكوى بها); BnF 6140a 3b/2 (ان الله فى سدد); 2a/17 (العصى والركب); Add. 1125 1b/22 (ان الله لوى عرب); 16b/16 (الله).

altına uzanan “ز” ve “و” harfleridir. Thomas Milo, bu durumu *script grammar* ifadesiyle açıklamaktadır.²⁵² Bu husus erken dönem Kur’an yazmalarında görülebilmektedir.

Tablo 6: ŞE 54 Mushafı Varaklarında <i>Yā</i> ’ Harfinin Kelime Sonunda Dışa Dönük Yazımı			
			
TİEM ŞE 54 2b/4	TİEM ŞE 54 2b/16	TİEM ŞE 54 11b/19	TİEM ŞE 54 16b/16

		
Add. 1125 1b/22	Add. 1125 2a/17	BnF 6140a 3b/2

Ancak TİEM ŞE 54’te bulunan iki kelime Milo’nun tespitine istisna teşkil etmektedir: 2b/7 (من نبي قل) ve 11a/24 (من ساي في). Zira bu kelimelerde *yā* harfinden önceki harf satırın altına uzanan bir harf değildir.

	
TİEM ŞE 54 2b/7	TİEM ŞE 54 11a/24

Milo’nun *script grammar* teorisi yazmada görülen dokuz durumdan yedisi ile uyumlu olsa da iki kelime istisnai durumdadır. İki istisnai yazımda da *yā*’ harfinden sonra “ف” *fā*’/ *kāf*

²⁵² Thomas Milo, "Towards Arabic Historical Script Grammar through Contrastive Analysis of Qur’ān Manuscripts", *Writings and Writing from Another World and Another Era*, ed. Robert Martin Kerr-Thomas Milo (Cambridge: Archetype, 2013).

harfî gelmektedir ancak bu harf satırın altına uzanan bir harf değildir. Burada satır altına geçen harften sonra genel olarak merdûd yā yazılsa da kuralın henüz oturmadığı çıkarımı yapılabilir. Üçüncü asır ve öncesine tarihlenen farklı Kur'an yazmaları incelendiğinde ŞE 54 2b/7. satırda yer alan 3/Āl-i 'Imrān:146. ayetinin “وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيٍّ” yā' harfinin çoğu yazmada merdûd yazılmakla birlikte,²⁵³ alışkın olduğumuz şekilde; ŞE 54'teki yazımla imla edildiği de görülmektedir.²⁵⁴ Hattı *hicāzī* I olarak sınıflandırılan BnF 328a'daki yazım da ŞE 54 ile aynı şekildedir. Harflerin imla biçimlerine ek olarak mushafın yazımında genel olarak şöyle bir incelik bulunmaktadır; kelimeye yer alan harflerin dışları her yeni harf için uzatılmakta veya kısaltılmaktadır. Bununla *i'cām* noktaları bulunmadığından harflerin birbirinden ayrılabilmesi gözetilmiştir.

Harflerin paleografik analizi neticesinde, incelenen nüshaların aynı mushafa ait olduğu yönündeki kanaat önemli ölçüde güçlenmiştir. Özellikle *cīm* harfinin kelime sonunda görülen karakteristik kıvrımı, 'ayn harfinin kuyruğunun belirgin şekilde kavisli uzatılması ve *bā'* harfinin ayet sonunu belirtmek üzere, üst üste çizgiler yerine harfin etrafına çizgiler çekilerek yazılması gibi nadir rastlanan yazım özellikleri, bu değerlendirmeyi destekleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Şayet elimizdeki tüm *hicāzī* yazmaları kapsayan bir veri tabanına erişim mümkün olsaydı, bu tür paleografik tespitler çok daha nesnel biçimde gerçekleştirilebilirdi. Bununla birlikte sunduğumuz analiz, yazmaların taşıdığı özgün nitelikler doğrultusunda, söz konusu yaprakların aynı mushafa ait olduğuna dair güçlü kanıtlar ortaya koymaktadır.

²⁵³ Örn. Staatsbibliothek Wetzstein II 1913 (Ahlwardt 305), 24b [kufi BI]; BnF Arabe 324b, 3b [kufi CIa]; Forschungsbibliothek Gotha: Ms. orient. A 433, 6a [kufi CIb].

²⁵⁴ Örn. BnF Arabe 328a, 6b [hicazi I]; BnF Arabe 332, 5a.

2.4. Kur'an Yazmalarının Tarihlendirilmesi: Yöntem ve Yaklaşımlar

Literatürde “erken dönem Kur'an yazmaları” ifadesiyle, genellikle hicrî üçüncü asrın ortalarına kadar tarihlendirilen nüshalar kastedilmektedir. Hicrî ilk asırdan ikinci asrın başlarına kadar görülen *hicāzī* yazmalarda ise tarih kaydı bulunmamaktadır. Mevcut *hicāzī* yazmalar incelendiğinde, bu nüshalarda ayetler dışında herhangi bir kaydın bulunmadığı görülmektedir. Buna ek olarak, elimizde bütünlüğünü koruyan *hicāzī* hatlı bir mushaf da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, erken dönemde ketebe kaydı gibi tarih düşme geleneğine dair somut bir veri de mevcut değildir. Bu sebeplerle *hicāzī* yazmaların tarihlendirilmesi kesin bir tarihe değil, yalnızca belirli dönemlere göre yapılabilmektedir. Bu belirsizliklere rağmen, Kur'an yazmalarının tarihlendirilmesi amacıyla farklı yöntemler geliştirilmiştir. Güncel literatürde öne çıkan başlıca yaklaşımlar şu şekilde özetlenebilir:

a. Kitabe ve Yazıtlarla Karşılaştırma Yöntemi: Bu yöntemde, Kur'an yazmalarındaki hat özellikleri, sert zeminlere kazınmış kitabe ve yazıtlarla karşılaştırılır. Ancak yazı malzemesi ve tekniğinden ötürü, parşömen üzerine yazılan metinler arasında biçimsel farklar oluşmaktadır. Dolayısıyla bu karşılaştırmalar kesin sonuçlara ulaştırmamaktadır. Grohmann, bu yöntemi geliştirerek, tarihlendirilmiş “seküler metinler” olan papirüs belgelerin, Kur'an yazmalarıyla karşılaştırılmasını önermiştir.²⁵⁵

b. Tezyinî Unsurların Analizi: Eric Schroeder tarafından önerilen bu yöntemde, yazmalar üzerindeki süslemeler yapı ve kronoloji merkezinde sınıflandırılmaktadır.²⁵⁶ Ancak tezyinatın istinsah sonrasına ait olma ihtimali, bu yöntemi yalnızca yaklaşık bir tarih belirleme aracı haline getirmektedir.

²⁵⁵ Grohmann, "Zum Problem der Datierung der ältesten Koran-Handschriften", Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'āns".

²⁵⁶ Eric Schroeder, "What Was the Badī' Script? Manuscripts in the Boston Museum of Fine Arts", *Ars Islamica* 4 (1937), 234.

c. Tarih Kaydı Taşıyan Yazmalardan Faydalanma: Tarih kaydı bulunan Kur'an yazmalarının incelenmesi ve benzer özellikteki nüshalarla kıyaslanması bir diğer önemli yöntemdir. Ancak ilk asra ait tarihli nüshaların kıtlığı bu yöntemin etkinliğini sınırlandırmaktadır. Bu durum, Şam Evrakı Koleksiyonu'nda bulunan 262/876 tarihli Amâcûr Mushafı gibi nadir örnekleri Mushaf Araştırmaları açısından oldukça değerli kılmaktadır. Tarih kaydı keşfedilen her bir mushaf, benzer paleografik ve kodikolojik özellikler taşıyan tarihsiz nüshaların tarihlendirilmesinde kıstas olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, incelenen mushaf sayısının artması, erken döneme ait tarih kayıtlarına ulaşma imkânını da bu ölçüde artırmaktadır. Son dönem araştırmalarında, Şeyma Genan'ın tespitiyle Şam Evrakı Koleksiyonunda yer alan 246/860 tarihli İbn Ahmed Mushafı'nın, koleksiyonda istinsah tarihi bilinen en eski Kur'an yazması olduğu anlaşılmıştır.²⁵⁷

d. Radyokarbon Analizi: Tarihlendirme çalışmalarında, 19. yüzyıldan itibaren çeşitli yaklaşımlar gelişmiştir. Ancak Marx'ın ifadesiyle; Adler'in Kur'an yazmalarını paleografi yardımıyla tarihlendirme önerisinden bu yana, genel kabul gören bir tasnif oluşmamıştır.²⁵⁸ Bu bağlamda, modern bilimsel yöntemler de devreye girmiştir. Karbon-14 ölçümleri, yazmalardan örnek alınmasıyla yaklaşık tarihlendirme imkânı sunmaktadır. Tübingen Ma VI 165, Berlin Ms. Or. Fol. 4313 ve Leiden Cod. Or.14.545b envanter numaralı Kur'an yazmalarının radyokarbon analizleri, bu nüshaların paleografik tahminlerden daha erken tarihte düzenlenmiş olabileceğini ortaya koymuştur. Ancak bu yöntemin sağlıklı sonuç verebilmesi için imla verileriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁵⁹ İncelemelerimiz neticesinde edindiğimiz kanaate göre ŞE 54 mushafı hicrî ilk asra ait bir mushaftır ve radyokarbon analizi yapılması yazmanın yaklaşık yaş aralığının somut delillerle ortaya konmasını sağlayacaktır.

²⁵⁷ Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnelemi*, 28.

²⁵⁸ Andreas Kaplony - Michael Marx, *Qur'ân Quotations Preserved on Papyrus Documents, 7th-10th Centuries: And The Problem of Carbon Dating Early Qur'âns* Brill, 2019), 6.

²⁵⁹ Marx - Jocham, "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ân manuscripts", 188-190.

Sonuç olarak Kur'an yazmalarının tarihlendirilmesi noktasında henüz genel kabul görmüş bir yaklaşım mevcut değildir. Yazmaların kesin tarihlere ulaştırılması hedefi, mevcut veriler ışığında sınırlı bir imkân olarak görünmektedir. Bu nedenle, klasik yöntemlerin yanı sıra, nesnel analiz tekniklerinin birlikte değerlendirilmesini esas alan disiplinler arası bir yaklaşım geliştirilmelidir.

3. ŞE 54 Mushafının Zabt Hususiyetlerinin İncelemesi

Yazma mushaflarda resm ve zabt hususiyetlerinin incelenmesi, kıraat farklılıklarının tespit edilmesi açısından öncelikli adımdır. Zira gerek harf noktaları (*i'cām*) gerekse hareketler kıraati doğrudan etkilemektedir. TIEM ŞE 54 ve kardeş nüshaları üzerine yapılan incelemeler, *i'cām*'ın mushafın aslına dahil olduğunu, ancak hareketlerin daha sonraki bir aşamada, muhtemelen ikinci bir kâtip tarafından eklendiğini göstermektedir. Bu durum, erken dönem mushaf kitabesinde zabt unsurlarının tedricî olarak geliştirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle hareketler, telaffuzu yönlendiren bir unsur olarak kıraatlerin dolaşımını göstermektedir. Bu bağlamda, Kur'an'ın metinleşme tarihinin resm-i Osmanîye ek olarak zabt özellikleri açısından da değerlendirilmesi, kıraat ilminin gelişimi açısından önemli bilgiler sunacaktır.

İslam fetihlerinin ardından Arap olmayan unsurların Arap toplumuyla kaynaşması, Kur'an'ın yanlış okunmasına yol açan durumları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Hz. Ebû Bekir'in emriyle ayetler bir araya getirilmiş, Hz. Osman döneminde ise istinsah faaliyeti gerçekleştirilerek mushaf nüshaları çeşitli bölgelere gönderilmiştir. İlerleyen süreçte, yanlış okumaların önüne geçmek üzere noktalama ve harekeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Harflerin yazılması (*resmu'l-hurûf*) yani vahiy katiplerinin Hz. Peygamber'in huzurunda noktalama ve harekeleme olmaksızın ayetleri çeşitli malzeme üzerine kayda geçirmesinin ardından zabt işlemi başlamıştır.²⁶⁰ *Ḍabṭu'l-meşāḥif* tabirinin gelişimi incelendiğinde bu

²⁶⁰ 'Ādil İbrāhīm Ebū Şa'r, *el-Makāşid fî'l-Meşhûri min 'İlmi Zabtî'l-Meşāḥif* (Amman: Ma'hedu'l-Kıra'āti'l-Ḳur'āniyye, 2023).

uygulamayı adlandırmak için hicrî beşinci asra kadar *naḳṭ* ve *şekl* ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu alanda telif edilen birçok eserde '*ilmu'n-naḳṭ* ve-*ş-şekl*' konusu yer almaktadır.²⁶¹ Zamanla '*ilmu'd-dabṭ*' ifadesi ıstılahlaşmıştır.²⁶² *Zabt* işlemini kaynaklarda yer alan kronolojiye göre üç merhalede özetlemek mümkündür:

- a. ***Naḳṭu'l-i'rāb***: Yaygın kanaate göre İslam fetihleriyle birlikte gayri Arap Müslümanlar çoğalmış, Arapçaya hakimiyet zayıflamış ve buna bağlı olarak Kur'an kıraatinde hatalar (*taṣḥīf*) meydana gelmeye başlamıştır.²⁶³ Bu hataları gidermek amacıyla ilk aşamada yanlış okunmaya müsait kelimelerin son harfi nokta koyularak harekelenmiştir. Zira son harf *i'rāb*, yani kelimenin söz dizimsel konumunu göstermesi bakımından belirleyicidir. Nihayete erildiğinde sesli harfleri gösteren bu çalışma Mu'āviye döneminde Basra ehlinde Ebū'l-Esved ed-Du'elī (ö.69/688) tarafından gerçekleştirilmiştir. *Fetha* harfin üstüne, *kesra* altına, *ḍamme* harfin önüne kırmızı nokta koyularak belirtilmiştir.²⁶⁴
- b. ***Naḳṭu'l-i'cām***: Şekil benzerliği gösteren harflerin noktalanması. Bir önceki merhale yeterli gelmemiş ve Kur'an kıraatinde benzer harflerin okunuşunda hatalar yaşanmaya devam etmiştir. Bu aşamada *bā'*, *tā'*, *ṣā'* gibi şekil benzerliği gösteren harfler noktalarla ayırt edilmiştir. Bu uygulamanın ed-Du'elī'nin talebesi Basralı Naṣr b. 'Aṣım (ö.89/707) tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir.²⁶⁵

²⁶¹ Ebū Ḥātim es-Sicistānī (ö. 255/869) ve ed-Dānī de aynı kullanımı tercih etmiş ve kitaplarının başında bu konuyu tahlil edeceklerini ifade etmişlerdir. İbn Ebī Dāwūd, *Kitābu'l-Meṣāḥif*, 332. Ayrıca bkz. Ebū 'Amr Qsmān b. Sa'īd ed-Dānī, *el-Muḥkem fī Naḳṭi'l-Meṣāḥif*, thk. 'İzzet Ḥasan (Dimeşk: Dāru'l-Fikr, 1418/1997).

²⁶² 'İlmü'n-Naḳṭ ve-*ş-şekl* alanında telif edilmiş başlıca eserlere dair bibliyografya için bkz. Ğānim Ḳaddūrī el-Ḥamed, *'İlmü'l-Kitābeti'l-'Arabiyye* (Amman: Dāru 'Ammār li'n-Neṣr ve't-Tevzī', 2004), 64-71.

²⁶³ Mehmet Emin Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı* (Ankara: Otto, 2015), 300.

²⁶⁴ ed-Dānī, *el-Muḥni*, thk. Ḳamḥāwī, 129.

²⁶⁵ Literatürde *naḳṭ* ve *i'cām* kelimelerinin kullanımına dair ayrıntılı bir inceleme için bkz. Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 118-120.

- c. **Şeklu's-şi'r**: İlerleyen yıllarda harekeler günümüzde bilinen haliyle çizgi şeklinde belirtilmeye başlanmış *işkāl*; yani kısa sesliler ve hemze, cezm, şedde gibi okumayı kolaylaştırıcı işaretler Basra'da yetişen dil alimi el-Ḥalīl b. Aḥmed (ö.175/791) tarafından düzenlenmiştir.²⁶⁶ Bu alandaki ilk telif kendisinin *Kitābu'n-Naḫṭ ve's-ş-şekl* başlıklı eseridir. En-Nedīm'in (ö.385/995) zikrettiği bu eser günümüze ulaşmamıştır.²⁶⁷

Yukarıda özetlendiği üzere, kaynaklara göre harflere önce harekeler, ardından *i'cām* noktaları koyulmuştur. Ancak ŞE 54 ve diğer erken dönem Kur'an el yazmaları incelendiğinde *i'cām* noktalarının harekelemeden önce kullanıma girdiği tespit edilmektedir. Bu sebeple burada yazmalardaki sıralamanın esas alındığı bir başlıklandırma takip edilmektedir. Yazmamızda *şeklu's-şi'r* bulunmadığından dolayı bu husus değerlendirmeye alınmayacaktır. Fakat bu işaretlemelerin bulunmaması da yazmanın tarihlendirilmesi noktasında veri sağlamaktadır. Bu durumda yazma *şeklu's-şi'r*'in neşetinden önce, yani 2/8. asırdan önce tamamlanmıştır.

3.1. *İ'cām* Noktaları: Harfleri Ayırıcı İşaretler

Mushaf yazımında *i'cām*, diğer deyişle harflerin ayırıcı noktaları, resm benzerliği gösteren harfleri ayırt ederek müphemliği ortadan kaldırmak amacıyla tatbik edilmektedir. Söz konusu noktalar harflerin görünümünü ayırt etmek üzere altına, üstüne ya da yanına birer, ikişer ya da üçer nokta halinde uygulanmıştır. Erken dönem Kur'an yazmalarında *resm* ile eş zamanlı aktarıldığı tahmin edilen *i'cām* noktalamasına nadir de olsa rastlanmaktadır ve bu nadiratin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

²⁶⁶ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 7.

²⁶⁷ en-Nedīm, *Kitābu'l-Fihrist*, 55.

a. İslam Literatüründe *İ'cām*

Literatürde *i'cām* uygulamasının başlangıcına dair iki farklı görüş mevcuttur. Kaynaklarda yer alan hâkim görüşe göre harflerin ayırıcı noktaları Irak valisi Haccâc'ın (ö.95/714) emriyle uygulanmıştır. Güncel araştırmalara göre ise söz konusu noktalar İslam öncesi dönemde de mevcuttur. Kaynaklarda *i'cām*ın başlangıcına dayalı sebepleri inceleyecek olursak; rivayetlerde Osman mushaflarının *resm* dışında ne *naḳṭ* ne de *şekl* gibi bir unsur içermediği aktarılmaktadır.²⁶⁸ Bundan sonraki süreç hakkında ed-Dānī, Basralı muhaddis Yahyā b. Ebī Keşīr'den (ö.129/747) rivayetle mushaflara öncelikle *tā* ve *yā* harflerinin noktalarının koyulduğu, ardından ayet sonlarının noktalarla belirtildiği ve sonrasında sure başları ve sonlarının eklendiğini nakletmektedir.²⁶⁹ Yine ed-Dānī, Ḳatāde'den aktardığı “noktaladılar, ardından *taḥmīs*i sonra *ta'şīr*i eklediler” rivayetini *naḳṭ*, *taḥmīs* ve *ta'şīr*in sahabe döneminde uygulanmaya başladığına delil olarak sunmuştur.²⁷⁰ Diğer yandan tabiîn dönemine ilişkin, mushafların gönderildiği farklı beldelerden özellikle Irak'ta *taḫḫīfe* dayalı rivayetler dikkat çekmektedir. Günümüze ulaşan en erken tarihli zabt eserinin müellifi, İbnu's-Serrāc el-Bağdādī (ö.316/929), noktalamanın başlangıcının benzer harflerin yanlış okunmasını engellemek olduğunu ifade etmektedir.²⁷¹

Buna göre Emevî Halifesi 'Abdumelik b. Mervān döneminde (646-705) *bā'*, *tā'*, *ṣā'*, *yā'*, *nūn* gibi bazı harflerin belirli konumlarda birbirine benzemesinden ötürü hatalı okumalar

²⁶⁸ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 1, 17.

²⁶⁹ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 1, 17. Bir rivayete göre bu eklemelerde bir mahzur görülmemiş, bilakis “Kur'an'ın nuru” olarak değerlendirilmişlerdir. İbn 'Abbās'a isnad edilen bir rivayete göre Hz. Peygamber “Her şeyin bir nuru vardır, kitabın nuru ise *i'cām*dır” buyurmuştur (لِكُلِّ شَيْءٍ نُورٌ، وَنُورُ الْكِتَابِ الْعَجْم). (Ḳalkaşendī, *Ṣubḥu'l-'Aṣā fī Ṣinā'ati'l-İnşā'*, 147). Bu rivayetin sıhhati şüphelidir. Zira bu durumda henüz nüzul döneminde Hz. Peygamber'in noktalamayla tavsiye ettiği hatta *i'cām* olgusunun mevcut olduğu yorumu mümkün olmaktadır. Halbuki erken dönem mushaflarda düzenli bir noktalama görülmemektedir.

²⁷⁰ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 2.

²⁷¹ Ebū Bekr Muḥammed b. es-Serī İbnu's-Serrāc, *Kitābu'n-Naḳṭ ve 'ş-Şekl* (Amman: Dāru 'Ammār, 1437/2016), 150.

meydana gelmiş, bu sebeple Kur'an kıraatinin geleceği, dönemin Irak valisi Haccâc'ı endişelendirmiştir.²⁷² Bunun üzerine kâtiplerine biçim bakımından birbirine benzeyen harflerin noktalanması talimatını vermiştir. Böylece Ebû'l-Esved ed-Du'elî'nin Basralı talebeleri Yaḥyâ b. Ya' mer (ö.89/708) ve Naşr b. 'Āşım (ö.89/707) noktalama sistemini ilk defa mushaflara uygulamışlardır.²⁷³ Aynı zamanda Naşr b. 'Āşım'ın mushaflara *taḥmīs* ve *ta'şīr* işaretlerini ekleyen kimse olduğu nakledilmektedir.²⁷⁴ Ed-Dānī'nin bu aktarımı destekleyecek şekilde Ebū Ḥatīm es-Sicistānī'den naklettiğine göre noktalama Basralılara dayanmaktadır. Bilindiği üzere Basralıların noktalama usulünü geliştirmesinden önce Medine ehli de mushaflarda nokta kullanmaktaydı. Ancak Basralıların yöntemi genel kabul görmüştür.²⁷⁵ Ayrıca ed-Dānī, Yaḥyâ ve Naşr'ın hocaları Ebū Esved'i takip ederek Basralılar içerisinde mushafları noktalayan ilk kişiler olduğunu tahmin etmektedir.²⁷⁶

Noktalamayı tasvip etmeyen görüşe göre ise henüz sahabe döneminde mushafların noktalanması ihtiyatla karşılanmıştır. Bu hususta öne çıkan rivayetler özellikle 'Abdullāh b. Mes'ūd'a (32/652-53) dayandırılmaktadır. Zikredilen diğer isimler hakkında noktalamayı hem kabul ettikleri hem de reddettiklerine yönelik çelişkili rivayetler bulunmakla birlikte 'Abdullāh b. Mes'ūd'a yalnızca olumsuz görüş isnat edilmektedir. Kendisine atfedilen, "Kur'an'ı tecrīd edin ve ona başka bir şey karıştırmayın" ifadesi,²⁷⁷ mushaflara *resm* dışında herhangi bir işaretleme yapılmaması gerektiği şeklinde anlaşılmıştır. Tâbiîn neslinden mushaflara *i'cām* eklenmesine karşı çıkan isimler ise İbrāhīm en-Neḥā'ī (ö.96/714), Ḥasan el-Baṣrī (ö.110/728), İbn Sīrīn (ö.110/729), Ḳatāde (ö.117/735), Süfyān eṣ-Şevrī (ö.161/778) olarak

²⁷² Ḥamza b. Ḥasan İṣfahānī, *Kitābu't-Tenbīḥ 'alā Ḥudūsi't-Taṣḥīf* (Beyrut: Dāru Şāder, 1412), 27.

²⁷³ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 5-6. İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 324.

²⁷⁴ İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 6.

²⁷⁵ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6-8.

²⁷⁶ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6.

²⁷⁷ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 10; İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 319-323; el-Ḳāsim b. Sellām Ebū 'Ubeyd, *Fedā'ilu'l-Ḳur'ān* (Beyrut: Dāru İbn Keşīr, 1415/1995), 392.

zikredilmektedir.²⁷⁸ Fakat Hasan el-Başrî'nin mushafların noktalanmasında mahzur görmediğini ya da İbn Sîrîn'in noktalanmış bir mushaf bulundurduğunu aktaran rivayetler de mevcuttur.²⁷⁹ Mushafların noktalanmasına karşıt tutum tebeu't-tâbiîn döneminde de sürmüştür. Mâlik b. Enes'e mushafların noktalanması hususundaki görüşü sorulduğunda; İmam Mushaf ve onu takip eden mushafların noktalandığını ya da herhangi bir ekleme yapıldığını görmediğini; yalnızca çocukların talim ettiği küçük (boyutlu) mushaflarda ve levhalarda bulunan noktalama beis olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁰ Kaynaklarda harflerin ayırıcı işaretleri olan *i'cām* noktalarının erken dönem mushaflarda bulunmadığına dair görüş temeyyüz etmektedir. Bu olgu Batı literatüründe *scriptio defectiva* (bu terimle Arapça yazımda sesli harflerin gösterilmemesi kastedilmektedir) terimiyle karşılık bulmaktadır. Halbuki *hicāzî* Kur'an yazmalarında nadiren ve düzensiz, hatta kuralsız da olsa bazı harflerin ayırıcı noktaları mevcuttur. Bu durum ŞE 54 ve kardeş nüshaları için de geçerlidir. Erken dönem Kur'an yazmalarında harekeleme noktaları metnin istinsahından sonra "ikinci bir faaliyet olarak" yapılmaktadır.²⁸¹

Rivayetler birlikte değerlendirildiğinde, Osman mushaflarını takip eden nüshalara *resm* dışında bir ekleme yapılmamaya gayret edildiği, ancak zamanla ortaya çıkan okuma hatalarının önüne geçmek amacıyla noktalamanın başladığı anlaşılmaktadır. Farklı bölgelerde noktalama uygulamalarına rastlansa da Haccâc'ın emriyle resmî sistem kabul edilmiştir.²⁸² Bununla birlikte, söz konusu rivayetleri içeren kaynaklar, Kur'an yazmalarına temas etmemekte ve zabtın tatbikine yönelik sınırlı bir aktarım ve perspektif sunmaktadır. Ancak sadece kaynaklardaki bilgiye dayanarak ŞE 54 mushafının söz konusu uygulamanın kabul görmesi ya

²⁷⁸ Ebû 'Ubeyd, *Feḏā'ilu'l-Kur'ân*, 392-393; İbn Ebî Dâvûd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 319-323; ed-Dānî, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 10-11.

²⁷⁹ Ebû 'Ubeyd, *Feḏā'ilu'l-Kur'ân*, 392-393.

²⁸⁰ ed-Dānî, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 11.

²⁸¹ Déroche - vd., *Islamic Codicology*, 222.

²⁸² Genan, *Kadim Mushaflarda Zabıt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 128.

da yaygınlaşmasından önce istinsah edildiği sonucuna ulaşmaktayız, zira yazmada sistemsiz ve nadir bir noktalama görülmektedir.

b. Arap Yazısının Gelişimi Bağlamında *İ'cām*

Erken dönem Arap yazısına dair ilk kanıtlar, ulaşabilen en erken Kuzey Arap lehçelerinde yazılmış kitabelerdir.²⁸³ Bu kitabelerde Arapça haricinde farklı dilbilimsel karakterler de mevcuttur. Günümüze kadar ulaşılabilen ve Arapça dilinde ifadeler içeren en erken tarihli iki kitabe Nabat harfleriyle yazılmıştır; bu alfabe ise Aramiceden doğmuştur. Söz konusu kitabeler MS 126 yılı öncesine ait olduğu tahmin edilen 'Ayn 'Avdat ve MS 328 yılına tarihlendirilen Namāra'dır.²⁸⁴ 'Ayn 'Avdat kitabesinin ilk dört satırı Aramice, son iki satırı ise Arapça; Namāra kitabesinin tamamı Arapçadır.²⁸⁵ Genel kanaat bu kitabelerde ayırıcı nokta bulunmadığı yönündedir.

İslamiyet'in doğuşundan sonraya tarihlendirilen Arapça vesikalarda ise nadiren de olsa ayırıcı noktaların kullanıldığı görülmektedir. Bu belgelerden en erken tarihli Hz. Peygamber'in vefatının yaklaşık on yıl sonrasına uzanmaktadır. Her biri 22/643 yılına

²⁸³ Söz konusu metinler Kuzey Arapça yazısından türeyen Dedānik, Lihyānik, Şafāitık, Şemūdık ve Hāsāitık lehçelerinde yazılmıştır. (Gruendler, "Arabic Script", 137).

²⁸⁴ Gruendler, "Arabic Script", 138; Ahmad al-Jallad, "The Earliest Stages of Arabic and its Linguistic Classification", *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, ed. Elabbas Benmamoun-Reem Bassiouney (New York: Routledge, 2020), 322-323.

²⁸⁵ J. A. Bellamy, "Arabic Verses from the First/Second Century: The Inscription of 'En 'Avdat", *Journal of Semitic Studies* 35/1990), 73-79.

tarikhlendirilen Ehnās papirüsü²⁸⁶ ve P. Berol. 15002 kodlu parşömen²⁸⁷ ile Hz. Osman'ın halife seçildiği 24/645 yılına tarikhlendirilen Zuheyr yazıtındaki²⁸⁸ bazı harflerin ayırıcı işaretlerinin belirtildiği tespit edilmiştir.²⁸⁹ Bu belgeleri çeşitli papirüs ve kitabeler ile erken dönem Kur'an elyazmaları takip etmektedir. Arap dil bilimcisi Beatrice Gründler, *i'cām* noktalarının İslam öncesi döneme ait Nabat veya Süryani yazısı örnek alınarak uygulanmış olabileceğini öne sürmektedir.²⁹⁰

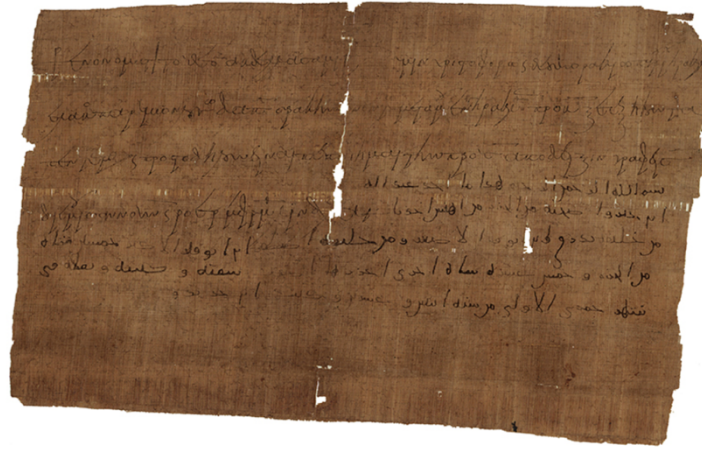
²⁸⁶ PERF 558 envanter numarasını taşımaktadır, bilinen en eski Arapça papirüstür. Günümüzde Avusturya Ulusal Kütüphanesinde mahfuzdur. *Cīm*, *ḥā*, *zāl*, *zā*, *ṣīn* ve *nūn* harflerinde ayırıcı işaretler mevcuttur. Hicrî ilk asra tarihlenen papirüs sayısı oldukça azdır. Yapılan tarikhlendirmelerin detayları için bkz. Adolf Grohmann, *Allgemeine Einführung in die arabischen Papyri* Burgverlag Ferdinand Zöllner, 1923), 70; Adolf Grohmann, *From the World of Arabic Papyri* (Kahire: al-Maaref Press, 1952), Levha 11, 113-115. Ayrıca bkz. Gruendler, *The Development of the Arabic Scripts*, 22. İslam öncesi döneme tarihlenen ve nokta içeren yazıtlara dair görseller ve derlenmiş liste için bkz. Muhammad Mustafa Al-Azami, *The History of the Qur'ānic Text: From Revelation to Compilation: A Comparative Study with the Old and New Testaments* (Riyad: Azami Publishing House, 2011), 152-156.

²⁸⁷ Günümüzde Berlin Eyalet Kütüphanesinde. (Adolf Grohmann, "I. Arabische Chronologie II. Arabische Papyrskunde", *Handbuch der Orientalistik*, ed. B. Spuler (Leiden/Köln: E. J. Brill, 1966), Levha II:2; Gruendler, *The Development of the Arabic Scripts*, 22; Werner Diem, "Philologisches zu den arabischen Aphrodito-Papyri", *Der Islam* 61/1984), 272).

²⁸⁸ Zuheyr yazıtı, İslam sonrası dönemde *ḥicāzī* hatla yazılmış bilinen en eski yazıttır. Aynı zamanda Hz. Ömer'in vefatını zikretmesiyle tanınır. *Tā*, *zā*, *ṣīn*, *fā* ve *nūn* harflerinde ayırıcı işaretler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. 'Alī b. İbrāhīm Ġabbān - Robert Hoyland, "The Inscription of Zuhayr, the Oldest Islamic Inscription (24 AH/AD 644-645), the Rise of the Arabic Script and the Nature of the Early Islamic State", *Arabian Archaeology and Epigraphy* 19 (2008), 210-237. Ayrıca bkz. Robert Hoyland, "Epigraphy and the Linguistic Background of the Qur'ān", *The Qur'ān in its Historical Context*, ed. Gabriel Said Reynolds sad. Routledge Studies in the Qur'ān (London & New York: Routledge, 2008), 62.

²⁸⁹ George, *The Rise of Islamic Calligraphy*, 29.

²⁹⁰ Gerhard Endress, "Die arabische Schrift", *Grundriss der arabischen Philologie*, ed. Wolfdietrich Fischer (Wiesbaden: Reichert, 1982b), 175; Gruendler, "Arabic Script", 139.

Görsel 9: Avusturya Millî Kütüphanesi, PERF 558:

Ehnās Papirüsü

ج، خ، ذ، ز، ش، ن harfleri üzerindeki *i'cām* noktaları görünürdür.

Aynı zamanda gerek Grohmann gerekse Gründler, erken dönem yazmaların istinsah edildiği dönemde ayırıcı noktalara dair bir sistem gelişmiş olduğu; ancak düzensiz noktalama uygulandığı görüşündedir.²⁹¹ Muneccid kitabelerdeki noktaları değerlendirirken, bu bulguların İslam öncesi dönemde Arapların harflerin ayırıcı noktalarını uyguladığına işaret ettiğini ve noktalamanın kaynağının Süryanice olabileceğini serdetmektedir.²⁹² 'İzzet Hasan bu görüşü daha emin bir şekilde ele alarak *i'cām* noktalarının kaynağını su götürmez bir şekilde Süryanice ile bağdaştırmaktadır.²⁹³ Buna mukabil el-Hamed yazıtlardaki noktalamanın güvenilirliğini sorgulamakta, metinden daha ileri bir tarihte kazanmış olabilecekleri görüşünü benimsemektedir.²⁹⁴ Adam Bursi ise erken dönem Arapça vesikalar ile Kur'an yazmalarının aynı katipler tarafından yazılmış olabileceğini ileri sürmekte ve noktalama pratiklerini bu

²⁹¹ Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'āns", 226; Gruendler, "Arabic Script", 139.

²⁹² Şalāhaddīn el-Muneccid, *Dirāsāt fī Tārīhi Ḥaṭṭi'l-'Arabi munzu Bidāyetihī ilā Nihāyeti'l-'aṣri'l-'Umevī* (Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-Cedīd, 1972), 126.

²⁹³ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 28-29.

²⁹⁴ Ğānim Ḳaddūrī el-Hamed, *'Ulūmu'l-Ḳur'ān beyne'l-Maṣādir ve'l-Maṣāḥif* (Riyad: Merkezu Tefsīr li'd-Dirāsāti'l-Ḳur'āniyye, 1439/2018), 74.

bağlamda değerlendirmektedir.²⁹⁵ Diğer yandan *i'cām* noktalarına dair uygulamanın üçüncü asra kadar mushaflarda ve zor metinlerde yaygınlaştığı görülmektedir.²⁹⁶ Ancak Arap yazısında *i'cām* noktalarının ilk olarak ne zaman ve kim tarafından uygulandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

c. ŞE 54 Mushafında Görülen *İ'cām* Uygulamaları

Günümüze ulaşan kadim Kur'an yazmaları incelendiğinde, *hicāzī* yazmaların nadir de olsa noktalama içerdiği tespit edilmektedir. Hatta bazı *hicāzī* yazmalar, erken *kūfī* yazmalardan daha fazla *i'cām* noktası içermektedir.²⁹⁷ Ancak mevcut *hicāzī* Kur'an yazmalarındaki *i'cām*lı kelimeler bir araya getirildiğinde, bütün bir mushaf oluşmamaktadır. François Déroche *hicāzī* bir elyazması ile günümüz mushaf metnini karşılaştırmış, erken dönem yazmada bir yaprakta en fazla sekiz noktalı harf bulunduğunu tespit etmiştir. Buna mukabil aynı ayetleri içeren günümüz mushafında bu sayının 240'a ulaştığını ortaya koymuştur.²⁹⁸ Böylece erken dönemde noktalanmış harflerin oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Erken dönem yazmalarda istisnaları olsa da noktalamalar metinle aynı renk siyah ya da kahverengi mürekkeple ve muhtemelen aynı kâtip tarafından imla esnasında tatbik edilmiştir, bu da noktaların *resmin* bir parçası olarak görüldüğüne işaret etmektedir.²⁹⁹ 2010 yılında bu hususa somut delil sunacak bir araştırma yürütülmüştür. Resm-i Osmânîyi takip etmeyen ve sahabe dönemine ait *hicāzī* bir Kur'an

²⁹⁵ Adam Bursi, "Connecting the Dots: Diacritics, Scribal Culture, and the Qur'ān in the First/Seventh Century", *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 3/1 (2018), 116.

²⁹⁶ Gruendler, "Arabic Script", 139.

²⁹⁷ Örneğin Keith Small, Şan'ā' 01-20.x envanter numaralı erken dönem *kūfī* hatlı Kur'an yazmasında *i'cām* noktası bulunmadığını, buna mukabil BL Or. 2165 ve Paris BnF 328a gibi *hicāzī* yazmalarda düzensiz noktalamanın görüldüğünü ifade etmektedir. Bkz. Small, *Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts*, 69-70.

²⁹⁸ François Déroche, "The codex Parisino-petropolitanus and the *hijāzī* scripts", *The development of Arabic as a written language (Supplement to the Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 40)*, ed. M.C.A. Macdonald (Oxford: Archaeopress, 2010), 116.

²⁹⁹ Déroche, *hicāzī* hat ile yazılmış en erken Kur'an elyazmalarında kâtiplerin ayrııcı işaretlere yer verdiklerini ifade etmektedir. (Déroche, *Islamic Codicology*, 220).

yazmasına X-ışını flüoresans gözlemi uygulanmış ve *i'cām* noktalarının *resm* ile aynı mürekkep kullanılarak tatbik edildiği ortaya koyulmuştur.³⁰⁰ Zaman içerisinde *i'cām* noktalarının şeklinde de değişim olduğu gözlenmektedir. *Hicāzī* ve erken dönem *kūfī* Kur'an yazmalarında noktalar sola meyilli çizgi formunda tatbik edilirken ilerleyen dönemde yuvarlak noktaların kullanımı galip gelmiştir. Bu geçiş Şam Evrakı içerisindeki yazmalarda da dikkat çekmektedir. Şeyma Genan'ın incelemesine konu olan on *kūfī* hatlı mushafın yarısında *i'cām* noktaları çizgi şeklinde, diğer yarısında ise nokta formunda uygulanmıştır.³⁰¹

TİEM ŞE 54 mushafı incelendiğinde, bazı varaklarda harflerin ardı ardına noktalandığını; bazı yaprakların ise az düzeyde noktalama içerdiği tespit edilmektedir. Literatürde bu tercihin sebebine dair bir açıklama bulunmamaktadır. Aşağıda çeşitli kâtipler tarafından sık noktalanmış bir yaprak ile az noktalama uygulanmış bir yaprağın görselleri karşılaştırılmaktadır.

Görsel 10: ŞE 54 Mushafının Farklı Varaklarında Çeşitli Kalemlerce Mürekkep Uygulanma Sıklığı

TİEM ŞE 54 6b-7a

³⁰⁰ Behnam Sadeghi - Uwe Bergmann, "The Codex of a Companion of the Prophet and the Qur'an of the Prophet", *Arabica* 57/4 (2010), 348.

³⁰¹ Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 129.

TIEM ŞE 54 10b-11a

TIEM ŞE 54 mushafının ilk katmanında *i'cām* noktaları nadir, *resm* ile aynı renkte kahverengi mürekkeple ve çizgi formunda tatbik edilmiştir. Kahverengi mürekkebi uygulayan kalemin ağız genişliği, harflerin başlangıç kısımlarıyla eşdeğer ölçüdedir. Hem ayırıcı noktalarda hem de harf başlangıcında benzer düzeyde eğim gözlenmektedir. İleri tarihli katmanlarda ise çok sayıda sistematik, siyah renkli nokta bulunmaktadır. Bu noktalar yuvarlak formdadır ve çok ince bir kalemle uygulanmışlardır. Siyah noktaları uygulayan kalem 1a, 2a gibi yapraklarda nadiren *i'cām* noktalarını belirtmiş; 6a, 8b gibi bazı yapraklara ise yoğun bir müdahalede bulunmuştur. Aşağıdaki resim ve tablo, ŞE 54'te kâtiplerin noktalama pratiklerini göstermektedir.

Görsel 11: ŞE 54, 6a Yaprağında Farklı Mürekkeplerle Uygulanan Noktalama Örnekleri

Tablo 7: ŞE 54 Mushafında *İ'cām* Noktaları Bulunan Harflerin Sıklığı

Harf	1. Katip (kahverengi)					2. Kâtip	3. Kâtip
	TIEM ŞE 54 1a-30b	TIEM ŞE 86 1a-4b	TIEM ŞE 13058	BnF Arabe 6140a	Cambridge Add. 1125		
<i>bā'</i>	208	19	8	38	12	x	x
<i>tā'</i>	278	69	17	71	28	x	x
<i>ṣā'</i>	71	15	4	19	5		x
<i>cīm</i>	2	12	-	-	-		x
<i>ḥā'</i>	13	2	2	3	3		x
<i>zāl</i>	4	1	1	4	-		x
<i>zā</i>	20	1	1	2	-		x
<i>ṣīn</i>	9	4	-	-	-		x
<i>ḍād</i>	1	-	2	1	-		x

Tablo 7: ŞE 54 Mushafında *İ'cām* Noktaları Bulunan Harflerin Sıklığı

<i>zā'</i>	-	-	-	-	-		x
<i>ḡayn</i>	9	-	-	1	-		x
<i>fā'</i>	-	-	-	-	-		x
<i>kāf</i>	-	1	-	-	-		x
<i>nūn</i>	80	157	32	96	44	x	x
<i>yā'</i>	-	-	-	-	-	x	x

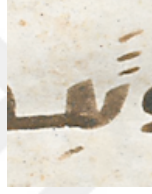
TIEM ŞE 54 ve kardeş nüshalarında ilk kâtip harflerin ayırıcı işaretlerini nadir ve düzensiz koymaktadır. En yoğun noktalamayı üçüncü kâtip gerçekleştirmiş ancak ikinci kâtip de harflerin ayırıcı işaretlerine yer vermiştir. Yazmanın tarihini belirlemek açısından ilk kâtibin tasarrufları önemlidir; bu sebeple ilk katman detaylı olarak analiz edilecektir.

Kahverengi mürekkeple uygulanan *i'cām* noktaları dikkate alındığında; en fazla *tā'*, *bā'* ve *nūn* harflerine nokta tatbik edildiği görülmektedir. ŞE 54 ve 6140a'da en fazla noktalanan harf *tā'* iken ŞE 86 ve Add. 1125'te en sık noktalanan harf *nūn*dur. Dolayısıyla belirli bir harfin her yaprakta en fazla noktalanan harf olduğunu söylemek mümkün değildir. Noktaların harf üzerindeki konumu incelendiğinde, ŞE 54 mushafına ait yapraklarda noktalamanın harfin başlangıç kısmına yapıldığı görülmektedir. *Tā'* harfi gibi kayık kısmı uzun olan harfler için de aynı durum söz konusudur. Nitekim noktaların harfin başlangıcına hizalanması, erken dönem

mushaflarının karakteristik özellikleri arasındadır.³⁰² İki nokta taşıyan harflerde noktalar satıra paralel, yani yan yana koyulmuştur. Üç noktası olan harflerde ise iki yazım şekli mevcuttur. *Ṣā'* harfinin noktaları çoğu zaman üst üste sıralanarak kaydedilmiştir (≡). Kadim el yazmalarında da bu noktalama biçimine ağırlıklı olarak rastlanmaktadır.³⁰³ Ancak nadiren iki noktanın yan yana, birinin de onların üzerinde olduğu üçgen formunda (∴) görülmektedir. Aşağıdaki tabloda *ṣa* harfinin yazmadaki görünümüne dair örnekler yer almaktadır. *Ṣīn* harfinin noktaları ise tüm yazımlarda her bir dişin üzerine tek nokta gelecek şekilde yan yana sıralanmıştır. *Hicāzī* Kur'an elyazmalarında *ṣīn* harfi çoğunlukla bu şekilde yazılmaktadır. Hamed, bu harfin ilk olarak yan yana noktalandığı kanaatindedir.³⁰⁴

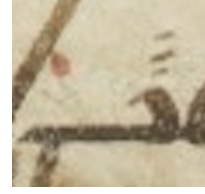
ŞE 13058 1a/9

ŞE 54 2b/10

ŞE 54 5a/19

BnF 6140a 4b/20

Tablo 8: ŞE 54 Mushafında *Ṣā'* Harfinin Noktalanması

ed-Dānī mushaflarda önce *yā'* ve *tā'* harflerinin noktalandığını ifade etmektedir. ŞE 54 mushafında *yā'* harfi hiç noktalanmamıştır; ancak en fazla nokta içeren harfler *tā'*, *bā'* ve *nūn* harfleridir. Dolayısıyla kaynakların *yā'* harfinin noktalanmasına ilişkin verdiği bilgi çalışmamıza konu olan yazma ile örtüşmezken *tā'* harfinin noktalanma sıklığı rivayet ile uyumludur. Erken dönem Kur'an yazmalarındaki metin yapısı da farklı kıraatlere imkân vermektedir. Diğer yandan mushaf yalnızca satırlarda değil hafızada da korunduğundan, *i'cām* noktaları gibi okumayı kolaylaştırıcı işaretler hafızaya destek olarak değerlendirilebilir.

³⁰² Genan, *Kadim Mushaflarda Zabıt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 131.

³⁰³ Gānim Qaddūrī el-Hamed, *Resmu'l-Muşhaf: Dirāse Luġaviyye Tārīhiyye* (Bağdat: el-Lecnetu'l-Vaṭaniyye li'l-İhtifāl, 1402/1982), 564.

³⁰⁴ el-Hamed, *Resmu'l-Muşhaf: Dirāse Luġaviyye Tārīhiyye*, 564. Diğer kadim Kur'an yazmalarındaki noktalama da bu kanaati doğrulamaktadır. Örneğin bkz. Tayyar Altıkulaç (ed.), *Mushaf-ı Şerif: Londra, British Library Nüshası* (İstanbul: IRCICA, 1439/2017), 2-384; Cellard, *Codex Amrensis I*, 1-300.

Literatürde nadir noktalamanın sebeplerinden biri olarak benzer görünümlü harflerin (*homograf*) ayırdını sağlamak üzere *i'cām*ın uygulandığı ifade edilmektedir.³⁰⁵ ŞE 54 mushafını incelediğimizde, kâtibin aynı şekle sahip *bā* ', *tā* ', *sā* ', *nūn* harflerini noktaladığı görülmektedir. Ancak başta ve ortada yazıldığında aynı görünümü taşıyan *yā* ' harfi noktalanmamıştır. Benzer şekle sahip *fā* ' ve *kāf* harfleri de yazmada yalnızca *kāf* harfinin bir durumda noktalanmasıyla ayırt edilmiştir.³⁰⁶ Dolayısıyla bu düşünce, üzerinde çalıştığımız yazma için isabetli değildir.

Noktalama hususunda dikkat çeken diğer bir özellik ise belirli harfler sık noktalanırken aynı kelimenin her zaman noktalanmamasıdır. ŞE 54 özelinde değerlendirdiğimizde, 80 adet *nūn* harfinin noktalı yazıldığı görülmektedir. Bunlardan 61 tanesi birbirinden tamamen farklı kelimelerde bulunmakta; 19 tanesi ise “من” kelimesi ve “منكم” “منهم” gibi türevlerinde görülmektedir. Yazmada toplam 531 *min* harf-i ceri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kelime yalnızca %3,5 oranında noktalanmıştır. Bunun yanı sıra bazı kelimelerde sadece tek harf noktalanırken bazılarında kelimenin çoğu harfinde *i'cām* görülmektedir. Aşağıdaki tabloda en az üç harfi noktalanmış kelimeler sunulmaktadır.

Tablo 9: ŞE 54 Yazmasında Harf Noktaları

[بُهْتَنًا] بهتنا	6b/5
[تَبَّعُوا] تبتعوا	6b/17
[وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا] ولا جنبا الا عرے سبيل حته تغتسلوا	7b/19
[نَبَاتٍ شَتَّى] نبات شته	13a/9
[تَتَّبِعْنِ] تتبعن	14a/2
[أَنْبِثْتُ] انبتت	15b/6
[حَزْنُهَا] حزنهها	21a/21

³⁰⁵ Gruendler, "Arabic Script", 139.

³⁰⁶ Bkz. TİEM ŞE 86 4a/7.

اُنْتَنِينَ [اُنْتَنِينَ]	21b/21
بَعْنَهُ قَتَبَهُمْ [بَعْنَهُ قَتَبَهُمْ] ³⁰⁷	29b/15
فَاسْتَجَبْنَا [فَاسْتَجَبْنَا]	30b/9

Nadir noktalamanın sebeplerinden birinin kıraati güç ya da farklı bir kelimeyle karıştırılma olasılığı yüksek lafızlar olduğu düşüncesinden yola çıktığımızda,³⁰⁸ bu savın tutarlı olmadığını tespit etmekteyiz. Zira yazmada الذين ya da به gibi farklı bir kelimeyle karıştırılması mümkün görünmeyen bağlaçlar da noktalanmıştır. Grohmann erken dönem papirüslerde karşılaştığı bu durumu “harfleri ayırıcı noktalar, yanlış anlaşılmanın mümkün görünmediği durumlarda sıklıkla uygulanırken en ihtiyaç duyulan kelimelerde bulunmamaktadır” şeklinde ifade etmektedir.³⁰⁹ Noktalamanın nadirliğine sebep sunan diğer görüşe göre ise müstensihler *i‘cām* noktalarını belirli bir kıraate işaret etmek üzere yazıma dahil etmiştir. Yani, noktalanan kelimelerle söz konusu kıraati özellikle vurgulayarak farklı bir kıraate mahal vermemek amaçlanmış olabilir. Dolayısıyla bu görüş ayırıcı işaretlerin koyulmamasının sebebini farklı kıraatlere imkân tanınması şeklinde ifade etmektedir.³¹⁰ Fakat erken dönem Kur’an yazmaları incelendiğinde, yukarıda örnek verildiği üzere kıraate etkisi olmayan lafızların da noktalandığını görmekteyiz.

İlk üç asırda gerçekleştirilen mushaf yazımı göz önünde bulundurulduğunda noktalama bakımından şaşırtıcı bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Nitekim *hicāzī* Kur’an yazmalarında *i‘cām* seyrek de olsa görülürken, *kūfī* yazmalarda noktalama azalmakta; hatta

³⁰⁷ Aynı yazım diğer *hicāzī* Kur’an yazmalarında da görülmektedir. Örn. BnF Arabe 328 (c), 80a/20. Krş. <https://corpuscoranicum.org/de/manuscripts/158/page/80r?sura=21&verse=40> (Erişim: 07.02.25). Topkapı Sarayı, Medine 1a’da ise yalnızca “قَتَبَهُمْ” lafzına *i‘cām* uygulanmıştır. Krş. <https://corpuscoranicum.org/de/manuscripts/56/page/200v?sura=21&verse=40> (Erişim: 07.02.25).

³⁰⁸ Gruendler, *The Development of the Arabic Scripts*, 127.

³⁰⁹ Grohmann, *World of Arabic Papyri*, 83.

³¹⁰ Bursi, "Connecting the Dots: Diacritics, Scribal Culture, and the Qur’ān in the First/Seventh Century", 111.

bazılarında hiç *i 'cām* noktası bulunmamaktadır. Bu durum bizi İslam'da ilimlerin disiplin hale geldiği dördüncü asır çevresinde gerçekleşen mushaf yazımının hususiyetlerine yönelik tartışmaların yalnızca *resmin* görülmek istendiği, diğer tüm eklemelerden arınmış mushaflara yönelik bir deneme yapılmış olabileceği sonucuna götürmektedir. Marijn van Putten, Osman mushaflarının tüm nokta ve işaretlerden soyutlanmış olduğuna dair görüşe temkinli yaklaşmaktadır. Zira en erken *hicāzī* yazmalarda dahi nadir bir noktalama mevcuttur. Dolayısıyla Osman mushaflarına dair görüşün *hicāzī* yazmalar yerine, nispeten daha geç dönem *kūfī* yazmaların incelenmesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı merak konusudur. Nitekim Tayyar Altıkulaç'ın tespitlerine göre Hz. Osman'a nisbet edilen kadim mushaflar arasında *hicāzī* yazmalar olduğu gibi, *kūfī* yazmalar da bulunmaktadır.³¹¹

Sonuç itibarıyla güncel araştırmalarda yazmalardaki nadir noktalama pratiğine dayalı tatmin edici bir açıklama getirilememiştir.³¹² Kanaatimizce, ŞE 54 mushafını inceleyip diğer *hicāzī* yazmalardaki noktalama uygulamasıyla karşılaştırdığımızda bu problematiğe bir açıklama önerebiliriz. Adam Bursi, çalışmasında Kur'an el yazmalarını istinsah eden kâtiplerle Arapça papirüs ve yazıtları yazanların aynı geleneği uyguladıklarını ortaya koymuştur. Van Putten da bu görüşü destekleyerek *hicāzī* yazmalardaki noktalamanın erken dönem papirüs belgelerdeki noktalama uygulamasıyla benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir.³¹³ Kanaatimizce, mushaf kâtiplerinin aynı zamanda resmî evrakları da kaleme alan kişiler oldukları kabul edildiğinde, bu kâtiplerin mesleki tecrübeleri doğrultusunda Arapça'da sık karşılaşılan kelimeleri noktalama eğiliminde oldukları düşünülebilir. Buna ek olarak, mushafın istinsah edildiği bölgedeki yerel telaffuz veya dil kullanımı dikkate alındığında, yanlış okumaya açık kelimelerin özellikle işaretlenmiş olması da muhtemeldir. Veya şartlar gereği müstensihler

³¹¹ Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 59-64.

³¹² Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 117.

³¹³ Marijn Van Putten, *Quranic Arabic: From its Hijazi Origins to its Classical Reading Traditions* (Leiden & Boston: Brill, 2022), 10.

birbirlerinden habersiz bir sübjektiflikle çalışmış olabilir. Dolayısıyla bir yazmada bulunan *i'cām* noktalarını açıklamak için genelgeçer bir sebep aramak yerine, birden fazla sebebin söz konusu olma ihtimali değerlendirilebilir. Diğer yandan noktalamanın farklı lafızlarda ve farklı yoğunlukta görülmesi, üzerinde çalıştığımız yazmanın istinsah edildiği dönemde mushaf yazımının gelişme sürecinde olduğunun bir göstergesidir. Öte yandan kadim Kur'an yazmalarında harflerin nasıl noktalanaacağına dair net bir anlayışın bulunduğu görülmektedir. Sonuç olarak yazma mushaflarda görülen noktalama hususiyetleri Arap yazısının gelişim süreci ile ilgilidir. Arap yazısının gelişimi ise büyük oranda 3/9. asra kadar devam etmiştir.³¹⁴

3.2. Harflerin Seslendirilmesine İlişkin İşaretler: Harekeleme

Kur'an yazmalarında kısa seslilere işaret eden kırmızı noktaların hicrî birinci yüzyılın sonu ya da ikinci yüzyılın başında kullanıma girdiği tahmin edilmektedir. *Zabt* kaynaklarında bu erken kullanımı destekleyen veriler bulunmaktadır;³¹⁵ bunun yanı sıra Kur'an yazmaları incelendiğinde en geç ikinci/sekizinci asra ait olduğu tahmin edilen nüshalarda nokta kullanım sıklığında artış gözlemlenmektedir.³¹⁶ Harekelere işaret eden noktaların kullanımının başlangıcını belirlemede karşılaşılan başlıca zorluk, elimizde tarihlendirilmiş erken dönem Kur'an yazmaları bulunmamasıdır. Bazı yazmalar ise Ebû'l-Esved ed-Du'elî tarafından türetilen sistemle uyum arz etmemektedir.³¹⁷

³¹⁴ Gruendler, "Arabic Script", 130.

³¹⁵ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 10-11.

³¹⁶ Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 113.

³¹⁷ Örn. Doha, İslam Eserleri Müzesi, MS 213. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre Mekke İmamı İsmâ'il b. el-Ḳuṣṭ'a nisbet edilen mushafta *ḍamme* harfin üstüne *fetha* ise harfin önüne konumlandırılmıştır. Bkz. Genan, *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 207.

Harflerin seslendirmesine ilişkin işaretler kelimenin doğru telaffuzu için yüksek öneme sahiptir.³¹⁸ Diğer yandan harekelere delâlet eden semboller, yazmanın tarihlendirilmesi bakımından belirleyicidir. Arap yazısının gelişim döneminde kısa seslileri gösteren işaretler mevcut değildir; zira Batı Sami dil geleneğinde ağırlıklı olarak yalnızca sesli harfler gösterilmektedir.³¹⁹ Yazının sistematize olmadığı dönemde istinsah edilen Osman mushaflarında da harflerin seslerini gösteren çizgi ya da noktaların bulunmadığı bilinmektedir. Bu haliyle Kur'an metninin tespiti özellikle Arap olmayan fertler için zor bir hal almaya başlamıştır. Kaynaklarda Kur'an okumada kıraat ihtilafları ve *lahne* dair tartışmaların yanı sıra Kur'an yazmalarında görülen noktalama pratiği; hareke sisteminin ikinci/sekizinci yüzyılın ortalarında şekillendiği yönünde bir çıkarım yapmayı mümkün kılmaktadır.³²⁰ Bu durum kitabet geleneğinin erken aşamalarında seslendirme sistemine duyulan ihtiyacın ve bunun zamanla kurumsallaşmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

³¹⁸ Harflerin farklı hareke ile okunması, ayetlerden farklı hükümler çıkarılmasına sebebiyet verebilir. Örneğin 5/el-Mâ'ide:6. ayetin harekelenme şekli, ayakların mesh mi edileceği ya da derinlemesine mi yıkanacağı hususunda anlam farkı oluşturmaktadır.

³¹⁹ Güncel araştırmalara göre kısa seslileri gösteren semboller öncelikle Kitâb-ı Mukaddes'i doğru okuma amacıyla Süryani alfabesine tatbik edilmiştir. Kısa süre sonra Yahudi din adamları ve Arap dil bilimcileri alfabelerine nokta temelli sistemi uyarlamıştır. (Nick Posegay, "Connecting the Dots: The Shared Phonological Tradition in Syriac, Arabic, and Hebrew Vocalisation", *Studies in Semitic Vocalisation and Reading Traditions*, ed. Aaron D. Hornkohl-Geoffrey Khan (Cambridge: Open Book Publishers, 2020), 191-192). Araştırmacılar üç dinin kutsal metinlerini aktaran alfabelerde kullanılan noktalama sistemleri arasındaki olası ilişkiyi 20. yüzyılın başından bu yana incelemektedir. Sonuç olarak, üç seslendirme geleneğini bir diğeri olmadan açıklamanın güç olduğu kanaatine varılmıştır. Ancak burada görsel benzerlikten ziyade fonolojik benzerlik ön plana çıkmaktadır. Söz konusu araştırmalar için bkz. Paul Haupt, "The Names of the Hebrew Vowels", *Journal of the American Oriental Society* 22/1901), 13-17; Abbott, *The Rise of the North Arabic Script*, 38-41; Frank Blake, "The Development of Symbols for the Vowels in the Alphabets Derived from the Phoenician", *Journal of the American Oriental Society* 60 60/3 (1940), 391-413; J. B. Segal, *The Diacritical Point and the Accents in Syriac* (Londra: Oxford University Press, 1953), 1-179; E. J. Revell, "The Diacritical Dots and the Development of the Arabic Alphabet", *Journal of Semitic Studies* 20/2 (1975), 178-190; C. H. M. Versteegh, *Arabic Grammar and Qur'ānic Exegesis in Early Islam* (Leiden: Brill, 1993), 160-206.

³²⁰ İbn Ebî Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 120-128; ed-Dānī, *el-Muḥni* ' , thk. Ḳamḥāwī, 121; Abbott, *The Rise of the North Arabic Script*, 38; ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 9-15.

Arap dili ve *zabt* kaynakları, mushaflarda telaffuza yönelik işaretlerin Ebū'l-Esved ed-Du'elī ya da talebesi Naşr b. 'Āşım tarafından *lahn*in önüne geçmek üzere tesis edildiğini aktarmaktadır. Rivayetlere göre Ebū'l-Esved, bir kimsenin 9/et-Tevbe:3 ayetini hatalı okuduğunu işitmiş ve bunun üzerine dönemin Irak valisi Ziyād b. Ebīh'in (53/673) emriyle bir harekeleme sistemi geliştirmiştir. Bu sistem ıstılahta *naḳṭ* kavramıyla karşılanmıştır. Harekeler mushaf metninden farklı renkte; genellikle kırmızı mürekkeple tatbik edilmiş³²¹ ve *fetha* harfin üstüne, *ḍamme* harfin önüne, *kesra* harfin altına koyulan yuvarlak bir nokta ile gösterilmiştir. Aynı konumlarda yer alan iki nokta ise *tenvīne* (*ḡunne*) işaret etmektedir.³²² Nitekim ed-Du'elī, mushaftaki kısa seslileri gösterme işlemini gerçekleştirmeden önce kâtibinden mushaf yazısından farklı renkte bir mürekkep kullanmasını istemiş ve ön gördüğü yöntemi şu sözlerle izah etmiştir:

“Eğer bir harfı telaffuz ederken dudaklarımı kapatıyorsam/büzüyorsam, harfin önüne bir nokta koy. Eğer dudaklarımı *ḡunne* sesiyle birlikte büzüyorsam iki nokta koy. Dudaklarımı indirdiğimi gördüğünde harfin altına bir nokta koy. Eğer dudaklarımı *ḡunne* sesiyle birlikte indiriyorsam iki nokta koy. Ve eğer dudaklarımı açıyorsam harfin üstüne bir nokta koy, dudaklarımı *ḡunne* sesiyle birlikte açıyorsam iki nokta koy.”³²³

Arapça hareke isimlerinin ilk geçtiği kaynak olarak ise tefsir ve nesep âlimi Muḥammed el-Sā'ib el-Kelbī'nin (ö.146/763) *Tefsīru'l-Ḳur'ān* başlıklı eseri³²⁴ zikredilmektedir.³²⁵ Harekelere işaret eden noktaların yerini 2/8. asrın sonunda Basralı dil âlimi Ḥalīl b. Aḥmed'in

³²¹ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 42-43.

³²² ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6; en-Nedīm, *Kitābu'l-Fihrist*, 45; İbnu's-Serrāc, *Kitābu'n-Naḳṭ ve's-Şekl*, 172.

³²³ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6-7.

³²⁴ Kelbī'nin *et-Tefsīr*'i *Keşfu'z-Zunūn*'da *Tefsīru'l-Kelbī* adıyla kaydedilmiştir (I, 457) ve eserin birçok yazması günümüze ulaşmıştır (Sezgin, *GAS*, I, 80-82) Krş. İsmail Cerrahoğlu, "Kelbī, Muhammed b. Sâib", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), c.25, 206.

³²⁵ Versteegh, *Arabic Grammar and Qur'ānic Exegesis in Early Islam*, 125-126. El-Kelbī, tefsirinde Arapça alfabeyi noktasız biçimiyle kullanılarak farklı kıraatleri sıralar; dolayısıyla lafzın alabileceği farklı harekeleri işaretleme yerine hareke isimlerini kullanarak anlatır.

geliştirdiği imlâ işaretleri almıştır. Med harflerinin minyatürlerinden ve harf rumuzlarından oluşan bu işaretler, hususiyetle Kur'an metnini yanlış okumaya meydan vermeyecek şekilde seslendirmeyi mümkün kılmıştır.³²⁶ Halîl'in *şekl* olarak adlandırılan teşebbüsü başlangıçta ed-Dānî dahil bazı çevreler tarafından ihtiyatla karşılanmış olsa da sonuç olarak bu uygulamaya ruhsat verilmiştir.³²⁷

Diğer yandan rivayetlerde öncelikle Ebū'l-Esved ed-Du'elî (ö.69/688) tarafından *i'rab* noktalarının uygulandığı, daha sonra Yahyā b. Ya' mer tarafından benzer harfleri ayıran *i'cām* noktalarının kullanıldığı yer almaktadır. İkincisinin çıkış noktası ise 'Abdu'l-Melik b. Mervān'ın hilafet döneminde benzer görünümlü harflerin kıraatte *tašhīfe* (okuyuş hatalarına) sebep olmasıdır. Yukarıda ana hatlarıyla ele alındığı üzere, bu sorunun ortaya çıkmasının ardından Irak valisi Haccāc b. Yūsuf (ö.95/714) *i'cām* noktalarının uygulanmasını öngörmüştür. Abay, Ebū'l-Esved'in bütünüyle yeni bir sistem ihdas etmekten ziyade var olan sistemi geliştirerek mushaflara uyguladığı kanaatindedir.³²⁸

Mushaflara eklenecek her türlü yenilik üzerine selef alimlerince etraflı müzakereler yürütülmüştür. Bu minvalde kadim kaynaklarda harekelerin ne sıklıkla ve hangi konumlarda tatbik edileceğine dair yönergeler yer almaktadır. ed-Dānî Medine nâkıtlarının noktalama işlemi için kırmızı ve sarı mürekkebi tercih ettiğini aktarmaktadır. Kırmızı noktaların harekelerin yanı sıra sükūn, teşdîd ve taḥfîfi belirtmeye yönelik tatbik edildiğini kaydetmektedir. Basra ve çevresinde ise yalnızca kırmızı mürekkep uygulanmıştır.³²⁹ Bunlara ek olarak, kadim mushaflarda noktalama tasarruflu bir biçimde uygulanmıştır. Nitekim Ebū Ḥatim es-Sicistānî'ye göre harekeleme tüm harfleri gösteren noktalar koyularak tatbik edilirse,

³²⁶ ed-Dānî, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6; Tefvik Rüştü Topuzoğlu, "Halîl b. Ahmed", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 309.

³²⁷ İbn Ebî Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāḥif*, 328; ed-Dānî, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 22.

³²⁸ Muhammet Abay, *Hiz. Osman Sonrası Mushaf Tarihi* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023), 63.

³²⁹ ed-Dānî, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 6; 29-30.

mushafın düzeni bozulacaktır; bu sebeple yalnızca okuyuş hatasına imkân verecek harfler noktalanmıştır.³³⁰ Ed-Dānī de es-Sicistānī ile aynı görüştedir ve zaruri olmayan noktalamayı gereksiz görmektedir.³³¹ Noktalama hususiyetleri hakkında da ayrıntılı açıklamalar serdetmiştir. Misal olarak, hemzenin harekesi *fetha* ve kendisi *ğayr-i memdūde* ise (uzatılarak okunmayan); elif harfinin arkasına nokta koyulmalıdır. Hemze ile okumak okuyucuya zorluk veriyorsa, hemze ‘*ayn* harfiyle kıyaslanmalıdır. Eğer ‘*ayn* harfi elif veya *vāv* harflerinden önce gelmişse, harfin arkasına nokta koyulmalıdır.³³²

Yukarıdaki hususiyetler noktalama bulunan erken dönem mushafları içerisinde ŞE 54 mushafında da görülmektedir. ŞE 54 günümüze ulaşan *hicāzī* Kur’an yazmaları arasında harekeleme noktalarının bulunmasıyla istisna teşkil ederek öne çıkan bir yazmadır. Aynı mushafa ait olduğunu düşündüğümüz tüm yapraklarda kırmızı mürekkeple uygulanan iki tür noktalamayla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki sistematik bir şekilde uygulanmış *i’rāb* noktalaması; ikincisi ise kelime içi noktalamadır. Tespit ettiğimiz kadarıyla, harekelemeye işaret eden kırmızı noktalar mushafın istinsahına göre daha geç bir dönemde uygulanmıştır. Bizi bu tahmine yönlendiren başlıca sebep; kırmızı mürekkebin mushaf metnine nazaran çok daha canlı ve muntazam görünmesidir. Öyle ki, kahverengi mürekkebin yıpranmış ve zor okunur olduğu satırlarda dahi kırmızı noktalar mushaf genelindeki canlılığını korumaktadır. İkinci bir husus, kırmızı mürekkep bazı durumlarda kahverengi mürekkeple yazılan harfin üzerine gelmekte, hatta bazı kısımlarda *i’cām* noktasını kapatmaktadır. Bu bulgular, *i’cām* noktalarının harekelemeden önce tatbik edildiğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Tablo 10: ŞE 54 Yazmasından Noktalama Örnekleri

³³⁰ İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu’l-Meşāhif*, 333.

³³¹ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 210-211.

³³² İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu’l-Meşāhif*, 334-335. Hemzenin konumuna, öncesindeki ve sonrasındaki harflere göre alacağı hareke üzerine tafsilatlı açıklama için ilgili sayfalara bakınız.

Kırmızı mürekkeple uygulanan hareketlerin mushaf metnine göre

Noktaların çakışması: ŞE

daha canlı olduğu bir örnek: ŞE 54, 7a/11

54 8b/17³³³

“أَنْفُسَكُمْ إِنْ اللَّهَ كَانَ”

“تَوْفِيقٌ”

ŞE 54 mushafında kelime sonundaki kısa seslilere işaret eden *i' rāb* noktalaması sistematik bir şekilde uygulanmıştır. Bu noktalama usulü, kelimenin harf içerisinde nahivdeki konumunu göstermesi bakımından Arapçaya hâkim olmayan okuyucu için zorluk oluşturmaktaydı. İzlenen yöntem Ebū'l-Esved ed-Du'elī'nin geliştirdiği noktalama biçimiyle uyum arz etmektedir: Öncelikle, noktaların nadir kullanıldığı *i' cāz* usulü tatbik edilmiştir. Zira bu sistemin temelinde yalnızca yanlış okunmaya müsait harflerin harekelenmesi bulunmaktadır.³³⁴ Ancak her kelimenin son harfi muntazam noktalanmıştır: Harf *manṣūb* ise üzerine, *merfū* ' ise önüne, *mecrūr* ise altına kırmızı, yuvarlak bir nokta koyulmuştur. Eğer harf elif, *lām*, *kāf* gibi yukarıya doğru uzanıyorsa, *fethāy*ı gösteren nokta harfin sağ ortasına veya keşîdenin bulunduğu sağ üst kısmına koyulmaktadır. Eğer harflerde *tenvīn* bulunuyorsa yine ed-Du'elī'nin öngördüğü üzere aynı konumlara iki nokta koyulmaktadır.³³⁵ Yazmada *tenvīn* kullanımında ed-Du'elī'nin geliştirdiği yöntem izlenmektedir. Eğer kelimenin son harfi açık bir *nūn* harfiyle okunuyorsa, iki nokta üst üste koyulmaktadır. Eğer aşağıdaki örnekte olduğu gibi *iḥfā* ' ya da *idgām* söz konusuysa noktalar yan yana koyulmaktadır.³³⁶ Ancak bu husus tüm kelimelerde uygulanmamıştır, yer tasarrufu gözetildiğini düşündüğümüz bir tercihle açık *nūn*

³³³ Görselde *tā* ' harfinin kahverengi mürekkeple belirtilen *i' cām* çizgilerinin üzerine kırmızı *fethā* noktası koyulmuş; onun üzerine de siyah mürekkeple tekrar *i' cām* noktaları tatbik edilmiştir.

³³⁴ Genan, *Kadim Mushaflarda Zabıt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*, 208.

³³⁵ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 6-7.

³³⁶ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Hasan, 127-128.

ile okunan bazı kelimelerde de noktalar yan yana koyulmuştur. Dolayısıyla yazma genelinde tenvīnlerin iki nokta yan yana gelecek şekilde kullanımı ağırlıklıdır.

Görsel 11: ŞE 54 2b/2: 3/Āl-i ‘İmrān:144 “وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ”

İkinci noktalama türü olan kelime içi noktaları ise yanlış ya da nâkıtın tercihinden farklı okunma ihtimali bulunan harflerin harekelenmesinde kullanılmıştır. Bu noktalama türü düzensiz seyretmektedir. Hem kelime başında hem de kelime ortasında bulunan muhtelif harfler bu şekilde noktalanmaktadır; ancak kelime başındaki noktalama daha nadir uygulanmıştır. Esasında yazmada uygulanan noktalama, ed-Dānī’nin desteklediği; her harfin harekesinin gösterilmesi görüşüne paralellik arz etmektedir.³³⁷ Ancak muntazam bir harekeleme oluşmamıştır.

Sonuç olarak, yazmadaki hareke kullanımı incelendiğinde kırmızı mürekkebin Ebū’l-Esved ed-Du’elī’nin sistemini tatbik ettiği görülmektedir. El-Ḥalīl tarafından geliştirilen şedde ve sükûna yönelik harf rumuzlarına dayalı işaretler ise yazmaya geç dönemde müdahale eden siyah mürekkep tarafından uygulanmıştır. Şedde için *ṣīn* harfinin çanak kısmı kaldırılarak yalnızca üç dişi esas alınmış ve kısa sese yönelik hareke şeddenin altına ya da üstüne koyulmuştur.³³⁸ Sükûn için ise günümüz mushaflarına da tatbik edilen daire biçimindeki sembol kullanılmıştır. Ancak siyah mürekkeple kaydedilen hususların hiçbirisi mushafın aslına ait değildir.

³³⁷ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 42-43.

³³⁸ Şeddeyi göstermek üzere kullanılan bu işaret, el-Ḥalīl b. Aḥmed tarafından *şedīd* ya da *teşdīd* kelimesinin baş harfinin sembolleştirilmesiyle türetilmiştir. ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 50, 69-71. Literatürde şeddeli harflerin okunuş keyfiyetine dair açıklamalar geniş yer tutmaktadır. Bkz. İbnu’l-Cezerī, *Kitābu’l-Temhīd fī ‘İlmi’l-Tecvīd*, tah. ‘Alī Ḥuseyn el-Bevvāb (Riyad: Mektebetu’l-Me‘ārif, 1405/1985), 206.

Sükûn örneği

ŞE 54 5b/14: فَلْيَنْقُرْ

Şedde örneği

ŞE 54 4a/14

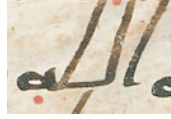
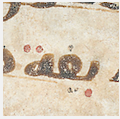
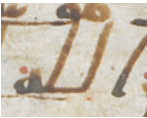
Tenvîn örneği

ŞE 54 3b/13

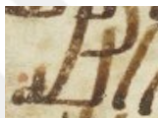
Tablo 11: ŞE 54 Yazmasında Üçüncü Kâtibin Cezm, Şedde ve Tenvin Tasarrufları

Kısa seslilere işaret eden kırmızı noktalamanın mushafa ne zaman uygulandığı netleştirilmeyi bekleyen bir sorudur. Elde ettiğimiz bulgular, metnin okunaklılık düzeyini artırma çabasının erken dönemlerde başladığını ve harekeleme sisteminin henüz standartlaşmadığı sonucunu vermektedir. Ayrıca kısa seslilerin gösterilmesine yönelik uygulamalar, erken dönem mushaflarında metnin seslendirilmesini temel alan kaygının giderek arttığını ve zamanla daha sistematik bir okuma yardımı oluşturma eğiliminin doğduğunu göstermektedir. Bu bağlamda elimizdeki mushaf, erken İslami dönemde yazılı ve sözlü geleneğin etkileşimi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Tablo 12: ŞE 54 Mushafına Ait Farklı Envanter Numaralı Yazmalarda Harekeleme Örnekleri

Yazma	Fetha	Fethateyn	Đamme	Đammeteyn	Kesra	Kesrateyn
TİEM ŞE 54	 1b/14	 1b/6	 1b/16	 1b/13	 1b/17	 1b/18
TİEM ŞE 86	 4b/12	 1a/19	 2a/11	 1a/6	 1a/14	 1a/5
TİEM ŞE 13058/79	 2a/4	 2b/22	 1a/14	 1b/3	 1a/4	 1b/8
Cambridge Add. 1125	 1a/6	 1a/2	 1a/18	 1a/1	 1a/10	 1a/9

BnF Arabe 6140a

2b/16

2b/19

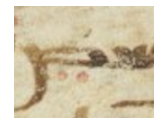
2a/14

2b/14

1a/17

2b/15

4. ŞE 54 Mushafının İmla Hususiyetlerinin İncelemesi

Mushaf kitabeti, nüzul asrından itibaren çeşitli merhalelerden geçerek bir gelişim sürecine tabi olmuştur. Ancak bu süreçte bir dönüm noktası bulunmaktadır ki, mushaf tarihi bu safhadan öncesi ve sonrası olmak üzere iki temel başlıkta değerlendirilmektedir. Bu dönüm noktası, Hz. Osman'ın mushaf yazımı hususundaki tasarrufudur. Hz. Peygamber döneminde vahiy kitabetinin amacı, nazil olan ayetlerin tebliğ gayesiyle eksiksiz bir şekilde kayıt altına alınmasını sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda ayetler Hz. Peygamber'in yönlendirmesiyle vahiy katipleri tarafından çeşitli malzemeler üzerine yazılmış; böylece Kur'an hem hafıza desteğiyle hem de yazılı kayıt yoluyla muhafaza edilmiştir. Fakat bu dönemde bir mushaf tanzim edilmemiş ve imla standart bir form kazanmamıştır. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde dağınık halde kayıtlı ayetler titizlikle derlenmiştir. Ancak şahsî mushaflardaki imla ve kıraat farklılıkları, İslam toplumunda ihtilaflara sebebiyet vermiş ve bu durum Hz. Osman'ın halifeliliği döneminin temel meselelerinden biri halini almıştır.

Hz. Osman'ın mushafları resmî bir yazım standardına kavuşturma çabası, Kur'an tarihinin en kritik aşamalarından biri olarak kabul edilmektedir. Onun talimatıyla istinsah edilip büyük şehirlere (*emşār*) gönderilen mushafların imla özellikleri, Kur'an metninin yazımında belirleyici bir ölçüt oluşturmuştur.³³⁹ Bu özellikleri inceleyen alan İslam literatüründe farklı tabirlerle ifade edilmiş³⁴⁰ ve bunlar arasında *resmu 'l-muşhaf* yaygın kullanım kazanmıştır. Hz.

³³⁹ Kaynaklarda istinsah işleminin hangi yılda tamamlandığı, kaç nüshanın tertip edildiği ve nüshaların hangi şehirlere gönderildiğine dair bilgilere yönelik farklı rivayetler bulunmaktadır. Omar Hamdan, mevcut görüşleri tedvin ederek üç aşamalı bir "ilk Mushaf projesi" gerçekleştiği savını ortaya koymaktadır. Buna göre 25/645 senesinde ilk aşama tamamlanarak İmam Mushaf tamamlanmış; üç adet kopyası Kûfe, Basra ve Şam'a gönderilmiştir. 30/650 senesinde tamamlanan ikinci aşamayla Mekke, Medine, Yemen, Bahreyn, Cezire ve Mısır'a mushaf nüshaları gönderilmiş, Mekke, Medine ve Basra'ya üstatlar gönderilmiştir. Üçüncü aşama ise 30/650 senesinde son bulmuş; Humus, Tartus ve Taberiye'ye mushaf nüshaları ve Kur'an eğitmenleri gönderilmiştir. (Omar Hamdan, *Der Koran als Kanon* (Berlin: EB-Verlag, 2020), 11-47).

³⁴⁰ Kullanılan diğer kavramlardan bazıları şunlardır: resm-i 'Osmānī, resm-i ıstılāhī, ḥaṭṭu'l-muşhaf, hicā'u'l-muşhaf, mersūmu'l-ḥaṭṭ.

Osman, Kur'an metninin muhafazasını sağlamak ve tedavüldeki mushaflar arasındaki ihtilafları gidermek üzere kitabette bir standart oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda resmu'l-muşhaf, Hz. Osman'ın onayladığı imla biçimini temsil etmektedir. Bu uygulamanın ardından tanzim edilen Kur'an nüshaları ve mushaflarda resm-i Osmânî'nin esas alınması halifenin emriyle bir zorunluluk haline gelmiştir.

Hiz. Osman mushaflarındaki imlanın tespitinde araştırmacıları zorlayan iki husus mevcuttur. Bunlarda ilki istinsah sürecinde esas alınan imam mushafın ve ondan istinsah edilerek merkez şehirlere gönderilen *meşāḥif-i emşārın* günümüze ulaşmamış olmasıdır. Bu durum Osman mushaflarının imla hususiyetlerini doğrudan inceleme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Keza *resmu'l-muşhaf* alanında dördüncü hicrî asra kadar telif edildiği bilinen kaynakların elimizde bulunmayışı ikinci zorluk alanını oluşturmaktadır. Ancak muahhar kaynaklarda söz konusu eserlerin isim ve muhtevalarına dair bilgiler yer almaktadır. Bu iki husus, Hiz. Osman döneminde benimsenen kaideleri kesin olarak ortaya koyma konusunda yöntem sorunları doğurmaktadır.

Resm-i Osmânî, Arap yazısının gelişimiyle doğrudan ilişkilidir. Hiz. Osman mushafları, dönemin yazım biçimine uygun olarak harekesiz ve noktasız yazılmıştır. Bu durum Arap yazısının telaffuzu net bir biçimde karşılayacak seviyede olmayışıyla bağlantılıdır. Ancak tâbiûn neslinden itibaren Arap yazısı gelişim sürecine girmiş; bundan kaynaklanan değişikliklerin mushaf yazımına ne ölçüde uygulanabileceği sorusu gündeme gelmiştir. Zira mushaf imlasına uygulanacak herhangi bir değişiklik, telaffuzun iyileştirilmesine yönelik bir teşebbüs olsa da Kur'an'ın üzerinde ashâbın icmâi bulunan yapısına müdahale olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ulema arasında resm-i Osmânî'nin olduğu gibi korunması ile yazı sistemindeki gelişimin mushaf kitabetine uygulanması üzerine tartışmalar zuhur etmiştir. İmam Mâlik'in bu husustaki görüşü oldukça nettir: Mushaflar yazının geldiği safhaya göre

değil; ilk hallerine göre yazılmaya devam edilmelidir.³⁴¹ ed-Dānī, bu rivayeti tensip etmiş ve alimler arasında bu görüşe karşı çıkan kimse olmadığını belirtmiştir.³⁴² Bu tartışma, mushaf yazımının geçmişe nazaran daha temkinli ele alınmasına sebep olmuştur. Nitekim erken yazmalarda idareli bir noktalama kullanımı mevcuttur ancak Kufi yazmalarda *i'cāma* yer verilmeyen nüshalar bulunmaktadır. Diğer yandan Hz. Osman mushaflarının istinsah sürecinde, telaffuzun yazıya aktarımı hususunda belirlenen ilkelere dair bir aktarım bulunmamakta, yalnızca halifenin ihtilaf durumunda Kureyş lehçesinin esas alınacağına dair talimatı bilinmektedir.³⁴³ İmla kaynakları ve Mağribî mushaflarda ise resmu'l-muşhaf'a yönelik koruyucu bir yaklaşımın benimsendiği gözlemlenmektedir. Ancak telaffuzu yazıya yansıtma çabası, bu tutumun zamanla esnemesine neden olmuştur.

Günümüze ulaşan kaynaklar resm-i Osmânî'nin yazım prensiplerini beş başlıkta ele almaktadır: *hazif* (harf düşürme), *ziyāde* (harf ekleme), *bedel* (harf değişimi), *mevsûl ve maḳṭû'* (bitişik ve ayrı yazım), *hemze*. Bu hususlar yalnızca mushaf metninin iskeletini (*resm*) şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda Kur'an kıraatinde ortaya çıkan farklılıkların da zeminini oluşturmuştur. Bahsi geçen yazım özellikleri aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacak ve ŞE 54 mushafındaki uygulanma biçimleri gösterilecektir. Böylece her birinin mushaf kitabeti ve kıraati üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu sebeple bu bölümde ŞE 54 mushafının imla özellikleri muahhar kaynaklardaki rivayetler ve kıyasi imla ile mukayese edilecektir.

4.1. TİEM ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında *Hazif* ve *İsbāt*

İstilah manası ile *hazif*, bir kelimenin yazımında harf düşürülmesi demektir. Bu kavramın nahiv, kıraat ve resme dönük yönleri bulunmaktadır ve burada sonuncusu ele

³⁴¹ ed-Dānī, *el-Muḥkem*, thk. Ḥasan, 11; ed-Dānī, *el-Muḳni'*, thk. Ḳamḥāvī, 19.

³⁴² ed-Dānī, *el-Muḳni'*, thk. Ḳamḥāvī, 19.

³⁴³ Ebū 'Abdillāh Muḥammed b. İsmā'īl b. İbrāhīm el-Cu'fī el-Buḥārī, *Şaḥīḥu'l-Buḥārī* (Kahire: Dāru't-Te'sīl, 1433/2012), 6:531; Muhammmet Abay, "Mushaf İmlasında Ali el-Kārî Tarzı Meselesi", *Usûl İslam Araştırmaları* 23/2015), 9.

alınacaktır. Mushaf imlasında *ḥazif*, belirli kelimelerde harflerin telaffuz edilmesine karşı³⁴⁴ yazıya yansıtılmaması anlamına gelmektedir. Buna yaygın bir örnek olarak عذاب kelimesinin عذب şeklinde yazımı gösterilebilir. Burada elif harfi yazımda *ḥazf* edilmiş, yani düşürülmüştür. Elif harfinin *ḥazf*i, erken dönemde imla edilmiş mushafların karakteristik özelliklerindendir. Bu uygulamayla özellikle *ḥicāzī* hatlı mushaflarda karşılaşılmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle Basra ve Kûfe kıraatlerine dayanan mushaflarda da *ḥazf*in belirgin örnekleri bulunmaktadır.

İmla kaynaklarında *ḥazif* olgusunun diğer yazım unsurlarına kıyasla daha geniş yer tuttuğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, erken dönem mushaf kitabeti açısından değerlendirildiğinde de *ḥazif*, diğer imla unsurlarına oranla daha sık karşılaşılan bir özelliktir.³⁴⁵ Bu durum ilk asırlarda harf düşürme uygulamasının önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda *ḥazif* konusu bazen müstakil bir başlık altında ele alınmakta; bazen ise med harflerinin özellikleri çerçevesinde incelenmektedir.³⁴⁶ Bu yaklaşım makul görünmektedir, zira *ḥazf*e konu olan harfler med harfleri olan *elif*, *yā* ve *vā*dır.

Resm-i Osmânî özelinde değerlendirildiğinde, *ḥazif* uygulamaları kelime ortasındaki uzun elif üzerinde yoğunlaşmaktadır. ed-Dānī, *ḥazif* meselesini ele alırken kıraat ilminde hüccet kabul edilen en-Nāfi‘’ye (ö.169/785) dayanan bir rivayetle *elif* harfinin *ḥazif*li yazıldığı

³⁴⁴ Söz konusu harfler günümüz Arapçasında kullanılan kıyasi imlâ kuralları çerçevesinde belirtilmektedir. Kıyasi imlâ ya da ḥaṭṭ-ı kıyâsî; kelimelerin telaffuz biçimlerine göre yazılmasıdır. Bu sistem kelimelerin fonetik yapısını esas alarak harflerin yazımını sabit kaidelerle belirlemeyi amaçlar. Hamed, resm-i kıyâsînin yaklaşık dördüncü hicrî asırda Irak’ta Arapça yazım kurallarının gelişmesiyle birlikte kullanıma girdiğini ifade etmektedir. Bkz. Gânim Qaddûrî el-Ḥamed, *el-Muyesser fî ‘İlm-i Resmî’l-Muşḥaf ve Ḍabṭihî* (Cidde: Merkezû’d-Dirâsât ve’l-Ma’lûmâtî’l-Ḳur’âniyye, 2019), 103. Kıyasi imlanın telaffuzu esas alan yapısına karşı resm-i ‘Osmânî mushaf yazımına özgü zikrettiğimiz farklılıkları ihtiva eder. Dolayısıyla mushaf kitabesinde karşılaştığımız harflerin düşürülmesi veya işbât edilmesi, kıyasi imlada karşılık bulmaz ve kelime açık bir şekilde gösterilir. Bu farklılık, mushaf imlası ile modern Arapça arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır.

³⁴⁵ Ebî’l-‘Abbâs Aḥmed b. ‘Ammâr el-Mehdevî, *Hicā’u Meşāḥifi’l-Emşār* (Riyad: Dâru ibnu’l-Cevzî, 1430/2007), 63.

³⁴⁶ Omar Hamdan, *Aḍvā’ Cedīde ‘ale’r-Resmî’l-‘Osmânî* (Amman: el-Mektebu’l-İslāmî li’ṭ-Ṭibā’a ve’n-Neşr, 1430/2009), 15; Maşalı, *Kur’an’ın Metin Yapısı*, 140.

kelimeleri aktarmaktadır.³⁴⁷ Kur'an yazmalarında ise bu rivayetin haricinde farklı kelimelerde de *ḥazıf*li yazım bulunmaktadır. *Elif* harfi, resm bağlamında dört meseleye konu olmaktadır: *elifin ḥazıfı*, *işbāṭı*, *yā'* harfine *ibdālī* ve *vāv* harfine *ibdālī*. Hamdan, *elif* harfinin dahil olduğu konuları incelemek üzere iki yol göstermektedir: 1) Güncel mushaf basımları ile Kur'an yazmalarının karşılaştırılması 2) *Elif* harfinin med konumunda olduğu fiil kalıplarının sarf bakımından incelenmesi.³⁴⁸ Bu çalışmada birinci yöntem olan karşılaştırma tercih edilecektir.

ŞE 54 ve kardeş nüshaları göz önünde bulundurulduğunda, mushaf imlasının genel nitelikleri arasında en fazla karşılaşılan unsur kelime ortasında yer alan *elifin ḥazıfı*dir. *Elif* harfinin *ḥazıf*edilme sebepleri imla ve kıraat farklılıkları bağlamında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu konuda dikkat çeken husus, *ḥazıf* uygulamasının istisna ya da düzensizlikler içermesi sebebiyle belirli bir kurala bağlanamamasıdır. Nitekim İbn Veşîk (ö.654/1256), bu konunun istisnalar barındırdığını ve belirli kurallar çerçevesinde değerlendirilmesinin güç olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, *elifin ḥazıfı* hususunda bazı temel eğilimler tespit edilebilmektedir. Yine İbn Veşîk'e göre kelimenin yapısı ve *mevsûl* - *makṭû'* ayrımı *ḥazıf* üzerinde etkili faktörler arasındadır.³⁴⁹

Elif harfinin *ḥazıfı* üzerine serdedilen tespitler, mushaf yazımının standardizasyon sürecine dair önemli işaretler sunmaktadır. Bu bağlamda, erken dönem mushaf yazmalarında görülen yazım özellikleri, gerek metin aktarımı gerekse kıraat anlayışlarının yansıması olarak değerlendirilmeli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çalışmamızda, *ḥazıf*i içeren lafızlar üçüncü bölümde tablolastırdığımız, el yazmasında bulunan imla ile Medine 1405/1984 basımını mukayese ettiğimiz transliterasyon sistemi üzerinde sarı renk ile belirtilmiştir. Bu sebeple bu başlık altında *ḥazıf*e konu olan tüm kelimeler incelenmeyecek, yalnızca yaygın kullanımlara ve

³⁴⁷ ed-Dānī, *el-Mukni*, thk. Kamḥāwī, 20-23.

³⁴⁸ Hamdan, *Aḍvā' Cedīde 'ale'r-Resmī'l-'Oṣmānī*, 17.

³⁴⁹ Ebū İshāk İbrāhīm b. Muḥammed İbn Veşîk, *el-Cāmi' limā yuḥtācu ileyhi min Resmī'l-Muṣṣḥaf* (Bağdat: Dāru'l-Enbār, 1308/1988), 31.

kaynaklarda yer almayan *hazıflı* yazım türlerine temas edilecektir. Daha önce belirtildiği üzere, ŞE 54 mushafı birden fazla metin katmanından oluşmaktadır; çalışmamızda temel olarak ilk kâtibin tasarrufları değerlendirilecektir. Zira en erken ve özgün imla ilk katip tarafından gerçekleştirilmiştir.

ŞE 54 mushafında resm-i Osmânî'ye mutabık kalıplarda *hazıf* uygulanan kelimeler üç grupta değerlendirilebilir:³⁵⁰ 1) İsim ve fiillerde kelime ortasında yer alan uzun *elifin* *hazıfı* 2) Çoğul kelimelerde (cem-i müennes ve cem-i müzekker sâlim) elif harfinin *hazıfı* 3) Tenbih edatlarında bulunan elif harfinin *hazıfı*.

a. Kelime Ortasında Yer Alan Uzun *Elif*

ŞE 54 ve aynı mushafa ait yazmalarda isim ve fiillerde kelime ortasında yer alan uzatma elifinin *hazıf* edildiği tespit edilmektedir. Bu durum, özellikle “قال” ve benzeri fiillerin med içeren kiplerinde sıkça gözlemlenmektedir. Ancak bu uygulamanın değişmez bir kural olarak benimsenmediği açıktır. Zira aynı kelimenin hem *hazıflı* hem de *hazıfsız* biçimlerinin bir arada kullanıldığı çok sayıda örnek mevcuttur.

Yazmada en sık *hazıf* uygulanan kelimenin ecvef bir fiil olan “قول” kökünden türeyen; ortasında uzun elif bulunan lafızlar olduğu tespit edilmiştir. Bu kelime çoğunlukla elif harfi *hazıf* edilerek yazılmakla birlikte, bazı satırlarda elif harfinin işbâtı ile imla edilmiştir. Dolayısıyla imla hususunda bir birlik olmadığı gözlemlenmektedir. Yalnızca ŞE 54'te “قال” kelimesi, med elifi *hazıf* edilerek 212 defa “قل” şeklinde imla edilmiştir. Buna karşın aynı kalıp 17 defa “قال” şeklinde yazılmıştır. Sonuç olarak “قال” kelimesinde ağırlıklı olarak *hazıflı* yazım tercih edilmiştir. Bu değişkenlik, kelimenin imlasında sistematik bir tercihin olup olmadığı

³⁵⁰ Altıkulaç, Hz. Osman mushaflarında uygulanan *hazıf* biçimlerini dört kategoriye ayırmıştır. Bunlar arasında tenvinli yazımı gerektiren ref' ve cer durumlarında kelime sonundaki yâ' harfinin *hazıfı* ve yan yana gelen iki vâv harfinden birinin *hazıfı*ne dair bir örnek TİEM ŞE 54 ve kardeş nüshalarında bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 67.

sorusunu doğurmaktadır. İstatistiksel olarak incelendiğinde ise yazmada en fazla hâzif uygulanan kelimenin “قال” olmasının sebebi bu fiilin Kur’an-ı Kerîm’de en sık kullanılan kelimelerden biri olmasıyla ilişkilidir. Nitekim “قول” kökü Kur’an’da 1722 defa geçmekte; bunun 1618’ini “قال” fiili oluşturmaktadır.³⁵¹

Aynı mushafa ait diğer nüshalarda “قال” kelimesinin yazımında aynı tutum sergilenmektedir: Arabe 6140a nüshasında 1a/4 satırında kelime elifin işbâtıyla “قالوا” şeklinde imla edilmişken; 1a/7 “فلوا” ve 1a/16 “فل” örneklerinde hâzifli yazılmıştır. Dolayısıyla kelimenin aynı sayfada iki farklı yazımı görülmektedir. Benzer şekilde Cambridge Add. 1125 nüshasının 2a/11 satırında kelime “فل” şeklinde imla edilmişken iki satır aşağıda 2a/10 satırında “قال” elif işbât edilmiştir. Ayrıca hicrî ilk iki asra ait olduğu düşünülen diğer Kur’an yazmaları incelendiğinde, bu yazımla sık karşılaşıldığı tespit edilmektedir.³⁵²

Yazmada hâzifli yazımın örtüşmemesiyle dikkat çeken diğer bir kelime “عذاب” lafzıdır. Bu kelime 48 defa elifin işbâtıyla; 11 defa hâzfiyle yazılmıştır. Dolayısıyla buradaki yazımda imla tutarsızlığıyla birlikte işbât ağırlıklı bir kullanım görülmektedir. Benzer şekilde “ثواب” kelimesi ŞE 54 2b/5 ve 5a/5. satırlarda “ثوب” şeklinde hâzifli; dört farklı ayette ise “ثواب” şeklinde elifin işbâtıyla imla edilmiştir: ŞE 54 2b/5, 6, 11, 12 ve 5a/6. Burada ise istatistiksel olarak işbâtlı yazımın ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ancak mushafın tamamı elimizde olmadığından hangi yönelimin ağır bastığı tespit edilememektedir. Son bir örnek olarak “عباد” kelimesinde benzer bir imla tutarsızlığı görülmektedir. Yazmada bu kelime özelinde işbât ağırlıklı bir imla gözlemlenmekte, ancak kelimenin hâzifli yazıldığı örnekler de bulunmaktadır.

³⁵¹ Bkz. <https://corpus.quran.com/qurandictionary.jsp?q=qwl>. Buna mukabil Kur’an’da en sık geçen kelime Allah lafzıdır, toplam 2699 defa tekrar etmektedir. <https://corpus.quran.com/qurandictionary.jsp?q=Alh> (Erişim: 25.02.2025).

³⁵² Örneğin bkz. Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l’islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 55-57; Altıkulaç, *Mushaf-ı Şerîf: Londra, British Library Nüshası*, 3; Omar Hamdan, *Das Koranpergament (Is. 1615 II) mit Faksimile-Ausgabe* (Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1446/2024a), 41-42.

ŞE 54'te 11 defa hâzifli yazım uygulanmış, 15 defa elifin işbâtı tercih edilmiştir. Aynı mushafa ait olduğu düşünülen diğer yazmalarda bu kelimelere hâzif-işbât ayrımı yapılacak düzeyde rastlanmamaktadır. Bu sebeple hâzif alanındaki imla tutarsızlığını kapsayan örneklem yalnızca ŞE 54 ile sınırlı kalmıştır.

Hiz. Osman'a izafe edilen kadim mushaflar incelendiğinde, “قال” kelimesine mahsusen şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: TIEM, Topkapı, Kahire, Taşkent, Paris ve Londra nüshalarında lafzın işbâtlı yazımı baskınken; St. Petersburg mushafında elifin hâzifli yazımı tercih edilmiştir.³⁵³ İmla kaynaklarındaki rivayetler incelendiğinde, Mâlik b. Dinâr (ö.131/748) bu kelimenin “قلى” şeklinde imla edilse de “قال” şeklinde okunduğunu ifade etmektedir.³⁵⁴ Ebû Bekir es-Sûlî (ö. 335/946) ise bu rivayeti destekler nitelikte bir görüş ortaya koyarak, erken dönemde yaygın kullanım kazandığından dolayı yanlış okunma ihtimali bulunmayan kelimelerde elif harfinin hâzfedildiğini belirtmiştir.³⁵⁵ Kelimelerin hâzifli ve hâzifsiz yazılmasının dönemin mushaf yazım geleneğini gösteren bir tercih olup olmadığı ise araştırılması gereken bir husustur. Bu sorunun yanıtlanabilmesi için birbirine yakın dönemlerde yazıldığı düşünülen *hicâzî* yazmaların karşılaştırmalı analizi gerekmektedir. Bu tür bir karşılaştırma, erken döneme ait mushafların imla özellikleri üzerine daha geniş ve tutarlı bir perspektif sunacaktır.³⁵⁶

Hicâzî yazmalardaki belirli kelimelerin imlasında bulunan tutarsızlık, güncel araştırmalarda hâzif bağlamında çeşitli görüşlerle açıklanmıştır. Bu görüşlerden ilki ve yaygın

³⁵³ Hamdan, *Aḍvā' Cedīde 'ale'r-Resmī'l-'Oṣmānī*, 21-185.

³⁵⁴ İbn Ebî Dāvūd, *Kitābu'l-Meşāhif*, 261.

³⁵⁵ Ebû Bekr Muḥammed b. Yaḥyâ eş-Şūlî, *Edebu'l-Kuttāb* (Kahire: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1922), 244.

³⁵⁶ Fedeli, doktora tezinde böyle bir karşılaştırmada bulunmuş ve kâtip alışkanlıklarını gözlemleyerek herhangi bir kural çıkarılamayacağını tespit etmiştir. Üzerine çalıştığı Paris BnF 328c envanter numaralı nüshada gerek ilk gerekse ikinci kâtibin uzun elifi yazma konusunda tereddütlü olduğu görülmektedir. Özellikle ilk kâtip, elif harfini eklemekten önce elini parşömenden kaldırmıştır, böylece yazım sürecindeki kesinti bariz şekilde görülmektedir. Bkz. Fedeli, *Early Qur'ānic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*, 154-155.

olanı, özellikle kelime ortasındaki elifin hâzfinin gerekçesinin yer tasarrufu olduğunu öne sürmektedir. el-‘Azāmī, söz konusu kısaltmaların hızlı yazım için kullanıldığını, doğru kıraatin şifahî yolla aktarıldığını savunmaktadır. Ona göre elif harfi ilk safhalarda yazımda mevcutken kısaltma amacıyla çıkarılmıştır.³⁵⁷ Kanaatimizce bu görüşe ihtiyatla yaklaşmak gerekir, zira elimizde bulunan erken dönem Kur’an yazmalarında kelimeler ağırlıklı olarak uzun elifin hâzfiyle imla edilmektedir. Bunun yanı sıra, erken döneme ait resmî yazışmaları içeren papirüslerde de kelime ortasındaki elifin hâzfi oldukça yaygındır.³⁵⁸ Bu konuya açıklama getiren diğer bir isim olan Noja-Nosedā ise hâzifli yazımı masraflı bir yazı yüzeyi olan parşömen üzerinde yer tasarrufu sağlamak amacıyla uygulanan bir kısaltma olarak değerlendirmektedir.³⁵⁹ Benzer şekilde Omar Hamdan, erken dönem Kur’an yazmalarında kelime bölünmelerinden olabildiğince kaçınılan “minimal yazımın” uygulandığı savını öne sürmektedir. Bu teoriye göre Arapça kelimelerin yazımında mümkün olduğunca az yazıbirim (*grafem*)³⁶⁰ kullanılmasına ve kullanılan harflerin ünsüzlerden oluşmasına dikkat edilmektedir.³⁶¹ Déroche, BnF Arabe 328’de belirli lafızlarda görülen imla çeşitliliğini kelimenin başına gelen harf-i cerlerden kaynaklanabileceği ihtimalini değerlendirmektedir.³⁶²

³⁵⁷ Al-Azami, *The History of the Qur’anic Text*, 144-146.

³⁵⁸ Simon Hopkins, *Studies in the Grammar of Early Arabic* (Oxford: Oxford University Press, 1981), 12/§10. Aynı zamanda Becker, papirüslerde karşılaşılan kelime ortası elifin hâzfi ya da işbâtı doğrultusunda bir kural tespit edilemediğini ifade etmektedir. Becker, *PSR III*, 27.

³⁵⁹ Déroche - Nosedā, *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque Nationale de France*, krş. Small, *Textual Criticism and Qur’ān Manuscripts*, 38.

³⁶⁰ Hamdan, burada İngilizce *grapheme* kelimesinin Almanca karşılığı olan *Schriftzug* tabirini kullanmaktadır. Bu tabir, Türkçe terminolojide grafem, yazıbirim ya da harf kelimeleriyle karşılanmaktadır. Grafem, dilbilimde herhangi bir dilin bir yazı sisteminin en küçük birimidir. Bir grafem tek başına anlam taşımayabilir ve konuşulan dilin tek fonemi (ses birimi) için uygun olmayabilir. Grafemler alfabetik harfler, ligatürler, noktalama işaretleri gibi çeşitli sembolleri içermektedir.

³⁶¹ Hamdan, *Der Koran als Kanon*, 99-100; Omar Hamdan, *Kanon olarak Kur’ân* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 104-106.

³⁶² Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l’islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 60-62.

Ancak ŞE 54 mushafında bu durum söz konusu değildir. Nitekim gerek kelimenin eksiz yazımında, gerekse harf-i cerle birleştiği durumda yazım farklılığı değişkenliğini korumaktadır.

Diğer yandan Small, “قال” kelimesinde elif harfinin hâzif değişkenliğinin esnek yazım kuralları çerçevesinde kabul edilen bir telaffuz farklılığını yansıtabileceğini düşünmektedir.³⁶³ Marx ise imla tutarsızlığı hususunda kâtibin farklı bir nüshayı birebir istinsah etme ihtimalini gündeme getirmektedir. Aynı zamanda bu kelimenin hâzifli ve hâzifsiz yazım sıklığının karşılaştırılması, tarihlendirme açısından bir gösterge olarak değerlendirilebilir.³⁶⁴ Buna mukabil Elif Behnan Bozdoğan, *hicâzî* mushafların yazımında kâtiplerin bireysel tercihlerini ön planda tuttukları, zira söz konusu hatla yazılan nüshaların bireysel nüsha olabileceği kanaatindedir. Bozdoğan, “قال” kelimesi örnekleminde gözlemlenen imla tutarsızlığının, *hicâzî* yazmaların şahsi kullanım için düzenlenmiş olabileceğine dair bir kanıt olarak görülebileceğini ifade etmektedir.³⁶⁵

Yukarıdaki değerlendirmeler *hicâzî* hat ile imla edilmiş mushafların kullanım amaçlarına ilişkin önemli bir tartışma başlatmaktadır. Şayet söz konusu mushaflar şahsî kullanım için yazılmışsa imla farklılıklarının bilinçli bir tercihten kaynaklanması mümkündür. Bu durumda bireysel kullanım için yazılan bir mushaf, kâtibin selikasına ya da ezber pratiğine bağlı olarak farklı imla biçimlerini içerebilir. Ancak yazmanın topluma arz edilmek üzere üretilmiş olması durumunda yazım farklılıklarının kabul görmesi daha zor olacaktır.

Kanaatimizce, özellikle /ā/ harfinin yazımında öne çıkan imla tutarsızlığı Arap yazısının gelişim süreciyle ilişkilidir. Bu bağlamda farklı ihtimaller değerlendirilebilir. Öncelikle bir kâtip eğer mevcut bir nüshayı istinsah ediyorsa; karşısındaki metni birebir kopyalamış olması

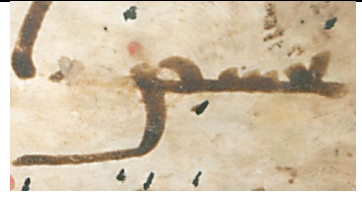
³⁶³ Small, *Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts*, 39.

³⁶⁴ Michael Marx - Tobias J. Jocham, "Über neue Möglichkeiten zur Datierung von Koranhandschriften durch die 14C-Methode", *Kodex 8: Book Studies and Islamic Studies in Conversation*, ed. Marta Dominguez (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2018), 27.

³⁶⁵ Bozdoğan, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*, 213.

muhtemeldir. Bu durumda esas alınan nüshadaki imla farklılıkları korunarak sonraki nüshalara aktarılmış olabilir. Peki, yazıma esas teşkil eden ilk nüshalardaki yazım farklılıklarının sebebi nedir? Bu soru ile birlikte ikinci bir ihtimal devreye girmektedir. Eğer kâtipler metni semâ yoluyla yazıya geçiriyorsa, yazımda kâtibin yazım pratiğine dayalı bir esneklik söz konusu olabilir. Kâtiplerin semâ yoluyla istinsah ettiklerine dair düşünce, yazmada tespit edilen telaffuzu aynı, yazımı farklı kelime ya da eklerde bazı kâtip hatalarından kaynaklanmaktadır. Bunlar eş zamanlı olarak aynı kâtip tarafından farkedilerek düzeltilmiştir ve kâtip sehivleri başlığında ele alınmaktadır.

Tablo 13: ŞE 54 Yazmasında Silinen Harf Örnekleri

Yazma	Ayet	İlk Yazım	Düzeltilme	Görsel
ŞE 54 2b/20	3/Āl-i ‘İmrān:152 ”عَفَا“	عفا	عفا	
ŞE 54 3b/11	3/Āl-i ‘İmrān:166 ”الْتَقَى“	اللقا	اللقى	
ŞE 54 3b/17	3/Āl-i ‘İmrān:166 ”تَحْسَبَنَّ“	تحسب	تحسن	
ŞE 54 3a/7	3/Āl-i ‘İmrān:154 ”قُلْ لَّوْ“	لو	فل لو	

Şifâhî aktarım sürecinde kâtiplerin duyduklarını kendi yazım alışkanlıklarına göre kaydetmesi, belirli kelimelerin farklı imla ile yazılmasına yol açmış olabilir. Bu durum, yazım sisteminin henüz kurallara bağlanmamış olduğu erken dönem nüshalarında daha belirgin hale gelmektedir. Bir diğer olasılık ise Hopkins'ın ifade ettiği üzere, aynı kelimenin ortografik veya fonetik varyantlarının bulunmasıdır ki,³⁶⁶ bu görüş de makul görünmektedir. Dolayısıyla bu tür tutarsızlıklar yalnızca yazım kurallarının esnekliğine değil, aynı zamanda metnin üretim sürecinde birden fazla kişinin görev almış olabileceğine de işaret etmektedir. Bu bağlamda, imla tutarsızlığı hususunda hem yazım kurallarının gelişim süreci hem de istinsah sürecindeki çok seslilik dikkate alınmalıdır.

Erken dönem mushaf imlasında elifin hâzfi, günümüzde nahiv kuralları çerçevesinde değerlendirilebilse de, söz konusu dönemde müstakil bir dil bilgisi sistemiğinin mevcut olmadığı dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda hâzif, erken dönemde ferdî yazım tercihleriyle şekillenmiş olabilir. Ancak kelime ortasında, hemzenin telaffuz edildiği durumlarda - cā'ū kelimesinde olduğu gibi - uzun elifin hâzfedilmediği ve bu tür kullanımların, kıraat esaslarına riayet edilerek muhafaza edildiği görülmektedir.³⁶⁷

b. Çoğul Kelimelerde Elif Harfinin Hâzfi

TİEM ŞE 54 ve kardeş yazmalarında çoğul müzekker ve müennes sâlim kalıplı kelimelerde elifin hâzfi yaygın bir imla tercihidir. Özellikle, günümüz mushaflarında da aynı metin iskeletinin kullanıldığı “السّموب” lafzı bu hususa örnek gösterilebilir.³⁶⁸ Kelime yalnızca ŞE 54'te 40 defa geçmektedir ve tüm örneklerde elif harfi hâzfedilmiştir. ŞE 86'da ise aynı lafız

³⁶⁶ Hopkins, *Studies in the Grammar of Early Arabic*, 12/§10. Benzer bir görüş için bkz. Fedeli, *Early Qur'anic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*, 153.

³⁶⁷ Bkz. 4b/2 = 3:184; 8b/20 = 4:64; 4b/9 = 3:178 “وَرَاءَ” = “وَرَا” ya da 6a/1 = 4:11 “أَسَاكُم” = “أَبْنَاؤُكُمْ”.

³⁶⁸ TİEM ŞE 54 1a/12; ed-Dānī, *el-Muḥḥi*, thk. Ḳamḥāwī, 27.

iki defa mevcuttur ve burada da elif harfî hâzfedilmiştir.³⁶⁹ Benzer durum BnF Arabe 6140a 2b/1. satırda geçen “الصدق” lafzı için geçerlidir. Müzekker sâlim kalıbında elif harfinin hâzfine ise ŞE 86 2b/24. satırda bulunan “صدق” kelimesi örnek gösterilebilir. Add. 1125 nüshasında ise 2a/20. satırda bulunan “فاهلكهم” lafzında *elif* harfinin hâzfedilmesi bu duruma örnektir.

c. Tenbih Edatları

ŞE 54 ve kardeş nüshalarında bulunan tenbih edatları incelendiğinde, yalnızca *hā* edatının hâzifli yazımı söz konusudur. ŞE 54 7b/16 ve 8a/17. satırlarda, günümüz mushaflarında “هَؤُلَاءِ” şeklinde çeker işaretiyle imla edilen kelimenin yazmada “هولا” olarak imla edildiği tespit edilmektedir. Benzer şekilde, günümüzde aynı harf iskeleti ile imla edilen “هَآئِئْتُمْ” lafzı ŞE 54 1b/9. satırda “هاسم” şeklinde kaydedilmiştir. Buna karşın, diğer tenbih edatları olan “أَلَا، أَمَّا، يَا، كَلَّا” kelimelerinin elifin işbâtıyla imla edildiği görülmektedir. Ancak bu durumun da istisnaları mevcuttur. Örneğin 28/el-Ğaşas:38. ayette yer alan [يَا هَامَانُ] ifadesi; ŞE 86 26/5. satırda “نهمس” şeklinde imla edilmiştir. Bu husus, ŞE 54 mushafı içerisinde belirli kelimelerin yazımında işbât hususunda istikrarlı bir imla tercih edilse de istisnalarının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki, bazı edatların yazımında elif harfinin işbât edilerek imlaya yansıtıldığı gözlemlenmektedir. Yazma içerisinde bu uygulamaya yönelik birçok örnek mevcuttur, burada yalnızca birkaçının izahıyla yetinilecektir. Örneğin, ŞE 54 2b/12 ve 3a/12 “نَا اِنهَ”; ŞE 54 1a/9 “وَاَمَّا الدس”. Yazmanın içerdiği ayetlerde tenbih edatı olan “كَلَّا” ve “أَلَا” bulunmamaktadır ancak hasr edatında elifin işbâtı için BnF 6140a 1b/8. satırda yer alan “اَلَا مَا كَانُوا” ifadesi örnek gösterilebilir.

Sonuç olarak, incelemeye konu olan nâtamam mushafın imlasında, kelime ortasında yer alan elif harfinin ağırlıklı olarak hâzifli yazıldığı tespit edilmektedir. Müstensihler kelimelerin %90’ında tutarlı bir yazım sergilemiştir. Ancak belirli kelimelerin yazımında hâzif-işbât

³⁶⁹ TIEM ŞE 86 3a/3, 5.

değişkenliği gözlemlenmektedir. İmla tercihlerindeki bu farklılığın bilinçli bir tercihe mi dayandığı sorusu belirsizliğini korumaktadır. İmla farklılıklarının tespiti, Resm-i ‘Osmānī çerçevesinde harflerin yazıda ne ölçüde temsil edildiğini anlamak açısından önemli veriler sağlayacaktır. Ancak araştırmaların geldiği noktada, söz konusu yazım farklılıkları, *hicāzī* mushaflarda henüz bağlayıcı bir imla sisteminin oluşmadığını düşündürmektedir. Aynı kelimenin farklı imla biçimlerinin bulunması ise kâtibin selikası gereği -varsa- ihdas edilen imla kurallarını uygulama noktasındaki kararsızlığı; dönemin kitabet gelenekleri, malzeme kullanımı veya fonetik unsurlar gibi çeşitli âmillerle ilişkilendirilebilir.

4.2. TİEM ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında Ziyade

Mushaf imlasının genel nitelikleri arasında *ḥazif* olgusundan sonra en fazla karşılaşılan husus ziyadedir. Ziyade, med harflerinin kullanımı ile ilgilidir. Arap yazısında her harekenin kısa ve uzun olmak üzere iki temsili bulunmaktadır. Uzun hareketler *fetha*, *kesra* ve *dammenin* uzatılmış hali olarak tanımlanmaktadır ve *elif*, *vāv*, *yā* harfleriyle gösterilirler. Diğer yandan *vāv* ve *yā* harflerinin elif harfi ile birleşerek tek bir ses olarak telaffuz edildiği durumlar da mevcuttur. İbn Cinnī (ö.392/1002) kısa ve uzun hareketlerin farkının imlada açık bir şekilde görüldüğünü ifade etmektedir.³⁷⁰ El-Ḥamed, Arap yazısının Nabaṭī yazım sistemiyle etkileşimi sebebiyle erken dönemde uzun sesleri ifade etmek üzere med harflerinin kullanıldığını ifade etmektedir.³⁷¹ Bu durum harekeleme sisteminin gelişmesiyle azalmıştır ancak uzun sesler için bazı istisnai durumlarda hala med harfleri kullanılmaktadır. Özellikle uzun *fethan*ın elif harfiyle temsil edilmesi erken dönem Kur’an yazmalarında sık karşılaşılan bir husustur.

Med harflerinin ziyadesi ele alındığında, elif harfinin kelime ortasında (*memdūde*) ve kelime sonunda (*memdūde* ve *maḫṣūra*) kıyâsî imlaya nazaran fazla yazıldığı kelimeler mevcuttur. Bu yazım biçimlerinden bazıları günümüze kadar geçerliliğini korumuş ve

³⁷⁰ Ebu’l-Feth ‘Osmān İbn Cinnī, *el-Ḥaṣā’iṣ* (Kahire: Dāru’l-Kutubi’l-Miṣriyye, 1956), 3/121.

³⁷¹ el-Ḥamed, *Resmu’l-Muṣḥaf: Dirāse Luḡaviyye Tārīhiyye*, 280.

kurallaşarak mushaf basımında da devam ettirilmiştir. Kaynaklarda aktarılmayan bazı yazımlarla ise erken dönem yazmalarda karşılaşılmaktadır.

a. Elif Harfinin Kelime Sonunda Ziyadesi

Mushaf imlasında *elif* harfî, *vāv* harfî ile biten bazı kelimelerin sonunda ziyade edilmektedir. Mehmet Emin Maşalı, bu durumları şu şekilde sıralamıştır: Cem-i müzekker gâib kipleri, son harfî illetli muzârî fiiller, izafet sebebiyle *nûn* harfî düşen cem-i müzekker sâlimler, kelime sonundaki hemzenin *vāv* olarak yazıldığı kelimeler, merfû hali *vāv* ile belirtilen kelimeler, müstakil kelimeler.³⁷² ŞE 54 ve kardeş nüshalarında *elif* harfinin kelime sonunda ziyadesi incelendiğinde, kaynaklarda kaydedilmemiş nadir kullanımlar görülmektedir. Ancak bunların sayısı oldukça azdır.

Bu bağlamda ilk öne çıkan kelime “ذو” kelimesinin “ذوا” şeklinde yazımıdır. 3/Âl-i ‘İmrân:152. ayette geçen “ذُو فَضْلٍ” ifadesi, “ذوا فصل” şeklinde imla edilmiştir.³⁷³ ŞE 54 nüshasının diğer yapraklarında da aynı yazım görülmektedir.³⁷⁴ Aynı mushafa ait diğer yazmalarda bu kelimenin geçtiği bir ayet denk gelmediğinden, karşılaştırma imkânı olmamıştır. Ancak ŞE 54’te olduğu gibi, diğer yazmalarda da “ذو” dışında herhangi bir lafız, kelime sonu ziyadesiyle imla edilmemiştir.

b. Elif Harfinin Kelime Ortasında Ziyadesi

ŞE 54 ve aynı mushafa ait olduğu düşünülen yazmalarda, belirli kelimelerin ziyade ile yazıldığı görülmektedir. Bunlar arasında en sık tekrar edilen kelimeler “yazma-kıyâsî imla” sırası ile sayılacak olursa: “سای - شيء”; “آیات - است”; “ذو - دوا”; “جنت - حیات”. Bu örnekler arasında yazımda farklılık gösteren “سای” kelimesinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

³⁷² Maşalı, *Kur’an’ın Metin Yapısı*, 159.

³⁷³ Bkz. TİEM ŞE 54 2b/21.

³⁷⁴ Bkz. TİEM ŞE 54 4a/4; 9a/8; 17b/2; 23b/2; 25b/10-11

Üzerinde çalıştığımız yazmada, şey' kelimesinin imlasında şīn harfinin ardından elif harfi ziyade edilmektedir. Bu yazım birçok hicāzī Kur'an yazmasında görülmektedir. Diğer yandan Medine ve Kahire basımlarında tek bir yerde; 18/el-Kehf:23. ayetinde kelimenin “لَشَيْءٍ” şeklinde elif harfi ziyadesiyle yazıldığı görülmektedir.³⁷⁵ Tekrar yazmaya dönecek olursak; şey' kelimesi nasb edildiğinde ziyadeli yazım ortadan kalkmakta ve “سا” şeklinde imla edilmektedir.³⁷⁶

Kadim Kur'an yazmaları incelendiğinde ziyadeli veya elif harfi bulunmaksızın her iki yazım çeşidiyle de karşılaşılmaktadır. ed-Dānī'nin naklettiğine göre et-Tirmizī (ö.279/892), Kehf suresi'nin 23. ayeti hariç kelimenin tüm mushaflarda “شيء” şeklinde imla edildiğini ifade etmektedir. Buna mukabil, Abdullāh b. Mes'ūd'un mushafında, şey' kelimelerinin tamamı elifin ziyadesiyle yazılmıştır. ed-Dānī ise Irak ehlinin mushaflarında bu tür bir yazıma rastlamadığını kaydetmektedir.³⁷⁷ Ed-Dānī'nin İbn Mes'ūd mushafında yer alan şey' kelimelerinin tamamının elif ziyadesiyle yazıldığına dair aktarımının tutarlılığı konusunda şüpheler mevcuttur.³⁷⁸ Nasb durumunda kelimenin “سا” biçiminde yazılmasının sebebi harekeyi vurgulamak ve yanlış okumaların önüne geçmek olabilir.

Şey' kelimesinin imlasında göze çarpan ziyadenin sebebi literatürde tartışma konusu olmuştur. Sebep olarak iki ihtimal öne sürülmektedir; kıraat farklılığı ya da kadim bir yazım pratiği olması.³⁷⁹ Déroche, “شيء” ve “شَيْء” kalıplarındaki ziyadeli yazım farklılığının sebebini belirli bir kurala bağlamamakta, değişkenliğin tekrarlanan yazım pratiğinden kaynaklandığını öne sürmektedir.³⁸⁰ Benzer şekilde Marx ve Jocham, erken dönem Arapça papirüs ve Kur'an

³⁷⁵ el-Mehdevī, *Hicā'u Meşāhifi'l-Emşār*, 97; İbn Veşīk, *el-Cāmi' limā yuhtācu ileyhi min Resmi'l-Muşhaf*, 54.

³⁷⁶ Bkz. TİEM ŞE 54 27b/10; Cambridge Add. 1125 1a/14.

³⁷⁷ ed-Dānī, *el-Mukni*, thk. Kamhāvī, 49.

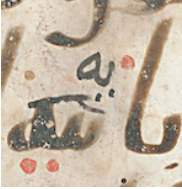
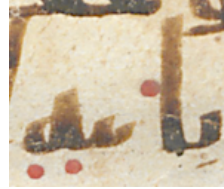
³⁷⁸ Omar Hamdan vd., *Das Koranfragment (Ma VI 166): mit Faksimile-Ausgabe* (Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1443/2023), 53.

³⁷⁹ Hamdan, *Das Koranpergament (Is. 1615 II) mit Faksimile-Ausgabe*, 60.

³⁸⁰ Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 71.

yazmalarının incelemesini dahil ettikleri çalışmalarının sonucunda şey' kelimesinin ziyadeli yazımının kadim bir yazım tercihi olabileceği ihtimalini değerlendirmektedir. Zira bazı papirüslerde de kelimenin ziyadeli yazımı görülmektedir.³⁸¹ Alba Fedeli ise konuya farklı bir açıdan yaklaşarak “شيء - ساء” kelimesinin kıraatinde imāle bulunması sebebiyle telaffuzun yazıya yansıdığını savunmaktadır.³⁸² Bu konuyu birinci hicrî asra tarihlenen *hicāzī* Kur'an yazmaları çerçevesinde değerlendiren Omar Hamdan, nasb durumunda ziyadeli yazımın görülmediğini kaydetmektedir.³⁸³

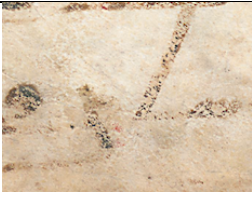
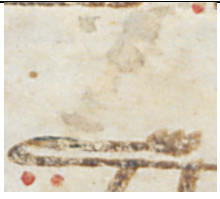
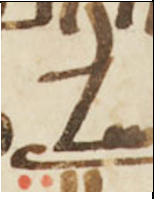
Sonuç olarak, günümüz mushaf basımında şey' kelimesinin elifsiz yazımı kabul görmüştür ancak erken dönem Kur'an yazmalarında nasb durumu haricinde ziyadeli kullanımın ağır bastığı görülmektedir. Nasb durumu içerisinde ise *bi-* harf-i cerrinin belirli kelimelerde özel yazımlara sebebiyet verdiği tespit edilmektedir. Bu yazımın kıraatler ya da kadim yazım geleneğiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira ileri dönem *kūfī* yazmalardan itibaren şey' kelimesindeki elif ziyadesi azalarak kaybolmuştur. ŞE 54 mushafında ise ziyadeli kelimelerin yazımında tam bir ittifak görülmektedir.

				
بَاء	بَاء	بَاء	بَاء	
بَائَات	بَائِيَّة	بَائِيَّتَا	بَائِيَّة	

³⁸¹ Örn. PERF 600.10, P. SijpesteijnArmyEconomics.5, P. Hālīlī I 14, P. Hālīlī II34.7. Söz konusu papirüslerin tamamı MS 800 yılı öncesine tarihlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Marx - Jocham, "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ān manuscripts", 208-209. Hopkins ise bu yazımı telaffuzda gerçekleşen ses değişimine bağlamaktadır. Hopkins, *Studies in the Grammar of Early Arabic*, 7/2.

³⁸² Fedeli, *Early Qur'ānic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*, 161-162.

³⁸³ Hamdan vd., *Das Koranfragment (M a VI 166)*, 52-53.

ŞE 54 1a/19	ŞE 86 4a/7	Arabe 6140a 1b/7	ŞE 13058 2a/a	
				
من سى	س	س	س	س
شئ	شئ	شئ	شئ	شئ
ŞE 54 11a/24	ŞE 86 1a/8	Arabe 6140a 1b/2	ŞE 13058 2b/11	Add. 1125 1b/19

Tablo 14: Mushafta Ziyadeli Yazımı Sık Görülen Kelimeler

4.3. ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında Bedel

Mushaf kitabetinde bedel ya da ibdal, başta *hemze* olmak üzere bir harf yerine başka bir harfin ikâme edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda sakın *hemze* yerine med harflerinin yazıldığı ya da *tā*’-i merbūtanın açık *tā*’ ile değiştirildiği örnekler mevcuttur. ŞE 54 ve kardeş nüshalarında, büyük oranda resm-i Osmânî kaideleri gereğince ibdal ile resmedilen kelimeler izlenmiştir. Örneğin *şalât* lafzıyla ŞE 54³⁸⁴ ve Arabe 6140a’da³⁸⁵ karşılaşılmakta; her iki nüshada da “صلوة” yazımı görülmektedir. Add. 1125 nüshasında ise bu kelime yalnızca bir defa; 8/el-Enfâl:35. ayette [صَلَاتُهُمْ] geçmektedir ve “صلبهم” şeklinde *elif* harfinin hâzfiyle imla edilmiştir.³⁸⁶ Add. 1125’te bu kelimeyle yalnızca bir defa karşılaşıldığından, kâtibin bilinçli bir tercihi mi, ya da imla hatası mı olduğu konusunda net bir açıklama getirilememektedir. Ancak imla literatüründe bu yazımla da karşılaşılmaktadır.³⁸⁷ İbdalin uygulandığı kelimeler ise *elif* yerine *yā*’ harfinin ikame edildiği kelimelerdir. Bu hususa örnek olarak 3/Âl-i ‘İmrân:148.

³⁸⁴ Bkz. ŞE 54 7b/18.

³⁸⁵ Bkz. Arabe 6140a 2a/18.

³⁸⁶ Bkz. Add. 1125 1b/11.

³⁸⁷ Suleymân b. Necâh Ebû Dâvûd, *Muhtaşaru’t-Tebyîn li-Hicâi’t-Tenzîl* (Medine: Mecemme’u’l-Melîk Fehd li-Tıbbâ’ati’l-Muşhafî’s-Şerîf, 1423/2002), 4/885.

ayette bulunan [فَاتَاهُمْ] “فاسهم” lafzı³⁸⁸ ya da 3/Āl-i ‘İmrān:152. aayette bulunan [أَرْأَيْكُمْ] “أَرَأَيْكُمْ” lafzı³⁸⁹ gösterilebilir. ŞE 54 ve kardeş nüshalarında ibdalın sistematik olarak uygulandığı dikkat çeken bir kelime “آيات - است” *āyet* kelimesidir.

Üzerinde çalıştığımız yazmalarda, “آيات - است” kelimesinin imlasında *elif* harfi yerine bir adet kürsünün kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, çalışmada bedel bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yazımla *hicāzī* Kur’an yazmalarında yaygın olarak karşılaşılmaktadır.³⁹⁰ Ancak eklenen kürsünün *elif* harfine bedel olarak mı kullanıldığı, imāleye mi işaret ettiği ya da kadim bir yazım geleneğinin yansıması mı olduğuna dair soru açık kalmaktadır. İmla kaynaklarında bu hususta ed-Dānī’nin bir tespiti yer almaktadır. ed-Dānī, bazı mushaflarda “آية” kelimesinin “اييت” şeklinde imla edildiğini görmüş ve bu yazımı i‘lāl ile ilişkilendirerek, çoğunlukla *bi-* harf-i ceri alan kelimelerde ortaya çıktığını ifade etmiştir.³⁹¹ ŞE 54 mushafı içerisinde gerek *bi-* harf-i ceri alan gerekse müfred halde bulunan tüm “آية” kelimeleri iki dış ile yazılmıştır.

Benzer yazım biçimi 3/Āl-i ‘İmrān:193. ve 4/en-Nisā’:18. ayetlerde yer alan “سَيَاتِنَا” lafzında görülmektedir. Bu kelime, “سستنا” şeklinde bir dış ilavesiyle yazılmıştır. Buradaki okuyuşun da *imāle* yönünde olabileceği düşünülmektedir. İkinci bir ihtimal olarak ise bu kelimelerde görülen bir dış fazla yazımın *hemzeye* işaret edebileceği değerlendirilmektedir.

4.4. ŞE 54 ve Kardeş Nüshalarında *Makṭū’* ve *Mevṣūl*

Mushaf imlasında *makṭū’* ve *mevṣūl*, belirli kelimelerin ayrı ya da bitişik yazımıyla ilgili ortaya çıkan farklı uygulamaları değerlendirmektedir. Alimler, *makṭū’* ve *mevṣūl* arasından hangisinin esas alınacağı konusunda farklı görüşler serdetmiştir. ed-Dānī, imlada ayrı yazımı

³⁸⁸ Bkz. ŞE 54 2b/11.

³⁸⁹ Bkz. ŞE 54 2b/18.

³⁹⁰ Bkz. Altıkulaç, *Mushaf-ı Şerif: Londra, British Library Nüshası*, 15; Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l’islam: Le codex Parisino-petropolitanus*, 54; Déroche, *Qur’ans of the Umayyads*, 22.

³⁹¹ ed-Dānī, *el-Mukni’*, thk. Qamḥāwī, 56-57.

esas almaktadır.³⁹² İbnu'l-Kāşih (ö.801/1399) ve es-Suyūṭī (ö.911/1505) de benzer şekilde muttasıl zamir bulunmadıkça her kelimenin ayrı yazılması gerektiğini kabul edilmektedir.³⁹³ Omar Hamdan ise Medine Basımına göre, resm-i Osmânî'de birleşik yazımın ağırlıklı olduğunu ve kadim Kur'an yazmalarını incelemesi neticesinde de oranların vasıl yönünde temâyüz ettiğini vurgulamaktadır. İmla kaynaklarında da genel kabulün bitişik yazım yönünde olduğu sonucuna varmakta ve bunun Arap yazısının temelindeki harf ve birim sayısını azaltma düşüncesiyle uyumlu olduğunu ifade etmektedir.³⁹⁴ İki kelimenin bitişik (*mevşûl*) yazılmasına dair gerekçeler arasında, edatların sık tekrarlanması, harflerin mahreç bakımından yakınlığı gibi etkenler öne çıkmaktadır. Öte yandan, kelimelerin ayrı (*makṭû'*) yazılmasında ise edatların vurgulanması, kıraatlerin gösterilmesi ve vakıf yapılacak yerlerin belirtilmesi hususları gözetilmektedir.³⁹⁵

ŞE 54 ve kardeş nüshalarındaki tüm *makṭû'* ve *mevşûl* örnekleri üçüncü bölümde bulunan transliterasyon tablosundan takip edilebilir. Burada birkaç örnekle iktifa edilecektir. “من ما” edatının yazımında birleşik yazım ağırlıklı olmakla birlikte istisnalar mevcuttur. Bu edatın geçtiği nüshalar arasından ŞE 54'te 24 birleşik, 2 ayrı³⁹⁶ yazım; ŞE 86'da 1 ayrı³⁹⁷ yazım; Add. 1125'te ise ikisi de aynı varakta mevcut olan 2 bitişik³⁹⁸ yazım görülmektedir. Bu ifadenin yazımında, kaynaklar 30/er-Rûm:28. ayette ihtilaf etmiştir.³⁹⁹ ŞE 86'da ise ayrı yazım görülmektedir. “في ما” edatının yazımında ŞE 54 ve ŞE 86 nüshalarında *makṭû'* yazım

³⁹² ed-Dānī, *el-Muḥḥi*, thk. Kamhāwī, 73.

³⁹³ Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Suyūṭī, *Hem 'u'l-Hevāmi' fī Şerhi Cem 'u'l-Cevāmi'* (Beyrut: Mu'essetu'r-Risāle, 1994), 4/319-320; Ebu'l-Bekā 'Alī b. 'Osmān b. Muḥammed el-Uzrī İbnu'l-Kāşih, *Şerhu 'Aḳile Etrābu'l-Kaşā'id fī 'ilm-i Resmi'l-kur'ān li'l-İmām Şāṭibī* (Kahire: Dāru's-Selām, 2011), 151.

³⁹⁴ Hamdan, *Aḳvā' Cedīde 'ale'r-Resmi'l-'Osmānī*, 351-355, 368.

³⁹⁵ Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı*, 243-248.

³⁹⁶ TİEM ŞE 54 3a/17 ve 6b/22.

³⁹⁷ TİEM ŞE 86 3a/6.

³⁹⁸ Cambridge Add. 1125 2b/17 ve 19.

³⁹⁹ Hamdan, *Aḳvā' Cedīde 'ale'r-Resmi'l-'Osmānī*, 359.

görülmektedir. İmla kaynakları ise ŞE 54 ile örtüşen 21/el-Enbiyâ':102. ayette bu kelimenin yazımında ihtilaf etmekte, ed-Dānī makṭū' yazımı tercih etmektedir.⁴⁰⁰

ŞE 54 ve Medine basımı karşılaştırıldığında, 3/Āl-i 'İmrān:102. ayette yer alan “أَيْنَ مَا” ibaresindeki *eyne mān*ın ŞE 54 nüshasında bitişik yazıldığı görülmektedir. Kaynaklarda bu ayet bağlamında olmasa da 33/el-Aḥzāb:61. ayette aynı ifadenin mushaflarda *makṭū'* ve *mevşūl* yazımı hususunda ihtilaf olduğu aktarılmaktadır. Ebū Dāvūd, ŞE 54'te bulunduğu gibi, *mevşūl* yazımı tercih etmiştir.⁴⁰¹

Yaptığımız analiz sonucunda, ŞE 54 mushafında belirli kelimelerin *makṭū'* ve *mevşūl* yazımı konusunda istisnalar olduğu dikkat çekmektedir. Yazmadaki genel temayül ise *mevşūl* yazım yönündedir. Benzer şekilde, imla kaynaklarında da bu konuda görüş birliği sağlanamamıştır. Bu sebeple erken dönem mushaf kitabetinin dönemsel veya kâtime bağlı tercihlerle şekillendiği düşünülmektedir. Kur'an yazmaları üzerine yapılan incelemeler, bu tür ihtilafli konularda önemli bir veri kaynağı sunmaktadır. Özellikle kaynakların farklı görüşler serdettiği durumlarda, yazmalardaki imla ile mukayeseye gidilerek daha dengeli bir değerlendirme yapılabilir. Böylece, literatürdeki imla tartışmaları, yazma eserler ışığında daha açık anlaşılabilir.

5. ŞE 54 Mushafının Kıraat Tercihlerinin İncelenmesi

Ḥicāzī Kur'an yazmalarının belirgin özelliklerinden biri, *i'cām* işaretlerinin oldukça sınırlı olması ve harekelemenin bulunmamasıdır. Bu sebeple, söz konusu nüshalar kıraat açısından incelendiğinde, okuyuş farklılıkları yalnızca metin iskeleti, yani *resm* üzerinden tespit edilebilmektedir. Ancak ŞE 54 mushafı, ilk bakışta *ḥicāzī* yazmalar hakkındaki bu kanaatin bir istisnasını oluşturmaktadır. Zira “Zabt” başlığında ele alındığı üzere, yazmada kırmızı mürekkeple belirtilmiş *i'rāb* noktaları düzenli olarak mevcuttur. Kırmızı mürekkeple yapılan

⁴⁰⁰ ed-Dānī, *el-Muḥni'*, thk. Ḳamḥāwī, 72.

⁴⁰¹ Ebū Dāvūd, *Muḥtaṣaru't-Tebyīn li-Hicāi't-Tenzīl*, 4/1006.

işaretlemeler acemice ve şahsî bir müdahaleden ziyade, bilinçli bir çabanın ürünü olarak temayüz etmektedir. Nitekim kullanılan noktalama yöntemi, Ebû'l-Esved ed-Du'elî'ye nispet edilen ve Arapçanın ilk harekeleme sistemi olarak kabul edilen *i'rāb* sistemiyle uyum içerisindedir.

Yazma üzerindeki katmanlar özellikle kıraat unsurlarında belirginleşmektedir. ŞE 54 ve kardeş nüshası olan ŞE 86'da üçüncü bir katman olarak, siyah mürekkep kullanılarak, düzensiz bir şekilde, hatta “müsvedde eklemeler” olarak ifade edilebilecek bir *zabt* uygulaması bulunmaktadır. Bu katmanda, el-Ḥalîl b. Aḥmed ve sonrasına nispet edilen, harf rumuzlarının esas alındığı uygulama görülmektedir. Ancak aynı mushafa ait diğer nüshalarda siyah mürekkebin müdahalesi yoktur. Dolayısıyla bu alandaki müdahaleler, farklı dönemlere ait okuma kolaylığı sağlama çabalarını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, metnin istinsah edildiği ilk aşama, mushafın aslî yapısını ve hicrî ilk asrın mushaf kitabeti geleneğini yansıtmaması bakımından belirleyici kabul edilmiştir. Bu doğrultuda aşağıda kahverengi mürekkeple yazılmış olan ilk kâtibin tercihleri kıraat açısından analiz edilmektedir. Zira bu katman, hem resm-i Osmânî uygulamalarını hem de erken dönem kıraat farklılıklarının izlerini doğrudan yansıtmaktadır. Buna karşın ilerleyen dönemlere ait müdahaleleri temsil eden kırmızı ve siyah mürekkep, mushafın aslî yapısına sonradan eklenmiş unsurlar olarak değerlendirildiğinden çalışmanın sınırlılıklarını aşmaktadır. Bu nedenle söz konusu işaretlemeler genel bir çerçevede ele alınmaktadır. Böyle bir yaklaşım metnin katmanlarını ayırt ederek, özellikle ilk kâtibin tercihleri üzerinden erken dönem mushaf yazımına dair belirgin çıkarımlar yapmayı mümkün kılacaktır.

Kadim Kur'an yazmaları kıraat açısından incelendiğinde, sahih kıraatler arasında bulunmayan bazı farklılıklar tespit edilmektedir. Bu tür kıraatlerin bir kısmı hicrî dördüncü asır sonrası ilimler tasnifinde düzenlenen klasik kıraat kaynaklarında yer almamaktadır. Nöldeke, kıraat imamlarından önce farklı okuyuşların yaygın olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiş

ve bu sorunun cevabının ancak yazma mushafların incelenmesiyle bulunabileceğini ifade etmiştir.⁴⁰² Ancak, *i‘cām* noktalarının sınırlı kullanımı gibi, bu yazmaların zabt sistemine ilişkin özellikleri, kıraat farklılıklarının tespitini son derece güçleştirmektedir. Bununla birlikte, erken yazmalarda kıraatleri belirleme yönündeki çalışmalardan çıkacak sonuçlar zorluğu nispetinde kıymetlidir.

ŞE 54 ve kardeş nüshaları, Medine basımı ile karşılaştırıldığında *resm* içerisinde kıraate işaret eden bazı durumların bulunduğu görülmektedir. Özetle listelenecek olursa:

1. ŞE 54 2a/7 [3/Āl-i ‘İmrān:133] “وَسَارِعُوا” kelimesi ve bağlacı olmaksızın “سرعوا” şeklinde imla edilmiştir. Bu ihtiyar İbn ‘Āmir ve Nāfi’ kıraatleriyle uyumludur.⁴⁰³
2. ŞE 54 2b/11 [3/Āl-i ‘İmrān:148] “فَاتْلَهُمْ” lafzı Ḥamza, el-Kisā’ī, Ḥalef ve el-A‘meş tarafından ŞE 54 nüshasında görüldüğü üzere “فاسهم” şeklinde *imāle* ile okunmuştur.⁴⁰⁴
3. ŞE 54 2b/7 [3/Āl-i ‘İmrān:146] “فَاتْل” lafzı, Ḥamza, el-Kisā’ī, Ebū Ca‘fer ve el-A‘meş ve İbn Mes‘ūd tarafından mâzî fiil kipinde, *elif* harfiyle okunmuştur. İbn ‘Abbās ise kelimeyi “فَاتْل” şeklinde okunmuştur.⁴⁰⁵ Bu lafzın imlası, erken dönem mushaflarda kıraatlerin net olarak ortaya konamayacağına dair belirgin bir örnektir. Zira yazmada “فل” şeklinde imla edilmiş ve yalnızca *i‘rāb* noktası kırmızı mürekkeple *fetha* olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla bu kelimenin ilk kâtip tarafından *elif* harfinin *hazf*iyle mi yazıldığı, ne şekilde harekelendirilip kıraat edildiği tespit edilememektedir.

⁴⁰² Bergsträßer - Pretzl, *Die Geschichte des Korantexts*, 358.

⁴⁰³ Ebū Bekr Aḥmed b. Mūsā b. ‘Abbās el-Bağdādī İbn Mucāhid, *Kitābu’s-Seb’a* (Kahire: Dāru’l-Meā’rif, 1409/1988), 216; Ebū ‘Amr ‘Osmān b. Sa‘īd el-Endelusī ed-Dānī, *et-Teysīr fī’l-Kırā’āti’s-Seb’a*, thk. Hātim Şālih ed-Dāmin (Kāhire: Mektebetu’s-Şaḥābe, 2008), 90; ‘Abdu’l-Laṭīf el-Ḥaṭīb, *Mu‘cemu’l-Kırā’āt* (Dimaşk: Dāru Sa‘di’d-dīn, 2000), 5/75-76.

⁴⁰⁴ el-Ḥaṭīb, *Mu‘cemu’l-Kırā’āt*, 1/593.

⁴⁰⁵ el-Ḥaṭīb, *Mu‘cemu’l-Kırā’āt*, 1/589.

Görsel 12: “فل” Lafzında İmla ve Hareke

4. ŞE 54 4b/3 [3/Āl-i ‘İmrān:185] “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” ifadesi kırmızı mürekkep tarafından cumhurun tercihinine göre izâfe ile okunmuştur. Ancak üçüncü kâtip kelime üzerinde ‘Ubeyy b. Ka‘b ve el-A‘meş’in kıraatine göre, “ذائقة” okunacak şekilde tasarrufta bulunmuştur.

Görsel 13: “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” Lafzında İmla ve Hareke

5. ŞE 54 5a/21 [3/en-Nisā':3] “طَابَ” kelimesi ‘Ubeyy b. Ka‘b ve el-Cehderī tarafından “طِيبَ” şeklinde imâleli okunmuştur. Yazmada ise ilk kâtip tarafından imâleli imla edilmiş, kırmızı mürekkep de bu doğrultuda harekeleme yapmıştır. Ancak muhtemelen ilerleyen dönemde *yā* harfî silinerek yerine uzun *elif* eklenmiştir. Burada *ta şîr* koyu tonda bir kahverengi mürekkebin kullanımı görülmektedir.

Görsel 14: “طَابَ” Lafzında İmla, Hareke ve Düzeltme

6. ŞE 54 6b/12 [3/en-Nisā':23] ayetinde üçüncü kâtibin “وَرَبَّنَا كُنْ” ifadesinin üzerine “اقرابكم الا” yazdığı görülmektedir. Bu ifadenin tefsir olarak eklenmiş olması mümkündür. Zira kıraat kaynaklarında bu okuyuşla karşılaşılmamıştır.

Görsel 15: ŞE 54 6b/12 Satırında Üçüncü Kâtibin Notu

7. ŞE54 12a/21 [15/el-Hicr:86] “الْخَلْقُ” kelimesi yazmada “الخلق” şeklinde imla edilmiştir. Eğer bu kelimenin okunuşu *el-Hālîk* şeklindeyse, el-A‘meş ve el-Cehderî’nin tercihi de bu yöndedir.⁴⁰⁶

Yukarıda örneklenen kıraat farklılıkları göz önüne alındığında, söz konusu el yazmasının metin iskeleti ve düzeltmelerinin Humus bölgesine ait kıraat geleneğiyle örtüştüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, Ubeyy b. Ka‘b’a nispet edilen mushafın erken dönemde Suriye bölgesinde dolaşımda olduğu bilinmektedir. Bu durum, yazmadaki kıraat tercihlerinin Şam, özellikle de Humus yöresine aidiyetine işaret etmektedir. Bununla birlikte, erken dönem mushafların çoğunlukla karma karakterde olduğu ve farklı kıraat unsurlarını bir arada barındırabileceği göz önünde bulundurularak, bu tür tespitlerde kesin ifadelerden kaçınılması gerekmektedir.

6. ŞE 54 Mushafında Ayet Sayımı

Kur’an ilimleri içerisinde ‘*addu’l-āy*, ayet sonlarının belirtilmesi yoluyla surelerin toplam ayet sayılarını belirlemeyi konu edinen bir disiplindir. ‘*Addu’l-āy*, Mushaf ilimleri arasında, hicrî ilk asırda sistematik biçimde teşekkül eden tek ilim dalı olmasıyla temayüz etmektedir.⁴⁰⁷ Bu bakımdan, ilk kâtibin tercihlerine dair verilere ulaşma gayesiyle mushafın dikkatli bir şekilde incelenmesi önemlidir. Kaynaklarda iletilen ayet sayımı gelenekleri yedi tanedir. Bunlardan

⁴⁰⁶ el-Haṭīb, Mu‘cemu’l-Kırā’āt, 4/580.

⁴⁰⁷ Hamdan, *Der Koran als Kanon*, 136-137.

altısı ed-Dānī'nin görüşü başta olmak üzere genel kabul görmüştür. Humus sayımı bir kısım alim tarafından kabul görmüş ve 5/11. asırdan sonra kullanımı sonlanmıştır. Genel kabul gören ayet sayımı gelenekleri, Hz. Osman döneminde mushaf gönderilen *emsāra* tekabül eden beş şehre dayanır: Medeniyyu'l-evvel [M1] (6214/6217 ayet), Medeniyyu'l-âhir [M2] (6214 ayet), Mekkî [M] (6210 ayet), Basrî [B] (6204 ayet), Dimeşk [D] (6227 ayet), Kûfî [K] (6236 ayet). Medine'ye iki adet mushaf bırakıldığı için, bu şehir iki defa zikredilmektedir. Humus/Hımsî gelenek [H] ise 6232 ayet saymaktadır.

ŞE 54 mushafında bütünlüğünü koruyan sureler incelendiğinde; biri ŞE 13058 14/İbrāhīm, diğerleri ŞE 54 envanter numaralı nüshada yer alan, 21/el-Enbiyā', 38/eş-Şād, 39/ez-Zumer, 40/el-Mu'min, 41/el-Fuṣṣilet ve 46/el-Aḥḳāf surelerinin ayet sayımı tespit edilebilmektedir. Aşağıdaki tabloya göre, ŞE 54 ve ŞE 13058 sınırlılığında, söz konusu mushaf Şam ayet sayımını takip etmektedir. Bu sayım özellikle 14/İbrāhīm ve 39/ez-Zumer surelerinde tek olarak temsil edilmektedir.

Tablo 15: ŞE 54 Mushafında Bulunan Surelerde Görülen Ayet Sayım Gelenekleri

Sure	Yazmadaki Ayet Sayısı	Ayet Sayım Geleneği
14/İbrāhīm	55	Ş ⁴⁰⁸
21/el-Enbiyā'	111	M1/M2/M/B/Ş
38/eş-Şād	86	M1/M2/M/Ş
39/ez-Zumer	73	Ş
40/el-Mu'min	84	M1/M2/M
41/el-Fuṣṣilet	52	B/Ş ⁴⁰⁹

⁴⁰⁸Ebü 'Amr Qsmān b. Sa'īd ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān* (Kuveyt: Merkezu'l-Maḥṭūṭāt ve't-Turās ve'l-Veşā'ik, 1994/1414), 171.

⁴⁰⁹ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 220.

Tablo 15: ŞE 54 Mushafında Bulunan Surelerde Görülen Ayet Sayım Gelenekleri

Sure	Yazmadaki Ayet Sayısı	Ayet Sayım Geleneği
46/el-Aḥḳāf	34	M1/M2/M/B/Ş ⁴¹⁰

Ed-Dānī, Humus sayımının tabiîn neslinin büyük alimlerinden Hâlid b. Ma'dān'ın mushafına dayandığını nakletmektedir.⁴¹¹ Kaynaklarda Şam ve Humus sayım sistemlerinin örtüştüğü durumlarda Şâmî sayım geleneğinden [Ş] söz edilmektedir. Ayet sayımı gelenekleri, otuz yedi sure konusunda ortak görüşü benimser.⁴¹² Bu sebeple söz konusu surelerin haricindeki sureler değerlendirilerek ayet sayımı konusundaki eğilim tespit edilmeye çalışılacaktır. Fakat kaynaklarda Humus mushafıyla ilgili ayet sayımı verileri oldukça sınırlıdır, var olan aktarımlar ise 7/el-A'râf suresinde yoğunlaşmaktadır. Bu sureyi yalnızca Arabe 6140a nüshası içermektedir. Bu sebeple ayetlerin sure bitimindeki sayısından ziyade, sure içerisindeki ayet sayımı tahmîs ve ta'şîr işaretleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir:

Tablo 16: ŞE 54 Mushafında *Faşlu'l-Āy* ve Ayet Sayım Gelenekleri

Nüsha/Satır	Sure Bilgisi	Ayet Sonu	Dahil Olduğu Sayım Geleneği
ŞE 54 10a/13	13/er-Ra'd:16	والنصر	Ş ⁴¹³
ŞE 54 10a/13	13/er-Ra'd:16	والنور	M1/M2/M/B/Ş ⁴¹⁴
ŞE 54 11b/5	14/İbrâhîm:42	الظلمون	Ş ⁴¹⁵
ŞE 54 13a/3	20/Tâ-Hâ:47	سے اسرئل	Ş ⁴¹⁶

⁴¹⁰ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 227.

⁴¹¹ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 70.

⁴¹² Omar Hamdan, *Der Koran als Kodex* (Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1446/2024b), 138-139.

⁴¹³ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 169.

⁴¹⁴ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 169.

⁴¹⁵ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 171.

⁴¹⁶ ed-Dānī, *el-Beyān fî 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 183.

Tablo 16: ŞE 54 Mushafında *Faşlu'l- Āy* ve Ayet Sayım Gelenekleri

Nüsha/Satır	Sure Bilgisi	Ayet Sonu	Dahil Olduğu Sayım Geleneği
ŞE 54 13b/8	20/Ṭā-Hā:77	موسى	Ş ^{417*}
ŞE 54 13b/18	20/Ṭā-Hā:86	اسفا	Ş ⁴¹⁸
ŞE 54 14b/8	20/Ṭā-Hā:123	هذه	M1/M2/M/B/Ş ⁴¹⁹
ŞE 54 14b/10	20/Ṭā-Hā:124	صنكا	H ⁴²⁰
ŞE 54 14b/18	20/Ṭā-Hā:131	الدسا	M1/M2/M/B/Ş ⁴²¹
ŞE 54 17a/17	38/Şād:1	ص	H ⁴²²
ŞE 54 18b/12	38/Şād:67	عظم	H ⁴²³
ŞE 54 19a/8	39/ez-Zumer:3	بحلفون	M1/M2/M/B/Ş ⁴²⁴
ŞE 54 20a/22	39/ez-Zumer:39	فسوف تعلمون	K/H ⁴²⁵
ŞE 54 26a/8	42/eş-Şūrā:2	عسى	K/H ⁴²⁶

⁴¹⁷ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 183. * Bu satırdaki ayet sonu işareti farklı bir kalem tarafından eklemiştir. Kalem geniş uçludur ve süyaha yakın, koyu kahverengi mürekkep kullanılmıştır.

⁴¹⁸ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 183.

⁴¹⁹ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 183.

⁴²⁰ Burhānu'd-dīn Ebū İshāk İbrāhīm b. 'Umer b. İbrāhīm b. Ḥalīl el-Ca'berī, *Husnu'l-Meded fī Ma'rifeti Fenni'l-'Aded*. (Medine: Mecemme'u'l-Melīk Fehd li-Ṭībā'ati'l-Muşḥafi'ş-Şerīf, 1431/2001), 365. ed-Dānī ise bu kelimenin altı gelenek tarafından fâsılaya benzeyen ama ayet sonu işareti konulmayan (*mā yuşbihu'l-fevāşile ve leyse ma'dūden bi-ictimā'i'l-sitte*) konumda değerlendirildiğini belirtmiştir. Bkz. ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 174.

⁴²¹ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 183.

⁴²² el-Ca'berī, *Husnu'l-Meded*, 414.

⁴²³ el-Ca'berī, *Husnu'l-Meded*, 415. Bu ayet sonunu yalnızca Hımsî müstakil ayet kabul etmemiştir.

⁴²⁴ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 216.

⁴²⁵ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 216.

⁴²⁶ Ebū'l-'Abbās Muḥammed b. Ya'kūb b. el-Ḥaccāc el-Başrī el-Mu'addel, *Kitābu 'Adedi 'Āyi'l-Ḳur'ān 'alā Mezhebi ehli'l-Başra* (Tübingen: Maṭba'atu Cāmi'ati Tübingen, 1443/2022), 239.

Tablo 16: ŞE 54 Mushafında *Faşlu'l- Āy* ve Ayet Sayım Gelenekleri

Nüsha/Satır	Sure Bilgisi	Ayet Sonu	Dahil Olduğu Sayım Geleneği
ŞE 54 28b/18	47/Muhammed:4	اوزارها	M1/M2/M/B ^{427*}
ŞE 13058/1a	13/er-Ra'd:31	ميعاد	İlk kâtip ayet sonu işareti, Kırmızı mürekkep ta'şîr işareti
ŞE 86 1a/16	28/el-Ğaşaş:1	طسم	K/H gibi ayet sonu bulunmamaktadır. ⁴²⁸
ŞE 86 2b/2	28/el-Ğaşaş:23	سعود	M1/M2/M/B/Ş ^{429*}
Arabe 6140a 3b/5	9/et-Tevbe:36	الدس الغم	H ⁴³⁰

Sonuç olarak, sure içi ayet sayımları hakkında kaynaklardaki aktarımlar dikkate alındığında, incelenen nüshanın büyük ölçüde Şam geleneğiyle örtüştüğü tespit edilmektedir. Değerlendirilen on dokuz örneğin on tanesi Şam kıraatiyle mutabıktır; bunlardan beşi ise yalnızca Şam geleneğinde yer almaktadır. Altı örnek ise kaynaklarda nadiren zikredilen Humus geleneğiyle paralellik göstermektedir, bunların yarısı yalnızca Himsî geleneği temsil etmektedir. Bu bulgular, söz konusu mushafın ayet sayımı geleneği bakımından Şam çevresine mensup olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan kaynaklarda Şam geleneğinin Humus geleneğiyle ortak kanaati belirttiği göz önünde bulundurulduğunda, mushafın ayet sayımı

⁴²⁷ el-Mu'addel, *Kitābu 'Aded li'l-Mu'addel*, 239. * kelimesini Kufe ve Humus haricindeki gelenekler ayet sonu olarak kabul etmiştir. El yazmasında yazının aşınmışlığından dolayı zor seçiliyor da olsa bir ayet sonu işareti görülmektedir. Ancak bu işaret yaprağın geri kalanındaki gibi ince uçlu kâğıtla yapılmamış; daha kalın bir kâğıtla yapılmıştır. Bu sebeple yazmanın ilk istinsahında burada ayet sayımı işareti bulunmadığını, ancak daha sonra farklı bir kalem tarafından dahil edilmiş olması yüksek bir olasılıktır. Fakat kaynaklarda nakledilen, aynı ayet içerisinde Humus'un ayet sonu olarak saydığı diğer üç kelimede ayet sonu işareti bulunmamaktadır: “فَضْرِبَ الرِّقَابَ” – “الْوُثَاقَ” – “لَا تَنْصَرَّ مِنْهُمْ”: Bkz. el-Mu'addel, *Kitābu 'Aded li'l-Mu'addel*, 266.

⁴²⁸ el-Mu'addel, *Kitābu 'Aded li'l-Mu'addel*, 196.

⁴²⁹ ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ğur'an*, 201; el-Mu'addel, *Kitābu 'Aded li'l-Mu'addel*, 192. *Kufe ve Humus ayet sonu işareti koymamaktadır. Fakat yazmada ayet sonu işareti mevcuttur.

⁴³⁰ el-Ca'berī, *Husnu'l-Meded*, 331.

sisteminin Humus geleneğiyle de büyük ölçüde ilişkili olduğu görülmektedir. Fakat ne Şam ne de Humus geleneğiyle de tam bir örtüşme söz konusu değildir. Hımsî aktarımların en yoğun görüldüğü 47/Muhammed suresini el yazması üzerinde incelediğimizde, bu suredeki hiçbir Hımsî tercihin uygulanmadığı tespit edilmektedir.⁴³¹ Fakat, literatürde aktarılan ayet sayımı bilgilerinin hicrî ilk üç asrı ne derece yansıttığı belirsizdir ve Kur'an yazmalarında bu tür sistemler ilk asırlarda henüz bir standardizasyon kazanmamıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yazmada bulunan bazı uygulamaların kaynaklarda karşılığının bulunamaması, erken dönemde günümüze ulaşmamış uygulamaların olabileceğine de işaret etmektedir. Dolayısıyla gerek kıraatler gerekse ayet sayımı bakımından karma sonuçlarla karşılaşılması olası bir durumdur. Nihayetinde, ŞE 54 mushafına aidiyetini tespit ettiğimiz nüshaların ihtilaf durumlarında Şam ve Humus bölgesi ayet sayım geleneği çevresinde yoğunlaştığı ortaya konmuştur.

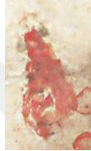
7. Kâtipler ve Metin Katmanları

Bu başlık altında, TIEM ŞE 54 mushafında tespit edilen kâtip sehivleri ve bunlara yönelik düzeltmeler, yazmanın çok katmanlı yapısını ortaya koyan görsel örnekler eşliğinde analiz edilmektedir. Görseller üzerinden yürütülen incelemede, metne sonradan yapılan müdahalelerin öncelik-sonralık ilişkisi belirlenmeye çalışılacak; böylece yazım ve tashih süreci kronolojik olarak takip edilebilecektir. Burada yürütülen analiz, mushafın üretim ve kullanım tarihine dair somut deliller üzerinden bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışmamız kapsamında, ŞE 54 mushafının üç yazım katmanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum,

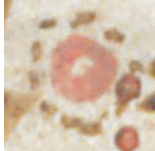
⁴³¹ 47/Muhammed:4. Ayette bulunan “فَضْرَبَ الرَّقَابَ” “فَشُدُّوا الرِّقَابَ” ve “لَنَنْصُرَ مِثْلَهُمْ” ifadeleri Hımsî gelenek tarafından müstakil ayet kabul edilmiştir, ancak yazmada bu tercihler görülmez. Buna mukabil, aynı surenin 5. Ayetinde yer alan “وَيُصْلِحْ بِأَلْهَمٍ” ve 7. Ayetinde bulunan “وَيُنَبِّئُ أَقْدَامَكُمْ” ifadeleri bu gelenekçe müstakil ayet kabul edilmemiştir, yazmada ise müstakil ayet konumundadırlar. Aynı şekilde 28/el-Ğaşas:38. ayette bulunan “عَلَى الطَّيْنِ” ibaresi Hımsî gelenek tarafından müstakil ayet kabul edilmektedir, fakat bu durum yazmaya yansımamıştır (ŞE 86 2b/6). Krş. el-Ca'berî, *Husnu'l-Meded*, 436-438.

üç farklı dönemde, ilk kâtibin istinsahının akabinde iki farklı kâtibin belirli düzeltme ve eklemelerde bulunduğunu göstermektedir. Aşağıda sunulan örneklerde, ilk kâtibin koyu kahverengi mürekkep ve orta kalınlıkta bir kalemle yazdığı, ikinci kâtibin daha açık tonlu kahverengi mürekkep ve ince uçlu bir kalem kullandığı, üçüncü kâtibin ise siyah mürekkeple müdahalelerde bulunduğu izah edilmektedir.

1

ŞE 54 3b/10	ŞE 86 4a/16	ŞE 13058 1a/8	Arabe 6140a 2b/11	Add. 1125 2b/9
				

2

ŞE 54 1b/14	ŞE 86 3a/12	ŞE 13058 2a/4	Arabe 6140a 2b/1	Add. 1125 1a/16
				

ŞE 54 mushafına ilk bakışta görülen *taḥmīs* ve *ta'şīr* işaretleri ilk kâtip tarafından, metnin bir parçası olarak tüm ayet sonu işaretlerinden farksız bir şekilde, çizgi istifleri halinde uygulanmıştır. Ancak ilerleyen dönemde bu çizgiler farklı bir kâtip tarafından *taḥmīs* ve *ta'şīr* işaretlerini uygulamak üzere silinmiştir. Yukarıda görselleri verilen ayet sonu işaretleri, alt katmanın kazınarak silinmesine en belirgin örnekler arasından seçilmiştir. Kırmızı mürekkebin kahverengi mürekkepten daha sonra yazmaya müdahale ettiğini gösteren en belirgin kanıt, ayet

sonu işaretleridir. Kırmızı mürekkebi kullanan kişinin elinde ayet metninden daha açık tonda bir kahverengi mürekkep olduğu tahmin edilmektedir. Bu kâtip, çalışma çerçevesinde “ikinci kâtip” olarak adlandırılmaktadır.

3

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i ‘İmrān:52	فَشَلُّتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ	ŞE 54 2b/18

ŞE 54 mushafında nadiren de olsa harflerin ayırıcı noktaları belirtilmiştir. Yukarıdaki görselde görülen noktaların ikinci kâtip tarafından eklendiği düşünülmektedir. Zira ilk kâtibin kalem ucu geniştir ve sadece çizgi formunda eklemeler yapmaktadır.

4

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i ‘İmrān:152	الْمُؤْمِنِينَ	2b/21

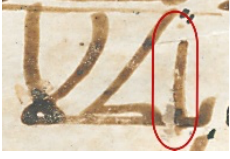
Kâtip sehvi örneği: İlk kâtip tarafından unutulmuş *nūn* harfî siyah mürekkep tarafından ilerleyen dönemde eklenmiştir.

5

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i 'Imrān:190	الأَنْبِ	4b/15

ŞE 54 mushafında yaygın kullanımdan farklı olarak, *bā* harfi ayet sonuna denk geldiğinde, harfin üstüne ve altına çizgiler koyulması suretiyle ayet sonu işareti belirtilmektedir. Bu kullanım aynı mushafa ait tüm nüshalarda mevcuttur. Harfin üstünde ve altında bulunan çizgi dizisinin birinci kâtip tarafından uygulandığı düşünülmektedir.

6

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i 'Imrān:191	بُطَلَا	4b/17

Düzeltilme örneği: İkinci kâtip *bā* harfini *ṭā* harfine bağlayan uzantıyı silerek yerine med harfi ziyadesi olarak *elif*'i eklemiştir. Bu düzeltmenin ilk kâtime ait olması mümkün görünmemektedir; zira ŞE 54 mushafının imlâ özelliklerinin incelendiği bölümde de belirtildiği üzere, erken dönem Kur'an yazmalarında kelime ortası med harfleri genellikle yazıya yansıtılmamaktadır.

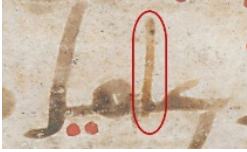
7

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
--------	-------------------	----------------	------------------

	3/Āl-i 'Imrān:195	هَمَّ رَبُّهُمْ	5a/1
---	-------------------	-----------------	------

Kâtip sehvi: *rabbuhum* lafzı ana hat yazılırken unutulmuş, daha sonra *lehum* lafzının üzerine aynı kalem ve daha küçük bir hat ile eklenmiştir. Benzer duruma 5b/2. satırda da rastlanmaktadır.

8

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i 'Imrān:195	عَمِلَ	5a/2

Düzeltilme örneği: 6. maddede görüldüğü gibi, aynı kalem iki harf arasındaki çizgiyi silerek med harfî ziyadesi olarak *elif*'i eklemiştir. ŞE 54 10a/2 ve 1a/4 satırlarında da bu tür düzeltmeleri görmek mümkündür.

9

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu

	3/Āl-i 'Imrān:195	وَأُخْرِجُوا	5a/3
---	-------------------	--------------	------

Düzeltilme örneği: Birinci kâtip genel teamülüne göre, kelime ortasında bulunan hemzeye belirtmek üzere *elif* harfini yazmamıştır. Ancak daha ince uçlu bir kalem ve daha açık renkli mürekkebe sahip ikinci kâtip, *elif* harfini satırın üst kısmından ekleyerek düzeltmede bulunmuştur.

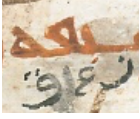
10

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	3/Āl-i 'Imrān:200	وَرَابِطُوا	5a/13

İlk kâtip *vāv* harfinden sonra *elif* harfini yazmıştır. Bu durumda lafzın okunuşu “واربطوا” şeklinde olmaktadır ancak kaynaklarda bu tercihle karşılaşılmamıştır. Daha sonra bu harf kazınarak silinmiş ve “üçüncü kâtip” olarak isimlendirdiğimiz siyah mürekkep tarafından *rā'* harfinden sonra bir *elif* eklenmiştir.

11

Görsel	Konum	3. Kâtip	Yazmadaki Konumu
--------	-------	----------	------------------

	Nisā' Suresi sure başlığı	ن ع ق	5a/14
---	---------------------------	-------	-------

Sure başlığının yer aldığı satırda *seb'a* kelimesinin altında üçüncü kâtip tarafından (ن ع ق) harfleri yazılmıştır. Ebcet hesabına göre bu harflerin sayı değeri 177'dir. (zā'-7 'ayn-70, kāf-100). Dolayısıyla sure başlığının hemen altında da yer alan bu rakam, ayet sayısına işaret etmektedir. Ayet sayımı kaynaklarına gidildiğinde, Nisā' suresi için 177 ayet sayımı yapan tek geleneğin Şâmî gelenek olduğu görülmektedir.⁴³² Dolayısıyla bu kayıttan siyah mürekkebin de Şâmî geleneğe mensup olduğu anlaşılmaktadır.

12

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	4/en-Nisā':2	أَمْوَالُكُمْ	5a/20

Birinci kâtip *mīm* harfinden önce sehven *lām* harfini yazmış. Bu harf daha sonra kazınarak silinmiştir. Kazınarak silme işleminin hangi kâtip tarafından yapıldığı tespit edilememiştir. İlk kâtibin kendi yazısını tashih etmiş olması mümkün olmakla birlikte, tashihin ikinci ya da üçüncü bir kâtime ait olması daha muhtemeldir. Nitekim yukarıda verilen örneklerde, her iki kâtibin de tashihleri eklemekten önce ilgili harfleri kazıyarak sildikleri gözlemlenmektedir.

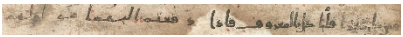
13

⁴³² ed-Dānī, *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*, 146; el-Ca'berī, *Husnu'l-Meded*, 311.

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	4/en-Nisā':3	مَلَكَتْ	5b/1

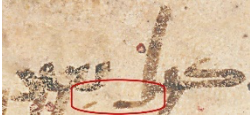
Kâtip hatası: İlk kâtip kelimeyi *mekelet* şeklinde imla etmiştir. Daha sonra *lām* harfî kazınarak silinmiştir. Kazınma işleminin üçüncü kâtip tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir, zira siyah mürekkeple *mīm* harfinden sonra *lām* harfî eklenerek tashih uygulanmıştır.

15

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	4/en-Nisā':6	كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۖ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ...	5b/16

Varağın uğradığı tahribat nedeniyle okunamaz hâle geldiği anlaşılan bu satırı, üçüncü kâtibin siyah mürekkeple ana metnin üzerinden geçerek yeniden imla ettiği tespit edilmektedir.

17

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	12/Yûsuf:65	كَيْلٍ بَعِيرٍ	9a/1

Lām harfinin uzantısının ikinci kâtibin müdahalesiyle eklendiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, *bā* ' harfinin noktası da ikinci kâtibe ait mürekkeple ilave edilmiştir.

18

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Yazmadaki Konumu
	12/Yûsuf:66	2b/21

Dijital nüsha üzerinden çalışıldığında ilk bakışta yanıltıcı olabilecek bu örnekte, üst yapraktaki delinme nedeniyle alt yapraktaki harf görünür hâle gelmiştir. Benzer bir durumla 26b/18 satırında da karşılaşılmaktadır.

23

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	12/Yûsuf:78	أَبَا شَيْحًا	9a/22

İ'cām noktaları: Yazmada yer yer *bā* ve *nūn* harflerinin ayırıcı noktalarının kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu örnekte, alışılmışın dışında olarak *şīn* ve *hā* harflerine de ayırıcı noktaların eklendiği dikkati çekmektedir. Diğer yapraklarda da benzer uygulamalara nadir de olsa rastlanmaktadır.

30

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	13/er-Ra'd:17	بِقَدْرِهَا فَأَحْتَمَلَ	10a/16

İşaretlenen bölüm, sayfanın geri kalan kısmına kıyasla farklı boyut ve biçimde yazılmıştır. Yazının alt kısmında daha önce başka harflerin yer aldığı, bu harflerin kazınarak silindiği ve mevcut kelimenin ikinci kâtibin müdahalesiyle tamamlandığı anlaşılmaktadır.

31

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Yazmadaki Konumu
	15/el-Hicr:99	12b/6

Ayet sonları için farklı işaretlerin kullanıldığı görülmektedir. İlk kâtibin, ayet sonunu yan yana dört nokta ile belirttiği anlaşılmaktadır. Daha sonra siyah mürekkeple, *ta 'şīr* işaretini andıran bir halka ile etrafına çizgiler eklenmiştir. Ancak bu ikinci işaretin de büyük ölçüde silinmiş olduğu gözlemlenmektedir.

35

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	20/Ṭā-Hā:133	بَايَةِ مِّن رَّبِّهِ	14b/20

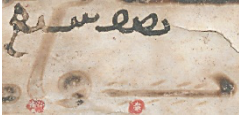
Kâtip sehvi olan (من ربه) lafzı daha sonra, muhtemelen ikinci kâtip tarafından kelimenin üst kısmına eklenmiştir.

36

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Yazmadaki Konumu
	21/el-Enbiyā':103	15a/8

Nūn harfinin ilk kâtibe ait olduğu ve muhtemelen sehven atlandıktan sonra aynı kâtibin eliyle sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu düzeltme sırasında ayet sonu işareti de dar bir alana sıkıştırılarak metne eklenmiştir.

48

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Yazmadaki Konumu
	40/el-Mu'min:46	23a/5

Bu ibare, mushaf bölümlenmesine ilişkin bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Ancak ayetin yanına düşülen “yedinin yarısı” ifadesini çağrıştıracak bu notun, bilinen yediyle ilişkili mushaf tasniflerinden biriyle doğrudan örtüşmediği görülmektedir. Zira sûrenin toplam 85 ayetten oluştuğu dikkate alındığında, işaretin bulunduğu kısım sûrenin yarısını aşmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu işaretin bölgesel bir sınıflamaya dayalı olması ihtimali üzerinde durulmalıdır.

57

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	21/el-Enbiyâ':20	يَفْتُرُونَ	29a/19

Kâtip sehvi: “س” harflerinin, farklı bir kâtibin eliyle sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Ancak bu eklemenin, mevcut *ta'şîr* işaretinin konulmasından sonra gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

65

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	28/el-Ğaşas:4	فِرْعَوْنَ عَلَا	ŞE 86 1a/18
	28/el-Ğaşas:6	فِرْعَوْنَ	ŞE 86 1a/22

Bu varakta *Fir'avn* kelimesi iki kez tashih edilmiştir. Oysa yazmanın diğer tüm varaklarında söz konusu kelimenin tashihe gerek duyulmadan, aynı şekilde yazıldığı görülmektedir. Siyah mürekkeple yapılan düzeltmeden önce kahverengi mürekkeple ne yazıldığı ise tespit edilememektedir.

67

Görsel	Sure/Ayet Bilgisi	Medine Mushafı	Yazmadaki Konumu
	28/el-Ğaşas:8	خَطَيْنَ	ŞE 86 1b/1

İlk kâtibin *hâti*’in kelimesini hemzeyi belirterek *elif* ile yazdığı, ancak daha sonra *elif* harfinin kazınarak silindiği görülmektedir. Bunun akabinde ikinci kâtibin (yine kahverengi mürekkeple) kelimeyi *hâtiyîn* şeklinde tashih ettiği anlaşılmaktadır. Siyah mürekkeple yapılan üçüncü müdahale ise bu okunuşu onaylar niteliktedir.

Sonuç olarak, yukarıda sunulan spesifik örnekler doğrultusunda ŞE 54 mushafında en az üç katmanın bulunduğu tespit edilmiştir. İlk katmandaki imla tercihleri, ed-Du’elî’nin kırmızı noktalarla uyguladığı *naḳṭu’l-muşḥaf* sisteminden daha erken bir döneme işaret etmektedir. Buna karşın, ikinci ve üçüncü kâtibin müdahaleleri el-Ḥalîl b. Aḥmed sonrası döneme tarihlenebilir; zira bu katmanlarda şedde ve cezm işaretleri, uzun elif harfleri ve *i’cām noktaları* dikkat çekmektedir. İkinci kâtibin tashih süreci daha sistematik ve tutarlıdır; üçüncü kâtibin müdahaleleri ise daha sınırlı ve şahsî düzeyde kalmıştır. Literatürde yer alan bilgilere göre, ‘Abdûlmelik b. Mervân döneminde bazı parşömen mushaflara, okunuşu kolaylaştırmak ve mushafların kontrolünü sağlamak amacıyla müdahalelerde bulunulmuş, yeni kararlar doğrultusunda Osman mushafıyla çelişki görülmediği müddetçe, çeşitli eklemeler yapılarak bu mushafların kullanımı sürdürülmüştür.⁴³³ ŞE 54 mushafı örneğinde ed-Du’elî sisteminin istikrarlı biçimde uygulandığı, buna karşılık el-Ḥalîl sonrası uygulamaların yalnızca sınırlı yerlerde görüldüğü dikkate alındığında, bu sistemin resmî bir emirle mushafa tatbik edildiği; diğer eklemelerin ise bireysel tashih ya da bölgesel kıraat tercihleri bağlamında gerçekleştirildiği sonucuna varılabilir.

Bu başlık altında yürütülen incelemenin ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç, Tayyar Altıkulaç’ın erken mushaflara dair gözlemlerini teyit eder niteliktedir. Mushafın ilk kâtibi tarafından yapılan bazı yazım hatalarının yine aynı kâtibin eliyle düzeltilmiş olması, istinsah sonrası bir kontrol okumasının gerçekleştirildiğini göstermektedir. Gözden kaçan diğer hata ve eksikliklerin ise sonraki kâtipler tarafından tashih edildiği, bir kısmının ise olduğu hâliyle

⁴³³ Hamdan, *Der Koran als Kanon*, 241.

kaldığı anlaşılmaktadır.⁴³⁴ Son olarak, kâtiplere ait uygulamaların bütüncül değerlendirmesi, mushafın ilk istinsahının Omar Hamdan’ın kavramsallaştırdığı “ikinci mushaf projesi”⁴³⁵ öncesinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu da ŞE 54 mushafının istinsah tarihinin 85/704 yılı öncesine uzandığına işaret etmektedir.

⁴³⁴ Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 217.

⁴³⁵ Hamdan, *Kanon olarak Kur’ân*, 179.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞE 54 VE KARDEŞ NÜSHALARININ NEŞRİ

1. Transliterasyon Çalışmasında İzlenen Yöntem

Bu çalışmada kullanılan transliterasyon yöntemi, Berlin-Brandenburg Bilim ve Beşerî Bilimler Akademisi (BBAW) *Corpus Coranicum* Projesi kapsamında Michael Marx ve Tobias J. Jocham'ın ortak çalışmasıyla geliştirilen Kur'an yazmalarına yönelik sisteme dayanmaktadır. El yazması incelemelerinde, mevcut metni farklı bir alfabeye yeniden yazma noktasında biri transliterasyon diğeri transkripsiyon olmak üzere, iki sistem öne çıkmaktadır. Çalışmamızda esas aldığımız haliyle Kur'an yazmaları çerçevesinde transliterasyon, el yazmasındaki harflerin yalnızca görsellerinin, Arap alfabesi kullanılarak dijital bir formata aktarılmasıdır. Bu yöntemde amaç, metnin harf yapısı korunarak ve telaffuz esas alınmaksızın biçimsel temsilin sağlanmasıdır. Öte yandan transkripsiyon uygulamasında, aynı işlem için metnin telaffuzu merkezî bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Zira, transkripsiyon marifetiyle okuyucunun metni doğru telaffuz etmesi hedeflenir. Bu çalışma kapsamında ele alınan yazmalarda ilk kâtibin zabt tercihleri belirsiz olduğundan, transliterasyon sistemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, harflerin yazmada görünüş biçimleri birebir esas alınmıştır. Örneğin, *bā* harfinin ayırıcı noktası yoksa, “ﻻ” şeklinde imla edilmiştir ve noktasız *ta* ve *sā* harfleri için de aynı resim kullanılmıştır.

Corpus Coranicum projesi tarafından ortaya koyulan sistemin başlıca özelliği, metin transliterasyonunda renk kodlama sisteminin esas alınmasıdır. Bu yöntem, yazmada bulunan metne müdahale etmeksizin, imla özelliklerin takip edilebilir bir şekilde ortaya konmasına imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda farklı özelliklere işaret eden sekiz adet renk kodu kullanılmaktadır. Bu renk kodları üç kategoride gruplanmaktadır: Okunabilirlik, Müdahale ve

birinci Mısır basımı olarak bilinen 1924 Kahire baskısıyla karşılaştırma.⁴³⁶ Kelimelerin yazım biçimlerine odaklanan bu transliterasyon sistemi, hicrî ikinci asrın ortasına kadar tarihlendirilen erken dönem Kur'an yazmalarına dair verileri belgelemeyi hedeflemektedir. İlk aşamada, yazmadaki imla translitere edilmektedir. İkinci aşamada ise ihtiyaç duyulan kısımlar renklerle belirtilmektedir. Bu sistemde hemze bir ses karşılığı olmadığı ve erken dönem mushaflarında bulunmadığı için gösterilmemektedir. Renk sistemi şu şekilde açıklanmaktadır:⁴³⁷

A) Okunabilirlik

1. Okunabilir ve Kahire 1924 ile örtüşen metin **mor** renkle yazılmaktadır. Ayet sonları ○ işaretiyle gösterilmektedir.
2. Güç okunan ya da tahribat, sıvı dökülmesi gibi sebeplerle belirsizleşen kısımlar **açık mavi metin-açık pembe arka planla** belirtilmektedir.
3. Okunamayan, yırtılmış/silinmiş ya da bulunmayan metin **gri** renkle gösterilmektedir.

B) Metin üzerinde yapılan değişiklikler ve metne eklemelerin işaretlenmesi

1. Değiştirme ve düzeltme gibi müdahaleler **mor metin üzerine açık mavi renk vurgusuyla** gösterilmektedir. Ardından tablonun solundaki satırlarda Kahire 1924 metni eklenmektedir.
2. Silinen metin **kırmızı** işaretlenmektedir.

C) Kahire 1924 metni ile karşılaştırma

1. Metinde Kahire basımına göre harf ziyadesi bulunuyorsa, zâit kelime **yeşil** vurgulanmaktadır.

⁴³⁶ Michael Marx, "Introduction to Transliteration System of Corpus Coranicum," (yayımlanmamış çalışma), 2.

⁴³⁷ Michael Marx, "Introduction to Transliteration System of Corpus Coranicum," 4-12; Gözeler, "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması", 14-16.

2. Metinde Kahire basımına göre *hazifli* bir yazım bulunuyorsa, bir önceki harf **sarı** vurgulanmaktadır.
3. Aynı kelimenin yazımında uygulanan imla tutarsızlığı ilgili kelimenin **mavi** vurgulanmasıyla gösterilmektedir.
4. Karşılaştırma kısmına tarafımızca şu renklendirme eklenmiştir: Kahire/Medine basımlarında mevcut olup yazmada bulunmayan harfler yazılmış fakat **turuncu** vurgulanmıştır. Dolayısıyla, turuncu vurgulu harfler esasen yazmada mevcut değildir.

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen sistem, bazı değişikliklerle uygulanmıştır. Bunlardan ilki, karşılaştırılan mushaf metni olarak Medine (Fehd) basımının esas alınmasıdır. Esasen resm-i Osmânî'ye yönelik rivayetleri takip etmesi ve özgünlüğü bakımından akademik kriterlerle uyumlu mushaf basımı, Kahire 1924 basımıdır. Fakat Tayyar Altıkulaç,⁴³⁸ Ğānim Qaddūri Hamed⁴³⁹ ve Omar Hamdan⁴⁴⁰ gibi mushaf tarihi otoritelerinin çalışmalarında İslam dünyasındaki yaygınlığı sebebiyle Medine basımını tercih etmesi sebebiyle, bu geleneğin devamı niteliğinde Medine basımı esas alınmıştır. Ancak bu basım yaygın kullanılsa da eleştiriye tabi tutulmaktadır. Zira Kahire 1924 baskısı, önsözünde imla noktasında ed-Dānī ve İbn Necāh'ın aktarımlarını esas aldığını ifade etmektedir. İlk baskıdan sorumlu komisyon, kendi döneminde Mısır'da yaygın kullanılan Muḥallelātī (ö.1311/1893) mushafını esas almış görünmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen, kâğıt kalitesi zayıf ve baskı tekniği açısından düşük nitelikli bir eser olarak değerlendirilmiştir.⁴⁴¹ Esasen Kahire 1924 ile Kahire 1952 ve onu esas alan Medine baskısı arasında imla açısından kayda değer az sayıda farklılık bulunmaktadır.

⁴³⁸ Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 224.

⁴³⁹ el-Hamed, *Resmu'l-Muşhaf: Dirāse Luġaviyye Tārīhiyye*, 443-609.

⁴⁴⁰ Hamdan, *Aḍvā' Cedīde 'ale'r-Resmī'l-'Osmānī*, 21.

⁴⁴¹ Omar Hamdan, "Er-Resmu'l-'Uṣmānī fī Ḍav'i Ṭab'ati'l-Qāhirati'r-Resmiyye", *MIDEO* 39(2024), 7.

Bu farklılıklardan ilki, üç kelimedede bulunan usul farklılığıdır: 7/el-A‘rāf 137, Kahire 1924’te “كلمة” Kahire 1952 ve Medine basımında “كلمت”; 38/Şād:55 ve 78/ en-Nebe’:22 Kahire 1924’te “للطاغين” Kahire 1952 basımında “للطنين” yazımları mevcuttur. Ayrıca 1924 Kahire basımında “الن” kelimesi 1928 ve 1929’daki yeniden basımlarda “ان لن” şeklinde basılmıştır.⁴⁴² Diğer bir fark ise vakıf ve vasl işaretlerinin yerleştirilmesine ilişkindir.⁴⁴³ Literatürdeki bu tartışmalara yalnızca sınırlı ölçüde değinilebilmiştir; zira kapsamlı bir değerlendirme, çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Aşağıdaki başlıkta ise transliterasyon metnine yer verilmektedir.

⁴⁴² <https://corpuscoranicum.org/en/print> (Erişim: 15 Mart 2025).

⁴⁴³ Hamdan, "Er-Resmu'l-'Uşmānī fī Ḍav'ī Ṭab'atī'l-Ḳāhiratī'r-Resmiyye", 5.

2. Nüshaların Transliterasyon Sistemiyle Neşri

[Transliterasyon farklı bir belge formatında gerçekleştirildiğinden bir sonraki sayfadan itibaren eklenmiştir. Bu sebeple bu sayfa bilinçli olarak boş bırakılmıştır.]

2. Nüshaların Transliterasyon Sistemiyle Neşri

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 1a, 003:103:008-003:114:014)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	يَعْمَبُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ اَدْكُم اَعْدَا قَالَفْ بَسْ فُلُوْكُمْ	1
	فَاَصْحَمَ بَعْمَه اَحْوَا وَكُم عَلٰى سَفَا حَصْرَه مِّنَ النَّارِ فَا	2
	بَعْدَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ بَسْ اللّٰهَ لَكُمْ اِنَّهٗ لَعَلَّكُمْ يَهْتَدُوْنَ	3
	وَن (١٠٣) وَلٰكِنْ مِنْكُمْ اَمَةٌ يَدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوفِ	4
	وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ (١٠٤) وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ	5
	لَدِىْ نَارٍ يَّرْقُقُوْنَ وَأَحْضِلُوْا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ السَّبَّأُ وَأُولٰٓئِكَ	6
	لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١٠٥) يَوْمَ تَبْصُرُ وَجُوْهٌ وَّسُودٌ وَوُجُوْهٌ	7
	قَالِمَا لَدِىْ اَسْوَدٌ وَوُجُوْهُهُمْ اَكْفَرُ مِنْ بَعْدِ اَتَمَّكُمْ	8
	فَدُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُوْنَ (١٠٦) وَأَمَّا اَلَّذِيْنَ اَنْصَبَ	9
عَائِيْثٌ	وَجُوْهُهُمْ فِيْ رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيْهَا خَالِدُوْنَ (١٠٧) لٰكِنَّ اَدَا	10
	اللّٰهَ سَلُوْهَا عَلَيْكَ نَاحِيْةً وَمَا اللّٰهُ يَرْجُوْا طَلْمًا لِلْعُلَمٰٓئِ (١٠٨)	11
	وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاللّٰهُ رَاجِعُ الْاُمُوْر (١٠٩)	12
	كُنتُمْ حَرًّا اِنَّهٗ اَحْرَقَ لِلنَّاسِ يَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ	13
	الْمُنْكَرِ وَيُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِبْرِىَا لَكَانَ حَرًّا	14
	لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُوْنَ وَاَكْبَرُهُمُ الْفٰسِقُوْنَ (١١٠) لٰنْ بَصُرُوْكُمْ	15
	اِلَّا اَنَّهُٓ وَاَنْ يَّسْلُوْكُمْ يُولُوْكُمْ اِلَّا دُبَّارًا لَّمْ يَبْصُرُوْا (١١١) صِرَ	16
اَيُّنَّ مَا	بَ عَلَيَّهِمُ الدَّلٰةُ لَمَّا يَبْقُوْا اِلَّا يَحْمِلُ مِنَ اللّٰهِ وَحْمًا مِّنْ ا	17
	لِّبَاسٍ وَنَاوٍ يَّعْصَبُ مِنَ اللّٰهِ وَصَرَبَ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ د	18
بِاَيِّتِ	لٰكِنَّ نَاسًا مِّنْهُمْ كَانُوْا يُكْفِرُوْنَ بِاَنَّهُ اللّٰهُ وَيَسْلُوْنَ الْاِنْسٰٓةَ	19
	يَعْرِىْ حَقَّ ذٰلِكَ مِمَّا عَصَوْا وَكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ (١١٢) لَسَوْا سَوَ	20
	ا مِّنْ اَهْلِ الْكِبْرِىَا اِنَّهٗ فَاَتَمُّ سَلُوْنَ اِنَّ اللّٰهَ اَنَا اللّٰهُ	21
	وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ (١١٣) يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوفِ	22
	وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُوْنَ فِى الْخَيْرِ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 1b, 003:114:015-003:126:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	الصلح ﴿١١٤﴾ وما فعلوا من حر قل كفروه والله علم بالمفص ﴿١١٥﴾	1
	ان الدس كفروا لن بعى عنهم امولهم ولا اولدهم من الله	2
	سبا واولك اصحب النار هم فيها حلدون ﴿١١٦﴾ مل ما سفقو	3
أصابث	ن في هذه الحنوه الدسا كمل رخ فيها صر اصبت حرب	4
	قوم ظلموا انفسهم فاهلكه وما ظلمهم الله ولكن	5
بِطَانَةٍ	انفسهم بظلمون ﴿١١٧﴾ ناهبا الدس اموا لا سجدوا بظه من دوكم	6
حَبَالًا	لا نالوكم حبالا ودوا ما عيم قد بدت العصا من ا	7
	فوههم وما يحى صدورهم اكر قد سبا لكم الاب	8
	ان كم يعقلون ﴿١١٨﴾ هانم اولا نحوهم ولا نحوكم ونو	9
قَالُوا	مبون نالكب كله وادا لقوم قلوا اما وادا حلوا	10
الْأَنَامِلَ	عصوا عليكم الانمل من العط فل مونوا يعطكم	11
	ان الله علم بدات الصدور ﴿١١٩﴾ ان تمسكم حسه سو	12
	هم وان نصكم سنه يفرحوا بها وان نصروا ونفوا	13
	لا نصركم كدهم سبا ان الله نما يعملون محص ﴿١٢٠﴾	14
لِلْقِتَالِ	واد عدوب من اهلك سى المومس مفعد للقل وا	15
طَائِفَتَانِ	لله سمع علم ﴿١٢١﴾ اذ همب طائفتن منكم ان نفسلا والله	16
	ولهما وعلى الله فلسوكل المومس ﴿١٢٢﴾ ولقد نصركم	17
	الله ببدر وانم ادله فانوا الله لعلمكم سكرور ﴿١٢٣﴾	18
	اذ نقول للمومس ان نصكم ان بمدكم ركم سنه ا	19
	لف من الملكه مرلس ﴿١٢٤﴾ لى ان نصروا وتنفوا وناوكم	20
	من فورهم هذا بمدكم ركم خمسه الف من الملكه	21
	مومس ﴿١٢٥﴾ وما جعله الله الا سى لكم ولطمس فلوكم	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 2a, 003:126:009-003:143:002)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	به وما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم ﴿١٢٦﴾ لقطع طرفا من	1
	الدين كفروا او يكفهم فسيقولوا حاس ﴿١٢٧﴾ لس لك من ا	2
شئ	لامر سيء او يوب عليهم او بعدهم فاهم ظلمون ﴿١٢٨﴾ والله	3
	ما في السموات وما في الارض يعر لمن سا وعدت من سا	4
	والله عفور رحم ﴿١٢٩﴾ ناهي الدين امنوا لا تاكلوا الربوا ا	5
	صعفا مصعفه وانقوا الله لعلمكم بلحون ﴿١٣٠﴾ وانقوا النار ا	6
	لے اعدب للكفر ﴿١٣١﴾ واطيعوا الله والرسول لعلمكم برحمون ﴿١٣٢﴾ و	7
وسارغوا	سرعوا الے معره من ركم وحه عرصها السموات والار	8
	ص اعدب للمفس ﴿١٣٣﴾ الدين ينفون في السرا والصرا والكطمن	9
والعافين	العط والعفس عن الناس والله تحب المحسن ﴿١٣٤﴾ والدين ادا فعلوا	10
	حسه او ظلموا انفسهم ذكروا الله فاسعفروا لديهم	11
	ومن يعر الدين الا الله ولم يصروا على ما فعلوا	12
وجئت	وهم يعلمون ﴿١٣٥﴾ اوليك حراوهم معره من رهم وحاب	13
	حبه من تحبها الاهر حلس فيها ونعم احر العملن ﴿١٣٦﴾ قد حلب	14
	من فلكم سن فسروا في الارض فانظروا كيف كان	15
يئان	عصبه المكدين ﴿١٣٧﴾ هدا بن للناس وهدى وموعظه للمفس ﴿١٣٨﴾	16
	ولا تنهوا ولا تحربوا وانم الاعلون ان كنم مومنين ﴿١٣٩﴾	17
	ان تمسكنم فرح فقد مس القوم فرح مثله وبلك	18
	الانام بداولها بن الناس ولنعلم الله الدين امنوا وسجد منكم	19
	سهدا والله لا تحب الظلمن ﴿١٤٠﴾ ولمحص الله الدين امنوا	20
	وتمحق الكفرن ﴿١٤١﴾ ام حسبن ان بدخلوا الخنه ولما يعلم ا	21
	لله الدين حمدوا منكم ونعلم الصبرن ﴿١٤٢﴾ ولقد كنم	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 2b, 003:143:003-003:153:013)

Medine 1984 (1405)	Transliteration	Satır
	يمون الموت من قبل ان يلقوه فقد راسموه وانم بطرون ﴿١٤٣﴾	1
	وما محمد الا رسول قد حلت من قبله الرسل اقل ماب ا	2
	و قبل انقلع على اعصمكم ومن قبل على عصمه قل	3
	بصر الله سنا وسحري الله السكرن ﴿١٤٤﴾ وما كان لنفس ان نمو	4
ثواب	ب الا نادن الله كينا موحلا ومن رد ثوب الدنيا بو	5
	به منها ومن رد ثواب الاحره بويه منها وسحري السكرن ﴿١٤٥﴾	6
	وكان من نبي قبل معه ربيون كبر فما وهوا لما ا	7
أصابهم اشتكأوا	صهم في سئل الله وما اسكنوا و الله	8
قالوا	بح الصبرن ﴿١٤٦﴾ وما كان قولهم الا ان قلوا ربنا اعصر	9
إسرافنا أقدامنا	لما ديونا و اسرفنا في امرنا وثبت اقدمنا وانصرنا	10
فقاتلهم	على القوم الكفرن ﴿١٤٧﴾ فانهم الله ثواب الدنيا وحسن	11
أبنا	ثواب الاحره والله بح المحسنن ﴿١٤٨﴾ نا ابنا الدن امنوا	12
	ان يطعوا الدن كفروا ردوكم على اعصمكم فسلو	13
	احسنن ﴿١٤٩﴾ بل الله مولكم وهو حر الصبرن ﴿١٥٠﴾ سلفي في قلو	14
	ب الدن كفروا الرعب نما اسركوا بالله ما لم نزل	15
	به سلطانا وماوهم النار ونس موى الظلمن ﴿١٥١﴾ ولقد	16
	صدقكم الله وعده اد بحسبونهم نادنه حى ادا	17
تَنَزَّعْتُمْ & değiştirilmiş imla eksik	فسلم وبرعتم في الامر وعصم من بعد ما اركم	18
	ما تحبون منكم من يريد الدنيا ومنكم من يريد الاحره سم	19
عَقَا	صرفكم عنهم لبتلكم ولقد عطف عنكم والله د	20
دُو	وا فصل على المومنن ﴿١٥٢﴾ اد يصعدون ولا يلوون على احد وا	21
	لرسول بدعوكم في احركم فانكم عما نعم	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 3a, 003:153:014-003:160:009)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	لَكِلَا مَحْرَبَا عَلٰی مَا فَكَّم وَلَا مَا اَصَاكَم وَ اللّٰه حَبْر مَا	1
نَعَسَا	بَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ سَمِ ارِلْ عَلَكَم مِّنْ بَعْدِ الْعَمِ اَمِهْ نَعَسَا نَعْسِي	2
	طَانَهْ مَكَم وَ طَانَهْ وَ دِ اَهْمَبَهْم اِنْسَبَهْم بَطُون	3
ق yazım şekli farklı	بِاللّٰهِ عِبْرَ الْحَقِّ طَنِ الْهَمْلَهْ بَعُولُونَ هَلْ لَنَا مِّنَ الْاَمْرِ مِّنْ	4
شَيْءٍ	سَيِّئٍ فَلِ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ يَخْفَوْنَ فِيْ اِنْسَبَهْم مَا لَا يَدُو	5
شَيْءٍ	نَ لَكَ بَعُولُونَ لَوْ كَانْ لَنَا مِّنَ الْاَمْرِ سَيِّئٌ مَا فَعَلْنَا هَهْنَا	6
	فَلِ لَوْ كَسِمَ فِيْ سَوَكَم لَبَرَّرَ الدِّسَ كَيْبَ عَلَيْهِمُ الْفِئْلَ اِلَى	7
مَضَاجِعِهِمْ ؟	مَضَحَبَهُمْ وَلَسِلِلِ اللّٰهَ مَا فِيْ صَدُورِكُمْ وَ لِمَحْصَ مَا فِيْ	8
	فَلَوْكَم وَ اللّٰهَ عَلِمَ دَبَابُ الصَّدُورِ ﴿١٥٤﴾ اِنَّ الدِّسَ بُولُوا	9
الْجَفْعَانِ	مَكَم يَوْمَ النِّهْيِ الْجَمْعِ اِنَّمَا اَسْرَطَهُمُ السُّطْنُ نَعَصَ مَا	10
يَتَانِيَا	كَسَبُوا وَ لَعَدَ عَمَّا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَمُورٌ حَلِمٌ ﴿١٥٥﴾ مَا اَبَا	11
	الدِّسَ اَمَبُوا لَا يَكُونُوا كَالدِّسِ كَفَرُوا وَ فَعَلُوا لَا حَوْبَهُمْ	12
	اِذَا صَرَبُوا فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوْا عَرٰى لَوْ كَانُوا عِدْبَا	13
	مَامَانُوا وَمَا فَعَلُوا لِحَعْلِ اللّٰهِ دَلِكُ حَسْرَهٗ فِيْ فُلُو	14
	بِهِمُ وَاللّٰهُ يَحْيٰى وَ يَمُتُ وَ اللّٰهُ مَا يَعْمَلُونَ بَصَرٌ ﴿١٥٦﴾	15
	وَلَسَ فَعِلَمٌ فِيْ سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مِمَّ لِمَعْرِهٖ مِّنَ اللّٰهِ وَ	16
	رَحْمَهٗ حَبْرٌ مِّنْ مَا يَحْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَ لَسَ مِمَّ اَوْ فَعِلَمٌ لَّالِي اللّٰهِ	17
	يَحْسَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَمَا رَحْمَهٗ مِّنَ اللّٰهِ لَسَ لَهُمْ وَ لَوْ كَيْبَ فَطَا	18
	عَلَبَطَا الْقَلْبَ لَا يَفْصُوا مِّنْ حَوْلِكَ فَاعْفَ عَنْهُمْ	19
شَاوَرُهُمْ	وَاسْغَفِرْ لَهُمْ وَ سَوِّرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَرِمَ	20
؟	فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ اِنَّ	21
عَالِبٌ	بَصْرَكُمْ اللّٰهُ فَلَا عِلْبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخُذْ لَكُمْ مِّنْ	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 3b, 003:160:010-003:173:001)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	دا اليه نصرکم من بعده وعلى الله فليوکل المومنون ﴿١٦٠﴾	1
	وما کان ليه ان يعل ومن يعلل باب بما عل يوم الصمه	2
	ثم يوفى کل نفس ما کسبت وهم لا يظلمون ﴿١٦١﴾ اقم اسع ر	3
باء	صون الله کمس با سحط من الله وماويله حمهم ونس ا	4
	انصر ﴿١٦٢﴾ هم درحب عند الله والله نصر بما عملو	5
	ن ﴿١٦٣﴾ لقد من الله على المومنين اد يعف فيهم رسولا من ا	6
	نفسهم سلوا عليهم انه وركهم وعلمهم الکب	7
	والحكمه وان کانوا من قبل ليه صلل مس ﴿١٦٤﴾ او لما اصکم	8
	مصسه فد اصم مليلها فلم ليه هذا فل هو من عند	9
اصبم elifeklenmiş	انفسکم ان الله على کل شئ قدير ﴿١٦٥﴾ وما اصاکم يوم ا	10
الجمعان ناقفوا	لطف الجمع فنادن الله ولعلم المومنين ﴿١٦٦﴾ ولعلم الدس بقفوا	11
تعالوا قالوا قتال	ا وفل لهم تعلوا فتلوا في سئل الله او ادفعوا فلوا	12
	لو يعلم فللا لانسکم هم للکفر يومد افر منهم	13
	للا من يقولون بافوههم ما لنس في فلوهم والله اعلم	14
اطاعونا mā civarı lekelenme	بما کسمون ﴿١٦٧﴾ الدس فالوا لاحوهم وفعدوا لو اطعونا ما	15
فادروا	فلوا فل فادروا عن انفسکم الموب ان کم صدقن ﴿١٦٨﴾	16
أخياء	ولا تحسن الدس فلوا في سئل الله امونا بل احبا عند ر	17
عائهم	هم بررفون ﴿١٦٩﴾ فرحن بما انهم الله من فصله وسلسرون با	18
	لدس لم بلحقوا بهم من حلقهم الا خوف عليهم و لا هم	19
	نخرون ﴿١٧٠﴾ سلسرون بنعمه من الله وفصل وان الله لا يصع ا	20
استجائوا أصابهم	حر المومنين ﴿١٧١﴾ الدس استجوا الله والرسول من بعد ما اصهم	21
	الفرح للدس احسوا منهم و انقوا احر عظم ﴿١٧٢﴾ الدس	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 4a, 003:173:002-003:183:022)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
قَالَ قَرَادَهْ	فَلْ لَهْمُ النَّاسِ اِنْ النَّاسِ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاَحْسُوهُمْ فَرْدَهُمْ	1
	اِنَّمَا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَاَنْفَلُوا نِعْمَهُ مِنْ	2
يَتَسَنَّبُهُمْ سَوَّ	اللّٰهِ وَفَصَّلْ لَمْ يَمْسُهُمْ سُوٌّ وَاسْعُوا رِصُونَ اللّٰهِ وَ اللّٰهِ	3
دُو اُولَيَاةَه	دُوَا فَصَّلْ عَظِيمٌ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا دَلَكُمُ السَّطْرُ خَوْفِ اُولَاةَه	4
تَخَافُوهُمْ وَخَافُونَ	فَلَا تَخَفُوهُمْ وَجَهْوُونَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا تَحْرِكِ الدِّينَ سِرْ	5
	عُونَ فِي الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَنْ يَصْرُوا اللّٰهَ سِا يَرِدُ اللّٰهُ ا	6
	لَا تَحْلِلْ لَهُمْ حَظًّا فِي الْاٰحِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنْ الدِّينَ	7
	اَسْرُوا الْكُفْرَ نَالِصًا لَنْ يَصْرُوا اللّٰهَ سِا وَلَهُمْ عَذَابٌ	8
	الْمِ ﴿١٧٧﴾ وَلَا تَحْسَبِ الدِّينَ كُفْرًا اِنَّمَا يَلِيْ لَهُمْ حَرٌّ لِّاَنْفُسِهِمْ ا	9
لِيَرْدَادُوْا	بِمَا يَلِيْ لَهُمْ لِيَرْدَادُوْا اِنَّمَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا	10
	كَانَ اللّٰهُ لِيَدْرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا اَنِمَ عَلَيْهِ حَيْثُ مَرَّ الْحَبِيبُ	11
	مِنْ الطَّبِيبِ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلٰى الْعَيْبِ وَلٰكِنْ	12
يَمْسَاةَ	اللّٰهُ يَخْبِيْ عَنْ رَّسَلِهِ مِنْ سِا فَاْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَّسَلِهِ وَاِنْ يَوْمُوْ	13
	ا وَيَسْعُوا فَلَكُمْ اٰحِرَ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ وَلَا تَحْسَبِ الدِّينَ سَحْلًا نَّمَا	14
عَاتِبُهُمْ خَيْرًا	اِنَّهُمْ اللّٰهُ مِنْ فَصْلِهِ هُوَ حَرٌّ لَّهُمْ بَلْ هُوَ سِرٌّ لَّهُمْ سَطْوٌ	15
	فَوْقَ مَا يَحْلُوْنَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلِلّٰهِ مَرْبُ السَّمَوَاتِ وَ	16
	لِاَرْضٍ وَاللّٰهُ يَمَّا يَعْمَلُونَ حَسْبُ ﴿١٨٠﴾ لَعَدَّ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الدِّينِ	17
اَعْتَبِيَاءَ قَالُوا	قَالُوا اِنْ اللّٰهُ فَعَرَّ وَخَسَّ اَعْبَا سَكَبَتْ مَا قَلُوا وَ فَلَهِمْ	18
الْاَنْبِيَاءَ	اَلَا نَسَا نَعْرِىَ حَقَّ وَيَقُولُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ دَلَكْ	19
يَطْلَامُ	بِمَا قَدَّمْتُمْ اَنْدِكُمْ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَّ يَطْلُمُ لِلْعَبْدِ ﴿١٨٢﴾ الدِّينِ	20
قَالُوا	قَالُوا اِنْ اللّٰهُ عَهْدُ السَّالَا يَوْمَ لِرَسُولٍ حَيْثُ نَالَسَا نَعْرِىَ	21
يُعْرَبَانِ جَاءَهُمْ	سَ نَاْكَلُهُ النَّارُ فَلْ قَدْ حَاكَمَ رَسُلٌ مِنْ فَيْلِ نَالَسَبِ وَ	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 4b, 003:183:022-003:194:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
قَتَلْتُمُوهُمْ	دالیه فلم فلم بقتلونهم ان کیم صدقں ﴿١٨٣﴾ فان کذبو	1
كَذَّبَ جَاءُوا	ک فقد کذب رسل من فیلک حاوا نالست والزیر و	2
دَابَّةً	الکتب المسیر ﴿١٨٤﴾ کل نفس دبه الموت و اما توفون احور	3
	کم يوم الضمه من ررح عن النار وادخل الحیه فقد فا	4
	ر وما الحموه الدبا الا مع العرور ﴿١٨٥﴾ لسلون فی المولکم	5
	وانفسکم ولسمع من الدس ابوا الکتب من فیلکم	6
	ومن الدس اسرکوا اے کثرا وان بصروا وتنفوا فان	7
	دلک من عزم الامور ﴿١٨٦﴾ واد احد الله مشق الدس ابوا	8
وَرَاءَ	الکتب لیسله للناس ولا یکنموه فسدوه ورا طهور	9
فَبَشَّ	هم واسبروا نه منا فللا فیس ما سبرون ﴿١٨٧﴾ لا یحسن الدس	10
	نفرحون بما ابوا ونحون ان یحمدوا بما لم یفعلوا فلا	11
بِمَقَارَةٍ	یحسدیهم بمقره من العذاب ولهم عذاب الم ﴿١٨٨﴾ ولله	12
شِئْءٍ	ملک السموب والارض واللہ علی کل شیء قدر ﴿١٨٩﴾ ا	13
	ر فی خلق السموب والارض واحتلف الل والنهار لای	14
فَیَمَّا فَمَا > فَمَا	لاولی الالب ﴿١٩٠﴾ الدس یدکرون الله فیمما وفعدوا و	15
+++	علی حیوهم ویمفکرون فی خلق السموب والارض ربنا	16
	ما حلف هدا بطلا سحک فمما عذاب النار ﴿١٩١﴾ ربنا	17
أَنْصَارٍ	اک من دحل النار فقد احربه وما للظلمس من انصر ﴿١٩٢﴾ ر	18
یُنَادِی	با اما سمعا منادبا بنده للامن ان اموا برکم فا	19
سَيِّئَاتِنَا	ما ربنا فاعمر لنا دنوبنا و کفر عما سلتنا ووفنا	20
الْأَثَرِ	مع الابرر ﴿١٩٣﴾ ربنا واتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تحربا	21

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 5a, 003:194:009-004:003:019)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
الْمَيْعَادَ فَاسْتَجَابَ	يوم القمه انك لا تحلف المبعد ﴿١٩٤﴾ فاسحب لهم رهم اے لا	1
	اصع عمل عمل مكم من دكر او انة بعضكم من بعض	2
هَاجِرُوا وَأَخْرَجُوا	فالدس هجروا و حرجوا من درهم وادوا في سيلة و	3
	فلوا وقلوا لا كفرن عهم سناهم ولا دحلهم	4
جَنَّتْ ثَوَابًا	حاب نجی من تحها الا هر بونا من عد الله والله عد	5
	ه حس المواب ﴿١٩٥﴾ لا تعربك بلب الدس كفروا في البلد ﴿١٩٦﴾	6
	مع قلل سم ماوهم همهم ونس المهاد ﴿١٩٧﴾ لكس الدس انوا	7
جَنَّتْ	رهم لهم حاب نجی من تحها الا هر حلدس فيها رلا من	8
لَلْأَثَرِ	عد الله وما عد الله حر للارر ﴿١٩٨﴾ وان من اهل الكتب لم	9
	يومس بالله وما ارل النكم وما ارل الهم حسعلن لله لا	10
	سبرون ناب الله منا قللا اولك لهم احرهم عد ر	11
عَامَتُوا	هم ان الله سربع الحساب ﴿١٩٩﴾ نابها الدس اموا اصروا و	12
صَابِرُوا رَاطِبُوا	صبروا واربطوا وانوا الله لعلكم بفلحون ﴿٢٠٠﴾	13
	فاحه السوره النسا وهي سبعة وسبعون وميه ايه	14
	سم الله الرحمن الرحيم نابها الناس انوا ربكم الله	15
	حلفكم من نفس وحده وخلق منها روحها وب منها	16
رَجَالًا	رجلا كبرا ونا وانوا الله الله سالون نه والا	17
الْأَزْحَامَ عَانُوا	رحم ان الله كان علمكم رفا ﴿١﴾ و ابوا السمة امولهم	18
	ولا تبدلوا الحنث بالطب ولا تاكلوا امولهم ال	19
	المولكم انه كان هونا كبرا ﴿٢﴾ وان حصم الا بسطو	20
الْبَنَاءِ	ا في السمة فاكحوا ما طاب لكم من النسا مے	21
	وبل وربع فان حصم الا عدلوا	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 5b, 004:003:020-004:011:056)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
مَلَكْتُ أَيْتَنُكُمْ	فوحده او ما ملكت انكم ذلك ادي الا بعولوا ﴿٣﴾	1
وَعَاثُوا الْبَنَاءَ	و انا السبا صدقهن نخله فان طس لكم عن سبائه منه نصبا	2
السَّهَاءَ	فكلوا هسا مرنا ﴿٤﴾ ولا توبوا السهبا امولكم الى جعل	3
	الله لكم فما واررفوهم فها واكسوهم وفولوا	4
الْبِكَاحِ	لهم فولا معروفا ﴿٥﴾ واسلوا السبي حيه ادا بلعوا المكح	5
عَائِشَتُمْ	فان اسسم منهم رسدا فادفعوا اليهم امولهم و	6
إِسْرَافًا وَيَنَازًا	لا تاكلوها اسرفا و ندرا ان يكروا ومن كان عسا فلسسيعف	7
	ومن كان فقيرا فلناكل بالمعروف فاذا دفعتم اليهم امولهم	8
	فاسهدوا عليهم وكفى بالله حسنا ﴿٦﴾ للرجال نصيب مما ر	9
وَالْبَنَاءَ	ك الاولاد والافريون وللنسا نصيب مما ر	10
الْوَالِدَانِ	ك الاولاد والافريون مما قل منه او كر نصبا مفروصا ﴿٧﴾	11
أُولَآءِ	واذا حصر القصمه اولو القري والسبي والمسكن فارز	12
	فوهم منه وفولوا لهم فولا معروفا ﴿٨﴾ ولحس الدس لو ركوا	13
	من حلهم دريه صعبا حافوا عليهم فلسعوا الله ولنعو	14
	لوا فولا سددا ﴿٩﴾ ان الدس تاكلون امول السبي طلما اما	15
	تاكلون في بطونهم نارا وسصلون سعرا ﴿١٠﴾ بوصكم	16
يُنْسَاءَ	الله في اولدكم للذكر ميل حظ الاسس فان كن نسا فوو	17
	اسس فلهن ثلثا ما رك وان كات وحده فلها النصف	18
	والابونه لكل وحد منهما السدس مما رك ان كان له ولد	19
أَبْوَاهُ	فان لم يكن له ولد و ورثه ابوه فلامه الثلث فان كان له ا	20
دَيْنٍ ۖ آبَاؤُكُمْ	حوه فلامه السدس من بعد وصيه يوصيه بها او دس اناؤكم	21

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 6a, 004:011:057-004:019:009)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
وَأَنَاؤُكُمْ	وَأَنَاؤُكُمْ لَا يَدْرُونَ إِيَّاهُمْ اقْرَبْ لَكُمْ نِعْمًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ	1
	إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا رَزَقَكُمْ	2
لَهُنَّ وَلَدٌ lafzın tamamı eksik	إِنْ لَمْ يَكُن لِهِنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لِهِنَّ فَلَهُنَّ الرِّبْعُ مِمَّا رَزَقَكُمْ مِنْ بَعْدِ	3
	وَصَهِ يَوْصِيَنَّ بَهَا أَوْ دَس وَلَهُنَّ الرِّبْعُ مِمَّا رَزَقَكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ	4
تَرْكُمُ	لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ النِّصْفُ مِمَّا رَزَقَكُمْ مِنْ	5
	بَعْدِ وَصَهِ يَوْصِيَنَّ بَهَا أَوْ دَس وَإِنْ كَانَ رِجْلٌ يَوْمَئِذٍ	6
	كُلُّهُ أَوْ امْرَأَتُهَا أَوْ أَحِبٌّ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِمَّهَا النِّصْفُ	7
شُرَكَاءُ	سِوَاكَانِ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ	8
	بَعْدِ وَصَهِ يَوْصِيَنَّ بَهَا أَوْ دَس عَرَّ مَصَارَ وَصَهِ مِنَ اللَّهِ	9
	وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ بَلْكَ حُدُودَ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ	10
جَنَّتِ	سَوَّلَهُ يَدْخُلْهُ حَبَابٌ نَحْيٍ مِنْ نَحْبِهَا الْآيَةُ حَلَسَ فِيهَا	11
	وَذَلِكَ الْفُورُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ	12
	حُدُودَهُ يَدْخُلْهُ نَارًا حُلَا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾ وَ	13
	إِلَى نَافِثِ الْفَحْشَى مِنْ نَسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْكُمْ أَرْبَعَةً	14
	مِنْكُمْ فَإِنْ سَهِدُوا فَمَسْكُوهُمْ فِي السُّبُوحِ حَيْثُ نُو	15
وَالَّذِينَ	فِيهِ الْمَوْتُ أَوْ يَحُلِ اللَّهُ لِهِنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذِينَ بَانَتْ مِنْكُمْ	16
	فَادُوهَا فَإِنْ تَابَا وَاصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهَا إِنْ أَرَادَ	17
تَوَابًا	كَانَ تَوَابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾ إِمَّا النُّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ	18
الْمَنْوَةَ	لِسُوْجَاتِهِمْ ثُمَّ يَوْمُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ	19
	وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَنْ يَسْتَنْبِطَ التَّوْبَةَ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ	20
الْمَنْوَاتِ قَالَ	لِسَبَبٍ حَتَّى إِذَا حَصَرَ أَحَدُهُمُ الْمَوْتُ فَلَا يَسْتَنْبِطُ إِلَيْهِ سَبَبٌ	21
عَذَابًا	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَئِذٍ كَفَّارٍ أُولَئِكَ أَعْدَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا	22
عَامُّوًا الْبَيْتَاءُ	الْمَا ﴿١٨﴾ نَابِهَا إِلَهُنَّ أَمَّا لَا يَحُلْ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 6b, 004:019:010-004:026:017)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
عَاتِقْتُوهُنَّ	کرھا ولا یصلوھن لدهوا بعض ما انتھوھن الا ان	1
وعَاتِرُوهُنَّ	باس یحسہ مسہ وعسروھن بالمعروف فان کرھموھن	2
	فعسے ان یکرھوا سہا و یحل اللہ فیہ حرا کبرا ﴿١٩﴾ وان ار	3
وعَاتِرْتُمْ قِطَارًا	دم اسیدل روح مکان روح وانسم احدہن فطر	4
اَتَاخُذُوْنَهُ	ا فلا یأخذوا منہ سہا یأخذوہ بہتتا واثما مسنا ﴿٢٠﴾ و	5
	کف یأخذوہ وفد اقصے بعضکم الے بعض واخذ	6
عَاتِقْتُمْ	ن منکم مثثا علطا ﴿٢١﴾ ولا یسکھوا ما نکح اناؤکم	7
النِّسَاءُ وَنِسَاءَ	من النسا الا ما قد سلف انہ کان محسہ ومفتا وسا	8
وَنِسَائِكُمْ	سبلا ﴿٢٢﴾ حرمت علیکم امھکم وبنسکم واحوکم	9
	وعمھکم وحلکم وبنات الاح وبنات الاخت و	10
	امھکم الے ارضعکم واحوکم من الرصعہ وامھب	11
نِسَائِكُمْ نِسَائِكُمْ	نساکم ورببکم الے فی حورکم من نساکم الے د	12
جَنَاحَ	حلیم ہن فان لم یكونوا دحلیم ہن فلا حنح	13
اِنِّتَاکُمْ	علیکم وحلیل انناکم الدس من اصلکم وان یجمعوا	14
	بن الاحس الا ما قد سلف ان اللہ کان عفورا رحما	15
النِّسَاءَ	﴿٢٣﴾ والمحصب من النسا الا ما ملک امنکم کب	16
وَرَاءَ	اللہ علیکم واحل لکم ما ورا دلکم ان تبنتعوا نامو	17
	لکم محصن عر مسفحس فما اسمعہم بہ منہن فابوھن	18
	احورھن فریصہ ولا حناح علیکم فیما رصتہم بہ	19
	من بعد الفریصہ ان اللہ کان علما حکما ﴿٢٤﴾ ومن لم	20
	یسطع منکم طولا ان سکح المحصب المومب	21
	ہن ما ملک امنکم من فستکم المومب واللہ	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 7a, 004:026:018-004:034:030)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	اعلم بانمكم بعضكم من بعض فاكجوهن نادن	1
وَأَنَّهُنَّ	اهلهم و انوهن احورهن بالمعروف محصب عر مسح	2
أَخْتَانِ	ولا محدب احدين فاذا احص فان انس بحسه فعلهن نصف	3
	ما على المحصب من العذاب ذلك لمن حسه العنت	4
	منكم وان بصروا حر لكم والله عمور رحم ﴿٢٥﴾ ريدالله	5
	لسن لكم ويهدكم سنن الدس من فلكم ونوب علمكم	6
	والله علمكم حكمكم ﴿٢٦﴾ والله ريد ان نوب علمكم ويريد	7
	الدس ندعون السهوب ان تمبلوا ميلا عظما ﴿٢٧﴾ ريد ا	8
	لله ان يحفف علمكم وحلق الاسس ضعيفا ﴿٢٨﴾ دابها الدس	9
عَامُّنَا	اموا لا ناكلوا امولكم نسكم بالنطل الا ان نكو	10
تراض	ن بحره عن برص منكم ولا نصلوا انقسم ان الله كان	11
	كم رحما ﴿٢٩﴾ ومن يفعل ذلك عدونا وطلما فسوف	12
	بصله نارا وكان ذلك على الله سيرا ﴿٣٠﴾ ان نحسوا	13
كثير	كثير ما بهون عنه كمر علمكم سناكم ويدحكمكم	14
	مدحلا كريما ﴿٣١﴾ ولا تمنوا ما فصل الله به بعدكم	15
وَالنِّسَاءُ	على بعض للرحيل نصب مما اكسبوا وللنساء نصب	16
شئ	مما اكتسبن واسلوا الله من فصله ان الله كان بكل ساء	17
الْوَالِدَانِ	علما ﴿٣٢﴾ ولكل جعلنا مولد مما ترك الوالدين والافريون	18
شئ	والدس عقدت انمكم فانوهم بصلهم ان الله كا	19
	ن على كل ساء شهدا ﴿٣٣﴾ الرحيل قومون على النساء ما فصل	20
	الله بعضهم على بعض وما انفقوا من امولهم فالصاحب	21
تَخَافُونَ	فتت حفظ للعب ما حفظ الله والى تحفون نسود	22
الْمَصَاحِفِ	هن فعطوهن فاهجروهن في المصحح واصبروهن فان	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 7b, 004:034:031-004:043:047)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	اطعمكم فلا سعو علمه سبلا - ان الله كان علما كسرا ﴿٣٤﴾	1
شِقَاق	وان حصم سبق سبعا فبعثوا حكما من اهله وحكما	2
يَتَّبِعَانِ	من اهله ان يردها اصلها بوقع الله سبهم ان الله كان	3
	علما حسرا ﴿٣٥﴾ واعبدوا الله ولا تسركوا به سنا ونا	4
	لوالس احسنا ويند القريه والسبي والمسكن والجار	5
والصاحب	يد القريه والجار الحب والصحب بالحب واس السبل	6
مُخْتَلَا	وما ملك اممكم ان الله لا يحب من كان مختلا فحورا ﴿٣٦﴾	7
عَاتِبَهُم	اللس سحلون ونامرون الناس بالحل وكمون ما انهم ا	8
عَذَابًا	لله من فضله واعبدنا للكفرس عذبا مهننا ﴿٣٧﴾ واللس	9
رَنَاءَ	سفقون امولهم ربا الناس ولا يومنون بالله ولا باليوم	10
فَسَاءَ	الاجر ومن بك السطط له فرنا فسنا فرنا ﴿٣٨﴾ ومادا	11
عَامَنُوا	علمهم لو اموا بالله واليوم الاخر وانفقوا مما	12
	ررفهم الله وكان الله بهم علما ﴿٣٩﴾ ان الله لا يظلم	13
وَيُقَالُ	مقل دره وان بك حسنه بصعفا ويوب من لده ا	14
	حرا عطما ﴿٤٠﴾ فكيف اذا حنا من كل امه سهد وحننا	15
هَؤُلَاءِ	بك على هول سهدا ﴿٤١﴾ يومد بود اللس كفروا وعصو	16
	ا الرسول لو سويهم الارص ولا يكمون الله حدشا ﴿٤٢﴾	17
عَامَنُوا	ناها اللس امنوا لا يربوا الصلوه واسم سكيه حى	18
عَابِرِى	تعلموا ما يقولون ولا جنبنا الا عري سبيل حته تغتسلوا وا	19
جَاءَ الْعَاظِطِ	ن كسم مرصه او على سفر او حا احد مكم من الغبط	20
الْبَنَاءَ مَاءَ	او لمسم النساء فلم يحدوا ما فسمموا صعبدا طبا فا	21
	مسحوا بوحوكم وندك ان الله كان عفوا	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 8a, 004:043:048-004:056:005)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	عَفُورًا ﴿٤٣﴾ الْمِرَالِ الدِّسْ اَوْبُو بَصَا مِنْ الْكَبِّ سِیْرُو ۱	1
	لِصَلَّاهُ وَرَبِّدُو اَنْ یَّصْلُو السِّلِیْلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَاکُمْ	2
	وَكَيْفَ نَالَهُ وَلِمَا وَكَيْفَ نَالَهُ بَصِرَا ﴿٤٥﴾ مِنْ الدِّسْ هَادُوا	3
مَوَاضِیْعِهِ	بِحُرُوفِ الْكَلِمِ عَنْ مَوْضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَ	4
	اسْمِعْ عَرِّ مَسْمُوعٍ وَرَعْنَا لِمَا نَالَسْنَاهُمْ وَطَعْنَا فِي الدِّسْ	5
	وَلَوْ اِنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاطَعْنَا وَاسْمِعْ وَاطْرُبْنَا لَكَانَ	6
	حَرًا لَهُمْ وَاقُومْ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ نَكَرَهُمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ	7
عَامِنُوْا	اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾ نَاهِي الدِّسْ اَوْبُو الْكَبِّ اَمْبُو بَمَا يَرْلَا	8
	مَصْدُوقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّطْمَسَ وَحُوْهَا فِرْدَهَا	9
اُدْبَارَهَا	عَلَى اَدْبَارِهَا اَوْ يَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ	10
	اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾ اِنْ اللّٰهُ لَا يَغْفِرُ اَنْ يَّسْرَكَ نَهْ وَيَغْفِرُ مَا	11
يَشَاءُ	دُوْنَ ذَلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ وَمَنْ يَّسْرَكَ نَالَهُ فَقَدْ اَقْبَرَتْ اَثْمًا	12
	عَظُمًا ﴿٤٨﴾ الْمِرَالِ الدِّسْ يَرْكُوْنَ اَنْفُسَهُمْ بِلِ اللّٰهِ يَرْكُوْ	13
يَشَاءُ	مِنْ يَّسَا وَلَا يَظْلَمُوْنَ فَيَلَا ﴿٤٩﴾ اِطْرُ كَيْفَ يَغْفِرُونَ عَلَى	14
Kāf, zāl boyutunda yazılmış	اللّٰهُ الْكَذِبِ وَكَيْفَ نَهْ اَمَّا مَسْنَا ﴿٥٠﴾ الْمِرَالِ الدِّسْ	15
	اَوْبُو بَصَا مِنْ الْكَبِّ يُؤْمِنُونَ بِالْحَبِّ وَالطَّعْوِیْ	16
هَؤُلَاءِ عَامِنُوْا	وَيَقُولُونَ لِلدِّسْ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ اِهْدِيْ مِنْ الدِّسْ اَمْبُو	17
	سَيَلَا ﴿٥١﴾ اَوَّلِيْكَ الدِّسْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنُ اللّٰهُ فَلَنْ يُّحْدِلْهُ	18
	بَصِرَا ﴿٥٢﴾ اَمْ لَهُمْ بَصِيْبٌ مِنَ الْمَلِكِ قَادَا لَا يُؤْمِنُونَ النَّا	19
عَانَتُهُمْ	سِنْ يَغْفِرَا ﴿٥٣﴾ اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا اَنْهَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَصْلِهِ	20
عَانَتَيْنَا اَلْ	فَقَدْ اَنْبَا اِلْ اَرْهَمُ الْكَبِّ وَالْحَكْمَهُ وَاتَنَنَهُمْ مَلَكًا	21
عَامِنَ	عَظُمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ مَنْ اَمْسَ نَهْ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَيْفَ	22
	يَحْتَمِلُهُمْ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ اِنْ الدِّسْ كَفَرُوا نَانِسَا سَوْفَ	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 8b, 004:056:006-004:065:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	بصلهم نارا كلما نضجت حلوهم بدلهم حلودا	1
	عبرها لندوفوا العذاب ان الله كان عزيزا حكما ﴿٥٦﴾ و	2
عَامَنُوا جَنَّتِ	الذين آمنوا وعملوا الصالحات سدح لهم حبات حبة من	3
	نحبها الا نهر حلس فيها ابدا لهم فيها ارواح مطهرة	4
	وبدح لهم طلا طلبلا ﴿٥٧﴾ ان الله نامركم ان بودوا الا	5
	مسب الى اهلها وادا حكمكم من الناس ان تحكموا بالعدل	6
	ان الله بما يعظكم به ان الله كان سمعا بصيرا ﴿٥٨﴾ ما	7
عَامَنُوا	بها الذين آمنوا اطعوا الله فاطعوا الرسول واولي	8
	لامر منكم فان برعهم في سببه فردوه الى الله والرسول	9
	ان كنتم يومنون بالله وانوم الاخر ذلك حر واحسن	10
عَامَنُوا	ناوبلا ﴿٥٩﴾ الم ير الى الذين برعهم ايمهم آمنوا بما ابرل النك	11
يَخَافُونَ	وما ابرل من فلك يريدون ان ينحكموا الى الطعون وقد	12
	امروا ان تكفروا به ويريد السطن ان بصلهم صلا بعدا ﴿٦٠﴾	13
تَعَالَوْا	و ادا قل لهم بعلو الى ما ابرل الله والى الرسول راب	14
	المفعلن بصدون عنك صدودا ﴿٦١﴾ فكيف اذا اصبهم	15
جَاءُوكَ	مصسه بما قدمتم اندمتم حوك مخلعون	16
	بالله ان اردنا الا احسنا وبوفعا ﴿٦٢﴾ اولئك الذين تعلم	17
	الله ما في قلوبهم فاعرض عنهم وعظهم وقل لهم في	18
لِيُطَاعَ	انفسهم قولنا بلعنا ﴿٦٣﴾ وما ارسلنا من رسول الا لنطع نادن	19
جَاءُوكَ	الله ولو ايمهم اد ظلموا انفسهم حوك فاسعصر	20
تَوَاتَا	وا الله واستعصر لهم الرسول لوحدوا الله بونا ر	21
	حما ﴿٦٤﴾ فلا وربك لا يومنون حية بحكموك فما سحر	22

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 9a, 012:065:008-012:080:003)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
كَيْل	ورداد کیا بعد دلک کیل سیر ﴿٦٥﴾ قال لں ارسله معکم ہے	1
تُونُون	بویوں موبعا من الله لیاپے به الا ان محاط کم فلما ابوه مو	2
	بهم قال الله على ما يقول وکیل ﴿٦٦﴾ وقال بیے لا دحلوا من نا	3
	ب وحد وادحلوا من ابوب معرفه وما اعے عنکم من	4
شئء	الله من شئ ان الحكم الا لله عليه نوکت وعله فسوکل	5
	المتوکلون ﴿٦٧﴾ ولما دحلوا من حب امرهم ابوهم ما کان بعے	6
شئء	عهم من الله من ساء الا حاحه في نفس يعقوب فصها وانه	7
لنو	لدوا علم علم لما علمنه ولكن اکبر الناس لا علمون ﴿٦٨﴾ ولما د	8
قال	حلوا على يوسف اءه الله احاه فل اءه احوک فلا یس	9
الْبَيْتَاءِ	ما کانوا يعملون ﴿٦٩﴾ فلما حمرهم تحمارهم جعل السقه في ر	10
	حل احه سم اءن مودن اتها العبر انکم لسرفون ﴿٧٠﴾ قالوا	11
قالوا / ضواع	وافلوا عليهم مادا یفقدون ﴿٧١﴾ فلوا یفقد صوۃ الملك	12
جاء / بعیر	ولمں حا به حمل بحر وانا به رعم ﴿٧٢﴾ قالوا بالله لقد علمم	13
قالوا / جزؤء	ما حبا لفسد في الارص وما کما سرفس ﴿٧٣﴾ فلوا فما حراه ان	14
جزؤء	کم کدس ﴿٧٤﴾ قالوا حراه من وحد في رحله فهو حراه کد	15
وعاء	لک بحی الطلمس ﴿٧٥﴾ فدا باوعهم فل وعا احه سم اسحر	16
وعاء	حما من وعا احه کدک کدنا لیوسف ما کان لاحد	17
نشاء	احاه في دس الملك الا ان سا الله نرفع درج من سا	18
	وفوق کل دے علم علم ﴿٧٦﴾ قالوا ان سرق فقد سرق اح	19
قال	له من فل فاسرها يوسف في نفسه ولم سدها لهم فل ا	20
مکانا	سم سر مکننا والله اعلم ما یفقدون ﴿٧٧﴾ قالوا ناهیا ا	21
مکانه	لعریر ان له ابا شخا کبرا فحد احدنا مکنه انا بریک	22
قال	من المحسس ﴿٧٨﴾ فل معادلله ان ناحد الا من وحدنا معنا	23
	عده انا ادا لطلون ﴿٧٩﴾ فلما اسدسوا منه	24

NOT : bu sayfada *kālū* kelimesinin yazımı değışkenlik göstermektedir.

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 9b, 012:080:004-012:096:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	حلصوا بحما فال كبرهم الم تعلموا ان انا كم قد	1
	احد عليكم موبما من الله ومن فل ما فرطم في يوسف فل	2
	ارح الارص حيه نادن لے لے او بحكم الله لے وهو حرا	3
	الحكمس ﴿٨٠﴾ ارحعوا الے اسكم فقولوا نانا ان ابك سرق وما	4
	سهدنا الا بما علمنا وما كما للعب حطس ﴿٨١﴾ وسل ا	5
	لقره الے كما فيها والعبر الے اقبلنا فيها وانا لصدفون ﴿٨٢﴾	6
	فال بل سولت لكم انفسكم امرا فصر حمل عسے الله	7
	ان نابننہ مہم حمعا انه هو العلم الحكمس ﴿٨٣﴾ وتولے عنہم وفال	8
	ناسفے علے يوسف وابصت عناه من الحرن فہو کھطم ﴿٨٤﴾ فالوا	9
تذکر	بالله تفتوا بدکر يوسف حيه نکون حرصا او نکون من الھلکس ﴿٨٥﴾	10
قال	فل اما اسکوا ثے وحرے الے الله واعلم من الله ما لا تعلمون ﴿٨٦﴾	11
تأشسوا	بلے ادهبوا فحسوسا من يوسف واحه ولا تسوسا من روح الله	12
تأشس	انه لا ساس من روح الله الا القوم الکفرون ﴿٨٧﴾ فلما دحلوا	13
	علہ فالوا ناهما العبر مسسا واهلنا الصر وحسا بصبه	14
	مرحه فاوف لما الککل وصدق علنا ان الله نحے المصد	15
قال	فس ﴿٨٨﴾ فل هل علمتم ما فعلم يوسف واخه اد انم حملو	16
	ن ﴿٨٩﴾ فالوا اک لاب يوسف فال انا يوسف وهدا اے قد	17
	من الله علنا انه من سو وبصر فان الله لا بصع احر المحسلس ﴿٩٠﴾	18
ما تترك قال لخطین	فالوا بالله لقد ارك الله علنا وان کما لخطس ﴿٩١﴾ فل	19
	لا تثرب علکم النوم بعصر الله لکم وهو ارحم الرحمس ﴿٩٢﴾	20
هنا	ادهبوا بمصے هد فالقوه علے وحه لے ناب بصرا	21
قال	واتونے ناهلکم احمس ﴿٩٣﴾ ولما فصلت العبر فل انوهم لے	22
قالوا	لاحد رخ يوسف لولا ان تفندون ﴿٩٤﴾ فالوا بالله اک لے	23
جاء	صللک القدم ﴿٩٥﴾ فلما ان حا السبر الصه علے وحه فاربد	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 10a, 013:011:003-013:019:001)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	من نى بدينه ومن حلقه محطوبه من امر الله ان الله لا يعز ما	1
سَوْءَا	نقوم حى نعبروا ما نانسهم وادا اراد الله نقوم سوا	2
	فلا مرد له وما لهم من دونه من وال ﴿١١﴾ هو الى ربكم الرو	3
يُنشئُ الْقِيَال	حوقا وطمعا ونسب السحاب النمل ﴿١٢﴾ وسبح الرعد محمد	4
يُنشأ	والمملكه من حصه ويرسل الصوعى فصبت بها من ساء	5
	وهم يحدلون في الله وهو شديد المحال ﴿١٣﴾ له دعوه الحق	6
يُنشئ	والدس بدعون من دونه لا تسحبون لهم ساء الا كسط	7
الْعَاء دُعَاء	كفه الى الما لبيع فاه وما هو ببعه وما دعا الكفر	8
	س الا في صلل ﴿١٤﴾ ولله تسجد من في السموب والارض	9
الأصالي	طوعا وكرها وطلبهم بالعدو والاصل ﴿١٥﴾ فل من رب	10
أَفْتَحْدُم	السموب والارض فل الله فل افخدم من دونه	11
	اولنا لا نملكون لانفسهم نعا ولا صرا فل هل نسوي	12
	الاعمى والبصر ﴿١٦﴾ ام هل نسوي الطلمب والنور ﴿١٧﴾ ام	13
شَرَكَاء	جعلوا لله شركا خلصوا كحلقه فسبه الخلق عليهم فل	14
شئء الشَّعَاء	الله خلق كل ساء وهو الواحد القهر ﴿١٦﴾ ارل من السما	15
مَاء	ما فسالب اودنه بقدرها فاحمل السبل رندا رابا	16
أَيْتَاء	ومما يوفدون عليه في النار اسعا حله او مع رند	17
	مبله كذلك نصرب الله الحق والطل فاما الرند	18
جَفَاء	فدهب حقا واما ما نفع الناس فمك في الارض	19
الْأَمْثَال أَسْتَجَانُوا	كذلك نصرب الله الامل ﴿١٧﴾ للدس اسحبوا	20
	لربهم الحسنه والدس لم تسحبوا له لو ان لهم ما في الار	21
سَوْءَا	ص جمعا ومبله معه لافيدوا به اولك لهم سو	22
	الحساب وماونهم هم ونس المهاد ﴿١٨﴾ امس	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 10b, 013:019:002-013:030:014)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	تعلم اما انزل اليك من ريك الحق كم هو	1
أولوا	اعني اما سدكر اولالاالب (١٩) الذس	2
والدين	بوقون بعهد الله ولا نفضون المثنى (٢٠) الذس	3
	بصلون ما امر الله به ان بوصل وبخشون ر	4
شوء	هم وبخافون سو الحساب (٢١) والذس صبروا	5
أيتاء	ابتغا وحه رهم وافاموا الصلوه وا	6
علاية	بفقا مما رزفهم سرا وعلمنه ويدرون با	7
جئت	لحسنه السسه اوليك لهم عني الدار (٢٢) حناب	8
عائهم	عدن بدخلونها ومن صلح من اباهم واز	9
	وحهم وذرتهم والملكه بدخلون علمهم	10
	من كل باب (٢٣) سلم عليكم بما صبرتم فنعيم عني	11
	الدار (٢٤) والذس نفضون عهد الله من بعد	12
	مسهه وبقطعون ما امر الله به ان بوصل و	13
	بفسدون في الارض اوليك لهم اللعنه و	14
شوء يشاء	لهم سو الدار (٢٥) الله ببسط الرزق لمن يشا	15
	وبقدر وفرحوا بالحنوه الدنيا وما الحنوه	16
	الدنيا في الاحره الا متع (٢٦) وبقول الذس كفروا	17
يشاء	لولا انزل علمه انه من ربه فل ان الله يصل من يشا	18
	وبهدى اله من اناب (٢٧) الذس امنوا وتطمئن	19
	فلوهم بذكر الله الا بذكر الله بطمئن القلوب (٢٨)	20
	الذس امنوا وعملوا الصلحت طوبى لهم و	21
	حسن ماب (٢٩) كذلك ارسلنك في امه فد خلت	22
	من قلها ام لسلاوا علمهم اليه اوحنا اليك	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 11a, 014:026:001-014:038:015)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	ومل كلمه حسه كسره حسه احب من فو	1
قَرَارٍ اِءَامَنُوا	الارض ما لها من قرر ﴿٢٦﴾ سب الله الدس امنوا	2
اَلْقَابِ	بالقول البس في الحموه الدنيا وفي الاحره وصل	3
يَشَاءُ	الله الظلمس وفعل الله ما ساء ﴿٢٧﴾ الم بر الى الد	4
	س بدلوا نعمت الله كفرا واحلوا قومهم دار	5
اَلْقَرَارِ	الوار ﴿٢٨﴾ هم يصلونها ونس القرار ﴿٢٩﴾ وحلوا لله اندا	6
	دا لصلوا عن سبله فل بمعوا فان مصركم	7
	الى النار ﴿٣٠﴾ فل لعباده الدس امنوا نعموا الصلوه	8
	ونعموا مما ررهم سرا وعلاسه من فل ان ناع	9
	يوم لا بيع فيه ولا حلل ﴿٣١﴾ الله اليه خلق السمو	10
اَلشَّعَاءُ مَاءً	ب والارض وارل من السبا ما فاحرج به من	11
	المرب رر فاكم وسحر لكم الفلك لحبه في ا	12
	لسحر بامرهم وسحر لكم الانهر ﴿٣٢﴾ وسحر لكم الشمس	13
وَالنَّهَارِ	والقمر داسن وسحر لكم الل والنهر ﴿٣٣﴾ واسكم	14
	من كل ما سالتموه وان بعدوا نعمت ا	15
قَالَ	لله لا محصوها ان الاسس لطلوم كفار ﴿٣٤﴾ واد فل	16
	ارهم رب احعل هذا البلد امنا واحننه وين ا	17
	ن نعد الاصنام ﴿٣٥﴾ رب انهن اصلل كبرا من الناس	18
عَصَائِ	هم تنعنه فانه ميه ومن عصيه فاك عفور	19
	رحم ﴿٣٦﴾ ربا الى اسكنت من دريه بواد عر ع	20
	ررع ععد سدك المحرم ربا لنعموا الصلوه	21
	فاحعل افده من الناس بهيه المهم واررهم من ا	22
	لمرب لعلمهم سكرور ﴿٣٧﴾ ربا انك تعلم ما يحه	23
نَقِءُ	وما نعلن وما يحه على الله من ساي في الارض	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 11b, 014:038:016-015:002:004)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
الْأَسْمَاءُ	ولا في السبا ﴿٣٨﴾ الحمد لله الذي وهب لي على الكبر	1
إِسْمَاعِيلَ	اسمعيل واسحق ان يسمع الدعاء ﴿٣٩﴾ رب احملني	2
الْعِزَّةُ	مصم الصلوه ومن دريه ربنا وصل دعا ﴿٤٠﴾ ربنا	3
	اعمر لي ولوليت وللمومن يوم يقوم الحساب ﴿٤١﴾	4
	ولا تحسبن الله عبدا عما يعمل الظلمون ﴿٤٢﴾ اما بوح	5
	هم لوم نسحق فيه الاصر ﴿٤٣﴾ مهطعن مفعن روسهم	6
	لا يريد لهم طرفهم وافدهم هوا ﴿٤٤﴾ واندر ا	7
	لناس يوم ناسم العذاب فقول الدس طلما ربنا ا	8
	حرنا الى احل قرب نحب دعوك ونسح الرسل او	9
	لم نكوبوا افسم من قل ما لكم من زوال ﴿٤٥﴾ و	10
	سكنم في مسكن الدس طلما افسهم وبس	11
الْأَنْبِيَاءُ	لكم كيف فعلنا بهم وصربا لكم الاميل ﴿٤٦﴾ و	12
	قد مكروا مكروهم وعند الله مكروهم وان كا	13
	ن مكروهم لتزول منه الحال ﴿٤٧﴾ فلا تحسبن الله محلف و	14
ذُو	عده رسله ان الله عرر دا انتقام ﴿٤٨﴾ يوم بدل	15
	الارض عبر الارض والسموت وبرروا لله ا	16
	لوحد الفهار ﴿٤٩﴾ ويه المحرمين يومد مقرس في الا	17
فَطْرَانِ	صفا ﴿٥٠﴾ سراسلهم من فطران وعيسه وحوهم النا	18
	ر ﴿٥١﴾ لحري الله كل نفس ما كسبت ان الله سري	19
وَالْيَعْلَمُونَ	الحساب ﴿٥٢﴾ هذا بلغ للناس ولندروا به ولعلموا	20
	اما هو اله وحد ولدكر اولوا الالب ﴿٥٣﴾	21
	فاحه سوره المحر وهي تسعه وتسعون انه	22
عَائِشَةُ	بسم الله الرحمن الرحيم الر بلك ادب	23
	الكب وفران مس ﴿٥٤﴾ ربنا بود الدس كفروا	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 12a, 015:057:016-015:091:001)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	فما حظكم ايها المرسلون ﴿٥٧﴾ قالوا انا ارسلنا الى فو	1
	م محرمس ﴿٥٨﴾ الا ال لوط انا لمحوهم احمس ﴿٥٩﴾ الا امرابه فد	2
جاء عال قال	ربا ايها لمن العرس ﴿٦٠﴾ فلما حا ال لوط المرسلون ﴿٦١﴾ فل ا	3
قالوا	كم قوم منكرون ﴿٦٢﴾ فلوا بل حيك بما كانوا فيه ممر	4
	ون ﴿٦٣﴾ واتنك نالحق وانا لصدفون ﴿٦٤﴾ فاسر ناهلك	5
	نقطع من الل واسع ادرهم ولا نلتقت مكم احد	6
	وامصوا حث يومرون ﴿٦٥﴾ وفصنا اله ذلك الامر	7
دائر	ان در هولا مقطوع مصبحس ﴿٦٦﴾ وحا اهل المده	8
قال	سلسرون ﴿٦٧﴾ فل ان هولا صيه فلا نصحون ﴿٦٨﴾ وانها الله	9
قالوا	ولا نحرون ﴿٦٩﴾ فلوا اولم نهك عن العلمس ﴿٧٠﴾ فال هولا نناى ان	10
	كنم فعلس ﴿٧١﴾ لعمر ك ايهم لى سكرتهم بعمهون ﴿٧٢﴾	11
سافلتا	فاحدهم الصحه مسرفس ﴿٧٣﴾ ففعلنا عليها سفلها وامطرنا	12
	علمهم حجاره من سحبل ﴿٧٤﴾ ان فى ذلك لآب للمومسنس ﴿٧٥﴾ وا	13
	بها لسلسل مصم ﴿٧٦﴾ ان فى ذلك لآله للمومسنس ﴿٧٧﴾ وان كان اصحب	14
ليانام	الاكه لطلمس ﴿٧٨﴾ فاسفما منهم وانها لنام مس ﴿٧٩﴾	15
	ولقد كذب اصحب الحجر المرسلس ﴿٨٠﴾ وانهم انسا	16
الجنال	فكانوا عنها معرضس ﴿٨١﴾ وكانوا يحون من الحبل بونا	17
	امس ﴿٨٢﴾ فاحدهم الصحه مصحس ﴿٨٣﴾ فما اعى عنهم ما	18
	كانوا يكسبون ﴿٨٤﴾ وما حلما السموب والارض وما نسها	19
	الا نالحق وان الساعه لآته فاصح الصصح الحمل ﴿٨٥﴾	20
	ان ريك هو الخلق العلم ﴿٨٦﴾ ولقد انتك سعا من الميائى وا	21
	لقران العطم ﴿٨٧﴾ لا نمدن عننك الى ما معنا به اروحا	22
	منهم ولا نحرون علمهم واحفص حناك للمومسنس ﴿٨٨﴾ و	23
	فل الى انا الندر المس ﴿٨٩﴾ كما انزلنا على المقسمسنس ﴿٩٠﴾ الدس	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 12b, 015:091:002-016:013:012)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	جعلوا القرآن عصا ﴿٩١﴾ فوريك لسلنهم اجمعين ﴿٩٢﴾ عما	1
	كانوا يعملون ﴿٩٣﴾ فاصدع ما يومر واعرض عن ا	2
	لمسركس ﴿٩٤﴾ انا كهنك المستهين ﴿٩٥﴾ الدس نحعلون مع الله	3
	الها احر فسوف تعلمون ﴿٩٦﴾ ولقد نعلم انك تصق صد	4
	رك ما نقولون ﴿٩٧﴾ فسبح محمد ريك وكن من السحدين ﴿٩٨﴾	5
	واعد ريك حيه ناسك النفس ﴿٩٩﴾	6
	فاحه سورة النحل وهي نمسه و عسرون و منه انه	7
	بسم الله الرحمن الرحيم ان امر الله فلا	8
	تسعهطوه سحنه وبعلي عما سركون ﴿١﴾ نزل الملكة نا	9
عناديه	لروح من امره علي من سا من عمده ان اندروا انه لا اله	10
	الا انا فاقون ﴿٢﴾ خلق السموت والارض نالحق بعلي عما	11
	سركون ﴿٣﴾ خلق الانس من بطنه فاذا هو حصم مسن ﴿٤﴾	12
	والانعم حلها لكم فيها دف ومنفع ومها نا	13
جمال	كلون ﴿٥﴾ ولكم فيها حمل حن ترخون وحن سرحون ﴿٦﴾ وتحمل	14
انفلكم	الى بلد لم يكونوا بلعه الا نسق الانس ان ر	15
	كم لروف رحم ﴿٧﴾ والحمل والبعل والحمر لركوها و	16
	ربه وخلق ما لا تعلمون ﴿٨﴾ وعلى الله قصد السبيل و	17
	منها حار ولو سا لهدكم اجمعين ﴿٩﴾ هو الذي انزل من	18
	السم ما لكم منه شراب ومنه سحر فه سمون ﴿١٠﴾ نبت	19
	لكم به الررع والرسون والنحل والاعنب ومن	20
	كل التمر ان في ذلك لانه لقوم سفكرون ﴿١١﴾ وسحر	21
	لكم الليل والنهار والسمس والعمر والحوم مسحرب	22
لنايت	بامر ان في ذلك لانا لقوم يعقلون ﴿١٢﴾ وما درا	23
	لكم في الارض محلفا الونه ان في ذلك لانه لقوم	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 13a, 020:044:001-020:071:18)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
يَذْكُرُ قَالَ	فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّنَا لَعَلَّه يَذْكُرُ أَوْ يَحْسِبُ ﴿٤٤﴾ فَلَا رِبَا أَنِنَا نَحَافُ أَنْ يَصِرَ	1
قَالَ قَاتِلِيَاهُ	طَ عَلَيْنَا أَوْ يَطُغِيَ ﴿٤٥﴾ فَلَا نَحَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمِعُ وَأُنْصِتُ فَمَا تَكُونُ ﴿٤٦﴾ فَاتَّبَعَهُ قَوْلًا	2
	أَنَا رَسُولًا رِيكَ فَارْسِلْ مَعْنَايَ اسْرِبْ وَلَا يَعْصِيهِمْ فَدَحَنُوكَ نَا	3
	بِهِ مِنْ رِيكَ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ أَسْبَغِ الْهَدْيَ ﴿٤٧﴾ أَنَا فَدَاوُدُ أَوْحَى إِلَيْنَا أَنْ الْعِدَابُ	4
قَالَ	عَلَيَّ مِنْ كَذِبٍ وَبُولٍ ﴿٤٨﴾ فَلَمْ يَمْنُ رِيكُمَا مُوسَى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبَّنَا إِلَهَ اعْطِنِي	5
شَيْءٌ قَالَ قَالَ	كُلَّ سَلَةٍ حَلْفَهُ سَمِ هَدَى ﴿٥٠﴾ فَلَمْ يَمَّا نَالِ الْفُرُونَ الْاَوَّلَى ﴿٥١﴾ فَلَمْ عِلْمُهَا	6
	عَدِيءِي فِي كَيْتٍ لَا يَصِلُ بِي وَلَا يَسِيءُ ﴿٥٢﴾ إِلَهَ اجْعَلْ لَكُمْ الْاَرْضَ	7
	مُهْدًى وَسَلَكْ لَكُمْ فِيهَا سَبِيلًا وَارْلُ مِنْ السَّمَاءِ مَا فَاحِرْ حَا نَهْ ارْ	8
	وَحَا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ أَنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لَكُمْ	9
	الَّذِينَ ﴿٥٤﴾ مَعَهَا حَلْفُكُمْ وَفِيهَا نَعْدُكُمْ وَمَعَهَا نَحْرُكُمُ تَارَهُ أَحْيَى ﴿٥٥﴾	10
يَا بَنِيَّ	وَلَعَدَا أَرْنَهُ إِنَّا كَلَّمْنَا فِكْدَدٍ وَأَيُّ ﴿٥٦﴾ قَالَ احْتَنَّا لِحَرْحَا مِنْ أَرِ	11
	صَا لِسَحْرِكُ مُوسَى ﴿٥٧﴾ فَلَنَاتَنُوكَ سَحْرَ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ	12
قَالَ	مَوْعِدًا لَا نَخْلَعُهُ نَحْ وَلَا أَبْ مَكَانًا سَوِيًّا ﴿٥٨﴾ فَلَمْ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ	13
قَالَ	الزَّيْنَةَ وَأَنْ يَحْسُرَ الْبَاسُ صَحِيَّ ﴿٥٩﴾ فَقُولِي فَرْعَوْنَ مَجْمَعُ كَدَّهْ سَمِ أَتَى ﴿٦٠﴾ فَلَمْ لَّهُمْ	14
	مُوسَى وَبَلَّكُمْ لَا تَصْرُوهَا عَلَى اللَّهِ كَدَا فَسَحَرَكُمْ بَعْدَ بَعْدٍ	15
	خَابَ مِنْ أَفْرِئِ ﴿٦١﴾ فَتَنَزَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسْرَوْا النَّحْوَى ﴿٦٢﴾ فَالَوْ أَنْ هَدَى	16
	نَ لِسَحْرٍ بَرْدَانِ أَنْ نَحْرُكُمُ مِنْ أَرْضِكُمْ لِسَحْرِهِمَا وَبَدَّهَا بَطَرِيكُمُ	17
	الْمِثْلَى ﴿٦٣﴾ فَاجْمَعُوا كَدَّكُمْ سَمِ إِنَّا صَفَا وَفَدَا فَلَاحَ الْيَوْمَ مِنْ أَسْعَلَى ﴿٦٤﴾	18
قَالَ	فَالَوْ مُوسَى أَمَا أَنْ يَلْفَى وَأَمَا أَنْ يَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْفَى ﴿٦٥﴾ فَلَمْ بَلَّ الْفَوَا فَاذَا	19
	حَبَالَهُمْ وَعَصَاهُمْ يَحُلُّ إِلَهَ مِنْ سَحْرِهِمْ أَيْهَا سَعَى ﴿٦٦﴾ فَوَحَسَ فِي	20
	نَفْسِهِ حَقِيقَةُ مُوسَى ﴿٦٧﴾ فَلَمَّا لَا يَحْفَ أَكْ أَنْ الْاَعْلَى ﴿٦٨﴾ وَالْقَى مَا	21
	فِي مِثْنِكَ يَلْفَى مَا صَعُوهَا أَمَا صَعُوهَا كَدَّ سَحْرٍ وَلَا يَفْلَحُ	22
	السَّاحِرُ حِثَّ أَتَى ﴿٦٩﴾ فَالْفَى السَّحْرَهُ سَحَدَا فَالَوْ أَمَا رَبُّ هَرُونَ وَمُوسَى ﴿٧٠﴾	23
قَالَ	فَلَمْ أَسْمِعْ لَهُ قَوْلَ أَنْ أَدْنَى لَكُمْ أَنَّهُ لَكُنْزُكُمْ إِلَهَ عِلْمُكُمْ	24
	لِسَحْرِ فَلَا فُطْعَنَ أَدْنُكُمْ وَارْحَلَكُمْ مِنْ حَلْفٍ وَلَا	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 13b, 020:071:018-020:091:002)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
عَذَابًا ۥ قَالُوا	صَلِّكُمْ فِي حَدُوعِ النَّحْلِ وَلَعَلَّمْنَا اِنَا اَسَدٌ عَذَابًا ۥ ﴿٧١﴾ فُلُوا	1
	لَنْ نُوْتَرَكَ عَلٰى مَا حَانَ مِنْ الْبِنْتِ وَالَّذِي فَطَرْنَا فَاِصْ	2
	مَا اَنْتَ فَاِصْ اِنَّمَا بَصِيْءٌ هٰذِهِ الْحَمُوْهُ الدِّمَا ۥ ﴿٧٢﴾ اِنَا اِمَّا رَبِّنَا	3
	لَعَجْرٌ لِّمَا حَطْنَا وَمَا اَكْرَهْتُنَا عَلَيْهِ مِنَ السَّحْرِ وَاللّٰهُ حَرٌّ وَّابِيْ ۥ ﴿٧٣﴾	4
	اِنَّهُ مِنْ نَّابٍ رَبِّهِ مُحَرِّمًا فَاِنْ لَّهٗ حَمِيْمٌ لَا مَوْتَ فِيْهَا وَلَا نَحْيَ ۥ ﴿٧٤﴾ وَ	5
	مِنْ نَّابِهِ مَوْمِنًا فِدَ عَمَلِ الصَّالِحِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ۥ ﴿٧٥﴾	6
جَنَّتْ ۥ جَزَاءً	حَبَابٌ عَدْنٌ نَّحْيَ مِنْ نَّحْبِهَا الْاَنْهَرُ حُلَّاسٌ فِيْهَا وَدَلَّكَ حَرٌّ ۥ ﴿٧٦﴾	7
	وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلٰى مُوْسٰى ۥ ﴿٧٧﴾ اِنْ اَسْرَ بَعَادَ فَاِصْرَبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِى	8
تَخَفٌ	الْبَحْرِ نَسِيًّا لَا يَخَافُ دَرَكًا وَلَا نَحْسَ ۥ ﴿٧٨﴾ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَنَحْوُ	9
	دِهِ فَعَسٰىهُمْ مِنْ اَلَمٍ مَا عَسٰىهُمْ ۥ ﴿٧٩﴾ وَاَصْلُ فِرْعَوْنَ قَوْمَهُ وَمَا هٰٓؤُلَاءِ ۥ ﴿٨٠﴾	10
جَانِبٌ	يَلِيْهِ اَسْرٰىلٌ فِدَ اِحْسٰىكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَعَدَكُمْ حَبَابًا ۥ ﴿٨١﴾	11
	لَطُوْرُ الْاَمْنِ وَرَبَّنَا عَلَيْنَا اَلَمٌ وَالسَّلٰوَةُ ۥ ﴿٨٢﴾ كَلُّوْا مِنْ طَلَبِ	12
	مَا رَرْتُمْ وَلَا يَطْعُوْا فِيْهِ فَيَحُلُّ عَلَيْهِمْ عَصِيْءٌ وَمِنْ	13
	نَخْلٍ عَلَيْهِ عَصِيْءٌ فَقَدْ هَوٰى ۥ ﴿٨٣﴾ وَاِنَّ لَعْنَارَ لَمِنْ نَّابٍ وَاَمِنْ	14
	وَعَمَلِ صٰلِحًا مِّمَّ اِهْدِيْ ۥ ﴿٨٤﴾ وَمَا اَعْلٰىكَ عَنْ قَوْمِكَ مُوْسٰى ۥ ﴿٨٥﴾	15
قَالَ	فَلِمْ هُمُ اَوْلَا اَعْلٰى اِيَّاهِ وَعَلَيْكَ الْبَكْرُ لِرَبِّصَ ۥ ﴿٨٦﴾ قَالَ	16
	فَاِنَا فِدَ قَوْمِكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَصْلَهُمُ السَّامِيْ ۥ ﴿٨٧﴾ فِر	17
قَالَ	حَجَّ مُوْسٰى اِلٰى قَوْمِهِ عَصِيْءٌ اَسْفَا ۥ ﴿٨٨﴾ فَلِمْ يَوْمُ اَلَمْ يَعْدَكُمْ	18
اَقْطَالٌ	رَبِّكُمْ وَعَدًا حَسَنًا اَقْطَلْ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ	19
قَالُوا	نَحْلُ عَلَيْهِمْ عَصِيْءٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَحْلَقْتُمْ مَوْعِدَ ۥ ﴿٨٩﴾ فُلُوا	20
اَوْزَارًا	اِ مَا اَحْلَقْنَا مَوْعِدَكَ بَلْ كُنَّا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا اَوْزَارًا ۥ ﴿٩٠﴾	21
	مِنْ رِبْنِهِ الْقَوْمُ فَقَدَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلٰى السَّامِيْ ۥ ﴿٩١﴾ فَاَحْرَجَ لَهُمْ	22
فَقَالُوا	عَجَلًا حَسَدًا لَّهِ حَوَارٌ فَقَالُوا هٰذَا اَلَهُمْ وَاللّٰهُ مُوْسٰى ۥ ﴿٩٢﴾	23
	فَنَسِيَ ۥ ﴿٩٣﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَا رَجَعَ اِلَيْهِمْ فَوَلَا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ	24
فَنَسِيَ	صَرَ وَلَا نَفْعًا ۥ ﴿٩٤﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَرَوْنَ مِنْ فِلٍ يَوْمَ اَمَّا فَنَتَنَّم	25
قَالُوا	بِهٖ وَاِنْ رَبِّكُمْ الرَّحْمٰنُ فَاسْعُوْا وَاَطِيعُوْا اَمِيْ ۥ ﴿٩٥﴾ فُلُوا لَنْ	26

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 14a, 020:091:003-020:114:017)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
قَالَ	برج عليه عكس حے رحع السا موسے ﴿٩١﴾ فل بهرون ما معك	1
صَلُّوا ﴿٩٢﴾ قَالَ	اد رابهم صلوا الا تتبعن افصت اميے ﴿٩٣﴾ فل سوم لا ناهد	2
	بلحتے ولا رايے انے حسد ان بقول فرف س بے اسرل	3
يَسْمِعُ ﴿٩٥﴾ قَالَ قَالَ	ولم ترفب فوليے ﴿٩٤﴾ فل فما حطك سميے فل بصر بما	4
	لم بصروا به فقص فبصه من اثر الرسول فندبها و	5
قَالَ	كدلك سولت لے نصيے ﴿٩٦﴾ فل فادهب فان لك في الحوه	6
مَسَائِلَ	ان بقول لا ميسس وان لك موعدا لن لحله وانظر الے الهك الے	7
	طلب عليه عاكها لنحرفنه سم لنسفننه في الم نسفا ﴿٩٧﴾ اما ا	8
شَيْءٌ	لهكم الله الے لا اله الا هو وسع كل ساءے علما ﴿٩٨﴾ كد	9
	لك بقص عليك من انبا ما قد سق وفد اتنك من لدنا د	10
	كرا ﴿٩٩﴾ من اعرض عنه فانه يحمل يوم الصمه ورا ﴿١٠٠﴾ حلدس	11
	فه وسا لهم يوم الصمه حملا ﴿١٠١﴾ يوم نفع في الصور و	12
	نحسر المحرمس يومد رفا ﴿١٠٢﴾ نتحتون دنهم ان لبشم الا عسرا ﴿١٠٣﴾	13
	نخ اعلم بما بقولون اد بقول املاهم طريفة ان لبشم الا	14
الْجَنَابِ	بوما ﴿١٠٤﴾ وسلوك عن الحمل فقل نسفها بے نسفا ﴿١٠٥﴾ قدر	15
فَانَا	ها فعا صفصا ﴿١٠٦﴾ لا بے فيها عوحا ولا امتا ﴿١٠٧﴾ يومد	16
الْأَصْوَاتِ	سعون الداعے لا عوح له وحسعت الاصوب للرحم	17
	فلا سمع الا همسا ﴿١٠٨﴾ يومد لا نفع السفعه الا من ادن له	18
	الرحم ورصے له فولا ﴿١٠٩﴾ نعلم ما بس اندهم وما حلفهم	19
يُحِيطُونَ	ولا تحيطون به علما ﴿١١٠﴾ وعن الوحوه للحي الصوم وفد	20
	حاب من حمل طلما ﴿١١١﴾ ومن عمل من الصلح وهو مومس	21
	فلا نحاف طلما ولا هصما ﴿١١٢﴾ وكذلك ابرله فرانا	22
	عربا وصرفا فه من الوعد لعلمهم بقون او نحد	23
	لهم دكرا ﴿١١٣﴾ فعلى الله الملك الحق ولا يعجل بالقران	24
	من قل ان بقص النك وحه وقل رب رديے علما ﴿١١٤﴾	25

TiEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 14b, 020:115:001-020:135:011[sure başı?])

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	ولقد عهدنا إلى آدم من قبل فسيء ولم نجد له عزما ﴿١١٥﴾ واد فلنا	1
	للملكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس اے ﴿١١٦﴾ فعلى ادم ان هد	2
	اعدو لك ولروحك فلا تخرجنكما من الجنة فسيء ﴿١١٧﴾ ان لك الا نخوع	3
	فيها ولا يعي ﴿١١٨﴾ وانك لا تطموا فيها ولا تصحى ﴿١١٩﴾ فوسوس اليه الشيطان	4
قَالَ	فل ادم هل ادلك على سحره الخلد وملك لا يلهى ﴿١٢٠﴾ فاكلا منها فبد	5
يُخَصِّصَانِ	لهما سوتهما وطعنا خضع عليهما من ورق الجنة وعصى ادم	6
قَالَ	ربه فعوى ﴿١٢١﴾ ثم احتبه ربه فاب عليه وهده ﴿١٢٢﴾ فل اهبطا منها	7
	حمضا بعضكم لبعض عدو فاما نالنكم من هده ﴿١٢٣﴾ فمن اسع	8
	هداه فلا يصل ولا سعي ﴿١٢٣﴾ ومن اعرض عن دكئة ﴿١٢٤﴾ فان له معسسه	9
	صنكا ﴿١٢٥﴾ وبحسره يوم القمه اعمر ﴿١٢٤﴾ قال رب لم حسرتني اعمر و	10
قَالَ	قد كب بصرا ﴿١٢٥﴾ فل كدلك اتتك اننا فنسبها وكدلك ا	11
وَالْعَذَابُ	ليوم يسى ﴿١٢٦﴾ وكدلك نحى من اسرف ولم يوس ناب ربه ولعدب	12
	الاحره اسد وايه ﴿١٢٧﴾ افلم يهد لهم كم اهلكنا قبلهم من القرون	13
	ممسور في مسكنهم ان في ذلك لآب لاولي النهى ﴿١٢٨﴾ ولولا كلمه	14
لِزَامًا	سقف من ريك لكان لوما واحل مسيى ﴿١٢٩﴾ فاصر على ما يقولون	15
	وسبح محمد ريك فل طلوع الشمس وفل عروبها ومن ائى	16
وَأَطْرَافُ	البل فسبح واطرف النهار لعلك برصى ﴿١٣٠﴾ ولا تمدن عينك الى ما	17
فِيهِ	متعنا به اروحا منهم رهرة الخوه الدنيا ﴿١٣١﴾ لنسبهم فيها وروق ريك	18
مَسَلَاكُ	حر وايه ﴿١٣١﴾ وامر اهلك بالصلوه واضطر عليها لا نساك ررفا	19
وَقَالُوا	بحر ررفك والعصه للفقوى ﴿١٣٢﴾ وفلوا لولا ناسنا ناه من ربه اولم ناتهم	20
بِعَذَابِ	بنه ما في الصحف الاولى ﴿١٣٣﴾ ولو انا اهلكنهم بعدب من قبله لما	21
عَائِنِيكَ	لوا ربنا لولا ارسلنا رسولا فنتع ادبك من قبل ان بدل ونحى ﴿١٣٤﴾	22
	فل كل مترص فربصوا فسعلمون من اصحب الصراط السوى ومن اهلى ﴿١٣٥﴾	23
	فاحه سورة الانبيا وهي حد عسر و ميه ايه	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 15a, 021:097:001-022:005:004)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	انصر الدس كسروا بولنا فد كافي عمله من هدا بل كنا	1
	طللس ﴿٩٧﴾ انكم وما بعدون من دون الله حصب حنم انم	2
	لها وردون ﴿٩٧﴾ لو كان هولاء الهه ما وردوها وكل فيها	3
	حلدون ﴿٩٩﴾ لهم فيها زفير وهم فيها لا سمعون ﴿١٠٠﴾ ان الدس سفت	4
	لهم منا الحسنه اولئك عها معدون ﴿١٠١﴾ لا سمعون حسلسها و	5
	هم في ما اسهب انفسهم حلدون ﴿١٠٢﴾ لا تحريم الفرع ا	6
	لاكر ولسلهم الملكه هدا بومكم اليه كم بوعد	7
	و ﴿١٠٣﴾ يوم نطوي السما كطي السحل للكب كما بدانا او	8
	ل حلو نعهه وعدا علنا انا كنا فعلس ﴿١٠٤﴾ ولقد كسنا في ا	9
	لربور من بعد الذكر ان الارص يرثها عباي الصلحون ﴿١٠٥﴾	10
	ان في هدا لبلعا لقوم عدس ﴿١٠٦﴾ وما ارسلك الا رحمه	11
	للعلمس ﴿١٠٧﴾ قل اما بوحي الي اما الهكم اله وحد فهل	12
	انم مسلمون ﴿١٠٨﴾ فان بولوا فعل ادنتكم على سوا وان ادبي	13
	اقرب ام بعد ما بوعدون ﴿١٠٩﴾ انه يعلم الحهر من القول	14
	وبعلم ما تكتمون ﴿١١٠﴾ وان ادبي لعله فتنه لكم ومع ال	15
	حس ﴿١١١﴾ قل رب احكم بالحق ورب الرحم المستعان على ما بصفون ﴿١١٢﴾	16
	فالحه سور الح وهي اربع و سبعون ايه	17
	بسم الله الرحمن الرحيم نامها الناس انقوا ركم ان رلر	18
	له الساعه سي عظم ﴿١﴾ يوم ربوها تدهل كل مرصعه	19
	عما ارصع و صع كل داب حمل حملها وي	20
سكتري يشكتري	الناس سكر وما هم سكر ولكن عدا الله	21
	سديد ﴿٢﴾ ومن الناس من يحدل في الله بعر علم وسع كل	22
	سطل مرید ﴿٣﴾ كب عليه انه من تولاه فانه بصله و	23
	مهدنه ال عدا السعير ﴿٤﴾ نامها الناس ان كم	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 15b, 022:005:005-022:018:014)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	فی رب من البعث فانا حلفنکم من ربکم من من نطفه من من علمه من	1
الارض	من مصعه محله وعبر محله لنس لكم وعبر الارض ما سا	2
	الى احل مسي من مخرجكم طفلا من لتبلعوا اسدكم ومنكم من	3
	سوف ومنكم من رد الى اردل العمر لكتلا تعلم من بعد علم سا	4
هايد	وي الارض هذه فادا اربنا عليها الما اهترت ورب و	5
	انبتت من كل روح مبع (٥) ذلك بان الله هو الحق وانه يحى الموتي	6
شئ	وانه على كل ساء قدر (٦) وان الساعة اتته لا رب فيها وان ا	7
	لله بعث من في القبور (٧) ومن الناس من يحدل في الله بعث علم ولا	8
قاف	هده ولا كب منير (٨) في عطفه لصل عن سبل الله له في الدنا	9
	حيه ويدفه يوم الصمه عذاب الحريق (٩) ذلك بما قدم	10
بظلم	بداك وان الله لنس بظلام للعبد (١٠) ومن الناس من بعد الله على حرف	11
أصابه أصابته	فان أصبه حر اطمأ به وان أصبه فتنه انقلب على وجهه حسرا	12
	لدنا والاخره ذلك هو الخسران المبين (١١) بدعوا من دون الله ما	13
	لا بصره وما لا نفعه ذلك هو الصلل البعد (١٢) بدعوا لمن	14
	صره اقرب من نفعه لنس الموتي ولنس العسر (١٣) ان الله دحل ا	15
جنت	لنس امنوا وعملوا الصلح حبا يحى من تحتها الانهر ان	16
	الله بفعل ما يريد (١٤) من كان بطن ان لن نصره الله في الدنا وا	17
	لاخره فلمدد سبب الى السما من لقطع فلنظر هل بد	18
يكت	هس كده ما يعط (١٥) وكذلك انزلته انت بكت وان الله	19
	مبيد من يريد (١٦) ان الدس امنوا والدس هادوا والصدس وا	20
	لصبي والمحوس والدس اسركوا ان الله بفصل بينهم يوم ا	21
شئ	لصمه ان الله على كل ساء شهد (١٧) الم بر ان الله	22
	سجد له من في السموب ومن في الارض والسمس والعمر	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 16a, 022:018:015-022:033:011)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
وَالذَّوَابِ	وَالنَّحُومَ وَالْحِمَالَ وَالسَّحَرِ وَالذُّبُوكَ وَكَثِيرَ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرَ حَقِّ عَلَيْهِ	1
	الْعِدَابِ وَمَنْ هِيَ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مَكْرَمٍ أَنْ اللَّهُ يَفْعَلَ مَا سَاءَ ﴿١٨﴾ هَذَا	2
خَضَعَانِ ثِيَابِ	نَ حَصَصَ احْتَصَمُوا فِي رَهْمٍ فَالَّذِينَ كَفَرُوا فَطَعَبَ لَهُمْ ثَلَبٌ مِنْ	3
﴿١٩﴾	بَارِ صَبٍّ مِنْ فَوْقِ رُوسِهِمُ الْحَمَمِ بَصِيرَةً مَا فِي بَطُونِهِمْ	4
﴿٢٠﴾	وَالْحُلُودِ وَلَهُمْ مَقْعٌ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كَلِمًا ارَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا	5
	مِنْهَا مِنْ عَمِّ اعْتَدُوا فِيهَا وَدُفِقُوا عِدَابَ الْخَرِيقِ ﴿٢٢﴾ أَنْ اللَّهُ	6
جَنَّتِ	يَدْخُلُ الدِّسَّ امْشُوا وَعَمَلُوا الصَّلَاحَ حَبَابٍ تَحِيٍّ مِنْ تَحْتِهَا أ	7
أَسَاوِرَ وَلِبَاسَهُمْ	لَا يَهْرُ بَحُلُوفٍ فِيهَا مِنْ اسْوَرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلَوْحٍ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا	8
	حَرِيرٍ ﴿٢٣﴾ وَهَدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهَدُوا إِلَى صِرَاطِ	9
	الْحَمْدِ ﴿٢٤﴾ أَنْ الدِّسَّ كَفَرُوا وَبَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْحَدِ	10
الْحَرَامِ وَالْيَدِ	الْحَرَمِ إِلَيْهِ جَعَلَنَهُ لِلنَّاسِ سِوَا الْعَكْفِ فِيهِ وَالْيَدِ وَمَنْ يَرِ	11
يَالْعَاذِ عَذَابٍ بَوَائِنَا	دَ فِيهِ نَاخِدُ بَطْلَمِ نَدَفِهِ مِنْ عَذَابِ الْمِمْ ﴿٢٥﴾ وَادِ بَوَائِنَا لَا يَرِ	12
مَكَانَ	هُمْ مَكْنُ اللَّبِّ أَنْ لَا تَسْرُكُ سِوَا وَطَهْرَ بَيْتِ الطَّائِفِ	13
	وَالْقَامِيسِ وَالرَّكْعِ السَّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَادِ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ نَاتُوكِ	14
	رَحَالًا وَعَلَى كُلِّ صَامِرٍ نَاتِيسٍ مِنْ كُلِّ فِخْ عَمَقٍ ﴿٢٧﴾ لَسْهَدُوا	15
	مَنْعَهُمْ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَمَامِ مَعْلُومَتِ عَلَى	16
	مَا رَرَفَهُمْ مِنْ بَهْمَةٍ الْأَنْعَمِ فَكَلُوا مِنْهَا وَاطْعَمُوا أ	17
	لِبَاسِ الْفَقْرِ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لَفَضُوا تَقَشُّهُمْ وَلَوْفُوا نَدُورَهُمْ وَلِطَوُ	18
	فُوا نَالِيتِ الْعِصَى ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ وَمَنْ بَعِطَ حَرَمَتِ اللَّهِ فَهُوَ حَرِ	19
	لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَاحِلَتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ إِلَّا مَا بَيَّنَّا عَلَيْكُمْ	20
	فَاحْتَنُوا الرِّحْسَ مِنَ الْأَوْشِ وَاحْتَنُوا قَوْلَ الرُّورِ ﴿٣٠﴾ حَنَفًا لِلَّهِ	21
	عَرِ مَسْرُكِينَ بِهِ وَمَنْ سَرَكَ نَالَهُ فَكَانَ حَرِ مِنْ أ	22
	لَسِمَا فَتَخَطَّفَهُ الطَّيْرُ أَوْ يَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحَقٍ ﴿٣١﴾	23
	ذَلِكَ وَمَنْ بَعِطَ سَعِيرَ اللَّهِ فَانْهَى مِنْ يَهْوِي الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾	24
	لَكُمْ فِيهَا مَنْعٌ إِلَى أَحْلِ مَسْمَعٍ ثُمَّ مَحَلَّهَا إِلَى اللَّبِّ الْعِصَى ﴿٣٣﴾	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 16b, 022:034:001-022:046:017)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	ولكل امه جعلنا منسكا لذكروا اسم الله على	1
	ما ررهم من بهمه الانعم فالهم اله وحد فله اسلم	2
	واوسر المجبتس ﴿٣٤﴾ الدس ادا ذكر الله وحلب فلوهم والصر	3
	س على ما اصاهم والمقصي الصلوه ومما ررهم بنفهم ﴿٣٥﴾ و	4
	البدن جعلنها لكم من سعر الله لكم فيها حر فادكروا اسم	5
	الله عليها صواف فادا وحت حنوبها فكلوا منها	6
الْقَائِع	واطعموا القنع والمعتز كدلك سحرها لكم لعلكم سكر	7
	ون ﴿٣٦﴾ لن نال الله لحوها ولا دماوها ولكن ناله النصف	8
هَذَاكُمْ	منكم كدلك سحرها لكم لنكروا الله على ما هدا	9
	كم وبسر المحسنس ﴿٣٧﴾ ان الله يدفع عن الدس امنوا ان الله	10
	لا يحب كل حوا كفور ﴿٣٨﴾ ادن للدس نسلون بانهم ظلموا	11
	وان الله على نصرهم لقدر ﴿٣٩﴾ الدس احرخوا من درهم	12
	بغير حق الا ان يقولوا ربنا الله ولولا دفع الله لنا	13
	س نعصهم ببعض لهدمت صومع وبيع وصلوب و	14
	مسجد بذكر فيها اسم الله كثيرا ولنصرن الله من نصر	15
اَقَانُوا	ه ان الله لقوى عرر ﴿٤٠﴾ الدس ان مكنهم في الارص اموا	16
	الصلوه واتوا الركوه وامروا بالمعروف ونهوا عن	17
	المنكر ولله عقبه الامور ﴿٤١﴾ وان كذبوك فقد	18
﴿٤٢﴾	كذبت قبلهم قوم نوح وعاد وحمود وقوم ا	19
﴿٤٣﴾	رهم وقوم لوط واصحب مدس وكذب موسى	20
	فاملت للكفرن سم احدثهم فكيف كان نكر ﴿٤٤﴾	21
	فكس من فربه اهلكنها وه طالمه في حابه	22
	على عروسها وير معطله وقصر مسد ﴿٤٥﴾ افلم	23
	سروا في الارص فكون لهم فلوب يعطلون بها	24
	او ادا سمعون بها فانها لا تسمع الانصر	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 17a, 037:150:004-038:010:005)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	اثنا وهم شهدون ﴿١٥٠﴾ الا انهم من افكهم ليعولون ﴿١٥١﴾ ولد الله	1
	وانهم لكدون ﴿١٥٢﴾ اصطفى الساب على البنس ﴿١٥٣﴾ ما لكم	2
	كف محكمون ﴿١٥٤﴾ افلا تدكرون ﴿١٥٥﴾ ام لكم سلطن مس ﴿١٥٦﴾ فانوا	3
	كسكم ان كم صدق ﴿١٥٧﴾ وحعلوا بنه وس الحنه نسا	4
	ولقد علم الحنه انهم محصرون ﴿١٥٨﴾ سحن الله عما بصفو	5
	ن ﴿١٥٩﴾ الا عباد الله المخلص ﴿١٦٠﴾ فانكم وما بعدون ﴿١٦١﴾ ما اسم	6
صال مقام	عليه نسنس ﴿١٦٢﴾ الا من هو صل الححم ﴿١٦٣﴾ وما منا الا له مهم معلو	7
الصافون	م ﴿١٦٤﴾ وانا لحس الصفون ﴿١٦٥﴾ وانا لحس المسحون ﴿١٦٦﴾ وان كانوا ليعولون ﴿١٦٧﴾ لو	8
	ان عندنا دكر من الاولس ﴿١٦٨﴾ لكنا عباد الله المخلص ﴿١٦٩﴾	9
لعيادنا	فكفروا به فسوف يعلمون ﴿١٧٠﴾ ولقد سفت كلمسا لعبد	10
جندنا	نا المرسلس ﴿١٧١﴾ انهم لهم المنصرون ﴿١٧٢﴾ وان حندا لهم ا	11
	لعلون ﴿١٧٣﴾ قول عنهم حى حل ﴿١٧٤﴾ وابصرهم فسوف بصرون ﴿١٧٥﴾	12
بساختم صباخ	افعدانا سيعطلون ﴿١٧٦﴾ فاذا رل سحهم فسا صبح	13
	المندرس ﴿١٧٧﴾ وبول عنهم حى حل ﴿١٧٨﴾ وابصر فسوف بصرون ﴿١٧٩﴾	14
	سحن رك رب العره عما بصفون ﴿١٨٠﴾ وسلم على المرسلس ﴿١٨١﴾ والحمد لله رب	15
	العلمس ﴿١٨٢﴾ فاتحه سوره داود وهى سته و نمون اه	16
	بسم الله الرحمن الرحيم ص ﴿١﴾ والفران فى الذكر ﴿١﴾	17
	بل الدس كفروا فى عره وسفاق ﴿٢﴾ كم اهلكنا من قبلهم	18
فنادوا	من فرس فدوا ولاب حل مناص ﴿٣﴾ وعحوا ان حاهم مدر م	19
وقال	هم وقل الكفرون هدا سحر كداب ﴿٤﴾ احعل الاله	20
	الها وحدا ان هدا لى عحاب ﴿٥﴾ وانطلق الملا منهم	21
	ان امسوا واصروا على الهكم ان هدا لى راد ﴿٦﴾ ما	22
	سمعنا بهدا فى المله الا حره ان هدا الا احلق ﴿٧﴾	23
	انزل عليه الذكر من سننا بل هم فى سك من دكى	24
	بل لما بدوفوا عدا ﴿٨﴾ ام عندهم حراس رحمه رك	25
	العرر الوهاب ﴿٩﴾ ام لهم ملك السموب والارض	26

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 17b, 038:010:006-038:027:007)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
﴿١٠﴾	وما ينهما فليرقوا في الاسباب حنذا ما هنالك محزون من	1
الْأَخْزَابِ إِذْ	الاحزاب ﴿١١﴾ كذب فلهم قوم بوح وعاد وفرعون ذو	2
	الابواب ﴿١٢﴾ ومود وقوم لوط واصحب لكة اولك الا	3
الْأَخْزَابِ	حرب ﴿١٣﴾ ان كل الاكذب الرسل فحق عتاب ﴿١٤﴾ وما ينظر	4
	هولا الا صححه وحده ما لها من فواو ﴿١٥﴾ وقالوا ربنا	5
	عجل لنا قطعا قبل يوم الحساب ﴿١٦﴾ اصبر على ما نقولون	6
	واذكر عبدنا داود ذا الابد انه اواب ﴿١٧﴾ انا	7
	سحرنا الحمال معه سحرنا بالعيسى والاسراو ﴿١٨﴾ والطير محسورة	8
	كل له اواب ﴿١٩﴾ وسددنا ملكه وابنته الحكمة و	9
	فصل الخطاب ﴿٢٠﴾ وهل اسك نوا الحصم اد سورو	10
	المحزاب ﴿٢١﴾ اد دخلوا على داود فصرع منهم فا	11
خَصْمَانِ	لوا لا تحف حصص بع بعضنا على بعض فاحكم سننا	12
	بالحق ولا تسطط واهدنا الى سوا الصراط ﴿٢٢﴾ ان	13
	هدا احه له سبع وسعوس بعحه ولي نعه وحده	14
فَقَالَ اِقَالَ	فقل اكلمتها وعزني في الخطاب ﴿٢٣﴾ قل لقد ظلمك	15
يَعَاذُ	سوال نعتك الى نعه وان كثيرا من الخطا ليع	16
	بعضهم على بعض الا الدس امنوا وعملوا الصالح	17
	وفليل ما هم وطن داود انما فنه فاسعفر ربه	18
	وحر راكها واناو ﴿٢٤﴾ فعمرنا له دلك وان له عندنا	19
	لرلعي وحسن ماب ﴿٢٥﴾ بداود انا جعلتك حلقة في	20
	الارض فاحكم بس الناس بالحق ولا تبع الهوى فصلك	21
	عن سبل الله ان الدس يصلون عن سبل الله لهم	22
	عذاب سديد بما نسوا يوم الحساب ﴿٢٦﴾ وما	23
	حلفنا السما والارض وما ينهما بطلا	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 18a, 038:027:008-038:052:001)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	ذلک طں الدس کھروا فویل للدس کھروا من النار ﴿٢٧﴾ ام نحل	1
	الدس امنوا و عملوا الصلح کالمفسدس فی الارض ام	2
	نحل المفس کالفحار ﴿٢٨﴾ کب انزلنه النک مرک لندروا	3
وائتیه	انابه ولسدکر اولوا الالب ﴿٢٩﴾ ووهنا لداود سلمس نعم	4
	العبد انه اواب ﴿٣٠﴾ اد عرض علمه بالعی الصفت الحنا	5
	د ﴿٣١﴾ ففال اے احسب حب الحر عن ذکر یے حے وارب	6
والاغنائی	بالحباب ﴿٣٢﴾ ردوها علی فطقی مسحا بالسوق والاعنق ﴿٣٣﴾ و	7
	لهد فنا سلمس والمانا علی کرسه حسدا م انا	8
قال	ب ﴿٣٤﴾ فل رب اعمر لے وه لے ملکا لا ننع لاهد	9
	من نعلے انک انب الوهاب ﴿٣٥﴾ فسحرنا له الریح بحے	10
	نامره رجا حت اصاب ﴿٣٦﴾ والسطن کل ننا وعوا	11
	ص ﴿٣٧﴾ واحرس مفرس فی الاصفاد ﴿٣٨﴾ هدا عطاونا فامن ا	12
	و امسک بعر حساب ﴿٣٩﴾ وان له عندنا لرلے وحس	13
نادنی	ماب ﴿٤٠﴾ وادکر عندنا ابوب اد یے ربه اے مسنے	14
	السطن نبص وعداب ﴿٤١﴾ ارکص برحک هدا	15
نارڈ	معتسل برد وسراب ﴿٤٢﴾ ووهنا له اهله ومثلهم	16
	معهم رحه منا ودکے لاولے الالب ﴿٤٣﴾ وحد مد	17
صابرا	ک صعثا فاصرب نه ولا نحب انا وحدنه صبرا	18
	نعم العبد انه اواب ﴿٤٤﴾ وادکر عندنا ارهم واسحق	19
	وعقوب اولے الایة والانصر ﴿٤٥﴾ انا اخلصهم	20
	نخالصه دکے الدار ﴿٤٦﴾ وانهم عندنا لمن المصطفی	21
الانخيار	الاجر ﴿٤٧﴾ وادکر اسمعل والسع ودا الکفل وکل	22
جنتی	من الاحار ﴿٤٨﴾ هدا ذکر وان للمفس لحس ماب ﴿٤٩﴾ حنا	23
	عدس مصحه لهم الابوب ﴿٥٠﴾ مکس فها بدعون	24
	فها نککه کبره وسراب ﴿٥١﴾ وعندهم	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 18b, 038:052:002-038:085:007)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	فَصْرَ الطَّرَفِ اِرَابَ ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا بُوْعِدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾	1
اَلْعَلَّانِيْنَ	اِنْ هَذَا لَرَرْفَنَا مَا لَهٗ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هَذَا وَاِنْ لِّلطَّاعِنِ لَسِرْمَاتٍ ﴿٥٥﴾	2
	حَمِّمْ بَصُلُونَهَا فَنَسِ الْمَهَادِ ﴿٥٦﴾ هَذَا فَلْيَدُوقُوْهُ حَمِّمْ	3
	وَعَسَاوُ ﴿٥٧﴾ وَاٰخَرُ مِنْ سَكَلِهِ اَرْوَحُ ﴿٥٨﴾ هَذَا فَوْحٌ مُّقْتَحَمٌ	4
صَالُوا اِ قَالُوا	مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ اِنَّهُمْ صَلُّوا النَّارَ ﴿٥٩﴾ فَلَوْ اَبْلُ اَنْتُمْ	5
اَلْقَرَارُ اِ قَالُوا	لَا مَرْحَبًا بِكُمْ اَنْتُمْ فَمَسْمُومٌ لِّمَا فَنَسِ الْفَرَرِ ﴿٦٠﴾ فَلَوْ	6
	رَبِّمَا مِنْ قَدَمٍ لِّمَا هَذَا فَرَدَهُ عِدَانًا صَعْفًا الْبَارِ ﴿٦١﴾ وَ	7
وَقَالُوا اِ اَلْاَشْرَارُ	فَلَوْ مَا لَنَا لَا يَبِىْ رَحَالًا كُنَّا نَعْدُهُمْ مِنَ الْاَسْرِ ﴿٦٢﴾ اِ	8
	نَحْنُهُمْ سَحْرًا اَمْ رَاغَتْ عَنْهُمْ الْاَبْصَرُ ﴿٦٣﴾ اِنْ دَلَّكَ	9
تَخَاصُمُ	لِخَوْ نَحْصَمِ اَهْلَ النَّارِ ﴿٦٤﴾ فَلِ اِنَّمَا اَنَا مُنْدَرٌ وَمَا مِنْ اِلَهٍ	10
اَلْقَهَّارُ	اِلَّا اللّٰهُ الْوَحْدُ الْفَهْرُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا	11
اَلْقَهَّارُ	بَيْنَهُمَا الْعَرَبُ الْعَقَارُ ﴿٦٦﴾ فَلِ هُوَ نَبَا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ اَنْتُمْ عَنْهُ	12
	مَعْرُصُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانُ لِيْ مِنْ عِلْمٍ نَّالِمَا الْاَعْلٰى اَدِ بَخْتَصِمُوْ	13
قَالَ	نَ ﴿٦٩﴾ اِنْ يُّوْحَى اِلَى الْاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مِّنْ ﴿٧٠﴾ اَدِ فَلِ رِيْكَ	14
	لِلْمَلِكَةِ اِلَى خَلْقٍ سِرًّا مِنْ طَلَسِ ﴿٧١﴾ فَاِذَا سَوْنَتُهُ وَنَفَحَتْ	15
	فِيْهِ مِنْ رُّوحٍ فَعْمُوا لَهٗ سَمَحْدَسُ ﴿٧٢﴾ فَسَحْدُ الْمَلِكَةِ	16
	كُلُّهُمْ اَحْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ اِلَّا اَبْلَسُ اسْكِرْ وَكَانَ مِنَ الْكُفْرِ ﴿٧٤﴾	17
قَالَ	فَلِ اَبْلَسُ مَا مَنَعَكَ اِنْ سَحْدُ لِّمَا حَلَفَ بِيْذِ اسْكِرْ	18
قَالَ	بِ اَمْ كُنْتُ مِنَ الْعَالِسِ ﴿٧٥﴾ فَلِ اَنَا حَرٌّ مِنْهُ حَلْفِنِيْ مِنْ نَّارٍ	19
	وَحَلْفُهُ مِنْ طَلَسِ ﴿٧٦﴾ وَالْاَحْرَجُ مِمَّا فَاَنِكَ رَحِمٌ ﴿٧٧﴾ وَ	20
	اِنْ عَلِيْكَ لَعْنَةٍ اِلَى يَوْمِ الدِّسِ ﴿٧٨﴾ فَلِ رَبِّ فَاَنْظِرْنِيْ اِلَى	21
قَالَ	يَوْمٍ بَعْمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلِ فَاَنِكَ مِنَ الْمُنْظَرِ ﴿٨٠﴾ اِلَى يَوْمِ الْوَفِّ	22
	الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ فَالِ فَبِعِزَّتِكَ لَا عَوْنُكُمْ اَحْمَعُ ﴿٨٢﴾ اِلَّا عِبَا	23
قَالَ	دَكِّ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِ ﴿٨٣﴾ فَلِ الْاَحْوِ وَالْاَحْوِ اِقْوَلُ ﴿٨٤﴾	24
	لَا مَلَأَ حَمْمٌ مِّنْكَ وَمِنْ تَعَكِّ مِنْهُمْ اَحْمَعُ ﴿٨٥﴾	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 19a, 038:086:001-039:009:020)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	فل ما اسلكم عليه من احر وما انا من المكلفين ﴿٨٦﴾ ان هو ا	1
	لا ذكر للعلمين ﴿٨٧﴾ ولعلمين ناه بعد حين ﴿٨٨﴾	2
	فاحه سورة الرمر وهي بلب و سبعون ايه	3
	بسم الله الرحمن الرحيم تنزل الكتب من الله	4
	العربر الحكيم ﴿١﴾ انا انزلنا الكتاب بالحق فاعد الله	5
الخالص	مخلصا له الدس ﴿٢﴾ الا لله الدس الخالص والدس اخذوا	6
	من دونه اولنا ما نعدهم الا ليعربونا الى الله رلف ان ا	7
	لله نحكم بينهم في ما هم فيه يخلقون ﴿٣﴾ ان الله لا يهت	8
	من هو كذب كفار ﴿٣﴾ لو اراد الله ان سجد ولدا لاصطف	9
	مما خلق ما سا سجنه هو الله الواحد القهار ﴿٤﴾ خلق	10
	السموب والارض بالحق يكور الل على النهار و	11
	يكور النهار على الل وسحر الشمس والقمر كل بحية لا	12
الفتن	حل مسي الا هو العربر القهار ﴿٥﴾ خلصكم من نفس وحده م	13
	جعل منها روحها وانزل لكم من الانعم بمنه اروح	14
	خلصكم في بطون امهمكم حلما من بعد خلق في طلب	15
	ثلث دلكم الله ركم له الملك لا اله الا هو فا	16
	ن بصرفون ﴿٦﴾ ان يكفروا فان الله عنى عنكم ولا يرص	17
	لعباده الكفر وان سكروا برصه لكم ولا يرر وارر	18
	ورر احية م الى ركم مرجعكم فسدكم بما كنتم تعملون ا	19
	نه علم داب الصدور ﴿٧﴾ وادا مس الانس صر دعا ربه	20
	منبها اله م ادا حوله نعمه منه نسي ما كان يدعوا ا	21
اندادا	له من قل وحل لله اندادا لصل عن سبله فل تمتع	22
	يكفر فلبلا انك من اصحب النار ﴿٨﴾ ام هو فنت انا	23
ساجنا	الل سجدنا وفانما نحدرا الا حره ويرحوا رحمه ربه	24
	فل هل نسيو الدس يعلمون والدس لا يعلمون انما	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 19b, 039:009:021-039:024:005)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	سذكر اولوا الالب ﴿٩﴾ فل يعاد الدس امنوا انفو	1
	ا ركم للدر احسنوا في هذه الدنيا حسنه وارص	2
	الله وسعه انما يوفى الصرون احرهم بعر حساب ﴿١٠﴾	3
﴿١١﴾	فل ان امرت ان اعد الله محلا له الدس وامرت لان	4
عذاب	اكون اول المسلمين ﴿١٢﴾ فل ان احاف ان عصب رى عذب نو	5
	م عظم ﴿١٣﴾ فل الله اعد محلا له دس ﴿١٤﴾ فاعدوا ما	6
	ستم من دونه فل ان الحسرس الدس حسروا انفسهم وا	7
الخنزان	هلهم يوم القمه الا ذلك هو الحسرس المبس ﴿١٥﴾ لهم	8
	من فوفهم طلل من النار ومن تخم طلل ذلك خوف	9
	الله به عباده يعاد فانفون ﴿١٦﴾ والدس احتبوا الطعو	10
وانا نوا	ب ان بعدوها وانوا الى الله لهم الدس فبسر عما	11
	د ﴿١٧﴾ الدس لسمعون القول فسمعون احسنه اولك الدس	12
هذههم	هذههم الله واولك هم اولوا الالب ﴿١٨﴾ افسن حو	13
	عليه كلمه العذاب افان نعد من في النار ﴿١٩﴾ لكن	14
	الدس اتفوا رهم لهم عرف من فوفها عرف	15
	مبنيه محي من محها الانهر وعد الله لا ملخلف الله	16
	المعاد ﴿٢٠﴾ الم بر ان الله انزل من السما ما فسلكه نبيع	17
	في الارص سم مخرج نه ررعا محلفا الونه سم مخرج	18
	فربه مصفرا سم محله حطما ان في ذلك لدكري	19
	لاولي الالب ﴿٢١﴾ افسن سرح الله صدره للاسلم	20
	فهو على نور من ربه فويل للفسه فلوهم من ذكر ا	21
	له اولك في صلل مس ﴿٢٢﴾ الله نزل احسن الحدب	22
	كتبا مسسها ميان نفسعر منه حلود الدس محسون ر	23
?	هم سم بلتن حلودهم وفلوهم الى ذكر الله	24
	ذلك هدى الله هدى به من سا ومن بصلل ا	25
	له فما له من هاد ﴿٢٣﴾ افسن تنه بوجهه سوا	26

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 20a, 039:024:005-039:041:018)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Yırtılmadan dolayı mevcut değil.	لَعْدَابُ يَوْمِ الصِّمَةِ وَقِيلَ لِلظُّلُمِ دُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسُونَ ﴿٢٤﴾	1
	كَذَبَ الدِّسُّ مِنْ فَيْلِهِمْ فَأَنْبَهُمُ الْعِدَابُ مِنْ حَبِّ لَا سَعْرُونَ ﴿٢٥﴾	2
	فَادْفَعِهِمُ اللَّهُ الْحَرَىٰ فِي الْحَمْوَةِ الدُّنَا وَلَعْدَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾	3
	وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿٢٧﴾	4
	فَرَانَا عَرَبِيًّا عَرَبِيًّا لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٢٨﴾ صَرَبَ اللَّهُ مَلَا	5
	رَحَلًا فِيهِ سِرْكًا مُسَكِّسُونَ وَرَحَلًا سَلِيمًا لِرَحْلِ هَلْ	6
يَنْتَوُونَ	يَسْتَوُونَ مِثْلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْبَرُ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ أَنْكَ	7
﴿٣٠﴾	مَتِّ وَابِهِمْ مِثْلُونَ هُمْ أَنْكَ يَوْمَ الصِّمَةِ عِنْدَ ر	8
	بِكُمْ مَحْصَمُونَ ﴿٣١﴾ هُمْ أَطْلَمُ مِنْ كَذَبِ عَلَى اللَّهِ وَكَدِ	9
	بِالْصَّدَقِ إِذَا حَاجَّ الدِّسُّ فِي حَنْظَلِ مَيِّءٍ لِلْكَفْرِ ﴿٣٢﴾	10
	وَالَّذِي حَاجَّ بِالْصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ أَوَّلُكُمْ هُمْ أ	11
	لِمَعْنَى ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا سَاوَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ دَلِكُ حَرَا الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾	12
	لِنَكْفُرِ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَخَرَّبَهُمْ	13
	أَحْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ الدِّسُّ اللَّهُ بِكَ	14
	فَ عِنْدَهُ وَنُحُوفُوكَ نَالِدِسُّ مِنْ دُونِهِ وَمِنْ بَصَلِ	15
	اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادِ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مَصَلِ	16
أَتَقَامُ	الدِّسُّ اللَّهُ يَعْزِزُ دَعْوَةَ أَنْفَعِ ﴿٣٧﴾ وَلَنْ سَالَهُمْ مِنْ حَلَقِ السَّمَوِ	17
	بِالْأَرْضِ لِمَعْنَى اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا يَدْعُونَ مِنْ	18
	دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضَرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ	19
	ضَرَّهُ أَوْ أَرَادَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ نَعُو	20
	قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ	21
مَكَاتِبِكُمْ	مُ عَمَلُوا عَلَى مَكْنَنِكُمْ أَنْ عَمَلِ فُسُوفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾	22
	مِنْ نَابَةِ عِدَابِ نَحْرِيَّةٍ وَنَحْلِ عَلَيْهِ عِدَابُ مَقْصَمِ ﴿٤٠﴾	23
	إِنَّا أَرَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ مِنْ أَهْدِي	24
	فَلِنَفْسِهِ وَمِنْ صِلِ فَأَمَّا بَصَلِ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 20b, 039:042:001-039:056:003)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Yırtılmadan dolayı mevcut değil.	اللہ سوفی الانفس حبس موبہا والی لم تب فی منامہا	1
	فممسک الی فسی علیہا الموب ویرسل الاحرى الى	2
	احل مسمى ان فی دلك لاب لقوم یفکرون ﴿٤٢﴾	3
	ام ائحدوا من دون الله سفعا فل اولو كانوا لا یملکون	4
	سبا ولا یعقلون ﴿٤٣﴾ فل لله السفعه جمعا له ملک	5
	السموب والارض سم اله یرجعون ﴿٤٤﴾ وادا ذکر الله	6
	وحده اسما رب فلوب الدس لا یومنون بالاحره وا	7
	دا ذکر الدس من دونه ادا هم سفسفرون ﴿٤٥﴾ فل اللهم	8
	فاطر السموب والارض علم العب والسفده اب	9
	نحکم بن عبادک فی ما كانوا فیه یحلمون ﴿٤٦﴾ ولو ان	10
	للدس ظلموا ما فی الارض جمعا ومثله معه لافد	11
	وا به من سو العذاب یوم الفسفہ وبدا لهم من الله	12
	ما لم یكونوا یحسبون ﴿٤٧﴾ وبدا لهم سبا ما کسوا	13
وخالق	وحق بهم ما كانوا به سففرون ﴿٤٨﴾ فاذا مس الاسس	14
	صر دعانا سم ادا حولنه نعمه منا فال انما اوفسه علی	15
	علم بل هے فتنه ولکن اکبرهم لا یعلمون ﴿٤٩﴾ فد فا	16
	لها الدس من فلفهم فما اعے عنهم ما كانوا یکسو	17
فاصلیهم	ن ﴿٥٠﴾ فاصفهم سبا ما کسوا والدس ظلموا من هو	18
	لا سفصفهم سبا ما کسوا وما هم بمعفس ﴿٥١﴾	19
	اولم یعلموا ان الله یسط الررق لمن سبا وفدر ان فے	20
	دلك لاب لقوم یومنون ﴿٥٢﴾ فل یعافے الدس اسر	21
	فوا علی انفسهم لا یففظوا من رحمه الله ان الله	22
﴿٥٣﴾	یعفر الذنوب جمعا انه هو العفور الرحم واسوا	23
	الی ریکم واسلموا له من فل ان ناسکم العذاب	24
Sayfa kenarı kıvrılmıştır.	سم لا نصفرون ﴿٥٤﴾ واسفوا احس ما ازل الکم من ریکم من	25
	فل ان ناسکم العذاب بعه وانم لا سففرون ﴿٥٥﴾ ان بقول نفس	26

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 21a, 039:056:004-039:073:010)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	نَحْسِرْ عَلَى مَا فَرَطَ فِي حُبِّ اللَّهِ وَأَنْ كُنْتُ لِمَنْ السَّحَرِ ﴿٥٦﴾	1
	أَوْ يَقُولُ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ أَوْ يَقُولُ حَسْبِيَ	2
	الْعَذَابُ لَوْ أَنَّ لِي كَرَاهٍ فَاكُونَ مِنَ الْمُسْتَسْخَرِينَ ﴿٥٨﴾ يٰٓأَيُّهَا	3
	أَيُّهَا فَكُذِّبْ بِهَا وَاسْتَكَرَبْ وَكُنْتُ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَبِ	4
	مِ الْفِتْنَةِ يٰٓأَيُّهَا كَذَّبُوا عَلَى اللَّهِ وَحُوهَهُمْ مَّسُودٌ	5
	هُ الدِّسُّ فِي حَتَمٍ مِّنْهُ لِلْمُكَرِبِينَ ﴿٦٠﴾ وَيَحَى اللَّهُ الدِّسُّ أَهْوَا	6
	مُفَارِهِمْ لَا مَسْجُودَ إِلَّا لِلَّهِ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ	7
شَيْءٍ	سَيِّئٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	8
	رِصٌّ وَاللَّهُ يَكْفُرُوا بِاللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾ فَلِأَن	9
	فَعَبَّرَ اللَّهُ أَمْرَهُمْ نَارًا أَعْدَادًا الْهَاطِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَىٰكَ	10
	وَالَّذِينَ فِي الدِّسِّ مِنْ فُلْكَ لَنَاسِكِرٍ لِّحَطِّطٍ عَمَلِكِ وَلَيَكُونُ	11
	مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهُ فَاعِدٌ وَكَانَ مِنَ السَّكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا فَعَرَا	12
	اللَّهُ حَقَّ قَوْلُهُ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ	13
	وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِّمَنِّهِ سَاحْنَهُ وَعَلَىٰ عِمَامَةِ سِرِّكَوْنَ ﴿٦٧﴾	14
	وَنَفَحَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ	15
قِيَامٍ	إِلَّا مَنْ سَا لَهِ سَمِ نَفَحَ فِيهِ أَحْيَىٰ فَاذَا هُمْ فِي نَظَرٍ	16
	نَ ﴿٦٨﴾ وَأَسْرَفَ الْأَرْضُ نَوْرَ رَبِّهَا وَوَضَعَ الْكُتُبَ وَحَلَّ النَّاسَ	17
	وَالسَّهْدَا وَفَصَّ بَيْنَهُمُ الْخُلُوفَ وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَو	18
	فَبِ كُلِّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسَبَّحَ	19
	الدِّسُّ كَفَرُوا إِلَىٰ حَتَمٍ رَمَرَا حَتَّىٰ إِذَا حَاوَاهَا فَجَبَ أَوْ	20
قَالَ	بِهَا وَقَالَ لَهُمْ حَزَنَتَهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ	21
	آيَاتِ رَبِّكُمْ وَنَذَرُونَكُمْ لَهَا يَوْمَكُمْ هَذَا فَاَلَوْ لَا يَلُوكَ	22
	لَكِنْ حَفَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ فَلِأَن أَدْحَلُوا أَوْ	23
	بِ حَتَمٍ حَالِدٍ فِيهَا فَنَسِيَ مَتَوًى الْمُنْكَرِينَ ﴿٧٢﴾	24
	وَسَبَّحَ الدِّسُّ أَهْوَا رَبِّهِمْ إِلَىٰ الْخَنَةِ رَمَرَا حَتَّىٰ إِذَا حَاوَاهَا	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 21b, 039:073:011-040:013:014)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
وَقَالَ	وَفُتِحَ ابْوَهَا وَقَالَ لَهُمْ حَرْبُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طَعِمُوا فَادْخُلُوا	1
وَقَالُوا	هَآ حُلْدَسُ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلَيْسَ صَدَقْنَا وَعَدَهُ وَاوْرِنَا	2
	اَلْاَرْضَ نَبَوْا مِنْ اَلْحَنَةِ حَيْثُ نَسَا فَنَعَمْ اَحْرَ الْعَمَلِيسِ ﴿٧٤﴾ وَيَا الْمَلِكَةَ	3
	حَافِيسٍ مِنْ حَوْلِ الْعَرِسِ سَسَحُوْنَ مُحَمَّدٌ رَهْمٌ وَفَصَّيْ نَبِيْهِمْ بِالْحَقِّ	4
﴿٧٥﴾	وَقَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَلَمِيسِ حَمَّ الْمَوْسِ مَمْنُونٌ وَاَسَا	5
﴿١﴾	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَمَّ نَزَلَ الْكَتَبُ مِنْ اللّٰهِ الْعَرِیْرِ	6
عَافِرٍ قَابِلٍ	اَلْعِلْمِ ﴿٢﴾ عَصَرَ الدَّنْبَ وَقَالَ الثَّوْبُ سَدَدَ الْعَقَابِ دَی الطَّوْلُ	7
	لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَّا هُوَ اِلَهَ الْمَصْرِ ﴿٣﴾ مَا يَحْدُلُ فِیْ اَبِ اللّٰهِ اِلَّا الدِّسَ كَفَرُوْا	8
	اِ فَلَا يَعْرِیْكَ بَعْلُهُمْ فِی الْبَلَدِ ﴿٤﴾ كَذَبْتَ فَبَلَّغْهُمْ قَوْمَ نُوْحٍ	9
وَالْاَخْرَآتِ	وَالْاَحْرَبِ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّ كُلُّ اَمَةٍ بِرِسْوَلِهِمْ لِاَحَدِهِ	10
	وَحَدَلُوا بِالطَّلِ لِدَحْصَا نَهَ الْحَقِّ فَاَحْدَهُمْ فَكَفَّ كَانِ	11
كَلِمَتِ	عَقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذَلِكَ حَفَّ كَلِمَةُ رِيْكَ عَلٰی الدِّسِ كَفَرُوْا اَنْهَمِ	12
اَصْبَحَ	اَصْبَحَ الْبَارِ ﴿٦﴾ الدِّسَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرِسَ وَمِنْ حَوْلِهِ سَسَحُوْنَ مُحَمَّدٌ رَهْمٌ وَبِوِ	13
شَقِیْءٍ	مَنْوُنٌ نَهَ وَیَسْعَعُرُوْنَ لِلدِّسِ اَمِنُوْا رَبَّنَا وَسَعَىٰ كُلِّ سَآءٍ رَحْمَةُ	14
	وَعِلْمَا فَاَعَصَرَ لِلدِّسِ نَابُوا وَاسْعَوْا سَسَلَكُ وَفَهْمُ عَدَابِ	15
جَنَّتِ وَمَنْ	اَلْحَحْمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَادْخُلْهُمْ حِیَابَ عَدَنِ اِلَیْهِ وَعَدِهِمْ مِنْ صِلَحِ	16
	مِنْ اَنَابِهِمْ وَارَوْحِهِمْ وَدَرَبِهِمْ اَنْكُ اَبِ الْعَرِیْرِ الْحَكِیْمِ ﴿٨﴾ وَ	17
اَلشَّیْطَانِ	فَهْمُ السَّیَآءِ وَمِنْ بَقِ السَّیْلِ یَوْمُئِذٍ فَقَدْ رَحِمْنَاهُ وَذَلِكُمْ هُوَ	18
	اَلْقَوْرُ الْعَظِیْمِ ﴿٩﴾ اِنْ الدِّسَ كَفَرُوْا نَادُوْا لِمَنْ لَّمْ یَلِ اللّٰهُ اَكْبَرُ مِنْ	19
قَالُوا	مَنْكُمُ اَنْفُسُكُمْ اِذَا دَعُوْنَ اِلَی الْاَمَنِ فَمَكْفُرُوْنَ ﴿١٠﴾ فَلَوْ رَبَّنَا	20
	اَمِنَا اَنْتَنِسْ وَاَحْسِنَا اَنْتَنِسْ فَاَعْرِفْنَا بَدْنُونَا فَهَلْ اِلَیْ حُرُوحِ	21
	مِنْ سَسَلِ ﴿١١﴾ ذَلِكُمْ نَانَهُ اِذَا دَعَى اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْمٌ وَاَنْ سَرِ	22
	كَ نَهَ یَوْمُنَا فَالْحَكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِیِّ الْكَبِیْرِ ﴿١٢﴾ هُوَ اِلَیْهِ رِیْكَ اِ	23
	بِهَ وَنَزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَآءِ رَرَفَا وَمَا یَذْكُرُ اِلَّا مِنْ نَبِیِّ ﴿١٣﴾	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 22a, 040:014:001-040:029:024)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	فادعوا الله محليص له الدس ولو كره الكفرون ﴿١٤﴾ رفع الدرج	1
	دو العرس بلى الروح من امره على من سا من عباده لنذر يوم ا	2
	لتلاق ﴿١٥﴾ يوم هم يروون لا يحى على الله منهم سى لمن الملك ا	3
	لوم لله الواحد الفهار ﴿١٦﴾ اليوم يحى كل نفس بما كسب لا	4
	طلم اليوم ان الله سريع الحساب ﴿١٧﴾ واندرهم يوم الارفه اد القلو	5
لنى الخناجر	ب لدا الخنجر كظمس ما للطلمس من حمم ولا سمع طاع ﴿١٨﴾	6
حائنة	علم حنه الاعس وما يحى الصدور ﴿١٩﴾ والله بقصه بالحق والد	7
يشىء	س بدعون من دونه لا بقصون سى ان الله هو السمع البصر ﴿٢٠﴾	8
	اولم يسروا فى الارص فنظروا كف كان عصه الدس كا	9
وعاقرا	نوا من فلهم كانوا هم اسد منهم فوه وابرا فى الارص	10
	فاحدهم الله بدوبهم وما كان لهم من الله من واى ﴿٢١﴾ ذلك	11
	بانهم كانت ناسهم رسلهم بالنسب فكفروا فاحدهم	12
	الله انه فوى سدد العقاب ﴿٢٢﴾ ولعد ارسلنا موسى ناسنا و	13
وهم	سلطس مس ﴿٢٣﴾ الى فرعون وهامس وفرون فقالوا سحر كداب ﴿٢٤﴾ فلما	14
	حاهم بالحق من عندنا فالوا افتلوا اننا الدس امنوا معه وا	15
وقال	سبحوا نساهم وما كند الكفريس الا فى صلل ﴿٢٥﴾ وقل فرعون	16
	درونه افل موسى وليدع ربه اى احاف ان بدل دنكم ا	17
وقال	و ان بطهر فى الارص الفساد ﴿٢٦﴾ وقل موسى اى عدب بى و	18
	رىكم من كل مكبر لا يومس يوم الحساب ﴿٢٧﴾ وقال رحل موسى	19
	من ال فرعون كىم امنه اضلوا رجلا ان بقول بى الله و	20
	قد حاكم بالنسب من رىكم وان كى كدنا فعله كده	21
صاوقا	وان كى صدفا بكم بعض اللى بعدكم ان الله لا	22
	ميدى من هو مسرف كداب ﴿٢٨﴾ يوم لكم الملك اليوم	23
	طهرس فى الارص من نصرنا من ناس الله ان حانا فال	24
	فرعون ما اركم الا ما اى وما اهدكم الا	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 22b, 040:029:025-040:043:019)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Sayfa kıvrılmıştır.	سبل الرساد ﴿٢٩﴾ وقال اليه امس قوم اے احاف عليكم مل	1
	يوم الاحراب ﴿٣٠﴾ مثل داب قوم نوح وعاد وثمود والد	2
	س من بعدهم وما الله يريد ظلما للعباد ﴿٣١﴾ وقوم اے احاف	3
	ف عليكم يوم التناد ﴿٣٢﴾ يوم تولون مدرس ما لكم من الله	4
	من عاصم ومن يصل الله فما له من هاد ﴿٣٣﴾ ولقد حاكم	5
	يوسف من قبل بالسنت فما رلهم في سك مما حاكم	6
	به حية ادا هلك فلم لى نعب الله من بعده رسولا	7
	كذلك يصل الله من هو مسرف مراب ﴿٣٤﴾ الدس بخد	8
	لور في انت الله يعر سلط انهم كبر مقتا عند الله	9
	وعند الدس امنوا كذلك بطع الله على كل قلب	10
وقال	مكبر حار ﴿٣٥﴾ وقل فرعون هم اس لى صرحا لعل اللع	11
	الاسب ﴿٣٦﴾ اسب السموب فاطلع الى اله موسى وا	12
	نى لاطنه كذا وكذلك رس لفرعون سو عمله و	13
وقال	صد عن السبل وما كند فرعون الا في ناب ﴿٣٧﴾ وقل ا	14
	لئے امس قوم اسعون اهدكم سبل الرساد ﴿٣٨﴾ قوم	15
	انما هذه الحيوه الدنيا مع وان الاحره ه دار	16
القرار	الفرر ﴿٣٩﴾ من عمل سنه فلا يحى الا ملها ومن عمل صلحا	17
	من ذكر او انثى وهو مومس فاولئك بدخلون الحنه رر	18
	فون فيها يعر حساب ﴿٤٠﴾ وقوم مالى ادعوك الى	19
	النحوه وبدعوى الى النار ﴿٤١﴾ بدعوى لاكفر بالله	20
	واسرك به ما لى لى به علم وانا ادعوك الى العر	21
	ر العصر ﴿٤٢﴾ لا حرم انما بدعوى اله لى له دعوه	22
	فى الدنيا ولا في الاحره وان مردنا الى الله وان المسرفس	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 23a, 040:043:020-040:060:000)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	هم اصحب النار ﴿٤٣﴾ فسيدكروں ما افول لكم وافوص	1
	امرى الى الله ان الله بصير بالعباد ﴿٤٤﴾ فوفيه الله سباب ما مكر	2
	وا وحاق نال فرعون سو العذاب ﴿٤٥﴾ النار تعرضون عليها عد	3
	وا وعسا ونوم يقوم الساعة ادخلوا ال فرعون اسد	4
الْمُتَّقِينَ	العذاب ﴿٤٦﴾ واد بخاخون في النار فبقول الصعفا للذس اسكر	5
	وا انا كنا لكم نعا فهل اتم معنون عنا نصبا من النار ﴿٤٧﴾	6
قَالَ	فل الذس اسكروا انا كل فيها ان الله قد حكم بس ا	7
وَقَالَ	لعباد ﴿٤٨﴾ وفل الذس في النار لخره حنم ادعوا ركم حصف	8
	عنا يوما من العذاب ﴿٤٩﴾ فالوا اولم يك ناسكم رسلكم	9
دَعَا	بالسب فالوا يله فالوا فادعوا وما دعا الكفرس الا	10
	في صلل ﴿٥٠﴾ انا لسير رسلنا والذس امنوا في الحوه الذسا	11
	ويوم يقوم الاسهد ﴿٥١﴾ يوم لا نفع الظلمس معدرتهم	12
	ولهم اللعنه ولهم سو الدار ﴿٥٢﴾ ولقد اتنا موسى الهدى	13
	واورثنا بى اسريل الكتب ﴿٥٣﴾ هدى ودكى لاولى الالب ﴿٥٤﴾	14
	فاصبر ان وعد الله حق واسعفر لذسك وسح	15
	نحمد ريك بالعسى والاكبر ﴿٥٥﴾ ان الذس يحدلون في اب	16
Sayfa kıvrılmıştır.	الله نعر سلطس ائهم ان في صدورهم الا كبر ما	17
	هم بلعنه فاسعد بالله انه هو السمع البصر ﴿٥٦﴾	18
	لخلق السموب والارض اكبر من خلق الناس ولكن ا	19
	كثر الناس لا تعلمون ﴿٥٧﴾ وما نسوى الاعمى والبصر	20
	والذس امنوا وعملوا الصلح ولا المسى فلنلا	21
	ما يدكروں ﴿٥٨﴾ ان الساعة لانه لا رب فيها ولكن	22
وَقَالَ	اكبر الناس لا يومون ﴿٥٩﴾ وفل ركم ادعوى اسحب	23
عِبَادَتِي	لكم ان الذس يسكروں عن عدى سيدحلون حنم داحرس ﴿٦٠﴾	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 23b, 040:060:000-040:077:009)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	الله الذي جعل لكم الليل لسكنوا فيه والنهار	1
لَو	مصرًا ان الله لدوا فصل على الناس ولكن أكبر الناس لا	2
ثُمَّ	سكروا ﴿٦١﴾ ذلكم الله ربكم خلق كل شيء لا اله الا هو فا	3
	لے بوفکوں ﴿٦٢﴾ کدک بوفک الدس کانوا باب الله	4
قَرَأَ	نحدون ﴿٦٣﴾ الله اليه جعل لكم الارض فررا والسما بنا وصو	5
	رکم فاحس صورکم وررکم من الطيب ذلكم الله	6
فَتَبَارَكَ	رکم فتبرک الله رب العلمين ﴿٦٤﴾ هو الحی لا اله الا هو فا	7
	د عوه ملخص له الدس الحمد لله رب العلمين ﴿٦٥﴾ قل اے نہت	8
	ان اعد الدس بدعون من دون الله لما حای السنه من رے	9
	وامر ان اسلم لرب العلمين ﴿٦٦﴾ هو اليه خلکم من رب	10
	م من نظفه م من علفه م بخرکم طفلا م لتلعوا ا	11
	سدکم م لکوبوا سوحا ومکم من سوف من فل	12
	ولسلعوا احلا مسے ولعلمکم بعقلون ﴿٦٧﴾ هو اليه تح	13
	ومس فادا فے امرا فاما بقول له کن فکون ﴿٦٨﴾	14
عَائِدَتِ	ا لم ير الے الدس نحدلون فے اب الله اے بصرفون ﴿٦٩﴾ الدس	15
	کدوا بالکب وما ارسلنا به رسلنا فسوف تعلمو	16
	ن ﴿٧٠﴾ اد الاعل فے اعفهم والسلسل سحنون ﴿٧١﴾ فے الحمم م	17
	فے النار سحرون ﴿٧٢﴾ م فل لهم اس ما کم سرکون ﴿٧٣﴾ من دو	18
	ن الله فالوا صلوا عنا بل لم کن ندعوا من فل سا	19
	کدک بصل الله الکفرس ﴿٧٤﴾ دکم ما کم تفر	20
	حون فے الارض عبر الحق وما کم ترحون ﴿٧٥﴾ اد	21
	حلوا ابوب حنم حلدس فها فس مسو المکبرس ﴿٧٦﴾	22
	فاصر ان وعد الله حق فاما ربک بعض الے	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 24a, 040:077:010-041:008:003)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	عدهم او نوفنك فالسا ررحعون ﴿٧٧﴾ ولقد ارسلنا رسلا	1
	من فلك منهم من فصصا عليك ومنهم من لم نقصص	2
	عليك وما كان لرسول ان ياتيه ناه الا نادن الله فاذا حا	3
	امر الله فصه بالحق وحسر هنالك المبطلون ﴿٧٨﴾ الله اليه	4
	جعل لكم الاتعم لركبوا منها ومنها ناكلون ﴿٧٩﴾ ولكم	5
	فيها منع وتبعلوا عليها حاحه في صدوركم و	6
عائيتيه عائيت	عليها وعلى الفلك يحملون ﴿٨٠﴾ وبركم ادبه في اداب	7
	الله ننكروا ﴿٨١﴾ افلم يسروا في الارض فتنظروا كيف	8
	كان عصه الدس من فلهم كانوا اكر منهم واسد فوه	9
وعائارا	وانرا في الارض فما اعنه عنهم ما كانوا كسبون ﴿٨٢﴾	10
	فلما حابهم رسلهم بالسب فرحوا بما عدهم من	11
	العلم وحاقيهم ما كانوا به سبهرون ﴿٨٣﴾ فلما راوا ناسيا	12
قالوا	فلوا امنا بالله وحده وكفرا بما كنا به مسركس ﴿٨٤﴾ فلم	13
يقتفعهم	ك نفعهم اعنهم لما راوا ناسنا سب الله اليه فد	14
هنايك	حلب في عاده وحسر هنالك الكفرون ﴿٨٥﴾	15
Satır başı silinmiştir.	حم السحده حمسون وانا	16
ح ﴿١﴾	سم الله الرحمن الرحيم حم نزيل من الرحمن الرحيم ﴿٢﴾	17
Sayfa katlanması.	كبت فصلت ادبه فراا عربا لغوم تعلمون ﴿٣﴾ سر	18
عائيتيه	ا وندرا فاعرض اكثرهم فهم لا سمعون ﴿٤﴾ وقالو	19
	ا فلونا في اكنه مما بدعونا اليه وفي ادايا وفر و	20
	من بننا وينك حجاب فاعمل اما عملون ﴿٥﴾ فل اما انا	21
	سر مثلكم بوحي الينا الهكم اله وحد فاسموا	22
	اله واسمعروه وويل للمسركس ﴿٦﴾ الدس لا يوبون	23
	الركوه وهم بالاحره هم كفرون ﴿٧﴾ ان الدس امنوا	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 24b, 041:008:004-041:021:012)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ فَلِإِنَّكُمْ لَنَكْفُرُونَ	1
أَنذَاكَ	بِأَلَيْهِ خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمٍ وَسْوَاسٍ وَخَلَعُوا لَهُ أَدْدَا دَلَك	2
	رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَخَلَعُوا فِيهَا رُوسَهُ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَفَد	3
	رَ فِيهَا أَقْوَامًا فِي أَرْبَعَةِ أَمَامٍ سَوَا لِلْسَّالِسِ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْبُؤْ إِلَى	4
دُخَانٍ	السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَخَالِهَا وَلِلْأَرْضِ إِنَّا طَوْعًا أَوْ	5
طَالِعِينَ سَفَوَاتِ	كَرْهًا فَالْتَمِزْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَفَصَّيْهِمْ سَعِ سَمُوبٍ فِي يَوْمٍ	6
	مِنْ وَاحِدٍ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرًا وَرَبَّنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا	7
	نَمُصِّحُ وَحَفْطًا دَلَكِ نَقْدَرُ الْعَرَبِ الْعِلْمَ ﴿١٢﴾ فَإِنِ	8
	عَرَضُوا فَعَلْنَا أَدْرَكُكُمْ صَعْفَةً مِثْلَ صَعْفَةِ عَادَ وَ	9
نُودِ ﴿١٣﴾	ثُمَّ أَدَّاهُمْ الرِّسْلَ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَا	10
قَالُوا لَوْ	يَعْدُوا أَلَا اللَّهُ فُلُوْا سَا رَبَّنَا لَا تَرُلْ مَلِكُهُ فَإِنَّا بِنَا	11
	رَسَلْنَا بِهِ كُفْرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِعَر	12
	الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَسَدٌ مِّنَّا فَوَيْهِ أَوَّلُ مَنْ بَرَا أَنِ اللَّهُ إِلَهُهُمْ خَلْفَهُمْ	13
	هُوَ أَسَدٌ مِنْهُمْ فَوَيْهِ وَكَانُوا يَأْتِنَا مُخْجَدُونَ ﴿١٥﴾ فَارْسَلْنَا	14
نَجَّاتِ	عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَمَامٍ نَحْسَبُ لِنَدْفَعَهُمْ عَذَابَ	15
	الْخَبَرِ فِي الْخَبَرِ الدُّنْيَا وَلِعَذَابِ الْآخِرَةِ أَحْيَىٰ وَهُمْ لَا	16
	يَبْصُرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُوا الْعَمَلَ عَلَىٰ	17
	الْهَدْيِ فَأَحْدَيْنَاهُمْ صَعْفَةَ الْعَذَابِ الْهُونِ نَمَا	18
	كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَحْنَا أَلَسْنَا أَمَّاوَا وَكَانُوا يَفُونَ ﴿١٨﴾ وَ	19
	يَوْمَ نَحْشُرُ أَعْدَاءَ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا	20
	مَا حَاوَاهَا سَهْدٌ عَلَيْهِمْ سَمِعَهُمْ وَأَصْرَهُمْ وَخَلُوْا	21
	دَهْمًا نَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا دَهْمٌ لَّمْ سَهْدُ	22
نُفَىٰ	نَمَا عَلَيْنَا فَاَلَوْ أَنظَفْنَا اللَّهُ إِلَيْنَا أَطْلُقَ كُلَّ سَائِ	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 25a, 041:021:013-041:037:006)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	وهو حلقكم أول مره واليه رجعون ﴿٢١﴾ وما كنم سسترون	1
	ان سهد علمكم سمعكم ولا اصركم ولا حلودكم	2
	ولكن طننم ان الله لا يعلم كبرا مما يعملون ﴿٢٢﴾ ودلكم طنكم	3
	الى طننم ربكم اردكم فاصحهم من الحسرس ﴿٢٣﴾ فان تصبرو	4
	ا فالبار موعى لهم وان سستعتنوا فما هم من المعتبس ﴿٢٤﴾ وفصنا	5
	لهم فرنا فزنوا لهم ما بس اندهم وما حلقهم وحى	6
	علمهم القول في امم قد حلت من فلهم من الحن والانس ا	7
وَقَالَ	نهم كانوا حسرس ﴿٢٥﴾ وقل الدس كفروا لا سمعوا لهذا ا	8
	لقران والعوا فيه لعلكم تعلمون ﴿٢٦﴾ فلندس الدس كفروا عدا	9
	با سددا ولنحربهم اسوا الى كانوا يعملون ﴿٢٧﴾ دلك	10
	حرا عدا الله البار لهم فيها دار الخلد حرا بما كانوا	11
وَقَالَ	ا ناسا محددون ﴿٢٨﴾ وقل الدس كفروا ربنا ارنا الدس اصلانا	12
أَقْدَامُنَا	من الحن والانس نعملها بح اقداما لكونا من الاسفلس ﴿٢٩﴾	13
قَالُوا	ان الدس فلو ربنا الله سم اسمعوا سرل علمهم الملكه	14
تَخَافُوا	الا تحفوا ولا تحزنوا واسروا بالحنه الى كنم بوعدون ﴿٣٠﴾	15
أُولَئِكَ	نح اوليكم في الحويه الدسا وفي الاحره ولكم فيها	16
	ما نستبه انفسكم ولكم فيها ما دعون ﴿٣١﴾ نرلا من عمور	17
وَقَالَ	رحم ﴿٣٢﴾ ومن احس قولاً ممن دعا الى الله وعمل صلحا وقل	18
	انني من المسلمين ﴿٣٣﴾ ولا تسعوى الحسنه ولا السبه اد	19
	فع باليه هم احس فادا اليه نيك وبسه عدوه	20
	كانه ولي حمم ﴿٣٤﴾ وما يلصها الا الدس صروا	21
	وما يلصها الا دو حط عظم ﴿٣٥﴾ واما برعك	22
	من السطس نزع فاسعد بالله انه هو السمع	23
	العلم ﴿٣٦﴾ ومن انه الل والنهار والسمس والقمر	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 25b, 041:037:007-041:050:015)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Sayfa katlanması.	لا تسجدوا للشمس ولا للقمر واسجدوا لله الذي خلقهم	1
	انكم اياه بعدون ﴿٣٧﴾ فان اسكروا فالدين عند ربك	2
يَسْتَمُونَ	يسبحون له بالليل والنهار وهم لا يسامون ﴿٣٨﴾ ومن انته انك به	3
	الارض حسعه فادا ارلنا عليها الما اهترت وربت ان	4
شَىء	الذي احابها لمحى الموي انه على كل شيء قدير ﴿٣٩﴾ ان الدين	5
	يلحدون في اننا لا نحفون علنا افس يلقى في النار حر ام من ياء	6
	امنا يوم القمه اعمالوا ما شتمت انه بما يعملون بصير ﴿٤٠﴾	7
	ان الدين كفروا بالذكر لما حاهم وانه لكب عرر ﴿٤١﴾ لا ما	8
	به البطل من بس نديه ولا من حلقه تزيل من حكم حمد ﴿٤٢﴾	9
يَقَالُ لَدُو	ما هل لك الا ما قد فل للربل من فلك ان ربك لدو	10
وَدُو	معمره ودو عفا الم ﴿٤٣﴾ ولو جعله فرانا اعحمنا لقالوا	11
	لولا فصلت ايه اعجه وعري فل هو للدين امنوا هدى و	12
عَادَانِيَم	سفا والدين لا يومسوف في ائهم وفر وهو عليهم عى او	13
	لك نادون من مكان بعد ﴿٤٤﴾ ولقد اتنا موسى الكتب فا	14
	حلف فيه ولولا كلمه سيف من ربك لفص بنهم	15
	وانهم لفي سك مه مرب ﴿٤٥﴾ من عمل صلحا فليفسه ومن	16
	اسا فعلها وما ربك بطلم للعبد ﴿٤٦﴾ اله رد علم السا	17
اَكَايَمَا	عه وما مخرج من مرب من اكهمها وما يحمل من انى	18
يُنَادِيَنِيَم	ولا بصع الا تعلمه ويوم نندهم اس سرى فالوا اد	19
	ك ما منا من شهد ﴿٤٧﴾ وصل عنهم ما كانوا بدعون من	20
يَسْتَمُونَ	فل وطنوا ما لهم من محص ﴿٤٨﴾ لا سام الانس من دعا الخير	21
	وان مسه السر فوس فنوط ﴿٤٩﴾ ولس ادفنه رحمه منا من بعد	22
	صرا مسه ليقول هداى وما اطل الساعه فامه	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 26a, 041:050:016-042:013:015)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Birçok <i>yā'</i> harfinin yazılışı	ولس رجعت الی ربہ عندہ للحسنہ فلننس الدس کفروا بما	1
	عملوا ولیدصہم من عذاب علیط ﴿٥٠﴾ وادا انعمنا علی الا	2
	س اعرض ونا نخانہ وادا مسہ السر فدو دعا عریض ﴿٥١﴾ فل اریم	3
	ان کاں من عبد اللہ ہم کفر ہم بہ من اصل میں ہوئے سقاں بعد ﴿٥٢﴾	4
آل افاقی	سنرہم انسا فی الافق و فی انفسہم حے تنس لہم انہ الحق اولم	5
شئیء	کف برک انہ علی کل سیلہ سہد ﴿٥٣﴾ الا انہم فی مرہ من لہا رہم	6
شئیء	الا انہ کل سیلہ محط ﴿٥٤﴾ سورہ حم عسق حمسون وانہ	7
	بسم اللہ الرحمن الرحیم حم ﴿١﴾ عسق ﴿٢﴾ کذلک یوحی الیک والے	8
	الدس من فلک اللہ العریر الحکم ﴿٣﴾ لہ ما فی السموی وما فی	9
	الارض وهو العلی العظم ﴿٤﴾ کاد السموی یقطرن من فوفہن	10
	والمملکہ یسبحون یحمد رہم ویسبحون لمن فی الارض الا ان ا	11
	للہ هو العفور الرحیم ﴿٥﴾ والدس احدثوا من دونہ اولیا اللہ حصط	12
قُرآنًا	علہم وما اب علہم یوکل ﴿٦﴾ وکذلک اوحنا الیک قرنا عر	13
	بنا لندر ام القیہ ومن حولہا ونندر یوم الجمع لا رب فہ فریق	14
	فی الحبہ وفریق فی السعیر ﴿٧﴾ ولو سا اللہ لعلہم امہ وحدہ و	15
	لکن یدخل من ساء فی رحمہ والظلمون ما لہم من ولی ولا یصر ﴿٨﴾	16
	ام احدثوا من دونہ اولیا فاللہ هو الولی وهو یحی الموتی وهو	17
شئیء	علی کل سیلہ قدر ﴿٩﴾ وما احلفتم فیہ من سیلہ فحکمہ الی اللہ	18
قَاطِرٌ	ذلکم اللہ ربہ علیہ یوکل والہ انب ﴿١٠﴾ فطر السموی	19
	والارض جعل لکم من انفسکم اروحا ومن الانعم اروحا ند	20
شئیء	روکم فہ لیس کثلہ سیلہ وهو السمع النصر ﴿١١﴾ لہ	21
مَقَالِیدُ	مقلید السموی والارض بسط الرروق لمن ساء وندر ا	22
شئیء son gri satır nerede?	بہ کل سیلہ علم ﴿١٢﴾ سرع لکم من الدس ما و صی بہ نوحا والدی اوحنا الیک وما وصنا بہ ارہم	23

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 26b, 042:013:016-042:024:022)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	وموسى وعيسى ان اقموا الدس ولا تتعرفوا فيه كبر على المسر	1
	كن ما يدعوهم اليه الله بحسب اليه من سا ويهيه اليه من	2
	ننب ﴿١٣﴾ وما يعرفوا الا من بعد ما حاهم العلم بعا دنهم ولو	3
	لا كلمه سيف من ريك الى احل مسيه لفص دنهم وان	4
	الدس اورنوا الكس من بعدهم لى سك منه مرب ﴿١٤﴾	5
	فلذلك قارع واستقم كما امرت ولا تنزع اهواهم و	6
	فل امنت بما ارل الله من كب وامر لا عدل نسك	7
	الله ربا وربكم لما عملنا ولكم اعلمكم لا حجه سا و	8
تَحَاوُونَ	نسك الله تجمع سا واليه المصير ﴿١٥﴾ والدس تحجون في الله	9
ذَاجِصَةً	من بعد ما اسحب له محهم دحصة عند ربهم وعلمهم	10
	عصب ولهم عذاب سدس ﴿١٦﴾ الله اليه ارل الكس	11
وَالْغِيَرَاتِ	بالحق والمبرن وما يدرك لعل الساعة قرب ﴿١٧﴾ تسعجل بها	12
	الدس لا يومنون بها والدس امنوا مسفقون منها وعلمون	13
تَعَاوُونَ	ايها الحق الا ان الدس يبرون في الساعة لى صل بعد ﴿١٨﴾	14
	الله لطف بعباده بررق من سا وهو القوي العزيز ﴿١٩﴾ من كان	15
	يرد حرب الاخره نرد له في حربه ومن كان يرد حرب	16
	الدسا نوبه منها وما له في الاخره من نصب ﴿٢٠﴾ ام لهم	17
	سركو شرعوا لهم من الدس ما لم يادن به الله ولولا	18
يَتَّبِعُهُمُ	كلمه الفصل لفص دنهم وان الظلمن لهم عذاب	19
وَأَقِيعَ	الم ﴿٢١﴾ يى الظلمن مسفقن مما كسوا وهو وقع بهم	20
رَوْضَاتِ	والدس امنوا وعملوا الصلح في روض الحباب	21
	لهم ما ساون عند ربهم ذلك هو الفصل الكبر ﴿٢٢﴾	22
	ذلك اليه يسر الله عباده الدس امنوا وعملوا الصلح	23
	فل لا اسلكم عليه احرا الا الموده في القري ومن يعرف	24
	حسه رد له فيها حسا ان الله عفور سكور ﴿٢٣﴾ ام يقولو	25
	ن افري على الله كدنا فان سا الله نجم على فليك ومع	26
Sayfa katlanması.	الله البطل ونحو الحق بكلمه انه علم بداب الصدور ﴿٢٤﴾	27

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 27a, 045:019:000-045:037:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	بعضهم اولاً بعض والده ولے المنص ﴿١٩﴾ هذا بصر للناس وهده	1
السَّيِّئَاتِ	ورحمه لعموم يومون ﴿٢٠﴾ ام حسب الدس اخرجوا السلب ان تعلمهم	2
مُعْتَابِهِمْ وَمَمَائِهِمْ	كالدس اموا وعملوا الصلح سوا محهم وممهم سا ما تحكمو	3
	ن ﴿٢١﴾ وحلق الله السموب والارض بالحق ولحقه كل نفس بما كسبت	4
	وهم لا يظلمون ﴿٢٢﴾ افرتب من ائحد الهه هونه واصله الله على	5
	علم وحم على سمعه وقله وحعل على بصره عسوه من	6
حَيَاتِنَا	يهده من بعد الله افلا تدكرون ﴿٢٣﴾ وقالوا ما هه الا حتنا الدسا	7
وَحَيَاتِنَا	نوب وحب و ما بهلكنا الا الدهر وما لهم بذلك من علم	8
	ان هم الا طنون ﴿٢٤﴾ وادا بلة علمهم اتنا بنت ما كان حمهم الا	9
	ان قالوا اموا نانا ان كم صدق ﴿٢٥﴾ قل الله بحكم مم ممكم	10
	مم جمعكم الى يوم الصمه لا رب فه ولكن اكبر الناس لا	11
	تعلمون ﴿٢٦﴾ ولله ملك السموب والارض ويوم يقوم الساعة	12
جَانِبُهُ	يومد محسر المطلون ﴿٢٧﴾ ويه كل امه حشه كل امه دعه	13
	الى كسها اليوم حرون ما كنتم تعملون ﴿٢٨﴾ هذا كتبنا سطو	14
	علكم بالحق انا كنا سنسح ما كنتم تعملون ﴿٢٩﴾ فاما الدس اموا و	15
	عملوا الصلح فدخلهم رهم في رحمه ذلك هو الفور	16
	المنس ﴿٣٠﴾ واما الدس كفروا افلم يكن ايه بلة علمكم فاسكرم و	17
	كنتم قوما محرمين ﴿٣١﴾ وادا قل ان وعد الله حق والساعة لا رب	18
	فيها فلم ما ديه ما الساعة ان بطل الا طبا وما نحن مستفنين ﴿٣٢﴾ ويدا	19
سَيِّئَاتِ	لهم سبت ما عملوا وحاو هم ما كانوا به سبهرون ﴿٣٣﴾ وقل اليوم	20
	ننسكم كما سبتم لفا يومكم هذا وماوكم النار وما لكم من	21
	نصرن ﴿٣٤﴾ ذلكم ناكم ائخدم اب الله هروا وعركم الحوه الدسا فالوم	22
	لا تخرجون منها ولا هم سيعبون ﴿٣٥﴾ فله الحمد رب السموب ورب الارص رب	23
	العلمن ﴿٣٦﴾ وله الكربا في السموب والارض وهو العزيز الحكيم ﴿٣٧﴾	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 27b, 046:001:001-046:016:006)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
﴿١﴾	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حم يَرْبِلُ الْكَتَبِ مِنَ اللَّهِ الْعَرَبِ أ	1
	لِحُكْمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا خَلَقْنَاهُ لِأَهْلِهَا	2
	مُسْمًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَنْهَا نَدْرَأْهُمْ مِمْصُورُونَ ﴿٣﴾ فَلْأَرِمْ مَا نَدْعُونَ مِنْ	3
	دُونِ اللَّهِ أَوْعَىٰ مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ	4
	أَتَدْعُونَ بَعْثَ مَنْ قَبْلَ هَذَا أَوْ إِثْرُهُ مِنْ عِلْمِ أَنْ كُتِبَ صُفُوفُ ﴿٤﴾ وَمَنْ أ	5
	صَلَّ مِنْ دَعْوَانَا مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ لَا نَنْصُرُهُ يَوْمَ الْقِسْمَةِ وَ	6
دَعَاتِهِمْ	هُمْ عَنْ دَعْوِهِمْ عَقُلُونَ ﴿٥﴾ وَإِذَا حَسَرَ النَّاسُ مَا كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءُ وَ	7
يَعْبُدُونَهُمْ أَوْ قَالَتْ	كَانُوا بَعْدَهُمْ بِكُفْرٍ ﴿٦﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْإِنْسَانُ أَلْفًا مِنْ سِنِينَ	8
	سَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا أَحْكَمْنَا حُكْمَهُمْ هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ أَفِرَاقُهُ	9
	لَهُ فَلَا يَمْلِكُونَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا نَصُورُونَ فِيهِ	10
	كَيْفَ بِهِ شَهِيدٌ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْعَوَّلُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ فَلْأَمَّا كَبُ	11
	دَعَا مِنَ الرِّسَالِ وَمَا آتَيْنَاهُ مَا نَفْعُ لِي وَلَا نَكْمُ أَنْ أَسْعَ إِلَّا مَا يُنْفَعُ	12
	إِلَىٰ وَمَا آتَانَا إِلَّا نَدْرَ مُبِينٌ ﴿٩﴾ فَلْأَرِمْ أَنْ كَانُوا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرُوا	13
شَهِيدٌ	بِهِ وَشَهِيدٌ مِنْ بَيْنِ أَسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَاغْنِ عَنْكُمْ وَاسْتَغْنِ عَنْكُمْ	14
	أَنْ يَكُونَ لِلَّهِ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ	15
	آمَنُوا لَوْ كُنَّا حُرًّا مَا سَعَوْا بِاللَّهِ وَآدَامَ لَمْ يَهْدِئَا بِهِ فَسَيَفْجَرُونَ	16
	هَذَا أَفَكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمَنْ قَبْلَهُ كُتِبَ مُوسَىٰ أَمَّا وَرَحْمَةُ وَهْدٍ	17
	أَكْبَ مَصْدُوقٍ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِنَدْرِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَسَيَعْلَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾	18
	أَنْ يَكُونَ لِلَّهِ رَبُّنَا اللَّهُ هُمْ أَسْفَعُوا فَلَا حُوفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ	19
	يَخْشَوْنَ ﴿١٣﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْحِمَىٰ خَالِدِينَ فِيهَا حَرَامًا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾	20
إِحْسَانًا	وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَلَدِهِ حَسَنًا حَمِلَهُ أُمُّهُ كَرهًا وَوَضَعْنَاهُ كَر	21
	هًا وَحَمَلَهُ وَفَضَلَهُ بَنُونَ سَهْرًا حِينَ إِذَا بَلَغَ أَسَدَهُ وَبَلَغَ أَر	22
قَالَ	بَعَثَ سِيبَهُ فَلْأَرِمْ رَبُّنَا أَوْعَىٰ مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ	23
	وَعَلَىٰ وَلَدِهِ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا يَرْصُهُ وَأَصْلَحَ لِي فِي دِرْتِي أَنْ تَت	24
	الْبَكَ وَآتِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ نَقُصُّ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 28a, 046:016:007-046:030:010)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	عملوا وسحاور عن ساهم في اصحب الحنه وعد الصدق اليه	1
قال	كانوا يوعدون ﴿١٦﴾ واليه فل لولده اف لكما اعدانني ان احرر	2
يستغيثان	وفد حلب الفرو من فيله وهما يستغيثن الله وملك اس ان و	3
	عد الله حق فقول ما هدا الا اسطر الاولس ﴿١٧﴾ اولك الدس	4
	حق علمهم القول في امم فد حلب من قبلهم من الحس والاس ا	5
	هم كانوا حسرس ﴿١٨﴾ ولكل درحب مما عملوا ولوفهم ا	6
	عملهم وهم لا يظلمون ﴿١٩﴾ ويوم تعرض الدس كفروا على النا را	7
حياتكم	دهبم طبتكم في حاكم الدنيا واسمعهم بها فالنوم بحر	8
عذاب	ون عذب الهون نما كيم سسكروون في الارص عبر الحق وما	9
بالأحقاف	كيم يفسعون ﴿٢٠﴾ واذكر احا عاد اد اندر قوميه بالاخفف وفد	10
	حلب الندر من بس بديه ومن حلقه الا بعدوا الا الله اى احا	11
عذاب قالوا	ف عليكم عذب يوم عظم ﴿٢١﴾ فلوا احسنا لتافكنا عن الهنا	12
قال	فاتنا بما بعدنا ان كب من الصدقس ﴿٢٢﴾ فل اما العلم عند الله	13
	وانلغكم ما ارسلت به ولكي اركم فوما يهلون ﴿٢٣﴾ فلم ا	14
غارضا قالوا غارضا	راوه عرصا مستقيل اودهم فلوا هدا عرص ممطرنا	15
عذاب شئء	بل هو ما اسععلم به رخ فيها عذب الم ﴿٢٤﴾ تدمر كل سى	16
	نامر رها فاصحوا لا يى الا مسكهم كدلك نحي القوم	17
	المحرمن ﴿٢٥﴾ ولقد مكنهم فيما ان مكنكم فيه وجعلنا لهم سمعا	18
	واصرنا وادهه فما اعنى عنهم سمعهم ولا اصبرهم و	19
شئء	لا افدهم من سى اد كانوا يحدون نائب الله وحاو	20
	هم ما كانوا به سسهرور ﴿٢٦﴾ ولقد اهلكنا ما حولكم من الصى	21
	وصرفنا الانب لعلهم يرحعون ﴿٢٧﴾ فلولا نصرهم الدس اجدوا	22
قربانا	من دون الله فربما الهه بل صلوا عنهم ودلك افكهم وما	23
	كانوا يهروون ﴿٢٨﴾ واد صرفنا النك نفرا من الحس سمعون القران فلما	24
قالوا	حصروه فلوا ابصتوا فلما فصه ولوا الى قومهم مندرس ﴿٢٩﴾	25
	فالوا بقومنا انا سمعنا كسا ابرل من بعد موسى مصدفا	26

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 28b, 046:030:011-047:010:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	لَمَّا بَلَغَ مِنْهُ بِهَيْئَةِ إِلَى الْحَقِّ وَالْطَّرِيقِ مَسْجُومٌ ﴿٣٠﴾ نَوْمُنَا ۖ	1
	حَسُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَأَمُوا بِهِ نَعْرِ لَكُمْ مِنْ دِينِكُمْ وَنَحْرِكُمْ	2
	مِنْ عَذَابِ الْمِمْقَاتِ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يَحِبَّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَسْ مَعْجَرٌ فِي الْأَرْضِ	3
	صَ وَلَسْ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلَىٰ أُولَئِكَ فِي صَلَاتِمْ ﴿٣٢﴾ أُولَمْ يَرَوْا أَنَّ	4
	اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ خَلْفٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	5
شُعْءٌ	أَنْ يَحْيِيَ الْمَوْتَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كُلِّ سَاعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا	6
قَالُوا قَالَ الْعَذَابُ	وَالَّذِينَ كَفَرُوا هَذَا بِأَلْحَقٍ فَلَوْ لَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِدْوُوا الْعَذَابَ	7
	بِمَا كُفِرْتُمْ بِهِ كُفِرْتُمْ بِهِ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرْنَا الْأَوَّلِينَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا	8
	لَسَعِلَ لَهُمْ كَانَهُمْ يَوْمَ يَوْمٍ مَا يَوعَدُونَ لَمْ يَلْسَوْا إِلَّا سَاعَةً	9
	مِنْ نَارٍ يَلْعَقُونَ فِيهَا النَّارُ إِلَّا الْقَوْمَ الْقَاسِينَ ﴿٣٥﴾	10
	سُورَةُ مُحَمَّدٍ أَرْبَعُونَ آيَةً	11
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ	12
	اللَّهِ أَصْلَ أَعْمَلِهِمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَمُوا	13
سَيِّئَاتِهِمْ	بِمَا نَزَّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَمُوا	14
	صَلَحَ بَالِهِمْ ﴿٢﴾ ذَلِكَ نَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَسْعَوْا النَّارَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا	15
	مُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ بَصُرَ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَعْمَلَهُمْ ﴿٣﴾ فَ	16
	دَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَصَرَبَ الرَّفَافُ حِينَ إِذَا اخْتَمَوْهُمْ فَسَدُوا	17
الْوَقْفُ	الْوَقْفُ فَمَا مِنْهُ بَعْدَ وَأَمَّا فِدَا حِينَ نَصَعَ الْحَرْبُ أَوْرَارَهَا ذَلِكَ	18
	وَلَوْ سِوَا اللَّهِ لَانْصَرَّ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لَسَلُوا بِعَصْمِكُمْ نَعَصَ وَالَّذِينَ	19
	فَلَوْ لَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَسْ يَصِلُ أَعْمَلَهُمْ ﴿٤﴾ سَهْدَهُمْ وَصَلَحَ	20
	بَالِهِمْ ﴿٥﴾ وَبَدَحْلَهُمْ الْخَنَاءَ عَرَفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ نَاهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَنْصُرُوا	21
	اللَّهُ يَنْصُرْكُمْ وَتَشْتَدُّ أَعْدَاؤُكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَعَسَا لَهُمْ	22
	وَاصِلُ أَعْمَلِهِمْ ﴿٨﴾ ذَلِكَ نَاهِيَهُمْ كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَاحْطَ	23
	أَعْمَلَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَمَلُهُ	24

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 29a, 021:001:001-021:026:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
جَنَابُهُمْ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اقْرَبِ لِلنَّاسِ حُسْنَهُمْ وَهُمْ فِي عَمَلِهِ	1
	مَعْرُوضُونَ ﴿١﴾ مَا نَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ	2
	يَلْعَنُونَ ﴿٢﴾ لَا هِيَ فَلَوْهُمْ وَاسْرَوْا النَّحْوِ الدِّسَ طَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَسْرٌ	3
قَالَ	مِلْكُكُمْ أَفَانْتَوْنَ السَّحَرِ وَأَنْتُمْ بَصُرُونَ ﴿٣﴾ فَلِئِنْ عَلِمَ الْقَوْلُ فِي السَّمَاءِ وَ	4
قَالُوا شَاعِرٌ	لِأَرْضٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ فَلَوْ أَصْعَتِ أَحْلَمَ بَلْ أَفْرَبَهُ بَلْ هُوَ سَعِيرٌ	5
	فَلَمَّا نَاهَ كَمَا أَرْسَلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا آمَنَ فَبَلَّغَهُمْ مِنْ فَرِهِ أَهْلَكْنَاهَا	6
	أَفَهُمْ يَوْمَئِذٍ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فَلَكَ إِلَّا رَحَالًا يَوْجُ الْهَمِّ فَسَلُّوا أَهْلَ	7
الطَّعَامِ	الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ حَسِداً لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا	8
	كَانُوا حُلْدَاسٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَسَا وَ	9
	هَلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا الْيَمَّ كُتُبًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا يَعْطَلُونَ ﴿١٠﴾	10
طَالِعَةً وَأَنْشَأْنَا	وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ فَرِهِ كَأَنَّ طَلْمَهُ وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا فَوَمَا أَحْرَسَ ﴿١١﴾	11
	فَلَمَّا أَحْسَوْا بِأَنْشَأْنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا يَرْكُضُوا وَارْجِعُوا	12
قَالُوا	إِلَى مَا أَتَرَقْتُمْ فِيهِ وَمَسْكُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْلَوْنَ ﴿١٣﴾ فَلَوْ بَوَلَّيْنَا إِنْ كُنَا	13
	طَلْمَسٍ ﴿١٤﴾ فَمَا رَأَى بَلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا حَمْدٌ	14
	سَ ﴿١٥﴾ وَمَا حَلَفْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا نَسَبْنَا لِعِيسَى ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ	15
	نُحْدِلَهُوا لِأَحْدَنِهِ مِنْ لَدُنَّا أَنْ كُنَّا فَعَلْنَا ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ	16
زَاهِقٌ	فَنَدْمُهُ فَاذًا هُوَ رَهَقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا بَصُرْتُمْ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مِنْ فِي	17
عِبَادَتِهِ	لَسُمُوتٍ وَالْأَرْضَ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا تَسْكَرُونَ عَنْ عِبْدِهِ وَلَا تَسْجُدُونَ	18
	وَأَنْ ﴿١٩﴾ تَسْجُدُوا لِلَّهِ وَالنَّهَارَ لَا تَقْرَأُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ أَخَذُوا إِلَهًا مِنْ الْأَرْضِ هُمْ	19
	يَسْرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانُوا فِيهِمَا إِلَهٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسَجَدَ اللَّهُ رَبُّ	20
يُنْشَأُ يُنْشَأُونَ	الْعَرْسِ عَمَّا بَصُرْتُمْ ﴿٢٢﴾ لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمْ أَخَذَ	21
	وَأَمْ مِنْ دُونِهِ إِلَهٌ فَلِ هَاتُوا بِرَهْنِكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِنْ مَعَى وَذِكْرٌ	22
	مِنْ قَبْلِهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مَعْرُوضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَا أَر	23
	سَلْنَا مِنْ فَلَكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا يُوحِي إِلَهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَ	24
وَقَالُوا	عُدُّونَ ﴿٢٥﴾ وَفَلَوْ أَخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سَجَّحْنَاهُ بَلْ عِبَادُ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 29b, 021:027:001-021:047:008)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	لا تسعوه بالقول وهم نامره يعملون ﴿٢٧﴾ علم ما نل اندهم وما	1
	حلمهم ولا تسعون الا لمن ارضى وهم من حسنه مسعون ﴿٢٨﴾ ومن نل	2
	مهم لى الله من دونه فذلك بحره هم كدلك نل الطلمن ﴿٢٩﴾	3
كانتا	اولم بر الدس كفروا ان السموت والارض كننا رتقا فصصها	4
	وحعلنا من الما كل سى حى افلا نومون ﴿٣٠﴾ وحعلنا فى الارض روسى	5
فخا	ان سد هم وحعلنا فها فحا سلا لعلمهم بهدون ﴿٣١﴾ وحعلنا ا	6
	لسما سفا محفوظا وهم عن اتها معرضون ﴿٣٢﴾ وهو الله خلق الل	7
	والنهار والسمس والهمر كل فى فلك سسحون ﴿٣٣﴾ وما حعلنا لسر من	8
	فلك الخلد افان مب فهم الخلدون ﴿٣٤﴾ كل نفس دانه الموب و	9
	سلكوم بالسر والحر فنه والننا رحعون ﴿٣٥﴾ واذا راك الدس كفر	10
	وا ان سحدوك الا هروا اهدا الله نذكر الهكم وهم ن	11
نائتي	كر الرحمن هم كفرون ﴿٣٦﴾ خلق الاس من عجل ساورك اى فلا	12
	سسعلون ﴿٣٧﴾ وسولون ملى هذا الوعد ان كم صدقن ﴿٣٨﴾ لو علم	13
	الدس كفروا حى لا كفون عن ووههم النار ولا عن طهور	14
	هم ولا هم نصرون ﴿٣٩﴾ بل ناهم بعنه فتيتهم فلا سسطعون	15
	ردها ولا هم ينطرون ﴿٤٠﴾ ولقد اسهى رسل من فلك فحا	16
	بالدس سحروا منهم ما كانوا به سسهرن ﴿٤١﴾ فل من سلكوم	17
	بالل والنهار من الرحمن بل هم عن ذكر رهم معرضون ﴿٤٢﴾ ام	18
	لهم الله سمعهم من دوننا لا سسطعون نصر انفسهم	19
طال	ولا هم منا نصحون ﴿٤٣﴾ بل متعنا هولاء وانا هم حى طل	20
	علمهم العمر افلا رن انا نل الارض فصصها من ا	21
اطرافها	طرفها افهم العلون ﴿٤٤﴾ فل اما اندركم بالوحى ولا	22
الغاء	سمع الصم الداء ادا ما نندرون ﴿٤٥﴾ ولن مسهم	23
	نصحه من عذاب ريك لسول بولنا انا كنا طلمن ﴿٤٦﴾	24
	وصنع المورس القسط لوم الصمه فلا نطلم نفس	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 30a, 021:047:009-021:077:007)

Medine 1984 (1405)	Transliteration	Satır
يُنْقَلُ	سا وان كان مثل حبه من حردل انسا بها وكفى بنا حسبي ﴿٤٧﴾ ولقد اب	1
الْفُرْقَانِ	تنا موسى وهرون العرف وصا ودكرا للمقص ﴿٤٨﴾ الدس نحسون رهم نا	2
مُبَارَكٌ	لعب وهم من الساعه مسعمون ﴿٤٩﴾ وهذا ذكر مبرك ابرله افام	3
قَالَ	له منكرو ﴿٥٠﴾ ولقد اتنا ابرهم رسده من فل وكما به علمس ﴿٥١﴾ اد فل	4
الْتَمَائِيلُ	لانه وقومه ما هذه التمثل الى انم لها عكمون ﴿٥٢﴾ قالوا وحدنا انا	5
قَالَ اِ قَالُوا	نا لها عدس ﴿٥٣﴾ فل لقد كم ام وابوكم في صلل مس ﴿٥٤﴾ و فلوا احسنا	6
قَالَ	بالحق ام انب من اللعنس ﴿٥٥﴾ فل بل ركم رب السموب والارض الى	7
	فطرهن وانا على ذلكم من السهدس ﴿٥٦﴾ وبالله لا كدن اصنكم	8
يَرْجِعُونَ	بعد ان بولوا مدرس ﴿٥٧﴾ فعملهم حددا الا كبرا لهم لعلهم اليه يرجعو	9
قَالُوا	ن ﴿٥٨﴾ فلوا من فعل هذا نالها انه لم الطلمس ﴿٥٩﴾ قالوا سمعا في ند	10
	كرهم نال له ابرهم ﴿٦٠﴾ قالوا فانوا به على اعدس الناس لعلهم سهد	11
قَالُوا	ون ﴿٦١﴾ فلوا اب فعلب هذا نالها نابرهم ﴿٦٢﴾ قال بل فعله كبرهم هذا	12
	فسلوهم ان كانوا بطفون ﴿٦٣﴾ فرجعوا الى انفسهم فقالوا انكم اتم	13
	الظلمون ﴿٦٤﴾ ثم بكسوا على روسهم لقد علمت ما هولاء بطفون ﴿٦٥﴾	14
﴿٦٦﴾	قال اصعدون من دون الله ما لا نفعكم سا ولا نصرك اف	15
قَالُوا	لكم ولما بعدون من دون الله افلا يعقلون ﴿٦٧﴾ فلوا حرفوه وانصرو	16
	ا الهكم ان كم فعلس ﴿٦٨﴾ فلما نثار كونه ردا وسلمنا على ابرهم	17
وَأَرَادُوا	﴿٦٩﴾ وارادوا به كندا فعملهم الاحسر ﴿٧٠﴾ ونحنه ولوطا الى الارص	18
نَافِلَةً	الى بركننا فيها للعلمس ﴿٧١﴾ ووهسا له اسحق ويعقوب نفله وكلا جعلنا	19
	صلحس ﴿٧٢﴾ وعلهم امه يهدون بامرنا واوحنا اليهم فعل الحرب	20
وَقَامَ اِ وَآيَاتُهُ	وام الصلوه واتنا الركوه وكانوا لنا عدس ﴿٧٣﴾ ولوطا اتنه	21
	حكما وعلما ونحنه من القره الى كات بعمل الحديث ابرهم	22
	كانوا قوم سو فسفس ﴿٧٤﴾ وادخلنه في رحمنا انه من الصلحس ﴿٧٥﴾	23
فَاسْتَجَبْنَا	ونوحا اد ناي من فل فاستجبا له فنحنه واهله من الكرب	24
	العظم ﴿٧٦﴾ ونصرنه من القوم الدس كذبوا ناسا ابرهم	25

TİEM, İstanbul – ŞE 54 (v. 30b, 021:077:008-021:097:006)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	كانوا قوم سوا فاعرفهم اجمعين ﴿٧٧﴾ وداود وسلمين	1
خكمان	اد يحكم في الحرب اد نفس فيه عم القوم وكما	2
	الحكمهم شهدس ﴿٧٨﴾ ففهمنا سلمين وكلا اتنا حكما وعلمنا	3
الجبال	وسحرنا مع داود الجبل سحر والطير وكما فعلس ﴿٧٩﴾ وعلمنه	4
	صبعه لبوس لكم لحصصكم من ناسكم فهل اسم سكرور ﴿٨٠﴾	5
عاصفة	ولسلمين الرمح عصفه بحه نامره الى الارض الى ركنا فيها	6
	وكنا كل س علمس ﴿٨١﴾ ومن السطس من يعوصون له ويعملون	7
	عملا دون ذلك وكنا لهم حفطس ﴿٨٢﴾ وابوب اد ناده ربه	8
	ان مسنه الصر واب ارحم الرحمن ﴿٨٣﴾ فاستجبنا له فكسفنا	9
وهم	ما به من صر واتننه اهله ومتلهم معهم رحه من عندنا ودكه	10
	للعنس ﴿٨٤﴾ واسمعل وادرس ودا الكفل كل من الصرس ﴿٨٥﴾ و	11
	ادحلهم في رحنا اهم من الصلحس ﴿٨٦﴾ ودا النور اد دهب	12
	معصبا فطس ان لن بدر علنه فنادي في الطلمت	13
	لا اله الا انت سحك اى كب من الطلمس ﴿٨٧﴾ فا	14
	ستجبنا له ونحنه من النم وكذلك بح الموسس ﴿٨٨﴾ وركنا	15
	اد ناده ربه رب لا بدري فردا واب خبر الورثس ﴿٨٩﴾ فا	16
	سبجنا له ووهبنا له بحه واصلحنا له زوجه اهم كانوا	17
	سرعور في الخبرت وددعونا رعبا ورهبنا وكانوا لنا	18
	حسعلس ﴿٩٠﴾ والى احصن فرحنا فنحننا فيها من روحنا و	19
	حعلنا والها انه للعلمس ﴿٩١﴾ ان هذه امتكم امه وحده و	20
	انا ركم فاعبدون ﴿٩٢﴾ ويطعوا امرهم نسهم كل الننا	21
كفران	رحعور ﴿٩٣﴾ من عمل من الصلح وهو موس فلا كفر لسعه	22
	و انا له كنسور ﴿٩٤﴾ وحرر على فربه اهلكنا انهم لا رحعو	23
	ن ﴿٩٥﴾ حى ادا فحب ناحوح وماحوح وهم من كل	24
	حدب نسلور ﴿٩٦﴾ وافررب الوعد الحق فادا ه سبصه	25

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 1a, 027:083:004-028:008:011)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
بَايِنَا	كل امه فوجا من كذب بالبنا فهم بورعون ﴿٨٣﴾ حى ادا حا	1
قَالَ بَايِنَا اَمَّا	وا فل اكدم نايى ولم يخطوا بها علما امدا كنتم	2
	يعملون ﴿٨٤﴾ ووقع القول عليهم بما ظلموا فهم لا ينطقون ﴿٨٥﴾ ا	3
	لم يروا انا جعلنا الليل لسكنوا فيه والنهار مضرا ان في د	4
	لك لابت لقوم يومنون ﴿٨٦﴾ ويوم نفتح في الصور فصرع من في	5
	السموب ومن في الارض الا من سا الله وكل انوه دحرس ﴿٨٧﴾ ويى	6
الْجِبَالِ جَامِدَةً	الحبل بحسبها حمده وهى تمر مر السحاب صنع الله الى ا	7
شئ	نص كل سى انه حير بما يفعلون ﴿٨٨﴾ من حا بالحسنه فله حير	8
	منها وهم من فرع يومند امون ﴿٨٩﴾ ومن حا بالسبه فكب	9
	وحوهم في النار هل يحرون الا ما كنتم يعملون ﴿٩٠﴾ انما امر	10
	ب ان اعد رب هذه البلد الى حرما وله كل سى	11
	وامرب ان اكون من المسلمين ﴿٩١﴾ وان ابو الفرائ من اهدى	12
	فانما بهى لنفسه ومن صل فعل انما انا من المدرس ﴿٩٢﴾ وفل	13
	الحمد لله سرركم انه فعرفونها وما ريك يعطل عما يعملون ﴿٩٣﴾	14
	فاتحه سوره موسى و فرعون و هي نمه و ثنن ايه	15
﴿١﴾	بسم الله الرحمن الرحيم طسم بلک اب الکب المس ﴿٢﴾	16
	نلو عليك من نا موسى وفرعون بالحق لقوم يومنون ﴿٣﴾	17
	ان فرعون علا في الارض وحل اهلها سعا لسضعف	18
	طافه ميه بدخ اساهم وسبح ساهم انه كان من ا	19
	لمفسدس ﴿٤﴾ ويرد ان من على الدس اسضعفوا في الارض	20
	ونجعلهم امه ونجعلهم الورثس ﴿٥﴾ وبمك لهم في الارض	21
	ويى فرعون وهم وحنودهما منهم ما كانوا يحذرون ﴿٦﴾ و	22
	اوحننا الى ام موسى ان ارضعه فادا حف عليه فالفه في الم	23
رَادُوهُ	ولا تحاف ولا تحيى انا رادوه لك وحاعلوه من المرسلين ﴿٧﴾ فا	24
	لمقطه ال فرعون لنكون لهم عدوا وحرنا ان فرعون وهامان و	25

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 1b, 028:008:011-028:022:010)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
وَقَالَتْ	حنودهما كانوا حطيس ﴿٨﴾ وقلب امرب فرعون فرت عن	1
	لے ولک لا نسلوه عیسے ان نفعنا او سجدہ ولدا وهم	2
كَادَتْ	لا سعرون ﴿٩﴾ واصح فواد ام موسیٰ فرتا ان کذب لتیے	3
وَقَالَتْ	به لولا ان ربطنا على فلها لكون من المومس ﴿١٠﴾ وقلب لا	4
	حتہ فصہ فصرب بہ عن حنب وهم لا سعرون ﴿١١﴾ وحرما علہ	5
الْمَرَاضِعُ فَقَالَتْ	المربع من فل فملت هل ادلكم على اهل بب كملو	6
	نہ لکم وہم لہ نصحوں ﴿١٢﴾ فرددنه الے امہ کے تفر عنہا ولا تحرن	7
	ولعلم ان وعد الله حق ولكن اكرهم لا تعلمون ﴿١٣﴾ ولما بلغ	8
	اسدہ واسوے اتنہ حکما علما وکدکک بحیے ا	9
	لمحسس ﴿١٤﴾ ودحل المدنہ علی حبس عقلہ من اہلہا فوجد	10
يُقْتَلَانِ	فيها رحلس نفسل هدا من شعته وهذا من عدوه فا	11
	ستعہ الدے من شعته علی الدے من عدوہ فوکرہ مو	12
قَالَ الشَّيْطَانِ	سے فصے علہ فل ہدا من عمل السطن انہ عدو مصل	13
قَالَ	مس ﴿١٥﴾ فل رب اے طللم نفسے فاعصر لے فعر لہ انہ هو العفو	14
قَالَ	ر الرحم ﴿١٦﴾ فل رب بما انعمت علی فلں اکون طہرا	15
خَائِفًا	للمحرمس ﴿١٧﴾ فاصح فی المدنہ حفا نترف فاذا الدی	16
قَالَ	استنصرہ بالامس ستصرحہ فل لہ موسیٰ انک لعوی	17
ارَادَ قَالَ يَا	مس ﴿١٨﴾ فلما ان ارد ان سطس نالے هو عدو لہما فل مو	18
	سے اتريد ان بصلے کما قتلت نفسا بالامس ان برید الا	19
جَبَّارًا	ان کون حیراے الارص وما برید ان کون من المصلحس ﴿١٩﴾ و	20
قَالَ	حا رحل من افصا المدنہ سبے فل موسیٰ ان الملا	21
	نامروں تک لصلوک فاحرج انے لک من النصحس ﴿٢٠﴾	22
خَائِفًا قَالَ	فخرج منها حفا نترف فل رب نحنے من القوم الطلمس ﴿٢١﴾	23
قَالَ	ولما نوحہ بلما مدس فل عیسے رے ان ہدینے سوا	24

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 2a, 028:022:011-028:035:011)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	السِّل (٢٢) ولما ورد ما مدس وحد عليه امه	1
أَمْرَاتَيْنِ قَالَ	من الناس سفعون ﴿٢٣﴾ ووحد من دوههم امرس بدوداں فل ما	2
قَالَتَا	حطكما فلتا لا سفع حے صدر الرعا وابوا سح	3
قَالَ بَرَكْتَ	کبر ﴿٢٣﴾ فسے لهما تم بولے الے الطل فعل رب انے لما نزلت	4
قَالَتْ	الے من حر فصر ﴿٢٤﴾ فحاه احدہما ممسے علے استحما فلب ان لے	5
	بدعوك لبحرك احر ما سمعت لنا فلما حاه وقص عليه	6
قَالَ	الفصص فل لا تحف نخوب من القوم الطلمس ﴿٢٥﴾ فلب ا	7
	حدہما ناب اساحره ان حر من استاحرب القوی الامس ﴿٢٦﴾	8
قَالَ هَتَيْنِ	فل انے ارد ان انکحک احدے ابنتے هاتس علے ان تاحرے مے	9
	حجج فان اتمم عسرا مں عندک وما ارد ان اسق	10
قَالَ	علک ستحدن ان سا الله من الصلحس ﴿٢٧﴾ فل دلک بنے وبنک	11
	اما الاحلس فصت فلا عدوں علے والله علے ما نقول	12
جَانِبِ	وکل ﴿٢٨﴾ فلما فصے موسے الاحل وسار باهله اس من حب	13
قَالَ	الطور نارا فل لاهله امکوا لے انست نارا لعلے ا	14
	سکم منها بحر او حدوه من النار لعلکم بصلطوں ﴿٢٩﴾ فلما	15
شَطِئِي	اتہا نوڈے من ساطے الواد الامس فے المفعه المکره من	16
	الشجره ان موسے انے انا الله رب العلمس ﴿٣٠﴾ وان الق عصاک	17
رَعَاهَا	فلما راہا تنہتر کانہا حان ولے مدبرا ولم یعف موسے ا	18
	فل ولا تحف انک من الامس ﴿٣١﴾ اسلک ندک فے حک بحر	19
جَنَاحَكَ	ح بصا من عر سو واصم الک حک من الرهب فد	20
فَدَّيْنِكَ بَرَهَتَانِ	انک برهنس من رک الے فرعون وملانہ انہم کانوا فوما	21
قَالَ فَأَخَافُ	فسفس ﴿٣٢﴾ فل رب انے قتلے منہم نفسا فاحف ان بصلو	22
لِسَانًا	ن ﴿٣٣﴾ واحے هروں هو افصح منے لسنا فارسله معے ردا	23
أَخَافُ قَالَ	بصدفے انے احف ان کدوں ﴿٣٤﴾ فل سنسد عصدک نا	24
	حک ونجعل لکم سلطنا فلا بصلوں الکما ناسا	25

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 2b, 028:035:012-028:050:015)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
Yazıma içeriden başlanmış, parşömen yapısı gereği.	اتما ومن اسعكما العلون ﴿٣٥﴾ فلما حاهم مو	1
	سى نانتا ست فالوا ما هدا الا سحر معرى وما سمعنا	2
ءَاتَيْنَا قَالَ	هدا فى اسا الاولس ﴿٣٦﴾ وفل موسى رى اعلم من حا نالهدى من	3
قَالَ	عده ومن كون له عصه الدار انه لا يفلح الطلمون ﴿٣٧﴾ وفل	4
	فرعون ناهيا الملا ما علمت لكم من اله عى فاولدلى هم	5
	على الطس فاحعللى صرحا لعل اطلع الى اله موسى وان	6
	لاطنه من الكدس ﴿٣٨﴾ واستكبر هو وحنوده فى الارص بع	7
	الحق وطنوا انهم الننا لا رحعون ﴿٣٩﴾ فاحدنه وحنوده فنب	8
قَاتِلْ	ناهم فى الم فاطر كف كان عصه الطلمس ﴿٤٠﴾ وحعلنهم ا	9
	مه دعون الى النار ويوم الصمه لا بصرون ﴿٤١﴾ واتسعنهم فى	10
	هده الدنا لعنه ويوم الصمه هم من المصوحس ﴿٤٢﴾ ولقد ا	11
بَصَائِر	بننا موسى الكب من بعد ما اهلكننا القرون الاولى بص	12
يَذْكُرُونَ يَجَانِب	للناس وهى ورحمه لعلهم يذكرون ﴿٤٣﴾ وما كب نخب	13
	العرب اد فصا الى موسى الامر وما كب من السهد	14
فَقَطَّأُوْا	س ﴿٤٤﴾ ولكننا انشاننا فرونا فتطول عليهم العمر وما كنت باو	15
	با فى اهل مدس سلوا عليهم اننا ولكننا كنا مرسلس ﴿٤٥﴾ وما	16
يَجَانِب نَادَيْنَا	كتب نخب الطور اد ندنا ولكن رحمه من ربك لتندر فو	17
	ما ما انهم من ندر من فلك لعلهم يذكرون ﴿٤٦﴾ ولولا ان	18
	بصهم مصسه بما قدمب اندهم فقولوا ربنا لو	19
	لا ارسلب الننا رسولا فسع اسك ويكون من المومنس ﴿٤٧﴾ فلما	20
قَالُوا	حاهم الحق من عندنا فلوا لولا اوى مثل ما اوى موسى اولم	21
	كفروا بما اوى موسى من فل قالوا سحر بطهرا وقالوا	22
يَعْتَرِزِ	انا كل كفرون ﴿٤٨﴾ فل فاتوا كب من عند الله هو اهدى	23
	مهبها اسعه ان كنم صدقس ﴿٤٩﴾ فان لم سسحبوا لك فاعلم	24
	انما تسعون اهواهم ومن اصل من اسع هواه بع هدى	25

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 3a, 030:024:014-030:039:020)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	بعد موبها ان في ذلك لآب لقوم يعقلون ﴿٢٤﴾ ومن انه ان هو	1
	م السما والارض نامره سم ادا دعكم دعوه من الارض	2
	اذا انم مخرجون ﴿٢٥﴾ وله من في السموب والارض كل له فسون ﴿٢٦﴾ و	3
	هو اليه سدوا الخلق سم بعده وهو اهون عليه وله المل	4
	الاعلى في السموب والارض وهو العرير الحكيم ﴿٢٧﴾ صرب	5
	لكم مثلا من انفسكم هل لكم من ما ملك امنكم من	6
تَخَافُوهُمْ	سرکا في ما ررفنكم فانم فيه سوا مخفونهم كخفتكم ا	7
	نفسكم كدلك بفصل الاب لقوم يعقلون ﴿٢٨﴾ بل اسع الدس	8
	طلمو اهواهم عبر علم فمن يهت من اصل الله وما لهم	9
	من نصرين ﴿٢٩﴾ فام وحمك للدس حسفا فطرب الله اليه	10
	فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدس القسم ولكن	11
	اكثر الناس لا يعلمون ﴿٣٠﴾ منس اليه واقوه واقموا الصلوه	12
	ولا يكونوا من المسركس ﴿٣١﴾ من الدس فرفوا دهم وكانوا	13
	سعا كل حرب ما لدهم فرحون ﴿٣٢﴾ وادا مس الناس	14
اَدْفَعُهُمْ	صر دعوا رهم منس اليه سم ادا ادفعهم منه رحمه	15
	اذا فريق منهم رهم سركون ﴿٣٣﴾ لسكرؤا ما اتنهم	16
	فتمتعوا فسوف يعلمون ﴿٣٤﴾ ام انزلنا علمهم سلطنا	17
	فهو سكم بما كانوا به سركون ﴿٣٥﴾ وادا ادفنا الناس	18
	رحمه فرحوا بها وان بصهم سله بما قدم اندهم	19
	اذا هم يفظون ﴿٣٦﴾ اولم روا ان الله بسط الرق لمن سا	20
	ويقدر ان في ذلك لآب لقوم يؤمنون ﴿٣٧﴾ فاب	21
	دا القريه حقه والمسكن وان السبل ذلك حر لل	22
Silinen lafzın farklı bir kâtip tarafından eklenmesi	س ريدون وحه الله واولك هم المفلحون ﴿٣٨﴾ وما نس	23
	من ربا لربوا في امول الناس فلا ربوا عند الله وما	24
	انهم من ركه ريدون وحه الله فاولك	25

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 3b, 030:039:021-030:054:007)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	هم المصعقون ﴿٣٩﴾ الله اليه حلفكم ثم ررركم ثم منتكم ثم	1
سبحته	نحسكم هل من سرركم من فعل من ذلكم من سبه وبعاله	2
	عما سرركون ﴿٤٠﴾ طهر الفساد في البر والبحر بما كسبت ايدي ا	3
	لباس لدينهم بعض اليه عملوا لعلهم يرجعون ﴿٤١﴾ فل سرروا في الا	4
عقبة	رص فاطروا كف كان عصبه الدس من فل كان اكثرهم مسركس ﴿٤٢﴾	5
	فام وحكم للدس الصم من فل ان ياي يوم لا مرد له من ا	6
	لله يومئذ صدعون ﴿٤٣﴾ من كفر فعليه كفره ومن عمل صالحا	7
	فلا نفسهم يهدون ﴿٤٤﴾ لحية الدس امنوا وعملوا الصالح	8
الزواجر	من فصله انه لا تحب الكفرس ﴿٤٥﴾ ومن اناته ان يرسل الرخ	9
	ميسرب ولدنكم من رحمته ولحية الفلك نامره و	10
	لتبتعوا من فصله ولعلكم تسكرون ﴿٤٦﴾ ولقد ارسلنا من فلك	11
	رسلا الى قومهم فحاوهم بالنسب فانتقمنا من الدس ا	12
	حرموا وكان حما علينا نصر المومس ﴿٤٧﴾ الله اليه ر	13
سحابا	سل الرخ فتشر سحبا فسقطه في السما كف سا	14
	ونحله كسفا فير الودق مخرج من حله فاذا اصاب	15
عباده	به من سا من عبده ادا هم سسلسرون ﴿٤٨﴾ وان كانوا من فل ان	16
	نزل عليهم من فله لمسلس ﴿٤٩﴾ فانظر الى ار رحمت الله	17
	كف يحى الارص بعد موتها ان ذلك لمحى الموتى	18
	وهو على كل سة قدر ﴿٥٠﴾ ولن ارسلنا رجا فراوه مصفر	19
	ا لطلوا من بعده كفرون ﴿٥١﴾ فانك لا سمع الموى ولا	20
	سمع الصم الدعا ادا ولوا مدرس ﴿٥٢﴾ وما انب	21
	بهاء العمة عن صللم ان سمع الا من يومئذ ناسنا	22
	فهم مسلمون ﴿٥٣﴾ الله اليه حلفكم من صعب ثم جعل	23

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 4a, 030:054:008-031:012:012)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	من بعد ضعف فوه ثم جعل من بعد فوه ضعفا وسنده مخلو ما	1
	سبا وهو العلم القدر ﴿٥٤﴾ ويوم تقوم الساعة بقسم المحرمون	2
وَقَالَ	ما لبثوا عبر ساعه كذلك كانوا يوفكون ﴿٥٥﴾ وظل الدس ابوا	3
	العلم والامن لقد لبثتم في كسب الله الى يوم البعث فهذا	4
	يوم البعث ولكنكم كنتم لا تعلمون ﴿٥٦﴾ فموعد لا ننفع الدس	5
	ظلموا معدرهم ولا هم يستعتبون ﴿٥٧﴾ ولقد صرنا للناس في هد	6
يَا أَيُّهَا	القران من كل ميل ولن حسبه ناسه ليقول الدس كفروا ان اسم	7
	الا مبطلون ﴿٥٨﴾ كذلك طبع الله على قلوب الدس لا يعلمو	8
	ن ﴿٥٩﴾ فاصبر ان وعد الله حق ولا تسحقك الدس لا يوفون ﴿٦٠﴾	9
	فاحه سورة لقمان وهي اربع وثلثون ايه	10
	بسم الله الرحمن الرحيم الم ﴿١﴾ تلك ايات الكفا	11
	الحكم ﴿٢﴾ هدى ورحمه للمحسنين ﴿٣﴾ الدس يسمون الصلاه وبوبو	12
	ن الركوه وهم بالاخره هم يوفون ﴿٤﴾ اوليك على هدى من	13
	رهم واوليك هم المفلحون ﴿٥﴾ ومن الناس من ستره ليهو الحدث	14
	لصل عن سبل الله يعر علم وبخذاها هروا اوليك لهم	15
	عذاب مهين ﴿٦﴾ وادا يله عليه اتنا لى مستكبرا كان لم	16
	سمعها كان في ادنه وفرا فسرره عذاب الم ﴿٧﴾ ان الد	17
	س امنوا وعملوا الصالح لهم جنات النعم ﴿٨﴾ حلدس فيها	18
	وعد الله حقا وهو العرير الحكيم ﴿٩﴾ خلق السموت يعر	19
	عمد برونها والفي الارص روسه ان بمد كم وث	20
	فيها من كل داه وانزلنا من السما ما فانننا فيها من	21
	كل روح كرم ﴿١٠﴾ هذا خلق الله فارونه ماذا خلق	22
	الدس من دونه بل الظلمون في صلال مس ﴿١١﴾ ولقد اتنا	23
	لهم الحكمة ان اسكر لله ومن سكر فانما سكر لنفسه	24

TİEM, İstanbul – ŞE 86 (v. 4b, 031:012:013-031:025:006)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
قَالَ	ومن كفر فان الله عسى حمدا ﴿١٢﴾ واد فل لعن لانه وهو	1
	يعطه بيه لا سرک بالله ان السرک لطم عظم ﴿١٣﴾ وو	2
	صنا الانس بوالده حمليه امه وهنا على وهن وفصله	3
جَنَازَكَ	في عامن ان اسكر لے ولولديك الے المصير ﴿١٤﴾ وان حمدك	4
تُطْعَمُهُمَا وَصَاحِبُهُمَا	على ان سرک لے ما لس لك به علم فلا تطعمهم وصحبهما	5
	في الدنيا معروفا واسع سبل من اناب الے سم الے مرجعكم	6
وَمَقَالَ	فانكم بما كنتم تعملون ﴿١٥﴾ بنى امها ان كن مثل حبه	7
	من حردل فتكن في صحره او في السموب او في الارض ناب	8
	بها الله ان الله لطيف خبير ﴿١٦﴾ بنى ام الصلوه وا	9
	مر بالمعروف وانه عن المنكر واصبر على ما اصبك	10
	ان ذلك من عزم الامور ﴿١٧﴾ ولا تصعر حدك للباس ولا	11
مُخْتَالٍ	تس في الارض مرحا ان الله لا يحب كل مختل فخور ﴿١٨﴾ و	12
	افصد في مسك واعص من صوبك ان انكر ا	13
	لاصوب لاصوب الحمير ﴿١٩﴾ الم روا ان الله سحر لكم ما	14
	في السموب وما في الارض واسع عليكم نعمه	15
وَنَاجِيَةً	طهره ووطنه ومن الناس من يحدل في الله بعر علم و	16
	لا هدي ولا كب مير ﴿٢٠﴾ وادا فل لهم اتعوا ما انر	17
قَالُوا	ل الله فلوا بل ننع ما وحدنا عليه اانا اولو كان	18
	السطن بدعوهم الے عذاب السعير ﴿٢١﴾ ومن سلم وجهه	19
	الے الله وهو محس فقد اسمسك بالعروه الوثية	20
	والے الله عافيه الامور ﴿٢٢﴾ ومن كفر فلا يخرنك كفره	21
	الننا مرجعهم فننهم ما عملوا ان الله علم بذا	22
	الصدور ﴿٢٣﴾ تمنعهم فللا سم نصطرهم الے عذاب	23
	علبط ﴿٢٤﴾ ولنس سالهم من خلق السماوات والارض	24

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.1a, 007:129:019-007:144:003)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	الارض فطر كف يعملون ﴿١٢٩﴾ ولقد احدا ال فرعون بالسلس ونقص	1
يذكرون	من التبر لعلهم يذكرون ﴿١٣٠﴾ فادا حابهم الحسنه قالوا لما هذه	2
	وان بصهم سله بطروا موسى ومن معه الا اما طرهم عند	3
اكثرهم	الله ولكن اكرهم لا يعلمون ﴿١٣١﴾ وقالوا ممها ناتنا به من انه لسحرنا	4
الطوفان	بها فما نحن لك نموس ﴿١٣٢﴾ فارسلنا عليهم الطوفان والحراد والفعل	5
الصفادع	والصفادع والدم انت مفصل فاسكروا وكانوا فو	6
قالوا	ما محرمس ﴿١٣٣﴾ ولما وقع عليهم الرحر فلوا موسى ادع لنا ريك نما	7
	عهد عندك لس كسب عنا الرحر لومنس لك وليرسل معك بي	8
	اسريل ﴿١٣٤﴾ فلما كسما عنهم الرحر الے احل هم بلعوه اداهم	9
	سكون ﴿١٣٥﴾ فاسمما منهم فاعرفنهم في الم باهم كدوا نا	10
	بنا وكانوا عنها عفلن ﴿١٣٦﴾ واورسا القوم الدس كانوا لسصعقون	11
	مسرق الارص ومعرها الے رركا فها وتم كلم ريك الحسے	12
	علے ے اسريل نما صبروا ودمرنا ما كان بصع فرعون وفومه	13
	وما كانوا عرسون ﴿١٣٧﴾ وخورنا ے اسريل البحر قابوا علے قوم	14
استام قالوا	بعفون علے اصم لهم فلوا موسى احعل لنا الها كما لهم ا	15
قال وينطل	له فل انكم قوم يهلون ﴿١٣٨﴾ ان هولا متبر ما هم فيه وطل ما كا	16
قال ابجد ميم	نوا يعملون ﴿١٣٩﴾ فل اعر الله انعمك الها وهو فصلكم علے العلمس ﴿١٤٠﴾	17
سوء	واد انخسكم من ال فرعون سومونكم سوا العذاب نعلون	18
	انناكم وسسحون سناكم وفي دلکم بلا من ريك عظم ﴿١٤١﴾ وو	19
واتممتها	عدنا موسى ثلثن ليله واتممتها بعسر فتم ممت ربه اربعن ليله	20
قال	وفل موسى لاحه هرون احلفے فوے واصلح ولا تبع سسل	21
قال	المفسدس ﴿١٤٢﴾ ولما حا موسى لمفتنا وكلمه ربه فل رب ارے انظر	22
قال ترتبي	الك فل لں ترے ولكن انظر الے الحل فان اسفر مكابه فسوف رے	23
	فلما نخلے ربه للحل جعله دكا وحر موسى صعفا فلما افاق	24
قال	فل سسحك بت الك وانا اول المومس ﴿١٤٣﴾ فل موسى ان	25

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.1b, 007:144:004-007:155:038)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	اصططسك على الناس برسلى وكنلى فحد ما انتتک وكى	1
شئء	من السكرى (١٤٤) وكتبنا له فى الألوح من كل ساء موعطه وبفصلا	2
شئء باحسنها	لكل ساء فحدھا بقوه وامر قومك باحدوا ناحسه ساور	3
	كم دار الفسفس (١٤٥) ساصرف عن اتے الدس تتكروں فى الارص	4
	بعر الحق وان روا كل انه لا بوموا بها وان روا سبيل الرسد لا	5
يتخذوه	سحدوه سبلا وان روا سبيل الى سحدوها سبلا ذلك ناہم	6
بائتنا	كدوا ناسا وكانوا عما عفلں (١٤٦) والدس كدوا ناسا ولما الا	7
	حره حبط اعلمهم هل نخزون الا ما كانوا يعملوں (١٤٧) واتحد قوم	8
خوار	موسى من بعده من حلهم عحلا حسدا له حور الم روا انه لا نكلهم	9
	ولا يهدهم سبلا ائحدوه وكانوا طلمں (١٤٨) ولما سقط فى اند	10
قالوا	هم وراوا اہم قد صلوا فلوا لں لم رحمنا ربا وبعر لنا لنكو	11
قال	ں من الحسرى (١٤٩) ولما رجع موسى الى قومه عصں اسفا فل نسا حلقموى	12
الألواح	من بعدے اعطلم امر ركم والے الألوح واحد راس اخه نخره ا	13
	له قال اس ام ان القوم اسصعقوى وكادوا بصلوى فلا سمب ے	14
قال	الاعدا ولا تحلے مع القوم الطلمں (١٥٠) فل رب اعمرلے ولا ے واد	15
سینالهم	حلما فى رحمتك واب ارحم الرحمں (١٥١) ان الدس ائحدوا العجل سبئلهم	16
	عصب من رهم وذلہ فى الحنوه الدسا وكذلك نخرے المفرں (١٥٢) و	17
السینات	الدس عملوا السنت سم تابوا من بعدها واموا ان ركم من بعدها	18
الألواح	لعفور رحم (١٥٣) ولما سكت عن موسى العصب احد الألوح وف	19
اختار	سختها هدے ورجمه للدس هم لرهم رهموں (١٥٤) واجر موسى قومه	20
قال	سعنں رحلا لمفنتنا فلما ائحدہم الرحفه فل رب لوسب ا	21
	هلکهم من فل واے اہلکنا بما فعل السفھا ما ان ھے الا فتنتک	22
	ووصل بها من سا وهدے من سا اب ولسا فاعر لنا وارحمنا وانت	23
	اصططسك على الناس برسلى وكنلى فحد ما انتتک وكى	24
شئء	من السكرى (١٤٤) وكتبنا له فى الألوح من كل ساء موعطه وبفصلا	25

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.2a, 009:044:001-009:059:012)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	لا تسدك الدس يومون بالله واليوم الآخر ان تحهد	1
يَسْتَنْزِلُكَ	وا نامولهم وانفسهم والله علم بالمتن اما سسدك	2
أَرَأَيْتَ	الدس لا يومون بالله واليوم الآخر واربت فلومهم فهم في	3
وَلَوْ أَرَادُوا	ربهم تترددون (٤٥) ولو اردوا الخروح لاعدوا له عده ولكن	4
أَنْبِعَانِيَّتِهِمْ	كره الله انبعثهم فسطهم وقبل اعدوا مع المعدس (٤٦)	5
خَبَالًا	لو حرحوا فيكم ما رادوكم الا حلا ولا وصعوا حللكم	6
	سعوكم الفتنة وفيكم سمعون لهم والله علم بالظلمس (٤٧)	7
	لقد انتعوا الفسه من قبل وقلوا لك الامور حى حا الحق	8
	وطهر امر الله وهم كرهون (٤٨) ومهم من يقول اندس لى ولا نفسى	9
	الا فى الفسه سعطوا وان حهم لمخطه بالكفرس (٤٩) ان بصك	10
	حسنه سوههم وان بصك مصسه يقولوا قد احذنا امرنا	11
ابجد نون	من قبل سولوا وهم فرحون (٥٠) قل لى بصننا الا ما كب الله لنا	12
	وهو مولنا وعلى الله فلسوكل المومون (٥١) قل هل ريصون ما ا	13
الْخُسْتَيْنِ عَذَابِ	لا احده الحسلس ونح نرىص كم ان بصبكم الله بعدد من	14
	عده او باندنا فرىصوا انا معكم مرىصون (٥٢) قل انقوا	15
	طوعا او كرها لى تتقبل منكم انكم كم فوما فسفس (٥٣) وما	16
	معهم ان يقبل منهم بفسهم الا انهم كفروا بالله ورسوله	17
كُتَالِي	ولا ناون الصلوه الا وهم كسل ولا سفقون الا وهم كرهون (٥٤)	18
حرف ن در انما دستكاري شده با اختلاف در رسم	فلا بعحك امولهم ولا اولدهم اما ريد الله لعددهم	19
	بها فى الحوه الدنيا وبرهق انفسهم وهم كفرون (٥٥) وحلفون	20
	بالله ايهم لمكم وما هم مكم ولكنهم قوم برفون (٥٦)	21
	لو محدون ملحا او معرب او مدحلا لولوا اله وهم حمحو (٥٧)	22
	ومهم من للمرك فى الصدوف فان اعطوا منها رصوا	23
	وان لم يعطوا منها ادا هم سسحطون (٥٨) ولو ايهم رصوا ما	24
قَالُوا	انهم الله ورسوله وقلوا حسنا الله سموتنا الله	25

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.2b, 009:059:013-009:069:029)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	من فصله ورسوله انا الى الله رعبون ﴿٥٩﴾ انما الصدقات	1
	للفقراء والمسكس والعاملين عليها والمولاه فلومهم وفي الر	2
	قاب والعرض وفي سبيل الله واس السبل فرصه من الله وا	3
	لله علم حكم ﴿٦٠﴾ ومنهم الذين يودون اليه ويقولون هو ا	4
	دن قل ادن حر لكم يوم نال الله ويوم للمومنين ﴿٦١﴾ ورحمه	5
عَذَابٌ	للدن اموا منكم والذين يودون رسول الله لهم عذاب ا	6
أَخَى أَنْ	لم ﴿٦٢﴾ يخلفون بالله لكم ليرضوكم والله ورسوله اخى ر	7
يُجَادِدُ	صوه ان كانوا مومنين ﴿٦٣﴾ الم تعلموا انه من يحدد الله ورسوله	8
	فان له نار جهنم حلدا فيها ذلك الحية العظم ﴿٦٤﴾ بخدرا	9
	لمفقون ان يرل عليهم سورة تنبهم بما في فلومهم قل ا	10
سَأَلْتَهُمْ	سهبوا ان الله مخرج ماخدرون ﴿٦٥﴾ ولس سلبهم ليقول انما	11
أَلِلَّهِ عَائِيَتِهِ	كما محوص ونلع قل بالله وادبه ورسوله كم سهر	12
	ون ﴿٦٥﴾ لا بعدروا قد كفرتم بعد امنكم ان بعف عن طا	13
	به منكم تعذب طافه باهم كانوا محرمين ﴿٦٦﴾ المفقو	14
	ن والمفق بعضهم من بعض نامرون بالمتكر ونهون عن ا	15
	لمعروف ونقصون اندهم سوا الله فنسبهم ان المفق	16
الْكُفَّارُ	هم الفسقون ﴿٦٧﴾ وعد الله المفق والمفق والكفر نا	17
	ر جهنم حلدس فيها ه حسمهم ولعنهم الله ولهم عدا	18
مُعْتَمِدٌ	ب معمم ﴿٦٨﴾ كالدس من فلكم كانوا اسد منكم فوه وا	19
	كثر امولا واوالدا فاسمعوا فاسمعوا فاسمعوا فاسمعوا	20
	كما اسمع الدس من فلكم فاسمعوا فاسمعوا فاسمعوا	21
	صوا اولك حطت اعمالهم في الدنيا والاخره	22

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.3a, 009:023:011-009:034:023)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	الكفر على الامن ومن سولهم منكم فاولئك هم الطمون ﴿٢٣﴾ قل	1
ءَابَاؤُكُمْ اٰبَاؤُكُمْ	ان كان اباؤكم وابناؤكم واحوكم واروحكم وعسبركم وا	2
كشاذها	مول افرصموها وتخره محسون كسدها ومسكن رصوبها احب	3
	الكم من الله ورسوله وحمد في سبله فريصوا حتى نأى ا	4
	لله نامره والله لا يهده القوم الفسفس ﴿٢٤﴾ لقد نصركم الله في	5
مَوَاطِنَ	موطن كبره ويوم حس اد اعجبتمكم كبركم فلم يعن عنكم سبا	6
	وصاف عليكم الارص نما رحب مم ولتم مدرس ﴿٢٥﴾ مم ارل	7
	الله سكنته على رسوله وعلى المومس وارل حدودا لم برو	8
	ها وعدب الدس كفروا وذلك حرا الكفرن ﴿٢٦﴾ مم سوب الله	9
	من بعد ذلك على من سبا والله عفور رحم ﴿٢٧﴾ نامها الدس امنوا	10
الْحَرَامَ	اما المسركون محس فلا فربوا المسحد الحرم بعد عامهم هدا	11
	وان حصم عليه فسوف بعنكم الله من فصله ان سبا ان الله	12
	علم حكم ﴿٢٨﴾ فلبوا الدس لا بومنون بالله ولا باليوم الاحر ولا	13
	محرمون ما حرم الله ورسوله ولا بدنون دس الحق من الدس ا	14
الْكُتُبِ قَالَتْ	وبوا الكتب حى يعطوا الحربه عن بد وهم صعرون ﴿٢٩﴾ وقلب	15
قَالَتْ	اليهود عرر اس الله اوقلب النصص المسح اس الله ذلك	16
	فولهم بافوههم بصهون قول الدس كفروا من قبل فلبهم الله	17
اٰخِزْنَاهُمْ اٰزْبَانَا	اے بوفكون ﴿٣٠﴾ اخدوا احبرهم ورهبهم اربا من دون الله وا	18
	لمسح اس مرم وما امروا الا لاعدوا الها وحدا لا اله الا هو	19
	سبحنه عما سركون ﴿٣١﴾ ريدون ان بطفوا نور الله بافوههم	20
	وباے الله الا ان مم بوره ولو كره الكفرون ﴿٣٢﴾ هو الدے ار	21
	سل رسوله بالهدے ودس الحق لبطهره على الدس كله ولو كر	22
اَلْاٰخِزَانِ اَلْاَوْهْبَانِ	ه المسركون ﴿٣٣﴾ نامها الدس امنوا ان كثرنا من الاحبر والرهس	23
	لباكلون امول الناس بالطل وصدون عن سبل الله وا	24
	لدس ككزون الذهب والفضه ولا يعفوهاے	25

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.3b, 009:034:024-009:043:013)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	سئل الله فسرهم بعدات الم ﴿٣٤﴾ يوم يحى عليها في	1
جِبَاهُهُمْ هَذَا	بار حهم فمكوى بها جنهم وحنوبهم وطهورهم هدا ما	2
	كبرم لانفسكم فدفقوا ما كم بكمرون ﴿٣٥﴾ ان عده ا	3
	لسهور عبد الله انا عسر سهرافى كب الله يوم خلق ا	4
أَرْبَعَةٌ	لسموب والارض منها اربعة حرم ذلك الدس الصم ﴿٣٦﴾	5
	فلا بظلموا فهن انفسكم وقلوا المسركن كافه كما	6
	بسلوكم كافه واعلموا ان الله مع المتقن ﴿٣٧﴾ اما السيرة	7
	باده فى الكفر يصل به الدس كفروا محلونه عاما وبحرمونه	8
	عاما لواطوا عده ما حرم الله فحلوا ما حرم الله رس لهم	9
	سو اعمالهم والله لا يهتدى القوم الكفرن ﴿٣٨﴾ ناهيا الدس ا	10
اَنَّا قَاتَمٌ	مبوا ما لكم اد اقل لكم انفروا فى سئل الله اثعلم الى ا	11
	لارض ارضهم بالحوه الدنيا من الاحره فما مع الحوه الد	12
عَذَابًا	بافى الاحره الا قليل ﴿٣٩﴾ الا تنفروا بعدكم عذابا الما و	13
شَيْءٌ	سنددل فوما عركم ولا بصروه سا والله على كل شىء	14
	قدر ﴿٤٠﴾ الا بصروه فقد بصره الله اد احره الدس كفروا	15
الْعَارِ	بانى اثنتن اد هما فى الغر اد يقول لصحه لا تحرن ان الله معنا فارل	16
	الله سكنته عليه وابده بخود لم تروها وحل كلمه الدس	17
السُّفُلَىٰ اَجِدْ مِمَّ	كفروا السفلى وكلمه الله هى العليا والله عرر حكمم ﴿٤١﴾	18
خِفَافًا ثِقَالًا	انفروا خففا وثقلا وحمدا بامولكم وانفسكم فى	19
	سئل الله دلکم حر لكم ان كم تعلمون ﴿٤٢﴾ لو كان عر	20
قَاصِدًا	صا قربا وسفرا فصدا لاتبعوك لكن بعدت عليهم	21
	السفه وسحلون بالله لو اسطعيا لخرحا معكم بهلكون	22
	انفسهم والله يعلم انهم لكذبون ﴿٤٣﴾ عما الله عك لم اد	23
	نب لهم حى تنس لك الدس صدقوا وتعلم الكدس ﴿٤٤﴾	24

Medine 1984 (1405)	Transliteration	Satir
	حر العقرس ﴿١٥٥﴾ واكتب لنا في هذه الدنيا حسنة وفي الآخرة انا هـد	1
قَالَ عَدَائِيْ	با النك فل عدى ے اصب به من اسا ورحمي وسعت كل سے	2
	فسا كتبها للذس بقون وبونو الركة والذس هم نالسا بومبون ﴿١٥٦﴾	3
	الذس نتعنون الرسول الی الای مكدوبه مكوبا عددھم فی ا	4
	لنوره والاخمل نامرهم بالمعروف ونہہم عن المكر واخل لهم	5
	الطیب ونحرم علمہم الخبد وبصع عنهم اصهرهم والاعلل الی	6
	كانت علمہم فالذس امنوا به وعبروه وبصروه واسعوا البور الی	7
	اربل معه اولئك هم المفلحون ﴿١٥٧﴾ قل ناھا الناس اے رسول الله الذكم	8
	جمعا الی له ملك السموب والارض لا اله الا هو یح ويمس	9
	فاموا بالله ورسوله الی الای نوم نالله وكلمته وسعوه	10
	لعلمکم یہدون ﴿١٥٨﴾ ومن قوم موسیٰ امہ یہدون بالحق وہ بعدلون ﴿١٥٩﴾	11
أَشْبَاطًا إِذْ	وفقطعہم اثنتی عشرہ اسبطا اما واوحنا الی موسیٰ ادا ا	12
آثَقْنَا	سدسقمہ قومہ ان اصرب بعصاک الحجر فانجست مہ اتتنا	13
آتَانِيس	عسرہ عسا قد علم کل الس مسریہم وظللنا علمہم العمم وارلنا	14
	علمہم المن والسلیویٰ کلو من طب ماررفکم وما ظلمونا ولکن	15
ابجد سین	کانوا انفسہم بظلمون ﴿١٦٠﴾ واد قیل لهم اسکوا هذه القرية و	16
	کلو منها حب ستم وفولوا حطه وادخلوا الباب سخدا بعصر	17
	لكم حظتکم ﴿١٦١﴾ سرید المحسس ﴿١٦٢﴾ فذل الذس ظلموا مبهم فو	18
	لا عبر الی قیل لهم فارسلنا علمہم رحرا من السما بما کانوا	19
خَاضِرَةٌ	بظلمون ﴿١٦٣﴾ وسلهم عن القرية الی كانت حصرة البحر اد بعدون	20
حِفَاثُهُمْ	فی السب اد نانہم حتثم يوم سدبهم سرعا وبوم لا دستنون لا	21
	نانہم کذلک نبلوهم بما کانوا نفسون ﴿١٦٤﴾ واد قال امہ مبهم	22
	لم یعطون فوما الله مهلكهم او معدہم عذابا سدیدا	23

Bibliothèque nationale de France, Paris - Arabe 6140a (v.4b, 007:164:014-007:179:007)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	قالوا معذرة الے ریکم ولعلمہم یقون ﴿١٦٤﴾ فلما نسوا ما ذکروا	1
یَعَذَابُ النَّاسِ	به انحصا الدس بہوں عن السوا واحدا الدس ظلموا بعدت دلس بما	2
	کانوا یفسقون ﴿١٦٥﴾ فلما عتوا عن ما بہوا عہ فلما لہم کونوا فردہ	3
سُوءَ	حسب ﴿١٦٦﴾ واد نادں ریک لیعتش علمہ الے یوم الفمہ من سوئمہم سوا ا	4
	لعداب ان ریک لیسرع العقاب وانه لعفور رحم ﴿١٦٧﴾ وقطعہم فی	5
	الارض اما مہم الصلحون ومہم دون دلک وبلونہم بالحسنت و	6
	النسب لعلہم یرجعون ﴿١٦٨﴾ فحلف من بعدہم حلف ورثوا الکب نا	7
يَا أَيُّهَا	حدون عرص ہدا الادے ویقولون سيعفر لنا وان ناہم عرص مثله	8
	باحدوہ الم یوحد علمہم مثق الکب ان لا یقولوا علی اللہ الا	9
تَقُولُونَ	الحق ودرسوا ما فہ والدار الاخرہ حر للس یقون افلا یقولون ﴿١٦٩﴾ و	10
أَقَامُوا	الدس ممسکون بالکب واهموا الصلوہ انا لا نصنع احر المصلحس ﴿١٧٠﴾	11
وَأَفْعَ	واد نسما الحیل فوفہم کانہ طله وطوا انہ وقع ہم حدوا ما	12
	انیکم یقوہ وادکروا ما فہ لعلکم یقون ﴿١٧١﴾ واد احد ریک من ے	13
	ادم من طہورہم ذرہم واسہدہم علی انفسہم السب بریکم	14
قَالُوا	فلو ایلے سہدنا ان تقولوا یوم الفمہ انا کنا عن ہدا عطلس ﴿١٧٢﴾ او تقو	15
ءَايَاؤُنَا	لو اما اسرک ابونا من قبل وکنا ذرہ من بعدہم افتہلکنا بما	16
	فعل المبطلون ﴿١٧٣﴾ وکذلک یفصل الالب ولعلمہم یرجعون ﴿١٧٤﴾ وابل علمہم	17
الْعَاوِينَ	با الدے اتنہ انتنا فانساح مہا فاسعہ السطس فکان من العوس ﴿١٧٥﴾ ولو	18
	سبنا لرفعہ ہا ولکنہ احد الے الارض واتبع ہوہ فمثله کمثل الکلب	19
	ان یحمل علیہ بلہث او تترکہ بلہث دلک مثل القوم الدس کذبوا	20
يَا أَيُّهَا	ناہتنا فافصص الفصص لعلہم یفکرون ﴿١٧٦﴾ سا مالا القوم الدس کد	21
يَا أَيُّهَا	یوا ناہتنا وانفسہم کانوا یظلمون ﴿١٧٧﴾ من بہد اللہ فہو المہتدے ومن	22
	یصلل فاولک ہم الحسرون ﴿١٧٨﴾ ولقد درانا لہنم کثرا من الحس والاس	23

Cambridge Add. 1125 (v. 1a, 008:010:007-008:027:009)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	به فلوكم وما النصر الا من عند الله ان الله عزير حكيم ﴿١٠﴾	1
الْعَاسِ يَزِلْ	اد بعسكم النعس امه مه وبل عليكم من السما ما لطهركم به	2
	ودهب عنكم رحر السطن وليرط على فلوكم وشدت به الا	3
الْأَقْنَامِ	فدم ﴿١١﴾ اد بوجى ريك الى الملكة لى معكم فثبتوا الدس امنوا سا	4
الْأَغْنَانِ	لص في فلوب الدس كفروا الرعب فاصربوا فوق الاعلى واصربوا	5
شَاقُوا يُشَاقِقِ	ا منهم كل بنان ﴿١٢﴾ ذلك باهم سقوا الله ورسوله ومن سقى الله و	6
	رسوله فان الله شديد العقاب ﴿١٣﴾ ذلكم فدوفوه وان للكفرس	7
	عداب النار ﴿١٤﴾ ناهيا الدس اموا اذا لصم الدس كفروا رحفا فلا	8
الْأَذْنَابِ	بولوهم الادبر ﴿١٥﴾ ومن بولهم يومد دره الا متحرفا لصال او محبر	9
	الى فيه فقد نا بعص من الله وماونه حمهم ونس المصر ﴿١٦﴾	10
	فلم يسلوهم ولكن الله قتلهم وما رمب اد رمب ولكن الله	11
	رمة وليلى المومس مه بلا حسا ان الله سمع علم ﴿١٧﴾ ذلكم وان	12
	الله موهس كد الكفرس ﴿١٨﴾ ان سسبحوا فقد حاكم الفتح وان	13
	ننتها فهو حر لكم وان يعودوا نعد ولن يعى عنكم فسكم سا و	14
	لو كرت وان الله مع المومس ﴿١٩﴾ ناهيا الدس اموا اطعوا الله و	15
	رسوله ولا بولوا عنه وانم سمعوا ﴿٢٠﴾ ولا يكونوا كالدس فالوا	16
الْأَذْنَابِ	سمعا وهم لا سمعوا ﴿٢١﴾ ان سر الدوب عند الله الصم النكم الد	17
	س لا يعقلون ﴿٢٢﴾ ولو علم الله فيهم حرا لاسمعهم ولو اسمعهم لو	18
	لوا وهم معرضون ﴿٢٣﴾ ناهيا الدس اموا اسحبوا لله وللرسول اذا	19
	دعاكم لما محسكم واعلموا ان الله يحول بين المر وفله وانه	20
	اله محسرون ﴿٢٤﴾ وانفوا فيه لا تصس الدس طلموا منكم حاصه و	21
	اعلموا ان الله شديد العقاب ﴿٢٥﴾ واذكروا اد اسم قليل	22
تَخَافُونَ	مسصعون في الارض يخفون ان سحطكم الناس فلوكم	23
	واندكم نصره وررركم من الطب لعلكم سكرور ﴿٢٦﴾	24
	ناهيا الدس امنوا لا تحبوا الله والرسول وحبوا امسكم	25

Cambridge Add. 1125 (v. 1b, 008:027:010-008:042:017)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
	وانم علمون ﴿٢٧﴾ واعلموا انما امولكم واولدكم فيه وان الله عند	1
فُرْقَانًا	ه احر عظم ﴿٢٨﴾ ناهبا الدس اموا ان سقوا الله يحعل لكم فرما وكفر	2
	عنكم سسلكم ويعمر لكم والله دو الفصل العظم ﴿٢٩﴾ واد نمكر	3
	ك الدس كهروا لتنتوك او بسلوك او محروك ومكرو ومكر	4
قالوا	الله والله حر المكرس ﴿٣٠﴾ وادا يله علمهم انتنا فلوا قد سمعنا لو نسا	5
قالوا	لفلنا مل هذا ان هذا الا اسطر الاولس ﴿٣١﴾ واد فلوا اللهم ان كان هذا	6
حِجَارَةً بَعْدَٰبٍ	هو الحق من عندك فامطر علنا محره من السما او انتنا بعدب الم ﴿٣٢﴾	7
	وما كان الله لعدهم واب فهم وما كان الله معدهم وهم	8
الْحَرَامِ	سيعفرون ﴿٣٣﴾ وما لهم الا بعدهم الله وهم بصدون عن المسجد الحرم	9
اُولَآئِهُ	وما كانوا اولناه ان اولناه الا المنفون ولكن اكرهم لا يعلمون ﴿٣٤﴾ وما	10
صَلَاتِهِمْ	كان صلهم عد البت الا مكا وبصده فدوفوا العدا ببا	11
	كم كفرون ﴿٣٥﴾ ان الدس كفروا سفقون امولهم لصدوا عن سبل الله	12
	فسدقونها م يكون عليهم حسره م علمون ﴿٣٦﴾ والدس كفروا الى حنهم	13
	محسرون ﴿٣٦﴾ لمر الله الحبت من الطب وبجعل الحبت بعصه على بعض	14
	فركه حمتعا فحعله في حتم اولك ثم المحسرون ﴿٣٧﴾ فل للدس كفر	15
	وا ان سهوا يعمر لهم ما قد سلف وان يعودوا فقد مصت سنن ا	16
	لاولس ﴿٣٨﴾ وفلوههم حى لا يكون فتنه ويكون الدس كله لله فان انتهوا فان	17
	الله بما يعملون ﴿٣٩﴾ بصر ﴿٣٩﴾ وان بولوا فاعلموا ان الله مولكم نعم المو	18
شَيْءٍ	لے ونعم البصر ﴿٤٠﴾ واعلموا انما عنهم من سى فان لله حمسه ولر	19
	سول ولك العرى والسى والمسكن واس السبل ان كم امم بالله و	20
الْفُرْقَانِ الْجَفَعَانِ شَيْءٍ	ما ارلنا على عندنا يوم الفرق يوم التمه المحس والله على كل سى	21
	فدر ﴿٤١﴾ اد ام بالعدوه الدسا وهم بالعدوه القصوى والرك	22
تَوَاعَدْتُمْ الْمُبْعَدِ	اسفل مكم ولو بوعدم لالحلصم في المعاد ولكن لقص	23

Cambridge Add. 1125 (v. 2a, 008:042:018-008:057:008)

Medine 1984 (1405)	Transliteration	Satır
	اللہ امرا کاں مفعولا ﴿﴾ لہلک من ہلک عن سہ وحنے من حے عن سہ وان	1
مَنَابِکْ	اللہ لسمع علم ﴿﴾ اد ریکہم اللہ فی مہمک فللا ولو اریکہم کیر	2
	الفسلم ولبرعم فی الامر ولکن اللہ سلم انه علم داب الصدور ﴿﴾	3
	واد ریکوہم اد الصم فی اعنکم فللا وعلکم فی اعنہم	4
	لفصی اللہ امرا کاں مفعولا والے اللہ رجح الامور ﴿﴾ ناہا الدس امنو	5
	ا ادا لسم فہ فائبتوا وادکروا اللہ کیرا لعلکم فلاحون ﴿﴾ واطعو	6
	اللہ ورسولہ ولا برعوا ففسلوا ویدہب ریحکم واصبروا ان	7
	اللہ مع الصبر ﴿﴾ ولا یكونوا کالدس حرحوا من دیرہم بطرا وریا	8
	الناس وصدون عن سبل اللہ واللہ ما یعملون محط ﴿﴾ واد رس لہم	9
	السطر اعلمہم وقال لا غالب لکم النوم من الناس وای حار لکم	10
الْفَتَّانِ وَقَالَ	فلما ترات الفتن نکص علی عصبہ فل اے اے مہم اے اے ما	11
اَخَافْ	لا یرون انے احف اللہ واللہ سدید العقاب ﴿﴾ اد بقول المفسون والد	12
	س فی فلوہم مرض عر ہولا دہم ومن سوکل علی اللہ فان اللہ عریر	13
	حکم ﴿﴾ ولو یے اد سوے الدس کفروا الملکۃ بصریوں وحوہم وا	14
	دیرہم ودوقوا عذاب الحریق ﴿﴾ دلک نما قدمد اندکم وان	15
کَذَابٍ	اللہ لیس یظلم للعبد ﴿﴾ کذب ال فرعون والدس من فیلہم کفر	16
	وا ناب اللہ فاحدہم اللہ بدوہم ان اللہ نبوی سدید العقاب ﴿﴾	17
	دلک ناں اللہ لم یک معبرا نعمہ انعمہا علی قوم حے یعروا ما نا	18
کَذَابٍ	نفسہم وان اللہ سمیع علم ﴿﴾ کذب ال فرعون والدس من فیلہم	19
	کذبوا نابت رہم فاهلکہم بدوہم واعرفنا ال فرعون	20
الذَّوَابِ	وکل کابوا ظلمس ﴿﴾ ان سر الذوب عد اللہ الدس کفروا فہم لا	21
	یوموں ﴿﴾ الدس عہدت مہم م نفصوں عہدہم فی کل مرہ و	22
	ہم لا یفون ﴿﴾ فاما ثقفنہم فی الحرب فسر دہم من حلفہم	23

Cambridge Add. 1125 (v. 2b, 008:057:009-008:072:019)

Medine 1984 (1405)	Transliterasyon	Satır
تَخَافَنَّ خِيَانَةً	لعلهم يذكرون ﴿٥٧﴾ وأما نحن من قوم حننه فاند الهم على سوا ان ا	1
الْعَانِينَ	لله لا تح الحس ﴿٥٨﴾ ولا تحسن الدس كفروا سبوا اهم لا يعحرون ﴿٥٩﴾ واعد	2
وَنَاطَ	وا لهم ما استطعتم من قوه ومن ربط الحبل رهون به عدو الله	3
تَنَفُّوْا	وعدوكم واحرس من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم وما يفهم	4
	ا من سب في سبيل الله يوف النكم وبم لا يظلمون ﴿٦٠﴾ وان حنحوا للسلام	5
	فاحنح لها ويوكل على الله انه هو السميع العلم ﴿٦١﴾ وان يردوا	6
	ان يحدعوك فان حسبك الله هو اليه اندك بصره وبالمو	7
	مس ﴿٦٢﴾ والفس دس فلوهم لو انفتحت ما في الارض جميعا ما الف بفس	8
	فلوهم ولكن الله الف منهم انه عرر حكم ﴿٦٣﴾ ناهيا اليه حسبك	9
الْقِتَالِ	الله ومن اتبعك من المومسن ﴿٦٤﴾ ناهيا اليه حرص المومسن على القتل	10
	ان كن منكم عسرون صرون يعلبوا ماتتن و ان كن منكم ماه	11
	يعلبوا الفا من الدس كفروا ناهم قوم لا يفهمون ﴿٦٥﴾ الى حصف الله	12
وَأَنَّهُ	عكم وعلم ان فكم صعفا فان كن منكم مه صاره يعلبوا ما	13
	بس وان كن منكم الف يعلبوا الفس نادن الله والله مع الصرس ﴿٦٦﴾	14
لَتَنِي	ما كان لي في ان يكون له اس في حش في الارض يردون عرض الد	15
	با والله يرد الاحره والله عرر حكم ﴿٦٧﴾ لولا كب من الله سق	16
	لمسكم فيما احدم عذاب عظم ﴿٦٨﴾ فكلوا مما عمم حلا	17
	طسا وانفوا الله ان الله عفور رحم ﴿٦٩﴾ ناهيا الن في فل لم في اندكم	18
	من الاس في ان يعلم الله في فلوكم حرا بكم حرا مما اخد	19
خِيَانَتِكَ	منكم ويعمر لكم والله عفور رحم ﴿٧٠﴾ وان يردوا خنتك فقد	20
خَانُوا	خنوا الله من فل فامكن منهم والله علم حكم ﴿٧١﴾ ان الدس ا	21
وَهَاجَرُوا بِأَمْوَالِهِمْ	منوا وهجروا وحمدوا نامهم وانفسهم في سبيل الله وا	22
	لدس اووا وبصروا اولك بعضهم اولنا بعض والدس ا	23

SONUÇ

Şam Evrakı Koleksiyonunda yer alan TİEM ŞE 54 envanter numaralı mushaf ve ona ait olduğu belirlenen kardeş nüshalar üzerinden yapılan bu çalışma, erken dönem mushaf kitabeti uygulamalarını tespit etmek ve istinsah geleneğinin sonraki dönemlerde geçirdiği dönüşümleri değerlendirmek amacıyla yürütülmüştür. Bu bağlamda, içerisinde birden fazla yazım katmanı barındıran bir mushaf inceleme konusu olarak seçilmiştir. Böylece, mushaf kitabetinde süreklilik arz eden unsurlar ile zamanla ortaya çıkan değişimlerin aynı yazma üzerinde karşılaştırmalı biçimde incelenmesi mümkün olmuştur. Söz konusu yazmalar, ketebe veya ferağ kaydı gibi müstensih kimliği ya da istinsah tarihine dair bir metin içermemektedir. Bu husus, bugüne kadar tespit edilen *hicāzī* yazmalarının tamamı için geçerlidir. Günümüze fizikî bütünlüğünü korumuş tam bir *hicāzī* Kur'an yazması ulaşmamıştır. Bilindiği üzere istinsah tarihine ve müstensih kimliğine dair kayıtlar çoğunlukla yazmaların ilk veya son yapraklarında yer almaktadır; ancak elimizdeki *hicāzī* mushafların hiçbirinde bu sayfalar korunmamıştır. Bu nedenle, erken dönemde mushaflara istinsah bilgisi eklenip eklenmediği hususunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Buna ilaveten, TİEM ŞE 54 mushafının tüm varaklarında, ayetler haricinde herhangi bir metin dışı kayıt içermediği tespit edilmiştir. Bu sebeple, yazmanın istinsah tarihi ve coğrafi aidiyetini kesin olarak tespit etmek güç olsa da yazmada bu hususlara yönlendirecek veriler toplanarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kodikolojik ve paleografik incelemeler sonucunda, gerek yazmada bulunan hat biçimleri ve imla unsurları gerekse zabt işaretleri ve tezyinî unsurların katmanlılığı, yazmanın hicrî ilk üç asrı kapsayan bir zaman diliminde farklı ellerden geçtiğini göstermektedir. Yapılan incelemeler neticesinde, ŞE 54 mushafına ait, farklı koleksiyonlarda mahfuz, dört farklı envanter numaralı yazma tespit edilmiştir: TİEM ŞE 86, TİEM ŞE 13058/79, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi Ms. Add. 1125 ve Paris, Fransa Millî Kütüphanesi BnF 6140a. Bu

bulgular, sadece fiziksel eşleşmelere değil, aynı zamanda mürekkep türleri, satır düzenleri, harf biçimleri, süslemeye ilişkin izler ve mushaf ilimlerinin sunduğu verileri içeren bütüncül bir değerlendirmeye dayanmaktadır. Aynı mushafın günümüze ulaşan tüm varakları birlikte değerlendirildiğinde, ŞE 54 mushafının toplamda 42 mevcut yaprak ve yaklaşık 118 kayıp yaprakla birlikte tahminen 160 yapraklık bir bütün oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durumda elde bulunan kısım, mushafın yaklaşık %26'sını teşkil etmektedir. Mevcut yapraklarda yer alan ayetler, mushaf sıralamasına göre 3/Āl-i 'İmrān:103 ile başlamakta ve aralarda eksikler olmakla birlikte 47/Muhammed:10 ayetine kadar devam etmektedir. Dolayısıyla yazma geniş bir süre aralığını kapsamakta ve Kur'an metninin önemli bir kısmını içermektedir. Öte yandan, elimizde bulunan varakların hem mushafın baş taraflarına hem de ortalarına tekabül etmesi, söz konusu yazmanın eksiksiz, bütün bir mushaf olarak istinsah edilmiş olabileceğine işaret etmektedir.

Söz konusu yazmalarda, erken dönemin özelliği olan parşömen yazı yüzeyi ve kahverengi mürekkep kullanımı görülmektedir. Aynı zamanda formalar arası dikiş izlerinin farklılığı; asıl formaların bozulduğu, geç dönemde birden fazla forma dikiminin gerçekleştiği ve yapraklara destek parşömen eklenmesi gibi farklı restorasyon işlemlerinin uygulandığını ortaya koymaktadır. Mushafın en iyi muhafaza edilmiş yapraklarının Add. 1125 envanter numaralı yapraklar olduğu görülmektedir. Dikiş izlerinde gözlemlenen çeşitlilik, istinsahın tamamlanmasının hemen akabinde mushafın ciltlenip ciltlenmediği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu husus, yazmanın başlangıçta iplikle dikilmeden bir kutu içerisinde ya da ahşap levhalar arasında muhafaza edilmiş olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu konuda kesin bir kanaate varmak, yalnızca gözleme dayalı bir değerlendirmeye mümkün değildir. Laboratuvar temelli analizler yapılmaksızın bu tür bir yorumu teyit etmek mümkün değildir, fakat çalışmamızın sınırlılıkları gereği böyle bir incelemeye gidilememiştir. Ancak bu yöndeki analizlerin, tez sonrasındaki araştırma sürecinde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

ŞE 54 mushafı, François Déroche'un tasnifine göre *hicāzī I*; Elif Behnan Bozdoğan'ın sınıflandırmasına göre ise *hicāzī* gruba dahil edilmiştir. Yazımda *mıstar* kullanıldığı açıkça anlaşılmakta, bu da mushafın imla tertibine özen gösterildiğini ortaya koymaktadır. Mushafın sayfa düzeninde sureler arasında boşluklar bırakılmış, bu boşluklara ilk asırda çizgisel ve geometrik formlar eklenmiş, daha sonraki dönemlerde bu süslemeler silinerek, sure başlıkları Déroche'un yeni üslup *-new style-* olarak nitelediği hatla yazılarak eklenmiştir. Sayfa ölçüleri, milimetrik farklılıklarla birlikte ortalama 37 × 28 cm olan mushaf, dikey formatta tertip edilmiştir. Yazım esnasında harfler ve kelimeler arasında boşluktan kaçınılan, Omar Hamdan'ın terimleştirmesiyle minimal yazımın *-Idealschreibung-* uygulandığı tespit edilmiştir: İmla süreci kelimelerin gerektiğinde satır sonunda bölünerek alt satıra taşınmasıyla devam ettirilmiş, böylece mevcut alanın mümkün olduğunca verimli kullanılması amaçlanmıştır. Bu uygulama, her bir yaprakta bulunan harf sayısını artırmakla birlikte, mushafın toplumsal kullanıma yönelik hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim büyük ebatlı yazmaların erken dönemde camilerde tilavet amacıyla üretildiği bilinmektedir.

Paleografik analizler, TİEM ile Paris ve Cambridge koleksiyonlarında yer alan yaprakların ortak mushafa ait olduğunu desteklemektedir. Şam Evrakı Koleksiyonunda mahfuz yaprakların ince uçlu kalemle, Paris ve Cambridge varaklarının ise daha kalın uçlu kalemle yazıldığı görülse de harf biçimleri, kâtip selikaları ve yazım tercihleri büyük ölçüde örtüşmektedir. *Elif* ve *cīm* harflerinin kuyruklu yazımı, *şād* ve *nūn* harflerinin köşeli yapısı, *kāf* harfinin satır altına sarkan kuyruğu ve *yā'* harfinin ağırlıklı olarak geriye kıvrılan biçimde yazımı bu mushafların ortak bir yazım geleneğine ait olduğunu göstermektedir.

Kâtip uygulamaları üzerinden yapılan katman analizi, bu mushafın farklı dönemlerde üç ayrı kâtip tarafından çeşitli ekleme ve düzeltmelere tâbi tutulduğunu ortaya koymuştur. Bu katmanlar yalnızca farklı mürekkeplerle değil, aynı zamanda farklı imla, zabt ve tashih tercihleriyle de ayrılmaktadır. İlk katman koyu kahverengi mürekkeple ve orta kalınlıkta bir

kalemle yazılmış olup, bu aşamadaki yazım tercihlerinin Ebū'l-Esved ed-Du'elī'nin geliştirdiği *naḳṭ* sistemine paralel olduğu düşünülmektedir. İkinci katmanda *i'rab* noktaları ve *taḥmīs-ta'ṣīr* işaretleri kırmızı mürekkeple belirtilmiş, düzeltmeler sistematik olarak ince uçlu kalem ve açık kahverengi mürekkeple yapılmıştır. Üçüncü katmanda ise düzensiz bir biçimde siyah mürekkep kullanılmıştır. Bu son katmanda yer alan şedde ve sükûn işaretleri, el-Ḥalīl b. Aḥmed sonrası döneme işaret etmektedir. Bazı tashihlerin birinci kâtibin kendisi tarafından, bazılarının ise daha sonraki kâtipler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Zabt sistemine dair analizlerde; önemli bir husus olarak, ŞE 54 mushafı ilk katmanda harfleri ayırt edici noktaların yer aldığı nadir *ḥicāzī* yazmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Koyu kahverengi noktalar, harekelemeden önce ilk kâtip tarafından uygulanmıştır. Bu husus birçok *ḥicāzī* yazmada görülmektedir. Kaynaklarda yer alan, önce harekelemenin daha sonra ayırıcı noktaların uygulandığına dair aktarım bu bağlamda şerhe ihtiyaç duymaktadır. Nüzul öncesi dönemden elimize ulaşan papirüs belgeler ve kitabelerde harflerin ayırıcı noktalarının seyrek de olsa belirtildiği görülmektedir. ŞE 54 ve farklı *ḥicāzī* yazmaların incelenmesi sonucunda, yazımda öncelikle, nadir olarak harfleri ayırıcı noktaların bulunduğu tespit edilmektedir. Ayrıca yazmada *i'cām* noktalarının seyrekliği, yazmanın naḳṭın kurumsallaşmadığı bir dönemde istinsah edildiğini, dolayısıyla yazmanın 'Abdumelik b. Mervān döneminde resmîleşen zabt uygulamaları öncesine ait olduğunu düşündürmektedir. Literatürde yer alan bilgilere göre, harekeleme sisteminin ilk uygulayıcısı Ebū'l-Esved ed-Du'elī olup, Nasr b. 'Āşım ve Yahyā b. Ya'mer ise *i'cām* sistemini geliştirmiştir. Ancak yazmalar, bu rivayetleri kronolojik olarak doğrulamaktan ziyade, daha karmaşık ve katmanlı bir gelişim sürecine işaret etmektedir. ŞE 54 mushafına göre önce nadir *i'cām* noktaları görülmekte, ardından kırmızı noktalarla büyük oranda kelimenin *i'rāb* açısından konumunu gösteren hareketler (*naḳṭu'l-i'rāb*) belirtilmektedir.

Yazmanın imla bakımından değerlendirilmesi sonucunda, yazmada *elif* harfinin kelime ortasında *hazf*inin yaygın biçimde görüldüğü tespit edilmiştir. Bu husus, klasik imla literatüründe tanımlanan biçimlerle örtüşse de ŞE 54 mushafında, kaynaklarda karşılığı bulunmayan bazı örnekler de tespit edilmiştir. Özellikle /ā/ sesiyle ilişkilendirilen *elif* *hazif*lerinde tutarsızlıklar mevcuttur. Bu durumun, istinsah esnasında örnek nüshadan kaynaklanan yazım farklılıkları, şifâhî yolla aktarılan istinsah zincirinde yaşanan belirsizlikler ya da bugün artık ortadan kalkmış kadim bir yazım geleneğinin esas alınmasıyla açıklanabileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde, *bi-* harf-i cerrinin nasb durumunda kimi kelimelerde özel yazımlara yol açtığı görülmekte ve bu yazımların kıraat farklılıkları ya da bölgesel yazım gelenekleriyle bağlantısı olabileceği değerlendirilmektedir. *Makṭû'* ve *mevşûl* yazımlar bakımından ise genel eğilim *mevşûl* yazım yönündedir. Bununla birlikte bazı kelimelerde istisnai uygulamalar tespit edilmiştir. Bu tespitler doğrultusunda hicrî ilk asrın son çeyreğinde mushaf kitabesinde katı kuralların henüz oluşmadığı, ancak bazı yazım tercihlerinin yerleşik hâle geldiği görülmektedir.

Mushaf ayet sayım gelenekleri açısından değerlendirildiğinde, ŞE 54 mushafın büyük ölçüde Şam ve Humus gelenekleriyle örtüştüğü tespit edilmiştir. Özellikle düzeltmelerin Humus merkezli rivayetlerle örtüşmesi, mushafın bu Şam bölgesinin ortak geleneklerini yansıttığını ve Humus tercihlerinde ayrıldığını göstermektedir. Ancak genel olarak sistematik bir ayet sayımı geleneği oluşmamış görünmekte, erken dönem Kur'an yazmalarının ayet sayımı konusunda da çeşitlilik arz ettiği anlaşılmaktadır. Kıraat tercihleri doğrultusunda ise ilk kâtip tarafından istinsah edilen metin detaylı olarak incelenmiş, yazmanın resm-i Osmânî ile büyük oranda örtüştüğü ancak yer yer İbn Mes'ûd ve 'Ubeyy b. Ka'b gibi sahâbîlerin mushaflarındaki tercihlerin uygulandığı tespit edilmiştir. Bu doğrultudaki tasarrufların ilk kâtip tarafından bazen düzeltildiği, bazen sonraki kâtipler tarafından bir sahabî kıraatinin eklendiği görülmektedir. Bu durum ise Hz. Osman mushaflarının yaygınlık kazanmadığı bir dönemde, Kur'an yazmalarında

bu tür tercihlerin tespit edilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu husus, daha kapsamlı bir çalışmanın konusu olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışma kapsamında, ŞE 54 mushafının Şam-Humus geleneğini takip ettiği ve ilk kâtip tarafından gerçekleştirilen istinsah faaliyetinin ilk asra; spesifik olarak 85/704 yılı öncesine tarihlendirilebileceği ortaya konmuştur. *Hicāzī* yazmalar üzerine yapılan çalışmalar, nüzul asrına en yakın somut delilleri inceleme imkânı sunmaları bakımından mühimdir. Bu tez, erken dönem Kur'an yazmaları üzerine kapsamlı araştırmaların artması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır. Zira bu tür çalışmalar sayesinde hicrî ilk asırlarda dolaşımda olan imla ve özellikle ferşî kıraat gelenekleri, yazmalarda karşılaşılma oranları üzerinden somut bir biçimde ortaya konulabilecektir. Ayrıca yazmaların sunduğu veriler ile klasik kaynaklarda aktarılan bilgilerin karşılaştırıldığı derinlikli incelemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte, transliterasyon sürecinin zaman alıcı yapısı, benzer yazmaların yapay zekâ desteğiyle çözümlenmesi ve sınıflandırılması yönünde yeni yöntemlerin geliştirilmesini zaruri kılmaktadır. Son olarak bu çalışmayla birlikte yalnızca Kur'an yazmalarının değil, aynı döneme ait, tarih kaydı taşıyan belge ve kitabelerin de karşılaştırmalı olarak incelenebileceği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

“Mushaf-ı Şerif Hatları”.

https://www.klasiksanatlar.com/icerik/sayfa/71/mushaf_i_serif_hatlari.html

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi [DH.ŞFR]*, No. 73. Gömlek No. 73/1, Abay, Muhammet. *H. Osman Sonrası Mushaf Tarihi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.

Abay, Muhammet. "Mushaf İmlasında Ali el-Kârî Tarzı Meselesi". *Usûl İslam Araştırmaları* 23/(2015), 7-44.

Abbott, Nabia. *The Qurrah Papyri From Aphrodito In The Oriental Institute*. Chicago: The University of Chicago Press, 1938.

Abbott, Nabia. *The Rise of the North Arabic Script and its Kur'ānic Development, with a Full Description of the Kur'ān Manuscripts in the Oriental Institute*. Chicago: University of Chicago Press, 1939.

Adler, Jakob Georg Christian. *Descriptio Codicum quorundam Cuficorum Partes Corani Exhibentium in Bibliotheca Regia Hafniensi et ex İisdem de Scriptura Cufica Arabum*. Altona: Eckhardt, 1780.

Al-Azami, Muhammad Mustafa. *The History of the Qur'ānic Text: From Revelation to Compilation: A Comparative Study with the Old and New Testaments*. Riyad: Azami Publishing House, 2011.

al-Jallad, Ahmad. "The Earliest Stages of Arabic and its Linguistic Classification". *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*. ed. Elabbas Benmamoun-Reem Bassiouney. 315-331. New York: Routledge, 2020.

Altıkulaç, Tayyar (ed.). *Mushaf-ı Şerif: Londra, British Library Nüshası*. İstanbul: IRCICA, 1439/2017.

Altıkulaç, Tayyar. *Günümüze Ulaşan İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme: Mesâhif-i Kadîme*. İstanbul: IRCICA, 2015.

Altıkulaç, Tayyar. *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022.

Ansorge, Catherine. "Cambridge University Library Islamic Manuscript Collection. Origins and Content". *Journal of Islamic Manuscripts* 7/2 (2016), 127-151.

Arabic Palaeography: A Collection of Arabic Texts from the First Century of the Hidjra till the Year 1000. Kahire, Leipzig: 1905.

Bādīs, El-Mu‘iz b. *‘Umdetu’l-Kuttāb ve ‘Uddetu Zevi’l-Elbāb*. Meşhed: 1409.

Baker, Colin F. *Qur'an manuscripts: Calligraphy, Illumination, Design*. London: The British Library, 2007.

Behrens-Abouseif, Doris. "The Fire of 884/1479 at the Umayyad Mosque in Damascus and an Account of its Restoration". *Mamlūk Studies Review* 8/(2004),

Bekiroğlu, Harun. "Yazma Eserlerden Kodikoloji'ye: Tahkike Giriş". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (2019), 855-889.

Bellamy, J. A. "Arabic Verses from the First/Second Century: The Inscription of ‘En ‘Avdat". *Journal of Semitic Studies* 35/(1990), 73-79.

Bergsträßer, Gotthelf - Otto Pretzl. *Die Geschichte des Korantexts*. 3 Cilt. Leipzig: Dieterich, 2. Basım, 1938.

Bergsträsser, Gotthelf. *Plan eines Apparatus Criticus zum Koran*. thk. Münih: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1930.

Blair, Sheila S. - Jonathan M. Bloom. "Ornamentation". *Encyclopaedia of the Qur'ān*. 593-602.

Leiden-Boston: Brill, 2003.

Blair, Sheila S. *Islamic Calligraphy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.

Blake, Frank. "The Development of Symbols for the Vowels in the Alphabets Derived from the Phoenician". *Journal of the American Oriental Society* 60 60/3 (1940), 391-413.

Bosch, Gulnar, John Carswell - Guy Petherbridge. *Islamic Bindings and Bookmaking: a Catalogue of an Exhibition; May 18-August 18, 1981*. Chicago: The Oriental Institute, 1981.

Bozdoğan, Elif Behnan. "Şam Evrakı Koleksiyonuna Giriş: Aynı Mushafa Ait Farklı Yazmaların Tesbiti". *Kur'an Araştırmaları ve Oryantalizm*. ed. Necmettin Gökkır vd. 277-291. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.

Bozdoğan, Elif Behnan. *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu'ndaki Hicâzî Kur'an Yazmalarının Tasvir ve Tahlili*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, 2024.

Bozzolo, Carla - Ezio Ornato. *Pour une Histoire du Livre Manuscrit au Moyen Age: Trois Essais de Codicologie Quantitative*. Paris: Editions du CNRS, 1980.

Bulut, Ali. "Selâhaddin Müneccid". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.EK-2/336-337. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Bursi, Adam. "Connecting the Dots: Diacritics, Scribal Culture, and the Qur'ān in the First/Seventh Century". *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 3/1 (2018), 111-157.

Cellard, Éléonore. *Codex Amrensis I*. Leiden-Boston: Brill, 2018.

- Cerrahoğlu, İsmail. "Kelbî, Muhammed b. Sâib". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.25/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Çetin, Abdurrahman. "Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1991), 13-30.
- de Slane, William Mac Guckin. *Catalogue des manuscrits arabes*. Imprimerie nationale, 1883.
- Derenbourg, Hartwig. "Bibliographie primitive du Coran par Michele Amari". *Centenario della nascita di Michele Amari*. ed. Enrico Besta. 1-22. Palermo: Stabilimento tipografico Virzi, 1910.
- Déroche, François - Sergio Noja Nosedà. *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque Nationale de France*. Lesa & Paris: Fondazione Ferni Noja Nosedà, 1998.
- Déroche, François - Sergio Noja Nosedà. *Le manuscrit arabe Or. 2165 de la British Library*. Lesa: Fondazione Ferni Noja Nosedà, 2001.
- Déroche, François - vd. *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscripts in Arabic Script*. London: al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2006.
- Déroche, François. "A Qur'anic Script from Umayyad Times: Around the Codex of Fustat". *Power, Patronage, and Memory in Early Islam: Perspectives on Umayyad Elites*. ed. Alain George-Andrew Marsham. 69-80. New York: Oxford University Press, 2018.
- Déroche, François. "Başlangıçta: Şam'dan Erken Dönem Kur'anlar". çev. Ceylan Adar İlter. *Kur'an Sanatı: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Hazineleri*. ed. Massumeh Farhad-Simon Rettig. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016.
- Déroche, François. "Deux Fragments Coraniques Maghrébins Anciens au Musée des Arts Turc et Islamique d'Istanbul". *Revue des Études Islamiques* 59/(1991), 229-235.

- Déroche, François. "Les Études de Paléographie des Écritures Livresques Arabes: Quelques Observations". *Al-Qanṭara* 19/2 (1998), 365-365.
- Déroche, François. "Manuscripts of the Qur'ān". *Encyclopaedia of the Qur'ān*. 254-275. Leiden: Brill, 2003.
- Déroche, François. "The codex Parisino-petropolitanus and the ḥijāzī scripts". *The development of Arabic as a written language (Supplement to the Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 40)*. ed. M.C.A. Macdonald. 113-120. Oxford: Archaeopress, 2010.
- Déroche, François. "The Quranic collections acquired by Wetzstein". *Manuscripts, Politics and Oriental Studies*. 92-115. Brill, 2019.
- Déroche, François. "The Qur'ān of Amāğūr". *Manuscripts of the Middle-East* 5/(1990), 59-66.
- Déroche, François. *Catalogue des Manuscrits Arabes: Deuxième Partie: Manuscrits Musulmans - Tome I: Les Manuscrits du Coran: Aux Origines de la Calligraphie Coranique*. Paris: Bibliothèque Nationale, 1983a.
- Déroche, François. *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscripts in Arabic Script*. London: al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2005.
- Déroche, François. *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam: Le codex Parisino-petropolitanus*. Leiden: Brill, 2009.
- Déroche, François. *Les manuscrits du Coran: Aux origines de la calligraphie coranique*. Paris: Bibliothèque Nationale, 1983b.
- Déroche, François. *Qur'ans of the Umayyads: A First Overview*. Brill, 2013.
- Déroche, François. *The Abbasid Tradition: Qur'ans of the 8th to the 10th centuries AD*. 4 Cilt. London: Nour Foundation in association with Azimuth Editions and Oxford University Press, 1992.

- Diem, Werner. "Philologisches zu den arabischen Aphrodito-Papyri". *Der Islam* 61/(1984), 251.
- Diem, Werner. "Untersuchungen zur frühen Geschichte der arabischen Orthographie: IV. Die Schreibung der zusammenhängenden Rede Zusammenfassung". *Orientalia* 52/3 (1983), 357-404.
- Dreibholz, Ursula. "Preserving a Treasure: The Sana'a Manuscripts". *Museum International* 51/3 (1999), 21-25.
- Dutton, Yasin. "Red Dots, Green Dots, Yellow Dots and Blue: Some Reflections on the Vocalisation of Early Qur'anic Manuscripts—Part I". *Journal of Qur'anic Studies* 1/1 (1999), 115-140.
- Dutton, Yasin. "Red Dots, Green Dots, Yellow Dots and Blue: Some Reflections on the Vocalisation of Early Qur'anic Manuscripts (Part II)". *Journal of Qur'anic Studies* 2/1 (2000), 1-24.
- Ebū Dāwūd, Suleymān b. Necāh. *Muḥtaṣaru't-Tebyīn li-Hicāi't-Tenzīl*. Medīne: Mecemme'ul-Melīk Fehd li-Ṭībā'ati'l-Muṣḥafi's-Şerīf, 1423/2002.
- Ebū Şa'r, 'Ādil İbrāhīm. *el-Maḳāşid fī'l-Meşhūri min 'İlmi Zabtī'l-Meşāḥif*. Amman: Ma'hedu'l-Ḳıra'āti'l-Ḳur'āniyye, 2023.
- Ebū 'Ubeyd, el-Ḳāsım b. Sellām. *Feḏā'ilu'l-Ḳur'ān*. Beyrut: Dāru İbn Keşīr, 1415/1995.
- ed-Dānī, Ebū 'Amr Qsmān b. Sa'īd. *el-Beyān fī 'Addi Āyi'l-Ḳur'ān*. Kuveyt: Merkezu'l-Maḥṭūṭāt ve't-Turās ve'l-Veşā'ik, 1994/1414.
- ed-Dānī, Ebū 'Amr Qsmān b. Sa'īd. *el-Muḥkem fī Nakṭi'l-Meşāḥif*. thk. 'İzzet Ḥasan. Dimeşk: Dāru'l-Fikr, 1418/1997.

ed-Dānī, Ebū ‘Amr ‘Osmān b. Sa‘īd el-Endelusī. *el-Mukni‘ fī Resmi Meşāḥifi’l-Emşār*. thk.

Muḥammed eş-Şādık Kamḥāvī. Kāhire: Mektebetu’l-Kulliyāti’l-Ezheriyye, ts.

ed-Dānī, Ebū ‘Amr ‘Osmān b. Sa‘īd el-Endelusī. *et-Teysīr fī’l-Ḳirā’āti’s-Seb’a*. thk. Hātim

Şālih ed-Dāmin. Kāhire: Mektebetu’s-Şaḥābe, 2008.

el-Belāzurī, Aḥmed b. Yaḥyā b. Cābir. *Futūḥu’l-Buldān*. Beyrut: Dāru ve Mektebetu’l-Ḥilāl, 1988.

el-Buḥārī, Ebū ‘Abdillāh Muḥammed b. İsmā‘īl b. İbrāhīm el-Cu‘fī. *Şaḥīḥu’l-Buḥārī*. 10 Cilt. Kahire: Dāru’t-Te’sīl, 1433/2012.

el-Ca‘berī, Burhānu’d-dīn Ebū İshāk İbrāhīm b. ‘Umer b. İbrāhīm b. Ḥalīl. *Husnu’l-Meded fī Ma‘rifeti Fenni’l-‘Aded*. Medine: Mecemme‘u’l-Melīk Fehd li-Ṭībā‘ati’l-Muşḥafi’s-Şerīf, 1431/2001.

el-Ḥamed, Ğānim Ḳaddūrī. *el-Muyesser fī ‘İlm-i Resmi’l-Muşḥaf ve Dabtiḥī*. Cidde: Merkezu’d-Dirāsāt ve’l-Ma‘lumāti’l-Ḳur’āniyye, 2019.

el-Ḥamed, Ğānim Ḳaddūrī. *Resmu’l-Muşḥaf: Dirāse Luḡaviyye Tārīḥiyye*. Bağdat: el-Lecnetu’l-Vaṭaniyye li’l-İḥtifāl, 1402/1982.

el-Ḥamed, Ğānim Ḳaddūrī. *‘İlmu’l-Kitābeti’l-‘Arabiyye*. Amman: Dāru ‘Ammār li’n-Neşr ve’t-Tevzī’, 2004.

el-Ḥamed, Ğānim Ḳaddūrī. *‘Ulūmu’l-Ḳur’ān beyne’l-Maşādır ve’l-Maşāḥif*. Riyad: Merkezu Tefsīr li’d-Dirāsāti’l-Ḳur’āniyye, 1439/2018.

el-Ḥaṭīb, ‘Abdu’l-Laṭīf. *Mu‘cemu’l-Ḳirā’āt*. Dımaşq: Dāru Sa‘dī’d-dīn, 2000.

el-Mehdevī, Ebī’l-‘Abbās Aḥmed b. ‘Ammār. *Hicā’u Meşāḥifi’l-Emşār*. Riyad: Dāru ibnu’l-Cevzī, 1430/2007.

- el-Muneccid, Şalāḥaddīn. *Dirāsāt fī Tārīḫi Ḥaṭṭi'l- 'Arabi munzu Bidāyetihī ilā Nihāyeti'l- 'aşri'l- 'Umevī*. Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-Cedīd, 1972.
- el-Muneccid, Şalāḥaddīn. *el-Kitābu'l- 'Arabīyyi'l-maḥṭūṭ ile'l-ḳarni'l- 'āşiri'l-hicrī [Le manuscrit arabe jusq'au Xe S. de l'H.]*. Kahire: Ma'hedu'l-maḥṭūṭātī'l- 'Arabiyye, 1960.
- el-Mu'addel, Ebū'l- 'Abbās Muḥammed b. Ya'ḳūb b. el-Ḥaccāc el-Başrī. *Kitābu 'Adedi 'Āyi'l- Ḳur'ān 'alā Mezhebi ehli'l-Başra*. Tübingen: Maṭba'atu Cāmi'ati Tübingen, 1443/2022.
- en-Nedīm, Ebū'l-Ferec Muḥammed b. İşḫāk *Kitābu'l-Fihrist*. 4 Cilt. London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2009.
- en-Nedīm, Ebū'l-Ferec Muḥammed b. İşḫāk *Kitābu'l-Fihrist*. Beyrut: Dāru'l-Ma'rife, 1417/1997.
- Endress, Gerhard. "Die arabische Schrift". *Grundriss der arabischen Philologie*. ed. Wolfdietrich Fischer. Wiesbaden: Reichert, 1982b.
- Endress, Gerhard. "Handschriftenkunde". *Grundriß der arabischen Philologie*. ed. Wolfdietrich Fischer. 271-296. Wiesbaden: Reichert, 1982a.
- Endress, Gerhard. "Pergament in der Codicologie des islamisch-arabischen Mittelalters". *Pergament: Geschichte, Structur, Restaurierung, Herstellung*. ed. P. Ruck. 45-46. Sigmaringen: 1991.
- Ersin, Murat. *Nabia Abbott'un "The Kurrah Papyri from Aphrodito in the Oriental Institute" İsimli Eseri ve Değerlendirmesi*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Erünsal, İsmail E. *Orta Çağ İslâm Dünyasında Kitap ve Kütüphane*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.

- es-Sāmerrā'ī, Kāsım 'İlmu'l-İktināhi'l-'Arabīyyi'l-İslāmī. Riyād: Merkezu'l-Melik Fayşal li'l-Buḥūs ve'd-Dirāsāti'l-İslāmiyye, 2001.
- eş-Şulī, Ebū Bekr Muḥammed b. Yahyā. *Edebu'l-Kuttāb*. Kahire: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1922.
- es-Suyūṭī, Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr. *Hem'u'l-Hevāmi' fī Şerḥi Cem'u'l-Cevāmi'*. Beyrut: Mu'essetu'r-Risāle, 1994.
- Fedeli, Alba. *Early Qur'ānic Manuscripts, their Text, and the Alphonse Mingana Papers held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham*. University of Birmingham, 2015.
- Fleischer, Heinrich Leberecht. "Zur Geschichte der arabischen Schrift". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 18/1/2 (1864), 288-291.
- Ġabbān, 'Alī b. İbrāhīm - Robert Hoyland. "The Inscription of Zuhayr, the Oldest Islamic Inscription (24 AH/AD 644-645), the Rise of the Arabic Script and the Nature of the Early Islamic State". *Arabian Archaeology and Epigraphy* 19 (2008), 210-237.
- Gacek, Adam. "The Copying and Handling of Qur'āns: Some Observations on the *Kitāb al-Maşāḥif* by Ibn Abī Da'ūd al-Sijistānī". *Mélanges de l'Université Saint-Joseph* LIX/(2006), 229-251.
- Gacek, Adam. *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*. Leiden&Boston: Brill, 2009.
- Gacek, Adam. *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*. İstanbul: Klasik, 2017.
- Genan, Betül, Şeyma Genan, Elif Behnan Bozdoğan - Nevrin Nur Aslan. "Şam Evrakı Koleksiyonu'nun Teşekkül Ettiği Kadim Bir Arşiv: Kubbetü'l-Hazne ve Tarihi". *İslam Tetkikleri Dergisi* 14/1 (2024), 89-119.

- Genan, Betül. *Hicrî Üçüncü Asır Kur'an Yazmalarında Kıraat Tercihi: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonu Örneği*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, 2024.
- Genan, Şeyma. *Kadim Mushaflarda Zabt Geleneği: Şam Evrakı Koleksiyonu Kur'an Yazmaları Örnekleme*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, 2024.
- George, Alain. "Coloured Dots and the Question of Regional Origins in Early Qur'ans (Part I)". *Journal of Qur'anic studies* 17/1 (2015a), 1-44.
- George, Alain. "Coloured Dots and the Question of Regional Origins in Early Qur'ans (Part II)". *Journal of Qur'anic studies* 17/2 (2015b), 75-102.
- George, Alain. *The Rise of Islamic Calligraphy*. Londra: Saqi Books, 2010.
- Gözeler, Esra, Michael Marx, David Kiltz, Yousef Kouriyh, Hannelies Koloska - Nora K Schmid. "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 57-92.
- Gözeler, Esra. "ŞE 4141 Rulo: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Kufi Bir Kur'an Elyazması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 1-32.
- Grohmann, A. "I. Arabische Chronologie II. Arabische Papyruskunde". *Handbuch der Orientalistik*. ed. B. Spuler. Leiden/Köln: E. J. Brill, 1966.
- Grohmann, Adolf. "The origin and early development of floriated Kūfic". *Ars Orientalis* (1957), 183-213.
- Grohmann, Adolf. "The Problem of Dating Early Qur'āns". *Der Islam* 33/3 (1958), 213-231.
- Grohmann, Adolf. "Zum Problem der Datierung der ältesten Koran-Handschriften". *Akten des Vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses München: 28 August - 4*

- September 1957*. ed. H. Franke. Wiesbaden: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1959.
- Grohmann, Adolf. *Allgemeine Einführung in die arabischen Papyri*. Burgverlag Ferdinand Zöllner, 1923.
- Grohmann, Adolf. *From the World of Arabic Papyri*. Kahire: al-Maaref Press, 1952.
- Gruendler, Beatrice. "Arabic Script". *Encyclopaedia of the Qur'ān*. 135-142. Leiden - Boston: Brill, 2001.
- Gruendler, Beatrice. *The Development of the Arabic Scripts: From the Nabatean Era to the First Islamic Century*. Atlanta: Scholars Press, 1993.
- Gruendler, Beatrice. *The Rise of the Arabic Book*. Cambridge: Harvard University Press, 2020.
- Hamdan, Omar, Şeyma Nur Ünal - Funda Eryurt. *Das Koranfragment (M a VI 166): mit Faksimile-Ausgabe*. Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1443/2023.
- Hamdan, Omar. "Er-Resmu'l-'Uṣmānī fī Ḍav'i Ṭab'ati'l-Ḳāhirati'r-Resmiyye". *MIDEO* 39/(2024),
- Hamdan, Omar. *Aḍvā' Cedīde 'ale'r-Resmi'l-'Oṣmānī*. Amman: el-Mektebu'l-İslāmī li't-Ṭibā'a ve'n-Neşr, 1430/2009.
- Hamdan, Omar. *Das Koranpergament (Is. 1615 II) mit Faksimile-Ausgabe*. Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1446/2024a.
- Hamdan, Omar. *Der Koran als Kanon*. Berlin: EB-Verlag, 2020.
- Hamdan, Omar. *Der Koran als Kodex*. Tübingen: Universitätsdruckerei Tübingen, 1446/2024b.
- Hamdan, Omar. *Kanon olarak Kur'ân*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Haupt, Paul. "The Names of the Hebrew Vowels". *Journal of the American Oriental Society* 22/(1901), 13-17.

Hopkins, Simon. *Studies in the Grammar of Early Arabic*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

Hoyland, Robert. "Epigraphy and the Linguistic Background of the Qur'ān". *Studies in the Qur'ān. The Qur'ān in its Historical Context*. ed. Gabriel Said Reynolds. London & New York: Routledge, 2008.

Hunter, Timothy. "Codicology". *The Oxford Companion to Western Art*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

İbn Beşkuvāl, Ebū'l-Kāşım Halef b. 'Abdumelik b. Mes'ūd. *Kitābu'ş-Şıla*. Kahire: Dāru'l-Kitābu'l-Mısrī, 1979.

İbn Cinnī, Ebu'l-Feth 'Osmān. *el-Ḥaşā'ış*. 3 Cilt. Kahire: Dāru'l-Kutubi'l-Mısrīyye, 1956.

İbn Ebī Dāvūd, 'Abdullāh b. Suleymān b. el-Eş'aş es-Sicistānī. *Kitābu'l-Meşāḥif*. Kāhire: El-Fārūku'l-Ḥadīse, 1423/2002.

İbn Mucāhid, Ebū Bekr Aḥmed b. Mūsā b. 'Abbās el-Bağdādī. *Kitābu's-Seb'a*. Kahire: Dāru'l-Meā'rif, 1409/1988.

İbn Rüşd, Ebū'l-Velīd Muḥammed b. Aḥmed. *el-Beyān ve't-Taḥşıl ve'ş-Şerḥ ve't-Tevcīḥ ve't-Ta'īl fī Mesā'ili'l-Mustaḥrace*. 20 Cilt. Beyrut: Dāru'l-Ġarbi'l-İslāmī, 1408/1988.

İbn Veşīk, Ebū İshāk İbrāhīm b. Muḥammed. *el-Cāmi' limā yuḥtācu ileyhi min Resmi'l-Muşḥaf*. Bağdat: Dāru'l-Enbār, 1308/1988.

İbnu'l-Kāşih, Ebu'l-Bekā 'Alī b. 'Osmān b. Muḥammed el-Uzrī. *Şerḥu 'Aḳīle Etrābu'l-Kaşā'id fī 'ilm-i Resmi'l-kur'ān li'l-İmām Şāṭibī*. Kahire: Dāru's-Selām, 2011.

İbnu's-Serrāc, Ebū Bekr Muḥammed b. es-Serī. *Kitābu'n-Naḳt ve'ş-Şekl*. Amman: Dāru 'Ammār, 1437/2016.

Işfahānī, Ḥamza b. Ḥasan. *Kitābu't-Tenbīḥ 'alā Ḥudūşit-Taşḥīf*. Beyrut: Dāru Şāder, 1412.

- Jeffery, Arthur. "Progress in the Study of the Qur'ān Text". *The Muslim World* 25/1 (1935), 4-16.
- Ḳalkaşendī, Ebu'l-ʿAbbās Aḥmed b. ʿAlī. *Ṣubḥu'l-ʿAṣā fī Ṣināʿati'l-İnṣāʾ*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye, 1407/1987.
- Kallek, Cengiz. "Gotthelf Bergsträßer". *TDV İslām Ansiklopedisi*. c.5/497-498. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kaplony, Andreas - Michael Marx. *Qur'ān Quotations Preserved on Papyrus Documents, 7th-10th Centuries: And The Problem of Carbon Dating Early Qur'āns*. Brill, 2019.
- Karabacek, Josef von. "Arabic Palaeography". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 20/(1906), 131-148.
- Karabacek, Josef von. "Julius Euting's Sinaïtische Inschriften". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 5/(1891),
- Kazan, Hilal. "1893 Yangını Sonrası Şam Emevi Camii Restorasyonu". *Mediterranean Journal of Humanities* VI/2/(2016), 333-341.
- Koç, Mehmet Akif. "Wansbrough, John Edward". *TDV İslām Ansiklopedisi*. c.EK-2/656-657. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Kütükoğlu, Mübahat S. "Paleografya". *TDV İslām Ansiklopedisi*. c.34/153-154. İstanbul: 2007.
- Levi Della Vida, Giorgio. *Frammenti Coranici in Carattere Cufico nella Biblioteca Vaticana*. Vatikan: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1947.
- Lucas, Alfred. "The Inks of Ancient and Modern Egypt". *Analyst* 47/550 (1922), 9-15.
- Maniaci, Marilena. *Archeologia del Manoscritto: Metodi, Problemi, Bibliografia Recente*. Roma: I Libri di Viella, 2002.

Manuscripta Coranica, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, ed. Michael Marx, katkı sunanlar: Ali Aghaei, Salome Beridze, Umberto Bongianino, Marcus Fraser, Esra Gözeler, Tobias Jocham, Tuba Karaşahin, Mohammad Ali Khavanin Zadeh, Ayşenur Elif Ünal Şahin, Ignacio Sánchez and Karina Söhl, Transliterations by Morteza Rahimi Ahangar, Mojgan Azimian, Salome Beridze, Sabrina Cimiotti, Laura Hinrichsen, Fatemeh Nayeree, Zahra Mollaei, Syed Hussain Murtaza, S. Muhammad Naqavi, Emaan Safah, Morteza Tavakkoli, Azam Shahpasand, Elahe Shahpasand, and Rahele Shahpasand, with assistance from Farah Artika, Lamees Azzam, Charlotte Bohm, Stefanie Franke, Hadiya Gurtmann, Annemarie Jehring, Manssur Karamzadeh, Tolou Khademalsharieh, Edin Mahmutovic, Nora Reifenstein, Jens Sauer, Johanna Schubert and Sophie Schmid. <https://corpuscoranicum.org/en/manuscripts>; Erişim Tarihi: 15 Nisan 2025.

Marx, Michael - Tobias J. Jocham. "Über neue Möglichkeiten zur Datierung von Koranhandschriften durch die 14C-Methode". *Kodex 8: Book Studies and Islamic Studies in Conversation*. ed. Marta Dominguez. 149-156. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2018.

Marx, Michael Josef - Tobias J Jocham. "Radiocarbon (14C) dating of Qur'ān manuscripts". *Qur'ān Quotations Preserved on Papyrus Documents, 7th-10th Centuries*. 188-221. Brill, 2019.

Masai, François. "Paléographie et codicologie". *Scriptorium* 4/2 (1950), 279-293.

Maşalı, Mehmet Emin. *Kur'an'ın Metin Yapısı*. Ankara: Otto, 2015.

Milo, Thomas. "Towards Arabic Historical Script Grammar through Contrastive Analysis of Qur'ān Manuscripts". *Writings and Writing from Another World and Another Era*. ed. Robert Martin Kerr-Thomas Milo. Cambridge: Archetype, 2013.

- Moritz, Bernhard. "Arabische Schrift". *Enzyklopaedie des Islām. Geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker*. 399-410. Leiden & Leipzig: Brill & Otto Harrassowitz, 1913.
- Muzerelle, Denis. "Evolution et Tendances Actuelles de la Recherche Codicologique". *Historia. Instituciones. Documentos* 18 (1991), 347-374.
- Noseda, Sergio Noja. *Note Esterne in Margin Al I Volume dei 'Materiali per un'Edizione Critica del Corano'*. Classe di Lettere e Scienze Morali e Storiche, 2000.
- Onur, Enes Furkan. *Corpus Coranicum Projesi: Dokümantasyon Bölümlerinin Muhteva Analizi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2023.
- Pedersen, Johannes. *İslam Dünyasında Kitabın Tarihi*. Klasik, 2012.
- Perho, Irmeli. *Catalogue of Arabic Manuscripts: Codices Arabici & Codices Arabici Additamenta*. 5 Cilt. Copenhagen: Nias, 2007.
- Posegay, Nick. "Connecting the Dots: The Shared Phonological Tradition in Syriac, Arabic, and Hebrew Vocalisation". *Studies in Semitic Vocalisation and Reading Traditions*. ed. Aaron D. Hornkohl-Geoffrey Khan. Cambridge: Open Book Publishers, 2020.
- Puin, Gerd-R. "Observations on Early Qur'an Manuscripts in Ṣan'ā'". *The Qur'an as Text*. 107-111. Brill, 1996.
- Puin, Gerd-Rüdiger, Hans-Caspar Graf von Bothmer - Karl-Heinz Ohlig. "Neue Wege der Koranforschung". *Magazin Forschung [Universität des Saarlandes]* 1/(1999),
- Rambach, Arianna D'Ottone, Konrad Hirschler - Ronny Vollandt. *The Damascus Fragments: Towards a History of the Qubbat al-Khazna Corpus of Manuscripts and Documents*. Beyrut: Ergon Verlag, 2020.

- Revell, E. J. "The Diacritical Dots and the Development of the Arabic Alphabet". *Journal of Semitic Studies* 20/2 (1975), 178-190.
- Sacy, Antoine Isaac Silvestre de. *Mémoire sur l'Origine et les Anciens Monumens de la Littérature parmi les Arabes*. Paris: Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 1805.
- Sadeghi, Behnam - Uwe Bergmann. "The Codex of a Companion of the Prophet and the Qur'ān of the Prophet". *Arabica* 57/4 (2010), 343-436.
- Sathiyamani, Sowmeya, Mathieu Tillier, Naïm Vanthieghem - Claudia Colini. "Leafing through time: Ink Analysis of the longest Qur'ān on Papyrus". *International Conference on Metrology for Archaeology and Cultural Heritage*. 851-855. 2023.
- Schneider, Karin. *Paläographie und Handschriftenkunde für Germanisten: eine Einführung*. Göttingen: de Gruyter, 2014.
- Schroeder, Eric. "What Was the Badī' Script? Manuscripts in the Boston Museum of Fine Arts". *Ars Islamica* 4 (1937), 232-248.
- Segal, J. B. *The Diacritical Point and the Accents in Syriac*. Londra: Oxford University Press, 1953.
- Seyyīd, Eymen Fu'ād *el-Kitābu'l-'Arabiyyi'l-maḥṭūṭ ve 'ilmu'l-maḥṭūṭāt*. 2 Cilt. Kahire: ed-Dāru'l-Miṣriyyeti'l-Lubnāniyye, 1997.
- Shabbūḥ, Ibrāhīm. "Kitābu'l-ezhār fī 'Ameli'l-aḥbār li-Muḥammed b. Meymūn b. 'Imrān el-Marrākuṣī (el-Ḳarnu'l-Sābi'i'l-Hicrī)". *Zeitschrift für Geschichte der arabisch-islamischen Wissenschaften* 14/434 (2001), 41–133.
- Shoemaker, Stephen J. *Creating the Qur'an: A Historical-Critical Study*. Oakland: University of California Press, 2022.

- Sidky, Hythem. "Consonantal Dotting and the Oral Quran". *Journal of the American Oriental Society* 143/4 (2023), 785-814.
- Sidky, Hythem. "On the Regionality of Qur'ānic Codices". *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 5/1 (2021), 133-210.
- Siragusa, Giambattista. "Michele Amari". *Centenario della nascita di Michele Amari*. ed. Enrico Besta. Palermo: Stabilimento Tipografico Virzì, 1910.
- Small, Keith E. *Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts*. Lanham: Lexington Books, 2011.
- Sourdel-Thomine, Janine - Dominique Sourdel. "Nouveaux Documents sur l'Histoire Religieuse et Sociale de Damas au Moyen Âge". *Revue des études islamiques* 32/(1964), 1-25.
- Sürmeneli, Zeynep. *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Şam Evrakı Koleksiyonundaki Parşömenlerin Hasar Tespiti ve Konservasyon Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Tisserant, Eugène. *Specimina Codicum Orientalium*. Bonn: 1914.
- Topuzoğlu, Tefik Rüştü. "Bedwell, William". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.5/338-339. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Topuzoğlu, Tefik Rüştü. "Halîl b. Ahmed". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.15/309-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Van Putten, Marijn. "A Newly Discovered Letter of the Early Arabic Alphabet: A Distinction between Final Jīm and Final Ḥā'/Khā' and Its Nabataean Origins". *Al-'Usur al-Wusta* 27/(2019), 112-164.

- Van Putten, Marijn. *Quranic Arabic: From its Hijazi Origins to its Classical Reading Traditions*. Leiden & Boston: Brill, 2022.
- Versteegh, C. H. M. *Arabic Grammar and Qur'ānic Exegesis in Early Islam*. Leiden: Brill, 1993.
- Vollandt, Ronny. "Jacob Georg Christian Adler (1756–1834) and his Books". *Jewish Manuscript Cultures*. 275-306. De Gruyter, 2017.
- Wansbrough, John. *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*. Oxford: Oxford University Press Oxford, 1977.
- Whelan, Estelle. "Writing the Word of God: Some Early Qur'ān Manuscripts and Their Milieux, Part I". *Ars Orientalis* 20/(1990), 113-147.
- Witkam, Jan Just *Seven Specimens of Arabic Manuscripts: Preserved in the Library of the University of Leiden. Presented to the Participants of the 9th Congress of Arabic and Islamic Studies, Amsterdam, 1-6 September 1978*. Leiden: Brill, 1978.
- Yâzîcî, Tâlib. "Emeviyye Camii". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.11/108-109. İstanbul: 1995.
- Yazır, Mahmud Bedreddin. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*. 3 Cilt. İstanbul: Ketebe, 2024.
- Yıldız, Nuray. "Parşömen". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c.34/176-177. İstanbul:2007.

ÖZET

Kur'an yazmaları üzerine yapılan son dönem çalışmalar, Kur'an'ın hicrî birinci asırda yazıya geçirilmiş olduğunu somut verilerle ortaya koymaktadır. Dilbilimsel, paleografik ve kodikolojik analizlerin bir arada yürütülmesiyle, Kur'an nakil bağlamının aynı zamanda yazılı bir gelenekle de desteklendiği anlaşılmaktadır. Bu yazmalar yalnızca vahyin kaydına değil, klasik kaynaklarda geçen rivayetlerin değerlendirilmesine de yeni bir zemin sunmaktadır. Bu sayede mushaf tarihi, sadece naklî bilgiye dayanan bir alan olmaktan çıkıp, somut ve karşılaştırılabilir kanıtlara dayanan disiplinler arası bir araştırma sahasına dönüşmüştür. Kur'an yazmaları, vahyin sözlü aktarımını yazının kalıcılığıyla destekleyen birincil kaynaklar olarak, metinleşme sürecinin anlaşılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle hicrî ilk iki asra tarihlendirilen *hicāzî* mushaflar, Arap yazı sisteminin gelişimi açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu mushaflar arasında yer alan ve çalışmamızın merkezinde bulunan TİEM Şam Evrakı koleksiyonuna ait ŞE 54 envanter numaralı yazma hem fiziksel yapısı hem de metinsel özellikleriyle dikkat çeken erken tarihli bir nüshadır. Çok katmanlı yapısı, satır düzeni, kırmızı *i'rāb* noktaları resm-i Osmânî aktarımlarıyla büyük ölçüde örtüşen imla unsurlarıyla ŞE 54, erken İslam dönemi mushaf geleneğinin canlı bir tanığıdır. Aynı zamanda zengin bir Kur'an yazması koleksiyonu olan ve bugüne dek kapsamlı biçimde değerlendirilmemiş Şam Evrakı'nın içinde yer alması, onu daha da önemli kılmaktadır. ŞE 54, ilk bakışta parçalı bir nüsha izlenimi verse de farklı koleksiyonlarda yer alan yapraklarla eşleştirildiğinde, daha büyük bir mushafın parçası olduğu anlaşılmaktadır. Tez çalışmamızın ilk aşamasında bu yazmaya ait olduğu tespit edilen yaprakların bir araya getirilerek bütüncül bir mushaf yapısının oluşturulması amaçlanmıştır. Bu aşamanın ardından yazmanın imla tercihleri, istinsah özellikleri, kodikolojik yapısı ve kıraat tercihleri üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, Kur'an vahyinin erken dönem yazıya aktarım süreçleri daha net biçimde değerlendirilebilmektedir. Ayrıca Şam Evrakı koleksiyonunda yer alan diğer mushaflarla

karşılaştırmalı bir veri tabanının oluşturulması, hem bu koleksiyonun bilimsel görünürlüğünü artıracak hem de mushafların tarihî ve coğrafi bağlam içinde daha sağlıklı sınıflandırılmasına imkân tanıyacaktır. Kanaatimizce, TİEM ŞE 54 gibi mushafların tek tek incelenip mevcut literatürle karşılaştırılması, erken dönem Kur'an yazmaları çalışmalarında önemli bir aşama kat edilmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an el yazmaları, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, ŞE 54, *hicazi*, kodikoloji, mushaf ilimleri.

ABSTRACT

Recent scholarship on Qur'ānic manuscripts has made it increasingly possible to document -through tangible evidence- that the Qur'ān was transcribed during the first century of the Hijra, following orthographic rules transmitted through the tradition of rasm 'Uthmānī. Linguistic, paleographic, and codicological analyses conducted on early manuscripts reveal that the Qur'ānic transmission context, though primarily oral, was simultaneously supported by a written tradition. These manuscripts offer a new framework for critically evaluating the narrative reports found in classical Islamic sources. As such, the study of Qur'ānic manuscript history has transformed into an evidence-based academic field, no longer limited to transmitted accounts. Qur'ānic manuscripts constitute primary sources that support the oral transmission of revelation through the permanence of the written word. Especially those dated to the first two Hijrī centuries, such as *hijāzī* manuscripts, provide essential insights into the early development of Arabic script and orthographic practices. The manuscript at the center of this study, registered as ŞE 54 in the collection of the Turkish and Islamic Arts Museum (Türk ve İslam Eserleri Müzesi, TİEM), stands out among early Qur'ānic manuscripts due to its layered structure and orthographic features. With features such as consistent red *i'rāb* dots, line arrangement, and orthographic elements largely aligned with rasm 'Uthmānī, ŞE 54 represents a significant witness to the early Islamic muṣḥaf tradition. Although determining the exact date and provenance of ŞE 54 remains challenging, its codicological structure, script style, and reading variants indicate that it belongs to the formative period of the muṣḥaf tradition in the first two centuries of Islam. While the manuscript appears fragmented, this study identifies folios held in different collections that likely originate from the same codex. The first goal of the research has been to reconstruct as complete a version of the manuscript as possible by tracing and uniting these dispersed folios. Following this stage, a detailed analysis was conducted of the manuscript's orthography, scribal practices, codicological features, and qirā'āt elements. These

evaluations provide insight into how the Qur'ān was transcribed in the early centuries, as well as how the rasm tradition was initially applied. Building a comparative database of Qur'ānic fragments, beginning with those in the Şam Evrakı collection, would contribute significantly to the field by enabling more precise historical and regional classifications of early *muşhaf*s. It is our conviction that in-depth analysis of each manuscript, especially those like TİEM ŞE 54, will mark a significant step forward in the study of early Qur'ānic manuscript tradition.

Key words: Qur'ānic Manuscripts, Turkish and Islamic Art Museum (TİEM), ŞE 54, *hijazi*, codicology, *muşhaf* studies.

